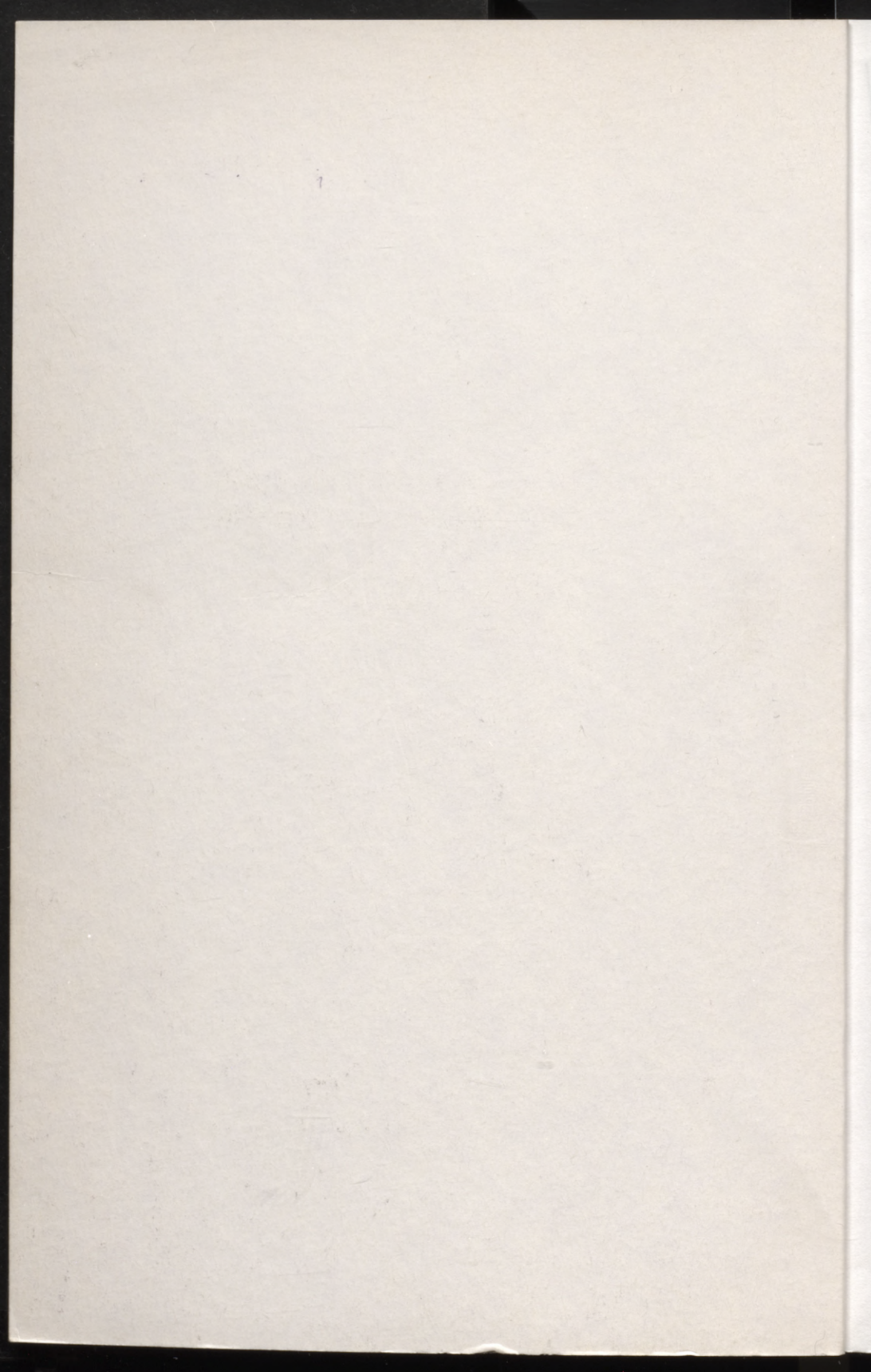

Leonīds Siliņš

**NACISTISKĀS VĀCIJAS
OKUPANTI:
MŪSU TAUTAS
LIELĀS CERĪBAS UN
RŪGTĀ VILŠANĀS**

2001-A
323

L

Kontroleksemplārs

Leonīds Siliņš

**NACISTISKĀS VĀCIJAS OKUPANTI:
MŪSU TAUTAS LIELĀS CERĪBAS
UN
RŪGTĀ VILŠANĀS**

Publicējis Latvijas Valsts
1941

Koninklijke Academie

Leenids Silius

NACISTISKAS VĀCĪBAS OKUPANTU
MŪSU TĀUTAS TĒLĀS CERĪBAS
TU
RŪGTĀ VILSĀNĀS

2001-4
323

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0301024050

UDK 94(474.3) : 1941/1945
31476

Leonīds Siliņš

**NACISTISKĀS VĀCIJAS OKUPANTI:
MŪSU TAUTAS LIELĀS CERĪBAS
UN RŪGTĀ VILŠANĀS**

**Fonds Latvijas Vēsture
2001**

0301054020

UDK 94(474.3) "1941/1945"
Si 476

Leonīds Siliņš.
Nacistiskās Vācijas okupanti:
mūsu tautas lielās cerības un rūgtā vilšanās
Rīga, 2001, 308 lpp.

*Izdevējs izsaka pateicību Jānim Sadovskim
par atbalstu grāmatas izdošanā*

Redaktore, korektore Māra Melne
Tulkotāja Zane Gailīte

Datorsalikums, maketēšana
un vāka noformējums Andrejs Zīle, Svetlana Zīle

Izdevējs Latvijas Universitātes
 žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds

Grāmatā izmantoti fotoattēli no L. Siliņa personīgā arhīva,
Latvijas valsts kinofotofonodokumentu arhīva un
Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas fondiem

ISBN 9984-643-36-0

© Leonīds Siliņš, 2001

© LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2001

Saturs

Leonīda Siliņa biogrāfija 7

Priekšvārds 11

Nacistiskās Vācijas okupanti: mūsu tautas lielās cerības un rūgtā vilšanās 15

 Vācu okupācijas varas noteikumi jaunatnes izglītības iegūšanā 62

 Reiha darba dienests (RAD) 72

 Vācu okupantu patvarīgā rīcība pret Latvijas zemniekiem 97

 Okupāciju režīmu nodarītie zaudējumi 107

Latvijas diplomātisko pārstāvju darbība ārzemēs

 Otrā pasaules kara gados un sakari ar LCP 111

 Latvijas sūtņu Kārļa Zariņa un Voldemāra Salnā vēstuļu apmaiņa 1943. gadā 123

 Latvijas Centrālās padomes ziņojumi sūtņiem ārzemēs un LCP ārzemju delegācijai 190

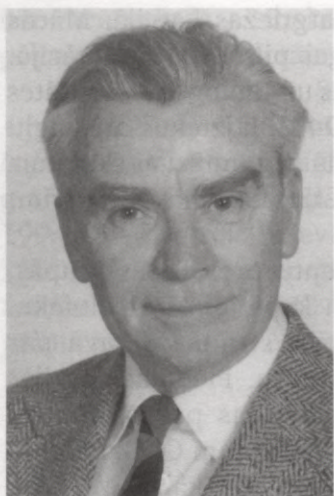
Latvijas Centrālās padomes svarīgākie dokumenti 235

 Latvijas tautas deklarācija sabiedroto nācijām 235

 Četru latviešu juristu atzinums 239

 Starptautiskajai arodbiedrību federācijai. Kopijas arodbiedrību apvienībām Lielbritānijā, ASV, Zviedrijā, Šveicē un Somijā 252

Ziņojums par situāciju Latvijā un pārējās Baltijas valstīs	262
Igaunijas Nacionālā padome	271
Latvijas Centrālās padomes deklarācija, adresēta Latviešu leģiona ģenerālinspektoram R. Bangerskim 1944. gada 17. martā	274
Zviedrijas Ministru Prezidentam Per Albin Hansson'a kungam	291
Apcietināto Latvijas Centrālās padomes vadītāju – Konstantīna Čakstes, Bruno Kalniņa un Ludviga Sējas vēstule ģenerālim V. Tepfera kungam no Rīgas Centrālcietuma, 1944. gada 17. augustā	296
Personu rādītājs	298

Leonīda Siliņa biogrāfija

Leonīds Siliņš, latviešu patriots un pretestības kustības aktīvais dalībnieks un organizators – LZA Goda doktors

Latvijas Zinātņu akadēmijas senāts 1995. gada oktobra sēdē pēc ZA viceprezidenta J. Stradiņa ierosinājuma piešķīra "Austruma" vecbiedram Leonīdam Siliņam (Bromma, Zviedrija) LZA Goda doktora grādu vēsturē *Dr.hist.h.c.* par izcilu ieguldījumu latviešu nacionālās pretestības kustībā pret svešām okupācijas varām – Latvijas Centrālajā padomē Otrā pasaules kara laikā, par šās kustības vēsturiskās dokumentācijas saglabāšanu un izdošanu grāmatā "Latvijas Centrālā padome – LCP. Latviešu nacionālā pretestības kustība 1943–1945" (Upsala, 1994). Nedaudz agrāk, 1995. gada maijā, L. Siliņš apbalvots arī ar Triju Zvaigžņu ordeni.

Leonīds Siliņš dzimis 1916. gada 12. maijā Nižņijnovgorodā, Krievijā, uz kuriem vecākus bija aizvedušas bēgļu gaitas

Pirmajā pasaules karā, 1921. gadā atgriežas Latvijā. Mācās Rīgas pilsētas 17. pamatskolā un Rīgas pilsētas 1. ģimnāzijā. Studē Latvijas Universitātes Filozofijas un filoloģijas fakultātes Ģermāņu filoloģijas nodaļā (1934–1943), līdztekus arī Angļu valodas institūtā, ko beidzis 1939. gadā ar ģimnāzijas skolotāja tiesībām. Studiju laikā strādā LTA un laikrakstā “*Latvian Economic Review*” par tulku.

1940.–1941. gadā darbojas studentu pretestības grupās, uzņem sakarus ar prof. K. Čaksti un kapteini K. Upelnieku. Vācu okupācijas laikā no 1942. gada strādā Jelgavā par laikraksta “*Zemgale*” redakcijas sekretāru. Piedalās Latvijas Centrālās padomes darbā, vāc materiālus par okupantu izdarībām. Iesniedz iekšlietu ģenerāldirektoram O. Dankeram rakstu par necilvēcisku apiešanos ar piespiedu kārtā uz Vāciju aizsūtīto darbaspēku, it īpaši sievietēm. Saņem atbildi no ģenerālkomisāra Drekslera (*Drechsler*), ka “izmeklēšanā” fakti nav apstiprinājušies. Sākās pratināšana...

1943. gada 22. jūlijā L. Siliņš ierodas Gotlandē ar visiem savāktajiem okupācijas laika dokumentiem. Viņš nonāk Baltijas bēgļu nometnē Stokholmā, no kurienes sazinās ar sūtņiem J. Tepferu un V. Salno. Lai aizstāvētu latviešu bēgļu tiesības, 1943. gadā piedalās Zviedru–latviešu palīdzības komitejas dibināšanā un kļūst par tās sekretāru. Vada sakaru uzturēšanu starp Zviedriju un Latviju (1943–1945). Vairākas reizes šķērso Baltijas jūru. Ir Latvijas Centrālās padomes pilnvarota persona speciāliem uzdevumiem ārvalstīs, kā arī LCP Ārzemju delegācijas sekretārs no 1944. gada 26. februāra.

Pēc Vācijas kapitulācijas 1945. gada 10. maijā kopā ar Igaunijas un Lietuvas studentu organizācijas pārstāvjiem rīko Baltijas valstu studentu protesta demonstrāciju un paraksta deklarāciju pret Baltijas valstu iekļaušanu Padomju Savienībā, ko iesniedz visām Rietumu demokrātisko valstu sūtniecībām.

Strādā ASV vēstniecībā Stokholmā (1950–1953). Angļu valodā, Anglijas politiskā un saimniecības vēsturē papildinās Kembridžas korespondences koledžā, Ekseterā un Londonā,

bet vācu valodā – Lībekā, Ķīlē un Minhenē. 22 gadus strādā par svešvalodu skolotāju Zviedrijas skolās.

Rediģē un tulko A. Spekkes grāmatu “*History of Latvia – An outline*” un K. Strauberga “*Marriages and Weddings in Latvian Folklore*”. L. Siliņa mūža darbs ir monumentālā monogrāfija “Latvijas Centrālā Padome – LCP”, kas iznāk Upsalā 1994. gadā, otrais izdevums 1995. gadā, trešais, arī Upsalā, 2000. gadā. Tā paver plašu skatu latviešu nacionālajā pretestības kustībā (1943–1945), kuras notikumu tiešs līdzgaitnieks viņš bijis.

A. Klīves māja L. Altonovas ielā 26 (tagad Ojāra Vācieša iela).
Šajā mājā 1943. gada 13. augustā notika Latvijas Centrālās padomes
dibināšanas sēde. Priekšplānā Leonīds Siliņš 1996. gadā

Foto: P. Stradiņš

Šajā mājā Vaiņodes ielā 14 1942.–1943. gadā L. Siliņš un
A. Arnītis plānoja slepeno laivu satiksmi no Latvijas uz Gotlandi,
bet 1944. gada februārī L. Siliņš satikās ar K. Čaksti un B. Kalniņu.
Šeit tika nolemts sūtīt uz Zviedriju F. Cielēnu kā LCP pārstāvi un
uzdots L. Siliņam pārvest uz Zviedriju LCP Deklarācijas fotokopiju,
ko vēlāk filmas veidā nosūtīja uz ASV

Foto: L. Siliņš, 1992

Priekšvārds

Šīs grāmatas pirmajā daļā dokumentēta Hitlera ciniskā politika iekarotajās Austrumu zemēs, arī Baltijā. Okupācijas mērķis bija pilnīga šo zemju ekonomiska ekspluatācija, sociālā pakļautība ar iekaroto tautu pārtautošanu un izklīdināšanu ieņemtajos Padomju Savienības apgabalos, ar sev nepieņemamu tautību rasisku genocīdu. Jau sākot ar 1941. gada jūliju, līdz kara beigām – 1945. gada maijam – Baltijas valstis tika šausmīgi izlaupītas un izpostītas. Tam sekoja Padomju Savienības veiktā otrreizējā okupācija – ar tādu pašu ekonomisku izmantošanu un sociālu un politisku apspiešanu. Nemaz nerunājot par mūsu tautas vīriešu labākajos gados starptautiski nelikumīgo mobilizāciju un milzīgajiem zaudējumiem, arī mūsu darba spēka, sevišķi jaunu vīriešu un sieviešu verdzisku izmantošanu kā Darba dienestā (*Reichsarbeitsdienst*), tā kara rūpniecības uzņēmumos un lauksaimniecībā pašā Vācijā un arī Latvijā, Latvija par to visu nekādu atlīdzību nav saņēmusi. To postījumu atlīdzināšana Baltijas valstīs, kurus izdarīja Hitleris un Staļins, Baltijas valstīm ir jāprasa kopēji, jo neviens cits mūsu vietā to nedarīs. **Tie nebijām mēs, kas sākām karu.** Tie bija mūsu Austrumu lielais kaimiņš diktators Staļins ar savu draugu Rietumos – diktatoru Hitleru!

Šodien aizrāda un pat pārmet Baltijas valstīm, arī Polijai, Čehoslovākijai, Ungārijai, Rumānijai un citām, ka tās vēl neesot, lūk, sasniegušas pietiekamu ekonomisko, sociālo un politisko līmeni, lai varētu nekavējoties tikt uzņemtas Eiropas Savienībā! Tajā pašā laikā diktatora Staļina zemes pēcteči un

valdnieki šodien saņem milzīgus aizdevumus kā no Eiropas, tā no pasaules bagāto zemju bankām, lai celtu savu ekonomisko, sociālo un arī politisko labklājību. *Kādus neatmaksājamus pabalstus gan ir saņēmušas Baltijas valstis no bijušajiem okupantiem, kas starptautiski likumīgi tām pienākas? Šī politika, ko piekopj tagadnes Eiropas Savienības zemju pārstāvji un vadoņi, ir vislielākais cinisms, kur viss tiek darīts, lai izpatiktu boļševiku diktatora Staļina pēctečiem!*

Arī tagad mūsu zemes tiek ekonomiski izmantotas. Latvijā, piemēram, prasa mežu bagātības, liek lauksaimniecības attīstībai ierobežojumus u.c. Baltijas valstu pretestības organizāciju mērķis bija **Baltijas valstu konfederācija** – ar vienu kopēju politiku, kopēju armiju un kopēju ekonomiku. Tikai tādi mēs būsim stipri arī Eiropas Savienībā. Tāpēc ir jādara viss iespējamais, lai tagadnes Baltijas valstu valdības un parlamenti, arī sabiedriskās organizācijas veicinātu šī mērķa realizēšanu. Nedrīkst atkārtot pagātnes kļūdas, to māca mums nesenā vēsture. Tā tiks veicināta arī ekonomiskā, sociālā un politiskā nākotne Baltijas valstu jaunajām paaudzēm – ar labākām izredzēm Eiropas Savienībā.

Šīs grāmatas otrajā daļā ir dokumentācija par Latvijas Centrālās padomes, nacionālās pretestības kustības sadarbību ar neatkarīgās Latvijas bijušajiem sūtņiem Rietumos vācu okupācijas laikā no 1943. gada jūlija līdz Otrā pasaules kara beigām – 1945. gada maijam. Cik izolēti un bez jebkādas precīzas informācijas ir bijuši sūtņi, jau sākot ar Padomju Savienības izdarīto Latvijas okupāciju 1940. gada jūnijā, rāda pašu sūtņu vēstules un viņu politiskā darbība attiecīgās valstīs. Piemēram, Anglijā sūtņim K. Zariņam nebija nekādu sakaru ar politiski svarīgāko valsts institūciju – Apakšnamu un tās locekļiem – pat Latvijas brīvības laikā. Sūtņu sakari ar attiecīgo zemju svarīgākajām politiskajām institūcijām, parlamenti un to locekļiem, senatoriem u.c. ir ārkārtīgi svarīgs faktors mūsu valsts politiskajā darbībā, arī ekonomiskā un sociālā plāksnē. Šādu kontaktu trūkumu mūsu sūtņi ļoti rūgti piedzīvoja kara laikā, kad vajadzēja politisku atbalstu valsts

un tautas cīņā par brīvību. Kad Padomju Savienība 1940. gada jūnijā okupēja Latviju, nekādi slepeni sakari starp Latviju un ārzemēm iepriekš nebija nodibināti, ne ar sūtņiem, ne citādi. Tas izrādījās ļoti liktenīgi visai mūsu sūtņu darbībai Rietumos, jo viņi palika bez jebkādas oficiālas informācijas no okupētās Latvijas. Ne K. Ulmaņa valdība, ne Latvijas armijas vadība, ne arī pretizlūkošanas institūcijas par to nebija laikus rūpējušās. Vairākās zemēs Latvijas sūtņi palika arī bez jebkādiem līdzekļiem, piemēram, Zviedrijā, Somijā, Itālijā u.c. Arī Anglijā līdzekļi bija bloķēti, bet sūtņim K. Zariņam atļāva ierobežotu darbību, dodot tam nelielus līdzekļus.

Zviedrijā par sakariem ar okupēto Latviju sūtņi V. Salnais un J. Tepfers sāka domāt tikai 1942. gada beigās un 1943. gada sākumā, kas arī izdevās ar kāda somu zinātnieka sadarbību. Tomēr precīzu informāciju par abiem okupācijas laikiem sūtņiem deva tikai Latvijas Centrālās padomes nodibinātie sakari, kas sākās ar 1943. gada 22. jūliju un turpinājās gandrīz nepārtraukti līdz Otrā pasaules kara beigām 1945. gada maijā. Tas nebūt nebija viegls uzdevums kara apstākļos, sevišķi cīnoties pret abiem mūsu zemes okupantiem. Ar Latvijas Centrālās padomes nodibinātajiem slepenajiem laivu sakariem starp Gotlandi un Latviju tika izglābti arī daudzi latviešu bēgļi – viņus nogādāja Zviedrijā.

Mēs ticējam lielajām Rietumu valstu demokrātijām. Un tomēr, neskatoties uz to un arī Apvienoto Nāciju Organizācijas hartām un deklarācijām kara un pēckara laikā, Baltijas valstis, Polija, Čehoslovākija u.c. savu valstisko brīvību neatguva. Cilvēku un tautu suverēnās tiesības netika ievērotas, jo noteicēja pēc Otrā pasaules kara bija tā saucamā "reālpolitika", ko piekopa lielvalstis. Aizmirsā, ka starptautiskie likumi un nolīgumi ir jārespektē visām Apvienoto Nāciju Organizācijas locekļēm – gan lielām, gan mazām valstīm un tautām, jo nolīgumu un likumu neievērošana noved pie haosa, terora un kara.

Mieru Eiropā var nodrošināt Eiropas Savienība ar kopējām politiskām, ekonomiskām un sociālām interesēm, kur katrs šīs savienības loceklis tiek respektēts likuma robežās demo-

krātiskā iekārtā, respektējot arī Apvienoto Nāciju Organizāciju un tās konvencijas. Tāpēc arī tik ļoti cietušajām Baltijas valstīm, Polijai u.c. jāķļūst par Eiropas Savienības locekļēm.

Par to, ka šī grāmata tiek publicēta Latvijā, man ir jāpateicas vecākajam loceklim no LCP rindām – Jānim Sadovskim (97 gadi). Jānis jau no LCP dibināšanas sākuma piedalījās šīs organizācijas darbā, piemēram, pārrakstot LCP Deklarāciju. Paldies arī visiem kara laika drošsirdīgajiem zvejniekiem un jūrniekiem, bez kuru palīdzības lielais informācijas darbs nekad nebūtu veikts. Un beidzot, paldies arī visai žurnāla "Latvijas Vēsture" redakcijai, kas nesavtīgi palīdzēja veikt šīs grāmatas rediģēšanu un izdošanas darbu.

Leonīds Siliņš

Stokholmā, 2001. gada 3. oktobrī

Nacistiskās Vācijas okupanti: mūsu tautas lielās cerības un rūgtā vilšanās

Kad 1941. gada 22. jūnijā sākās Vācijas un PSRS karš, boļševiku diktatūrā izmocīto triju Baltijas valstu tautas cerēja, ka atkal atgūs savu valstisko neatkarību, kurā valdīs demokrātija, likumība, indivīda brīvība un cilvēka tiesības. Diemžēl tā bija "tukšas cerības barošana". Neviens vēl nezināja vācu okupantu īstos mērķus un nodomus. Atbrīvotas, kā likās, no nežēlīgas komunistiskās diktatūras, Baltijas tautas tika pakļautas atkal tādai pašai, Baltijas tautu eksistencei ļoti bīstamai, sīki izplānotai diktatūrai. Tā bija, kā mēdza teikt, diktatūra ar vācisko dzelzs disciplīnu, ar pilnīgu kolonizāciju, igauņu, latviešu un lietuviešu zemju ekonomisku izsūkšanu un Baltijas tautu izklīdināšanu iekarotajos PSRS apgabalos. Tā bija arī pilnīga pārkārtošana. To rāda vācu dokumenti.

Tā 1941. gada 25. jūnijā fīrers izdod šādu pavēli:

Pielikums Nr.16

VADOŅA PAVĒLE PAR VĒRMAHTA PAVĒLNIEKU IECELŠANU JAUNIEŅEMTAJOS AUSTRUMU APGABALOS

I.

No jauna ieņemtajos Austrumu apgabalos Vērmahta pavēlniekiem kā Vērmahta augstākajiem pārstāvjiem ir

suverēnas militāras tiesības un teritoriāla pavēlnieka pilnvaras.

Vērmahta pavēlniekus izraugos es pats. Viņi ir padoti vērmahta virspavēlniekam /*Chef des Oberkommandos*/ un saskaņā ar manām vadlīnijām saņem no virspavēlnieka norādījumus.

II.

Vērmahta pavēlniekam militāri jānodrošina apvidus tā iekšienē un pret negaidītiem draudiem no ārpuses.

Viņi atbalsta reiha komisārus to politisko un pārvaldes uzdevumu veikšanā un kopīgi pārstāv vērmahta prasības, sevišķi attiecībā uz valsts izmantošanu kaujinieku grupu apgādei.

III.

Vērmahta prasības civilajā jomā īsteno reiha komisāri.

Novilcināšanas draudu gadījumā vērmahta pavēlniekiem ir tiesības arī civilajā jomā īstenot pasākumus, kuri nepieciešami militāro uzdevumu veikšanai.

Vērmahta pavēlnieki drīkst uz laiku nodot šīs tiesības vietējiem pavēlniekiem.

Uz šo pilnvaru pamata dotajiem vērmahta kalpotāju norādījumiem ir primāra nozīme citu rīkojumu vidū.

IV.

Šīs pavēles izpildīšanai un papildināšanai vērmahta virspavēlnieks izdod dienesta norādījumus vērmahta pavēlniekiem.

Vadoņa galvenā mītne, 1941.g. 25. jūnijā

Paraksts *Adolfs Hitlers*

Anlage 16

ERLASS DES FÜHRERS
ÜBER DIE ERNENNUNG VON WEHRMACHTSBEFEHLSHABERN
IN DEN NEU BESETZTEN OSTGEBIETEN

I.

In den neu besetzten Ostgebieten üben Wehrmachtsbefehlshaber als oberste Vertreter der Wehrmacht die militärischen Hoheitsrechte und die territorialen Befehlsbefugnisse aus.

Die Wehrmachtsbefehlshaber werden von mir ernannt. Sie sind dem Chef des Oberkommandos der Wehrmacht unterstellt und erhalten von diesem ihre Weisungen nach meinen Richtlinien.

II.

Den Wehrmachtsbefehlshabern obliegt die militärische Sicherung des Gebiets im Innern und gegen überraschende Bedrohung von außen.

Sie unterstützen die Reichskommissare bei ihren politischen und Verwaltungsaufgaben und vertreten ihnen gegenüber einheitlich die Forderungen der Wehrmacht, besonders auch hinsichtlich der Ausnutzung des Landes für die Versorgung der kämpfenden Truppe.

III.

Die Forderungen der Wehrmacht werden im zivilen Bereich von den Reichskommissaren durchgesetzt.

Bei Gefahr im Verzuge haben die Wehrmachtsbefehlshaber das Recht, auch im zivilen Bereich die Maßnahmen anzuordnen, die zur Durchführung der militärischen Aufgaben notwendig sind.

Die Wehrmachtsbefehlshaber können dieses Recht vorübergehend auf örtliche Befehlshaber übertragen.

Die auf Grund dieser Befugnisse gegebenen Anweisungen der Wehrmachtsdienststellen gehen allen anderen Anordnungen vor.

IV.

Zur Durchführung und Ergänzung dieses Erlasses stellt der Chef des Oberkommandos der Wehrmacht eine Dienstanweisung für die Wehrmachtsbefehlshaber auf.

Führer-Hauptquartier, den 25. Juni 1941
gez. Adolf Hitler

Avots: W. Haupt. Baltikum 1941. –
Neckargemünde, 1963. – Anlage 16. – 188. lpp.

Jau pirmajās kara dienās, 17. jūlijā, firers izdod pavēli par civilpārvaldes ieviešanu okupētajā teritorijā:

Pielikums Nr.17

**VADOŅA PIRMĀ PAVĒLE
PAR CIVILPĀRVALDES IEVIEŠANU
OKUPĒTAJOS AUSTRUMU APGABALOS**

1941. GADA 17. JŪLIJĀ

I.

Bialostokas apvidū civilpārvaldi pārņem Austrumprūsijas provinces virsprezidents.

Agrāk Polijai piederjošajā Galīcijas apvidū civilpārvaldi pārņem ģenerālgubernators.

Agrākās brīvvalstis: Lietuva, Latvija un Igaunija, kā arī teritorija, ko apdzīvo baltrutēņi /weissruthenen/, pāriet jauniegūto Austrumu apgabalu reiha ministram pakļautās civilpārvaldes rīcībā. Viss šis apgabals kopumā veido vienu reiha komisariātu saskaņā ar manu 1941.gada 17.jūlija pavēli par okupētajām Austrumu teritorijām un tiek saukts par *Ostland*, Austrumu apgabalu. Pie Austrumprūsijas atrodošās, nelielās agrākās brīvvalsts Lietuvas teritorijas pārvalde paliek Austrumprūsijas virsprezidenta pārvaldījumā.

II.

Austrumu apgabala reiha komisariāta un pārējo I. sadaļā minēto apgabalu ārējās robežas es galīgi noteikšu attiecīgajā laikā, atbilstoši kara darbības norisēm. Es noteikšu civilpārvaldes ieviešanas laiku I. sadaļā minētajos apgabalos vai to atsevišķās daļās.

Latvijas Nacionālā Arhīva
0301024050

Anlage 17

ERSTER ERLOSS DES FÜHRERS
ÜBER DIE EINFÜHRUNG DER ZIVILVERWALTUNG
IN DEN NEU BESETZTEN OSTGEBIETEN

VOM 17. JULI 1941

I.

Die Zivilverwaltung in dem Bezirk Bialystock übernimmt der Oberpräsident der Provinz Ostpreußen.

Die Zivilverwaltung in dem früher zu Polen gehörigen Gebiet Galizien übernimmt der Generalgouverneur.

Das Gebiet der früheren Freistaaten Litauen, Lettland und Estland sowie der von Weißruthenen bewohnte Raum gehen in die dem Reichsminister für die besetzten Ostgebiete unterstehende Zivilverwaltung über. Dieses gesamte Gebiet bildet ein Reichskommissariat im Sinne meines Erlasses über die Verwaltung der neu besetzten Ostgebiete vom 17. Juli 1941 und erhält die Bezeichnung „Ostland“. Die Unterstellung der Verwaltung kleinerer an der ostpreußischen Grenze liegender Teile des ehemaligen Freistaates Litauen unter den Oberpräsidenten der Provinz Ostpreußen bleibt vorbehalten.

II.

Die äußeren Grenzen des Reichskommissariates Ostland und der übrigen unter I bezeichneten Gebiete werde ich, dem jeweiligen Stande der Kampfhandlungen entsprechend, bestimmen und zu gegebener Zeit endgültig festlegen. Den Zeitpunkt für die Einführung der Zivilverwaltung in den unter I genannten Gebieten oder in Teilen von ihnen werde ich bestimmen.

III.

Zum Reichskommissar für das Ostland bestelle ich den Gauleiter und Oberpräsidenten Hinrich Lohse. Er hat seinen Sitz in Riga.

Führerhauptquartier, den 17. Juli 1941

Der Führer
gez. Adolf Hitler

Der Chef des Oberkommandos der Wehrmacht
gez. Keitel

Der Reichsminister und Chef der Reichskanzlei
gez. Dr. Lammers

Avots: W. Haupt. Baltikum 1941. –
Neckargemünde, 1963. – Anlage 17. – 189. lpp.

III.

Par Austrumu apgabala reiha komisāru es norīkoju novada vadītāju un virsprezidentu Hinrihu Lozi (Lohse). Viņa sēdeklis atrodas Rīgā.

Vadoņa galvenajā mītnē, 1941.g.17. jūlijā

Vadonis

Paraksts Ādolfs Hitlers

Vērmahta virspavēlniecības vadītājs

Paraksts Keitels

Reiha ministrs un reiha kancelejas vadītājs

Paraksts Dr. Lammers

Jau 1941. gada 13. martā vācu armijas virspavēlniecība izdod armijai slepenu rīkojumu, ko parakstījis Vācijas armijas virspavēlnieks Keitels, kā gan politiski, gan ekonomiski jāpārvalda ieņemtie Austrumu apgabali, to vidū Baltija, Austrumprūsija, Baltkrievija un Dienvidukraina.

Pielikums 15

OKUPĒTO APGABALU PĀRVALDE

-izvilkums-

Vērmahta virspavēlniecība F.H.Qu., 13.3.1941

WFSt/Abt.L. (IV/Qu)

Geheime Kommandosache

Chefsache

Nur durch Offizier!

Bezug: WFSt/Abt.L.(I) Nr.33408/40

g.k. Chefs v.18.12.40

Vadlīnijas speciālajos apgabalos rīkojumam Nr.21 (Barbarosas plāns)

I. Operācijas apgabals un izpildvara.

1. Austrumprūsijā un ģenerālajā apgabalā (*General-gouvernement*) vēlākais 4 nedēļas pirms operācijas

- sākuma ar OKW stājas spēkā operācijas apgabālā derīgas pavēles un apgādes noteikumi, priekšlikumu laikā iesniedz OKH pēc saskaņošanas ar *Ob.d.L.* (=virspavēlniecību?). Austrumprūsijas un ģenerālā apgabala (*Gen.-gouv.*) izsludināšana par karaspēka operāciju apgabalu nav paredzēta...
2. Operācijas gaitā ieņemamajā krievu apgabālā, tiklīdz to atļauj kara darbības norise, pēc īpašām vadlīnijām jāieceļ sava pārvalde. No tā izriet:
 - a) Ar armijas virzīšanos pāri reiha un kaimiņvalstu robežām izveidotais karaspēka operācijas apgabals dziļuma ziņā pēc iespējas jāierobežo. (*Ob.d.H.*) Karaspēka virspavēlnieks ir tiesīgs realizēt šajā apgabālā izpildvaru ar pilnvarojumu - nodot to karaspēka grupu un armiju virspavēlniekiem.
 - b) Karaspēka operācijas apgabālā SS reihsfīrers reiha fīrera uzdevumā politiskās pārvaldes sagatavošanai saņem speciālus uzdevumus, kuri izriet no divu pretēju politisko sistēmu galīgi izcīnāmās kaujas. Šo uzdevumu ietvaros SS reihsfīrers rīkojas patstāvīgi un uz savu atbildību...
 - c) Tiklīdz operācijas apgabals sasniedzis pietiekamu dziļumu, tas tiek norobežots no aizmugures. Jaunieņemtais apgabals operācijas apgabala aizmugurē iegūst savu politisko pārvaldi. Atbilstoši tautu pamatsastāvam, karaspēka robežu tuvumā to vispirms iedala Ziemeļu (Baltija), Vidus (Baltkrievija) un Dienvidu (Ukraina) apgabalos. Šajos apgabalos politiskā pārvalde pāriet reihskomisāru rokās, kuri saņem vadošus norādījumus no fīrera.
 3. Visu militāro uzdevumu veikšanai politpārvaldes apgabalos operācijas apgabala aizmugurē tiek iecelti vērmahta pavēlnieki, kuri pakļauti vērmahta virspavēlniecības vadītājam (*Chef*). Vērmahta pavēlnieks ir augstākais vērmahta pārstāvis attiecīgajā apgabālā, un viņam ir suverēnas militāras

tiesības (*Hoheitsrechte*). Viņam piekrīt teritoriāla pavēlnieka uzdevumi un armijas virspavēlnieka, resp. komandējošā ģenerāļa (*Kommandierender General*) pilnvaras. Šajā kvalitātē viņam, pirmkārt, ir sekojoši uzdevumi:

- a) Cieša sadarbība ar reiha komisāru, lai atbalstītu viņu politisko uzdevumu veikšanā.
- b) Valsts izmantošana un tās ekonomikas nodrošināšana vācu tautsaimnieciskajām vajadzībām.
- c) Valsts izmantošana armijas apgādei saskaņā ar OKH prasībām.
- d) Visa apgabala militāra nodrošināšana, pirmām kārtām - lidostu, pievedceļu un piegādes iestāžu nodrošināšana pret nemieriem, sabotāžu un ienaidnieka izpletņu lēcēju daļām.
- e) Ielu satiksmes regulēšana.
- f) Vērmahta, policijas un organizāciju, karagūstekņu naktsmītņu regulēšana laikā, kamēr tie atrodas pārvaldes apgabalos.

Attiecībā uz civildienestiem vērmahta pavēlnieks ir tiesīgs rīkot pasākumus, kas nepieciešami militāro uzdevumu veikšanai.

Viņa rīkojumiem šajā apgabalā ir primāra nozīme arī salīdzinājumā ar reiha komisāriem.

Dienesta norādījumi, karaspēka izvietojanas pavēle un norādījumi par nepieciešamo spēku piesaistīšanu seko atsevišķi.

Vērmahta pavēlnieka amatā stāšanās laiks tiek noteikts ar pavēli, tiklīdz kara stāvoklis atļauj virspavēlniecības pilnvaru pārņemšanu, netraucējot kara operācijas. Līdz tam OKH izvēlētās dienesta personas darbojas tajā stāvoklī un pēc tiem principiem, kādus noteicis vērmahta pavēlnieks.

4. ... Vērmahta pārvalde ...
5. ... Policijas spēki ...
6. ... Vērmahta tiesa ...

II. Personu-, preču- un ziņu kustība

... ..

III. Vadlīnijas Rumānijas, Slovākijas, Ungārijas un Somijas sakarā

... ..

IV. Vadlīnijas Zviedrijas sakarā

... ..

Der Chef des oberkommandos der Wehrmacht

Keitel

Šis slepenais rīkojums, resp. pavēle, ietilpst Barbarosas kara plānā. Frontes josla un tuvākie frontes ieņemtie apgabali pakļauti armijai, attālākie – vācu civilajai pārvaldei.¹ Sīku pārskatu, kā pārvaldīs un izmantos ieņemtus Austrumu apgabalus, devis arī O. Broitigams (*Otto Bräutigam*).² Lai iepazītu vācu okupantu patiesos mērķus, šajā sakarībā ļoti svarīgs ir 1941. gada 16. jūlija sēdes, varētu teikt, memorands – tad Hitlera galvenajā štābā diskutēts par Austrumu karagājiena problēmām. Bez Hitlera šajā sēdē piedalās arī Gērings (*Göring*), Rozenbergs (*Rosenberg*), Keitels (*Keitel*), Lammers (*Lammer*) un Bormans (*Bormann*). Hitlers šīnī sēdē paziņo Austrumu karagājiena patiesos mērķus un nolūkus. *Nedrīkst izpaust, ka vācieši nāk kā okupanti un kolonizatori. Kolonizācijai jāgatavojas pilnīgi slepeni. Vienmēr jāuzsver, ka vācieši nāk kā atbrīvotāji.* (Izcēlums mans. – L. S.) No dokumenta tālākā satura redzams, ka A. Rozenbergs iecelts par komisāru jau 1941. gada 20. aprīlī, bet jau tā paša gada 17. jūlijā viņš tiek paaugstināts par okupēto Austrumu apgabalu valsts ministru. Šai sakarībā tiek izstrādātas daudzas instrukcijas, pavēles un memorandi, kas attiecas uz okupēto Austrumu zemju pārvaldi, mērķiem un veidu, kā panākt pilnīgu Baltijas valstu okupāciju un kolonizāciju. *Jāasimilē rasiski visderīgākie elementi. Jāorganizē sevišķi lielas latviešu inteliģences daļas pārvietošana*

¹ W. Haupt. *Baltikum 1941.–Neckargemünde, 1963.–Anlage 15.–106.–187. lpp.*

² O. Bräutigam. *Überblick über die besetzten Ostgebiete während des 2. Weltkrieges.* – Institut für besatzungsfragen, Tübingen, 1954.

Anlage 15

VERWALTUNG DER BESETZTEN GEBIETE

— Auszug —

Oberkommando der Wehrmacht

F.H.Qu., den 13. 3. 1941

WFSt/Abt. L. (IV/Qu)

Geheime Kommandosache

Chefsache

Nur durch Offizier!

Bezug: WFSt/Abt. L. (I) Nr. 33408/40

g.K. Chefs v. 18. 12. 40

Richtlinien auf Sondergebieten zur Weisung Nr. 21 (Fall Barbarossa)

I. Operationsgebiet und vollziehende Gewalt.

1. In Ostpreußen und im Generalgouvernement werden spätestens 4 Wochen vor Operationsbeginn durch OKW die innerhalb der Wehrmacht für ein Operationsgebiet gültigen Befehlsbefugnisse und Bestimmungen für die Versorgung in Kraft gesetzt werden, Vorschlag legt OKH zeitgerecht nach Einvernehmen mit Ob.d.L. vor.

Eine Erklärung Ostpreußens und des Generalgouvernements zum Operationsgebiet des Heeres ist nicht beabsichtigt...

2. Das im Zuge der Operation zu besetzende russische Gebiet soll, sobald der Ablauf der Kampfhandlungen es erlaubt, nach besonderen Richtlinien in Staaten mit eigenen Regierungen aufgelöst werden. Hieraus folgert:

- a) Das mit dem Vorgehen des Heeres über die Grenzen des Reiches und der Nachbarstaaten gebildete Operationsgebiet des Heeres ist der Tiefe nach soweit als möglich zu beschränken. Der Ob.d.H. hat die Befugnis, in diesem Gebiet die vollziehende Gewalt auszuüben mit der Ermächtigung, sie auf die Oberbefehlshaber der Heeresgruppen und Armeen zu übertragen.
- b) Im Operationsgebiet des Heeres erhält der Reichsführer-SS zur Vorbereitung der politischen Verwaltung Sonderaufgaben im Auftrage des Führers, die sich aus dem endgültig anzutragenden Kampf zweier entgegengesetzter politischer Systeme ergeben. Im Rahmen dieser Aufgaben handelt der Reichsführer SS selbständig und in eigener Verantwortung...
- c) Sobald das Operationsgebiet eine ausreichende Tiefe erreicht hat, wird es rückwärts begrenzt. Das neubesetzte Gebiet rückwärts des Operationsgebietes erhält eine eigene politische Verwaltung. Es wird entsprechend den volkstumsmäßigen Grundlagen und in Anlehnung an die Grenzen der Heeresgruppen zunächst in Nord (Baltikum), Mitte (Weißrußland) und Süd (Ukraine) unterteilt. In diesen Gebieten geht die politische Verwaltung auf Reichskommissare über, die ihre Richtlinien vom Führer empfangen.

3. Zur Durchführung aller militärischen Aufgaben in den politischen Verwaltungsgebieten rückwärts des Operationsgebietes werden Wehrmachtbefehlshaber eingesetzt, die dem Chef des Oberkommandos der Wehrmacht unterstehen.

Der Wehrmachtbefehlshaber ist der oberste Vertreter der Wehrmacht in dem betreffenden Gebiet und übt die militärischen Hoheitsrechte aus. Er hat die Aufgaben eines Territorialbefehlshabers und die Befugnisse eines Armee-Oberbefehlshabers bzw. Kommandierenden Generals.

In dieser Eigenschaft obliegen ihm vor allem folgende Aufgaben:

- a) Enge Zusammenarbeit mit dem Reichskommissar, um ihn in seiner politischen Aufgabe zu unterstützen.
- b) Ausnutzung des Landes und Sicherung seiner wirtschaftlichen Werte für die Zwecke der deutschen Wirtschaft.
- c) Ausnutzung des Landes für die Versorgung der Truppe nach den Anforderungen des OKH.
- d) Militärische Sicherung des gesamten Gebietes, vor allem der Flughäfen, Nachschubstraßen und Nachschubeinrichtungen gegen Aufruhr, Sabotage und feindliche Fallschirmtruppen.
- e) Straßenverkehrsregelung.
- f) Regelung der Unterkünfte für Wehrmacht, Polizei und Organisationen, für Kriegsgefangene, sofern sie in den Verwaltungsgebieten bleiben.

Gegenüber den zivilen Dienststellen hat der Wehrmachtbefehlshaber das Recht, die Maßnahmen anzuordnen, die zur Durchführung der militärischen Aufgaben erforderlich sind.

Seine Anordnungen auf diesem Gebiet gehen allen anderen, auch denen der Reichskommissare, vor.

Dienstanweisung, Aufstellungsbefehl und Anweisungen über die Zuteilung der erforderlichen Kräfte erfolgen gesondert.

Der Zeitpunkt der Befehlsübernahme durch die Wehrmachtbefehlshaber wird befohlen werden, sobald die militärische Lage einen Wechsel in den Befehlsverhältnissen ohne Störung der Operation zuläßt. Bis dahin bleiben die vom OKH eingesetzten Dienststellen nach denselben Grundsätzen, wie sie für die Wehrmachtbefehlshaber festgelegt sind, in Tätigkeit.

4. ... Wehrmachtsverwaltung ...

5. ... Polizeikräfte ...

6. ... Wehrmachtgerichte ...

II. Personen-, Waren- und Nachrichtenverkehr

.....

III. Richtlinien für Rumänien, Slowakei, Ungarn und Finnland

.....

IV. Richtlinien für Schweden

.....

Der Chef des Oberkommandos der Wehrmacht

Keitel

Avots: W. Haupt. Baltikum 1941. –
Neckargemünde, 1963. – Anlage 15. – 186.–187. lpp.

uz Krievijas centrālo daļu. Baltijā jāsāk ar liela daudzuma vācu zemnieku kolonizāciju. Šim nolūkam paredz ņemt lielus zemnieku kontingentus no Volgas vāciešiem, kad nevēlamie elementi ir likvidēti. (Sic!) (Izcēlums mans. – L.S.) Paredz arī deportēt lielas grupas rasiski zemākās Lietuvas iedzīvotāju daļas. Par igauņiem teikts, ka igauņu tauta ir stipri pārvācota, ģermanizēta līdz 50 % ar dāņu, vācu un zviedru asinīm un šo tautu var uzskatīt kā asinsradniecīgu. Latvijā jāreķinās ar lielāku pretestību, un te jādomā par lielāka mēroga deportāciju.³

Ļoti svarīgi ir atzīmēt, ka ar Ostlandes Valsts komisāra Lozes (Lohse) 1941. gada 18. augusta pavēli visas iekarotās PSRS apgabalu ekonomiskās vērtības pāriet vācu civilpārvaldes rīcībā, tādā stāvoklī, kādas tās bijušas 1941. gada 20. jūnijā, t.i., pirms kara sākšanās.

Pielikums Nr.18

RĪKOJUMS PAR REIHA KOMISĀRA AUSTRUMU APGABALA PĀRVALDES PĀRŅEMŠANU

1.

Ar civilpārvaldes pārņemšanu izpildvara pāriet Austrumu apgabala Reihskomisāram. Militāro vadību un pilnvaras Vadonis nodevis Austrumu apgabala Reihspavēlniekam, kura pilnvaras šis rīkojums neskar.

2.

Rīkojumus civiliedzīvotājiem Austrumu apgabala Reihskomisāra pārvalditajos novados izsludina vācu civilpārvaldes dienesti.

Vērmahta pavēlnieka Austrumu apgabalos dienestu kompetence attiecībā uz pasākumiem, iesaistot Reiha aizstāvēšanu, šeit netiek skarta.

³ Nazi Conspiracy and Aggression. – Office of United States Chief of Counsel For Prosecution of Axes Criminality. – Vol. VII. – P. 1086 seq.; arī: W. Haupt. Baltikum 1941. – Anlage 17.

3.

Vācu civilpārvaldes dienesti ir sekojoši:

Austrumu apgabala reihskomisārs,
ģenerālkomisāri,
virskomisāri un
novadu komisāri.

4.

Vācu civilpārvalde pārņem visu Austrumu apgabala reihskomisāra pārvaldītajā teritorijā atrodošos Padomju Sociālistisko Republiku Savienības un tās dalībvalstu, sabiedrisko korporāciju, savienību un apvienību kustamo īpašumu, ieskaitot visas prasības, dalību, tiesības un visu veidu intereses stāvokli, kāds ir 1941. gada 20. jūnijā, saskaņā ar tuvākiem noteikumiem.

Pēc 1941. gada 20. jūnija veiktie rīkojumi, izmaiņas un īpašnieku norādījumi ir pretlikumīgi, ja vien tos nedod vācu dienesti. Jau veiktie pasākumi neatgriezeniski paliek spēkā.

Jaunie rīkojumi attiecībā uz mantiskajām un īpašuma attiecībām paliek spēkā.

Padomju krievu vērmahta īpašums ir vācu vērmahta rīcībā.

5.

Reihskomisariātā dienesta valoda ir vācu.
Katrā apgabalā ir atļauta vietējā valoda.

6.

Rīkojums stājas spēkā tā pasludināšanas dienā.

1941. gada 18. augustā

Austrumu apgabala Reihskomisārs
Loze /Lohse/

Tas nozīmēja, ka vācu iekarotajām Baltijas valstu tautām nekas netika atdots atpakaļ no tā, ko PSRS okupanti bija

Anlage 18

ANORDNUNG ZUR ÜBERNAHME DER VERWALTUNG
DURCH DEN REICHSKOMMISSAR FÜR DAS OSTLAND

§ 1.

Mit der Übernahme der Zivilverwaltung ist die vollziehende Gewalt auf den „Reichskommissar für das Ostland“ übergegangen. Die Ausübung der militärischen Hoheitsrechte und Befugnisse hat der Führer dem „Wehrmachtbefehlshaber Ostland“ übertragen, dessen Befugnisse durch diese Anordnung nicht betroffen werden.

§ 2.

Anordnungen an die Zivilbevölkerung in den vom Reichskommissar für das Ostland verwalteten Gebieten ergehen durch die Dienststellen der deutschen Zivilverwaltung.

Die Zuständigkeit der Dienststellen des Wehrmachtbefehlshabers Ostland zur Inanspruchnahme von Leistungen für die Aufgaben der Reichsverteidigung bleibt hierdurch unberührt.

§ 3.

Dienststellen der deutschen Zivilverwaltung sind:

Der Reichskommissar für das Ostland,
die Generalkommissare,
die Hauptkommissare und
die Gebietskommissare.

§ 4.

Die deutsche Zivilverwaltung übernimmt das gesamte, in den vom Reichskommissar für das Ostland verwalteten Gebieten gelegene bewegliche Vermögen der Union der Sozialistischen Sowjetrepubliken, ihrer Gliedstaaten, öffentlichen Körperschaften, Verbände und Zusammenschlüsse einschließlich aller Forderungen, Beteiligungen, Rechte und Interessen aller Art nach dem Stande vom 20. Juni 1941 nach Maßgabe näherer Bestimmungen.

Nach dem 20. Juni 1941 vorgenommene Verfügungen, Veränderungen und Besitzeinweisungen sind unrechtmäßig, wenn sie nicht durch deutsche Dienststellen erfolgt sind. Bereits getroffene Maßnahmen bleiben widerprüflich in Kraft.

Die Neuregelung der Eigentums- und Besitzverhältnisse bleibt vorbehalten.

Über das Vermögen der sowjetrussischen Wehrmacht hat die deutsche Wehrmacht die Verfügungsgewalt.

§ 5.

Die Amtssprache im Reichskommissariat ist deutsch.
In jedem Generalbezirk ist die Landessprache zugelassen.

§ 6.

Die Anordnung tritt mit dem Tage der Verkündigung in Kraft.

Kauen, den 18. August 1941.

Der Reichskommissar für das Ostland
Lohse

Avots: W. Haupt. Baltikum 1941. –
Neckargemünde, 1963. – Anlage 18. – 190.–191. lpp.

nolaupījuši vai atsavinājuši, piemēram, īpašumi, ekonomiskās vērtības, lauksaimniecības etc. vērtības, jo Baltijas valstis tika uzskatītas kā iekarotā PSRS daļa, nevis kā neatkarīgas valstis. Šīm pavēlēm un rīkojumiem bija izšķiroša nozīme visu triju Baltijas valstu juridiskajā stāvoklī un turpmākajā liktenī.⁴ Tās pašas grāmatas pielikumā, pavēlēs par Ostlandes valsts komissariāta uzbūvi un ierēdņiem teikts, ka Latvijas Ģenerālkomissariātā – ar sēdekli Rīgā – par zemes pašpārvaldes ģenerāldirektoru iecelts ģenerālis Dankers, Igaunijā par pirmo zemes direktoru – Dr. Mē (*Dr. Mäe*), Lietuvā zemes pašpārvaldē ģenerālpadomnieks ģenerālis Kubiļuns (*Kubiliunas*).⁵

Ir taču pilnīgi skaidrs, ka vācu okupantu augstākās varas ieceltais un, pēc viņu domām, vācu okupācijas varai pilnīgi uzticamais ģenerālis O. Dankers nekalpoja ne Latvijai, ne latviešu tautas interesēm jau no pirmās viņa iecelšanas dienas, tāpat kā to nedarīja PSRS okupācijas laikā Višinska ieceltie pakalpiņi ar Vili Lāci vadībā. No Latvijas armijas atvaļinātais

⁴ W. Haupt. Baltikum 1941. – Anlage 18. – 190.–191. lpp.

⁵ W. Haupt. Baltikum 1941. – Anlage 19. – 192. lpp. un H. Biezais. Latvija kāškrusta varā. – Gauja, 1992. – 29.–37. lpp.

un uz Vāciju 1940. gada 20. jūnijā ar ģimeni aizbēgušais Dankers savā grāmatā "Lai vēsture spriež tiesu" 39.–42. lpp. apzināti melo, noklusējot par savu iecelšanu ģenerāldirektora amatā, kā arī par savu atgriešanos Latvijā un viņa patiesajiem uzdevumiem sadarbībā ar vācu okupācijas varu.⁶

Latvijā pēc 1941. gada 1. jūlija kopā ar vācu karaspēku atgriezās arī vairāki citi bijušie Latvijas armijas virsnieki. Spriežot pēc vairāku latviešu autoru domām, kuri rakstījuši par vācu okupāciju, uz Vāciju aizbēgušie latvieši, to vidū arī virsnieki, esot bijuši sadalījušies trīs galvenās grupās. Vieni sadarbojušies ar nacionālsociālistu ministru Rozenbergu, otri ar Himleru (*Himmler*) un vācu drošības dienestu, trešie – ar Vācijas armijas pretizlūkošanas dienestu.⁷ Ir arī zināms, ka Vācijā jau pirms 1941. gada 22. jūnija tika organizēta latviešu pārstāvju Uzticības padome ar O. Dankeru, Dr. V. Sanderu, pulkvedi A. Plensneru un pulkvežleitnantu V. Deglavu vadībā. Pēc Rīgas ieņemšanas jau 1941. gada 10. jūlijā vācu okupācijas varas iestādēm tiek paziņots, ka nekāda Uzticības padome vairs nepastāv.⁸ Nav tomēr jāaizmirst fakts, ka jau *pirms* vācu okupantu ienākšanas Rīgā paši latvieši mēģināja atjaunot un pārņemt savā pārziņā administratīvās iestādes un departamentus sadarbībā ar bijušo K. Ulmaņa laika satiksmes ministru Bernhardu Einbergu. 1941. gada 1. jūlijā pat izdevās izdot vienu numuru "Brīvā Zeme", bet to vācieši iznīcināja. Bija paredzēts izdot 500 000 eksemplāru, bet vācu okupanti izdošanu apturēja un "Brīvās Zemes" vietā izdeva "Tēvijū". Tomēr vēl 1941. gada 4. jūlijā visās administratīvajās iestādēs strādāja paši latvieši. Par to liecina laikrakstā

⁶ O. Dankers. *Lai vēsture spriež tiesu*. – Toronto, Canada, 1965. – 39.–42. lpp. un 72. lpp.; H. Biezais. *Latvija kāškrusta varā*. – Gauja, 1992. – 13.–29. lpp.

⁷ B. Zemgals. *Dienas baltās nebartās*; A. Blāķis. *Medaļas otrā puse*; H. Biezais. *Latvija kāškrusta varā u.c.*, arī laikraksta "Tēvija" 1941. –1., 2., 3. etc. numuri.

⁸ A. Aizsilnieks. *Latvijas saimniecības vēsture, 1914–1945*. – Stokholma: Daugava, 1968. – 884. lpp.

“Tēvija” iespiestie ziņojumi. 1941. gada 7. jūlijā Latvijā atgriezās bijušais K. Ulmaņa laika ministrs Alfreds Valdmanis. Ar šo brīdi sākās pirmā pašpārvaldes organizēšana A. Valdmaņa vadībā. Tās sastāvā bija: Alfreds Valdmanis, Teodors Zvejnieks, Aleksandrs Bulle, Aleksandrs Ūze, Juris Zankevics, Oskars Silis, Teodors Šteinbergs, Jūlijs Celms un Pēteris Vanags. Tie visi bija K. Ulmaņa laika darbinieki.

Diemžēl visi šie latvieši, – gan tie, kas bija palikuši Latvijā, gan arī tie, kas atgriezās no Vācijas un bija cerējuši, ka Latvija būs brīva un neatkarīga valsts, – ļoti rūgti vilās. Viens no tiem bija arī pulkvežleitnants Viktors Deglavs, ko gestapo noslep-kavoja 1941. gada 18. jūlijā pie pulkveža A. Plensnera dzīvokļa durvīm. Protams, viss tika noklusēts un nekāda izmeklēšana nenotika. Sākās arī politiskas vajāšanas un apcietināšanas. Apcietināja tos, ko vācu okupanti uzskatīja par sev kaitīgiem un nevēlamiem. 1941. gada oktobrī uzsāka Salaspils koncentrācijas nometnes būvēšanu. Jau ar pirmajām vācu okupācijas dienām okupantu administrācija izdeva rīkojumus un pavēles, kas pilnīgi ierobežoja žīdu tautības pilsoņu brīvību. 1941. gada 25. oktobrī vācu okupanti Rīgā ierīkoja geto. Latviešiem aizliedza latviešu militāro tērpu valkāšanu un arī Latvijas karoga lietošanu. Aizliedza arī pašu latviešu visāda veida militāru daļu un vienību organizēšanu. *Visā Latvijā valdīja vācu militārā un civilā pārvalde, kas jau no okupācijas pirmajām dienām pilnīgi kontrolēja visu presi, grāmatu izdošanu, visu kultūras dzīvi, skolas, universitātes, sapulcēšanās brīvību etc.* Jau jūlijā sākās latvisko ielu nosaukumu pārvācošana.

To veica speciāli iecelta bijušo vācbaltiešu komisija, tā sau-camā *Strassennahmenkommission*, kuras sastāvā bija *Petersens, J. v. Hehn, v. Lilienfeldt, v. Fricks, O. Kraus* un *N. v. Holst*. Šī komisija bija arī tā, kas jau no pirmajām dienām slēdza visus muzejus, bibliotēkas, arhīvus un sevišķi rūpējās, kā viens no šiem “kultūras nesējiem” lielīgi saka, lai “iznīcinātu vāciem naidīgo Ulmaņa laika literatūru”. Šīs sēdes – tā Holsts lielās – notikušas katru trešo dienu “Romas” viesnīcā, dzerot padomju šampaniešus. Izdoj arī kādu “*Soldatenführer durch Riga*”, kur

- 1 -

Vācu okupācijas varas pārvācoto Rīgas ielu nosaukumi
no 1941g.ada jūnija līdz 1945.gada maijam

<u>Lātvīskie ielu nosaukumi</u>	<u>Pārvācotie ielu nosaukumi</u>
<u>pirms okupācijas</u>	<u>pēc okupācijas</u>
1. Agenskalna iela	Hagensberger xxx Str.
2. Aizkraukles iela	Ascheradensche Str.
3. Aizsargu iela	Yorkstrasse
4. Alberta iela	Hollenderstr.
5. Aldaru iela	Brauerstr.
6. M.Aldaru iela	Kl.Brauerstr.
7. Aluksnes iela	Marienburger Str.
8. Amālijas iela	Amalienstr.
9. Andreja Pumpura	Ullemspergerstr.
10. Antonijas iela	Ernst-von-Bergmann-Str.
11. Arist.Ēiāna iela	Wilhelm-Ostwald-Strasse
12. Arhitektu iela	Architektenstr.
13. Arņstēdas iela	Armitsteadstr.
14. Aspazijas bulv.	Von-der-Goltz-Ring
15. Ausekļa iela	Wilhelm-Purvītis -Strasse
16. Baznīcas iela	Laudonstr.
17. Bergmaņa iela	Bergmannstr.
18. Blaumaņa iela	Blaumannstr.
19. Brīvības iela un bulvāris	Adolf-Hitler-Str.
20. Cementa iela	Zementstr.
21. Ceraukstes iela	Zerauxter Str.
22. Citadeles iela	Hans-von-Manteuffel-Str.
23. <u>Annas iela</u>	Annenstr. /Obs./

- 2 -

Pārvācotās ielas

24. Daugavgrīvas iela	Dünamindische Str.
25. Dauguļa iela	Daugelsche Str.
26. Doma lauk.	Domplatz.
27. Dairnavu iela	Richard-Wagner-Str.
28. Elizabetes iela	Wolter-von-Plettenberg-Ring
29. Fabrikantu iela	Fabrikantenstrasse
30. 1905.gada parks	Griesenberg
31. Ganību dambis	Weidendamm
32. Ģertrūdes iela	Gertrudstr.
33. Ģildes iela	Gildstubenstr.
34. Gogoļa iela	Kirschholmer-Strasse
35. Manzas iela	Mansering
36. Herdera laukums	Herderplatz
37. Inženieru iela	Ingenieurstr.
38. Jāņa Asara iela	Adlerstr.
39. Jāņa Čakstes laukums	Schlossplatz
40. Jaunā iela	Neustr.
41. Jaunavu iela	Jungferastr.
42. Jaunmoku iela	Neumokensche Str.
43. 13. janvāra iela	General-von-Nutier-Str.
44. Jēkaba iela	Jakobstr.
45. Jelgavas šoseja	Mitauer Landstrasse
46. Jaņa Allunāna iela	Oberst-Lasch-Str.
47. Kalēju iela	Schmiedestr.
48. Kaļķu iela	Kalkstr.
49. Kalnmuizas iela	Thorner Str.
50. Kalpaka bulvāris	Kalpaksstrasse

Pārvācotās ielas

51. Kongresa iela	Gildstübenstr.
52. Krāmu iela	Kramerstr.
53. Krievu iela	Russische Str.
54. Kr. Barona iela	Krischan-Baron-Str.
55. Krūzes iela	Dr.-Porsche-Str.
56. Kungu iela	Herrenstr.
57. Lāšplūša iela	Carl-Schirren-Str.
58. Laiņu iela	Stegstr.
59. Lazaretes iela	Lazarsttstr.
60. Lubānas šoseja	Lubanier Landstr.
61. 15. maija laukums	Domplatz
62. Marijas iela	Fleskauer Strasse
63. Matīsa iela	Matthäistr.
64. Merķeļa iela	Bismarskring
65. Miesnieku iela	Küterstr.
66. Miķeļa iela	Major-Bischoff-Str.
67. Minsterijas iela	Münsteristr.
68. Monētu iela	Münzstr.
69. Mucinieku iela	Böttscherstr.
70. Muižas iela	Major-Flettscher-Str.
71. Noliktavas iela	Schlageterstr.
72. Nometņu iela	Lagerstr.
73. 11. novembra iela	an der Düna
74. Peitavas iela	Peitaustr.
75. Peldu iela	Schwimmstr.
76. Pils iela	Schlostr.
77. Plkv. Brāzeļa iela	I Weidendam
78. Rīga bulvāris	Alfred-Rosenberg-Ring

Pārvācotās ielas

79. Rāts laukums	Rathausplatz
80. Reimersa iela	Moltkestr.
81. Samarina iela	Infanteriestr.
82. Skārņu iela	Scharrenstr.
83. Skolas iela	Karl-Erns-von-Baer-Strasse
84. Smilšu iela	Sandstr.
85. Stabu iela	Säulenstr.
86. Strēlnieku dārzs	Schützengarten
87. Skūņu iela	Scheunenstr.
88. Talivalda iela	Talivaldisstr.
89. Tērbetas iela	Dorpatstr.
90. Tirgoņu iela	Kaufstr.
91. Vāguera iela	Gärtnerestr.
92. Valdemāra iela	Hermann-Göring-Str.
93. Vaļņu iela	Wallstr.
94. Vašingtona laukums	Ludendorffplatz
95. Vecjalgavas iela	Mitauer Landstrasse
96. Vērmaņa dārzs	Wöhrmannscher Park
97. Viestura dārzs	Hindenburgpark
98. Vidzemes šoseja	Dorpatstr.
99. Vladimira iela	Rolandstr.
100. Zemitāna laukums	Bahnhof-Bikera
101. Zigfrīda Meierovica bulvāris	Deutschordensring

Vācu okupācijas varas pārvācotie Rīgas ielu nosaukumi no 1941. gada jūnija līdz 1945. gada maijam

teikts: "Rīga ir vienmēr bijusi vācu pilsēta un tāda arī paliks," – "Ulmaņlaiks pilnīgi noklusēts..". Šo vēstuli Dr. v. Holst sūta 1941. gada 25. jūlijā saviem tautiešiem un radiem uz Vāciju ar kurjera pastu. Tomēr laikam "zonderfirers" būs bijis tā sadzēries krievu šampaniešus, ka vēstules kopija nonāca latviešu rokās. Vācu "kultūrtrēģeris" Holsts sevišķi priedējās, ka varējis no Pieminekļu valdes telpām piecu minūšu laikā izsviest no darba vietām pazīstamus latviešu zinātniekus – vēsturniekus: Šņori, Ginteru un J. Straubergu.⁹ Holsts sava vēstulē piemin arī, ka ģenerālis Roks (*le Roque*) pirms trim dienām (t.i., 1941. gada 22. jūlijā) teicis, ka "latvieši esot jau 1906. un 1919. gadā tik cūcīgi pret viņiem (vāciešiem) uzvedušies (izrikojušies), ka šāda trešā reize gan vairs nebūšot".

To apliecina Holsta privātas vēstules noraksts:

Riga, den 25 Juli 1941.

Liebe Landsleute und Anverwandte!

Fahrt im Auto Königsberg-Kowno-Mitau /schon deutscher Ortsname riesig auf dem Bahnhof, überall deutsche Wegweiser/ sehr interessant, wenig Kriegsspuren. Jetzt schon deutsche Spur und reparierte Brücken. Tilsit -Riga lebhafter Zugverkehr. Riga in festlicher Stimmung. Die Letten haben übrigens jetzt das Tragen eigener Uniformen und das Zeigen eigener Fahnen verboten bekommen. Auch der Versuch, lettische Regimenter aufzustellen zum Kampf gegen Moskau, wurde von uns vereitelt. Alle ihre Museen, Bibliotheken werden versiegelt. Das deutsche "Landesmuseum" /einmaliges Kunstmuseum/ wurde von mir vor 3 Tagen eröffnet, birgt Luftbilder und vieles andere, was unerwartet in lettischen Museen zum Vorschein kam. Alle 3 Tage habe ich eine Sitzung: Auswertung deutschfeindlichen Schrifttums der Ulmanizeit. Die Letten Sonnore, Gunters, /J./ Straubergs ff oben einstweilen ihre Ämter nicht aus. Die Art, wie sie binnen 5 Minuten gezwungen wurden ihre Schreibtische zu verlassen, entsprach genau der Manier, mit der Feuerreisen und der Vorstand der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde 1936 behandelt

⁹ Holst N.v. Dr. Sonderführer 1941. gada jūlija vēstules kopija.

wurden. Es war nicht unangenehm diese vergeltung auszuüben. Auch alle Archive und das berüchtigte Geschichtsinstitut sind versiegelt Die Strassenamenkommission /Petersen, J.v. Hehn, v. Lilienfeldt, v. Firo O. Kraus, N.v. Holst/ bei Sowjetenkampagnen in "rom" /Offizierskasernen/ tagend, ... gut gearbeitet: Hans v. Manteuffel, v. d. Goltz-Ring /früher Aspasia-Boulevard/, Adolf-Hitler - Str./früher Freiheitsstrasse/, Ernst v. Bergmann, Oettingensche, Karl v. Holst, Ferdinand Walter, Viktor Hehn, Walter v. Plettenberg, Hartknoch, Hamann, General v. Hutier-Str. usw., usw. Allenenthalben in Staben und Dienststellen alten und höhere Offiziere, die die Letzen von 1919 kennen. Der Kurs wird doch ganz gut. Der General /le Roques/ sagte vor 3 Tagen "Die Letzen haben sich gegen uns schon 1906 un 1919 schweinemässig genommen - ein drittes mal wird es das nicht geben!"

Folgen des Altstadtbrandes nicht schlimm: von der Petrikirche steht alles mittelalterliche Mauerwerk. Wiederherstellung der Petrikirche und des Schwarzküpernauses leicht möglich. Soldatenführer durch Riga /verfasser Oberleutnant Hoffmeister, korrigiert von J.v. Hehn u. N.v. Holst/ enthält unter anderem folgende Sätze: "Riga ist immer eine deutsche Stadt gewesen und wird es bleiben", Ulmanisperiode ganz totgeschwiegen. Die Redaktion der "Deutschen Zeitung im Baltentland" ist schon eingetroffen, als einzige Buchhandlung "Deutsche Buchhandlung". Morgen gehe ich in den deutschen wehrmachtsgottesdienst in der seit dem 17 Jh. lettischen Johanniskirche. Die Stadt so voll von deutscher wehrmacht, das der Redakteur Petersen gezwungen war, sich im Ulmanis Staatsschlafzimmer im Luxushotel Nemmern einzuquartieren. Dies geht durch den Karrier der Luftwaffe.

Holz. Dr. v. Holst, Sonderführer.

Noraksts no fon Holsta (N.v. Holst) privātas vēstules
saviem radniekiem

Bijušais K. Ulmaņa laika finanšu ministrs A. Valdmanis, kas ticis ar ģenerāli Roku un diskutējis par latviešu problēmām, dabūjis no Roka kārtīgu brāzienu par latviešu "uzvešanos" pret vāciešiem pagātnē. Valdmanis tā nobijies, ka steidzīgi uzrakstīja bēdīgi slaveno rakstu "Tēvijā", Nr. 14, ar virsrakstu "Savam tautietim", kur rūgti nožēlo latviešu izturēšanos pret vāciešiem mūsu nesenojā vēsturē un apsolās: ".ka latvieši grib kopā ar vācu tautu dzīvot un atrast savu vietu Jaunajā Eiropā; vai arī kopā ar šo varoņu tautu bojā iet."¹⁰ Šādu pazemojošu rakstu gan nevajadzēja rakstīt bijušajam K. Ulmaņa finanšu ministram, kaut arī no amata izsviestam. A. Valdmanis savā pazemojošajā rakstā runā it kā visas tautas vārdā. Tādu tiesību A. Valdmanim nebija. Būtu bijis labi, ja pirms šī raksta publicēšanas gan pats Valdmanis, gan arī viņa atbalstītāji būtu atcerējušies mūsu tautas dziesminieka vārdus: "Lai runāja, ko runāja, sveši ļaudis daudz runāja! Ko runāja sveši ļaudis, to tu līdzī nerunā!" (Šos vārdus vajadzētu arī iegaumēt šodien vienam otram mūsu Latvijas Saeimas deputātam, kamēr nav par vēlu!) Šo gudro pamācību gan A. Valdmanis, gan arī viņa toreizējie atbalstītāji diemžēl bija aizmirsuši.

Jau sākot ar 1940. gada 17. jūniju un vēlāk daudzi mūsu tautas locekļi bija spiesti dzīvot nelegāli, lai glābtu sevi un savus piederīgos. To vidū bija daudzi neatkarīgās Latvijas armijas virsnieki un karavīri. Tā radās arī sīkas pretestības grupas. To pašu var teikt par vācu okupāciju. Kad pirmo dienu sajūsma par to, ka beidzot esam atbrīvoti no Padomju Savienības komunistiskā imperiālisma slepkavībām un deportācijām, bija garām, nāca rūgtā vilšanās, ka "atbrīvotāji" ar savu nacistisko ideoloģiju un darbiem ir tādi paši tautu slepkavas kā komunisti. Lielākā daļa saprata, ka sākusies tāda pati nežēlīga okupācija, kas apdraud mūsu tautas eksistenci. Šādos apstākļos zināmās aprindās radās doma – kaut arī bezcerīgā situācijā – radīt nacionālās pretestības organizāciju. Jau 1941. gada beigās sāka

¹⁰ A. Valdmanis. Savam tautietim // Tēvija. – 1941. – 16. jūl. – Nr. 14.; H. Biezais. Latvija kāškrusta varā.. – Gauja, 1992. – 97.–107. lpp.

veidoties pretestības kustības kodols, to pārstāvēja demokrātisko partiju darbinieki, agrāko latviešu jaunatnes organizāciju darbinieki, kā arī studējošā jaunatne. "1942.gada sākumā jau daudzas patriotu grupas strādāja ciešā sakarā ar bijušā Latvijas valsts prezidenta Jāņa Čakstes dēlu profesoru Konstantīnu Čaksti, kapteini Kristapu Upelnieku un citiem demokrātisko ideju paudējiem un aizstāvjiem. Šo grupu darbībai bija mērķtieciski politisks raksturs".¹¹ Konstantīns Čakste sāka organizēt politisko bloku cīņai par neatkarīgas, demokrātiskas Latvijas Republikas atjaunošanu. Nacionālajā pretestības kustībā sāka darboties senators Mintauts Čakste, tautsaimniecības profesors Arnolds Aizsilnieks, arheoloģijas docents Voldemārs Ginters, agrākais sūtnis un ārlietu ministrs Ludvigs Sēja, no bijušajiem Saeimas deputātiem Jānis Breikšs un mācītājs Jānis Teriņš. Tas bija pirmsākums. Rīgā vien jau darbojās nelegālas šūniņas ar vairāk nekā 300 biedriem. Šādas nelegālas šūniņas bija nodibinātas Liepājā, Jelgavā, Ventspilī un lauku centros. Enerģiskā kapteiņa Upelnieka vadībā bija jau izveidojusies neliela virsnieku organizācija, kurā ievērojamākā persona bija agrākais Tehniskās divīzijas komandieris ģenerālis Jānis Kurelis.

1942. gada februārī savu darbību pagrīdē atjaunoja arī Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija, kuras priekšgalā darbojās Bruno Kalniņš, Voldemārs Bastjānis, Frīcis Menders un Kārlis Lorencs, bet Dr. Pauls Kalniņš un Felikss Cielēns bija pieaicinātas personas. Iekļāvās arī Saeimas sociāldemokrātu deputāti un "Strādnieku Sports un Sargs" organizāciju darbinieki, to vidū R. Straume. Sāka darboties arī partijas Sarkanais Krusts, kas piegādāja pārtiku un naudu Rīgas Centrālcietumā un Salaspils koncentrācijas nometnē ieslodzītajiem biedriem.¹²

1942. gadā bija izveidojušās divas Latvijas pilsoņu grupas – demokrātu un sociāldemokrātu, kas norobežojās no sadar-

¹¹ Latvijas Centrālā Padome – LCP. – Upsala, 2000. – 22. lpp.

¹² Latvijas Centrālā Padome – LCP. – Upsala, 2000. – 22.–24. lpp.

bības ar hitleriskās Vācijas iestādēm Latvijā. Tās vēlējās neatkarīgas Latvijas atjaunošanu, orientējās uz Rietumu sabiedrotajiem, pauda pārliecību, ka nacionālsociālistiskā Vācija karā sabruks un ka Latvijai palīdzība gaidāma vienīgi no Lielbritānijas un Amerikas Savienotām valstīm.

Tādā veidā arvien ietekmīgāka kļuva nacionāla pretestības kustība nacistiskās Vācijas okupācijai. Pat tie, kuri sākumā centās sadarboties ar vācu okupantiem, kā, piemēram, ietekmīgais Latvijas valstsvīrs Alfrēds Valdmanis,¹³ kurš tomēr ātri vilās vācu politikā un 1942. gada 4. novembrī nāca klajā ar savu iesniegumu "*Das lettische Problem*" (Latviešu problēmas), kurā atklāti pieprasīja Latvijas neatkarības atjaunošanu, bija pret Baltijas valstu iekļaušanu Vācijā. Tam sekoja A. Valdmaņa sadursme ar Latvijas ģenerālkomisāru Dr. Dreksleru 1942. gada 1. decembrī un 22. decembrī – ar Ostlandes valstskomisāru Hinrihu Lozi (*Lohse*), kā arī konfrontācija ar Latvijas Ģenerālapgabala SS un policijas komandieri ģenerālmajoru Valteru Šrēderu (*Schröder*). Rezultāts bija tāds, ka vācu drošības policija izsūtīja Valdmani uz Vāciju. Tāpat jāatzīmē, ka 1942. gada vidū Vācijas politikā bija vilies arī sākotnējais Vācijas atbalstītājs organizācijas "Pērkonkrusts" vadītājs Gustavs Celmiņš. Viņš izdeva savu izdevumu "Vēstījums", ko vēlāk pārdēvēja "Latvju Raksti Brīvā Latvijā", tas cirkulēja caur 60 izdales punktiem. Bija arī speciāla "Kaujas grupa" Rīgas iestāžu un stratēģiski svarīgāko punktu pārņemšanai "pārgrozījumu" gadījumā. Gustavs Celmiņš tika arestēts 1944. gada 14. martā un 23. aprīlī viņu nogādāja Flossenburgas koncentrācijas nometnē Vācijā.¹⁴

Arvien spēcīgāka veidojās sabiedrības opozīcija pret vācu okupantu politiku. Līdztekus plašumā vērsās latviešu nacionālā pretestības kustība – LCP, tā uzņēma sakarus visā tautā, arī vācu dibinātajā latviešu pašpārvaldē un oficiālās iestādēs. Tādā veidā LCP ieguva precīzu un pareizu informāciju par

¹³ Latvijas Centrālā Padome – LCP. – Upsala, 2000. – 25. lpp.

¹⁴ Latvijas Centrālā Padome – LCP. – Upsala, 2000. – 26. lpp.

patieso stāvokli vācu okupētajā Latvijā, un tas deva iespēju LCP vadībai pieņemt attiecīgus lēmumus okupācijas apstākļos. *Nav jāaizmirst, ka LCP dibināja demokrātiskā ceļā, balstoties uz neatkarīgās, demokrātiskās un brīvās Latvijas Satversmi.*

Jau no pirmajām vācu okupācijas dienām visa civilā un militārā vara Baltijas valstīs bija okupantu rokās. Baltijas valstis vācieši uzskatīja par okupētu PSRS daļu. Par kaut kādu šo valstu neatkarību nebija ko domāt. Tomēr vācu okupanti gan politisku apsvērumu dēļ, gan arī tādēļ, ka juta lielu Baltijas tautu pretestību, atļāva ar Rozenberga 1942. gada 2. marta rīkojumu "nodibināt", resp. darboties, tā saucamās pašpārvaldes, kas tomēr bija pilnīgi pakļautas vācu kontrolei. Latvijā atļāva dibināt sešas ģenerāldirekcijas un kā septīto – Valsts kontroli. Ģenerāldirektorus iecēla un apstiprināja vācu ģenerālkomisārs Drekslers (*Drechsler*). Par iekšlietu ģenerāldirektoru iecēla, resp. apstiprināja, jau Vācijā vācu okupantu izraudzīto ģenerāli O. Dankeru, viņu arī mēdza saukt par Pirmo ģenerāldirektoru. Viņš bija tas, kas visu direkciju vārdā nu kārtēja oficiālās lietas ar vācu okupantiem. Ģenerāldirekciju personālais sastāvs – no 1942. gada līdz 1944. gada 13. oktobrim, kad notika lielākas pārmaiņas sakarā ar Rīgas krišanu boļševiku rokās un kad visu pašpārvaldi evakuēja uz Liepāju un vēlāk uz Vāciju, – bija šāds:

Iekšlietu ģenerāldirekcija (Stabu ielā 12, 4. stāvā)

Oskars Dankers, ģenerāldirektors,

Juris Spāde, referents-adjutants,

Indriķis Rapa, vec. referents,

Voldemārs Veiss, ģenerāldirektora pirmais palīgs (drošības lietās),

Emīls Dēliņš, jaun. referents-sekretārs,

Arvīds Oše, vec. referents,

Arvīds Kripēns, ģenerāldirektora otrais palīgs (komunāllietās),

Monvids Rimbenieks, jaun. referents-sekretārs,

Vilis Janums, vec. referents.

Par Ģenerāldirektora padomes kancelejas pārvaldnieku iecēla

Arnoldu Skrēberi.

Finanšu ģenerāldirekcija (Smilšu ielā 1)

Jānis Skujēvics, ģenerāldirektors,
Ilona Stārķis, ģenerāldirektora sekretāre,
Arturs Landsmanis, vec. revidents,
Arturs Tilmanis, revidents,
Vilis Bandrēvičs, vec. referents,
Hugo Ginters, Juriskonsultācijas vec. juriskonsults finanšu
un vispārējās lietās.

Izglītības un kultūras ģenerāldirekcija (Brīvības ielā 37/
39, 5. un 6. stāvā)

Prof. Dr. Mārtiņš Prīmanis, ģenerāldirektors,
Jānis Ziemeļis, referents,
Arvīds Šņornieks, Zinātnisko iestāžu un arhīva daļas priekšnieks,
Roberts Malvess, referents muzeju lietās,
Kārlis Dāboliņš, inspektors.

Saimniecības ģenerāldirekcija (Smilšu ielā 6)

Voldemārs Zāgars, ģenerāldirektors,
Irmgarde Kraže, sekretāre.

Tehnikas un satiksmes ģenerāldirekcija (Salaspils/Gogoļa/
ielā 3)

Oskars Leimanis, inženieris, ģenerāldirektors,
Vera Purmale, sekretariāta vadītāja,
Zigrīda Krauja, sekretāre,
Arturs Birkmanis, vec. juriskonsults,
Nikolajs Zēbergs, vec. referents,
Kārlis Šakars, Sevišķu uzdevumu nod. vadītājs.

Tieslietu ģenerāldirekcija (Antonijas ielā 6)

Alfreds Valdmanis, ģenerāldirektors,
Elfrīde Vilners, referente,
Elizabete Veinbergs, sekretāre.

Kontroles šefs – resp. Valsts kontroles kanceleja (Valde-
māra ielā 26)

Pēteris Vanags, kontroles šefs,
Miķelis Cepurītis, nod. vadītājs,
Voldemārs Pakalniētis, vec. revidents,
Antons Ozols, vec. juriskonsults,

Felikss Donass, vec. referents,
Antons Bērzzariņš, revidents.¹⁵

Visā šo ģenerāldirekciju pastāvēšanas un darbības laikā tās stingri kontrolēja vācu okupācijas kungi – Rozenbergs, Loze, Drekslers un ap 25 000 no Vācijas ievestie civilie vācieši, kuri kā zirnekļi tīklā sēdēja visās iestādēs kā eksperti, tulki, cenzori.¹⁶ Kā jau minēju, Dankers bija vienīgais ģenerāldirektors, kas drīkstēja runāt tieši ar vācu kungiem. Viņam vācieši bija žēlīgi piešķīruši vagara lomu. Tas, kā paši vācieši vērtējuši Dankeru, ir lasāms arī kādā vēstulē, ko Loze raksta savam partijas biedram un *Hitler Jugend* vadītājam Arturam Aksmanim (*Achsmann*) un kas datēta ar 1944. gada 19. aprīli. Tiek rakstīts par Jaunatnes departamenta vadītāju obergebiťsfireru Lieru (*Lüer*), kurš Lozem izteicis priekšlikumu atļaut igauņu un latviešu jaunatnei piedalīties *Hitler Jugend* vācu jaunatnes militārās audzināšanas iestādēs Austrumprūsijā vai Vartegauā (*Warthegau*), nevis Latvijā vai Igaunijā. Neraugoties uz vairākām konferencēm, kurās piedalījušies Dr. Mē (*Mäe*) un Dankers, tie nav uzdrošinājušies piekrist, jo baidoties no igauņu un latviešu “reakcionārajām” aprindām. Fakts tomēr ir tāds, ka Dankers beigās piekrita un vairāki tūkstoši latviešu jauniešu tika izsūtīti gan uz Silēziju, gan uz jau minētajām *Hitler Jugend* nometnēm un vēlāk – tieši uz Austrumu fronti.¹⁷ Arī profesors M. Prīmanis un ģenerālis R. Bangerskis atbalstījis un piekritis Latvijas Jaunatnes organizācijas (LJO) dibināšanai *Hitler Jugend* audzināšanas metodēm, militāriem mērķiem un latviešu jaunatnes pārtautošanai.

Šai sakarībā jāmin arī vācu ģenerālkomisāra Drekslera (*Drechsler*) 1942.gada 13. jūnijā parakstītais rīkojums par Latvju Jaunatnes organizācijas nodibināšanu, ko ar speciālu rakstu – “Mūsu nākotnes dēļ”, ar norādījumu – “Nav publicējams pirms 13. VI. 42. pēcpusdienas”, visiem laikrakstiem

¹⁵ Rokasgrāmata: Latvijas Statistiskā Pārvalde, 1943.

¹⁶ W. Haupt. Baltikum 1941. – Neckargemünde, 1963. – 151. lpp.

¹⁷ Nazi Conspiracy and Aggression, Vol. VII. – p. 1086, seq.; arī: H. Biezais. Latvija kāškrusta varā. – Gauja, 1992. – 114. lpp., 415. lpp., seq.

izsūtīja ģen. O. Dankera Iekšlietu ģenerāldirekcija. Šī raksta saturs ir ģenerālkomisāra Drekslera (*Drechsler*) rīkojuma par LJO dibināšanu latviskais tulkojums. Aprakstīti statūti un idejiskā motivācija, arī LJO vadītāju iecelšanas procedūra. Šos vadītājus izrauga aprīņķu vecākie, bet iecel amatā novada komisāri – vācieši, bet pārraudzība pār visām LJO piekrit ģenerālkomisāram Dreksleram, izmantojot pilnvaroto jaunatnes lietās Lieru (*Lüer*), *Hitler Jugend* vadītāju. Visa audzināšana notiek vadonības garā ar stingru militāru disciplīnu, tā sagatavojot jauniešus frontes vajadzībām. Jaunieši iedalīti divās vecuma grupās – no 10 līdz 14 un no 15 līdz 18 gadiem – militārās audzināšanas mērķu sasniegšanai.

Latviešu jauniešu izsūtīšanu mācībās uz Vācijas *Hitler Jugend* nometnēm veicināja un atbalstīja Iekšlietu ģenerāldirekcija, resp. Dankers, Prīmanis un citi, to starpā padevīgi vācu pakalpiņi, LJO vadītāji – latvieši, kas bija zvērējuši uzticību Dreksleram un Hitleram. Tie necinījās par neatkarīgu, demokrātisku Latviju un neatkarīgās Latvijas Satversmi, bet gan par Hitlera Jauno Eiropu. To pierāda raksti vācu kontrolētajos LJO žurnālos un laikrakstos. Šo “vadītāju” idejas nekādu labumu latviešu jaunatnei neatnesa, tieši pretēji – vairāki tūkstoši latviešu jaunieši aizgāja bojā kara darbībā vācu armijas daļās kā “izpalīgi” lidlaukos un arī frontē. Šie latviešu jauniešu dzīvā spēka zaudējumi ir atstājuši dziļas brūces mūsu tautas pieauguma statistikā vēl šodien.

Var jautāt, – kas tad bija latviešu “reakcionārās” aprindas, no kurām Dankeram bija tādas bailes? Vispirms jau visi tie, kuri piedalījās Latvijas Centrālās padomes pretestības kustībā, kuri nelieca muguras vācu okupantu priekšā, bet riskēja ar savām dzīvībām, organizējot pretestības kustību. Var droši teikt, ka vislielākā mūsu tautas daļa tika uzskatīta par “reakcionāru”, jo neatbalstīja vācu okupāciju un viņu kolonizācijas un latviešu tautas pārtautošanas un iznīcināšanas intereses. Savā 1944. gada 13. februāra apsveikuma runā Latvju Jaunatnes organizācijai (LJO), aiz kuras patiesībā slēpās *Hitler Jugend* un Aksmaņa–Liera plāni par latviešu jaunatnes pārtautošanu,

ģenerāldirektors (ģen. O. Dankers. – L. S.) skaidri pasaka: „ģenerāldirektors deklarēja, ka mūsu zemes pašpārvalde atbalstīs Latvju Jaunatnes organizāciju tās pasākumos un darbā”.¹⁸

LCP priekšsēdis prof. K. Čakste savā ziņojumā LCP ārzemju delegācijai 1944.gada 31. janvārī rakstīja:

“Latvju Jaunatnes Organizācija pārdzīvoja lielu krīzi, bijušais priekšnieks Mateass atteicās un vācieši viņa vietā iecēla no viņa (Mateassa) izslēgto Rulli. No šīs krīzes tā vēl nav atspirgusi. Meiteņu organizācija aprobežojās ar tīri praktiskiem mērķiem (kara vīru apgādi), tai var būt labāki panākumi. Vācieši mēģināja radīt jaunu vāciešiem draudzīgu organizāciju – Līdumnieks, bet šī ideja jau ir bankrotējusi. Tūkstošiem uzņēmumos izdalītās blankas palika neizpildītas”.

Jāpiezīmē, ka Jelgavā, ar vācu komisāra Medema atbalstu, tomēr izdeva vienu laikraksta “Līdumnieks” numuru, ar to arī šīs organizācijas darbība izbeidzās.

Ir taču skaidrs, ka par “reakcionāriem” vācieši uzskatīja visus tos, kuri cīnījās par Latvijas tautas un valsts neatkarību. Dankers droši vien zināja, ka visās ģenerāldirekcijās strādā arī cilvēki, kas nebūt neatzina O. Dankera, M. Prīmaņa (M. Prīmanis, repatriants, atgriezās Latvijā tikai 1941. gada 7. decembrī un bez izglītības un kultūras ģenerāldirektora amata pildīja arī Latvijas Universitātes rektora amatu no 1942. gada. – L.S.) un R. Bangerska oportūnistisko un pat glēvo nostāju pret vācu okupantiem, jo neviens no viņiem negribēja riskēt ar savu galvu, kā to darīja LCP pretestības kustības locekļi un latviešu patrioti. Bija taču pilnīgi skaidrs, ka vācieši, okupējuši Latviju, jau no pirmās okupācijas dienas uzskatīja Latviju kā iekarotu Padomju Savienības daļu, nevis kā neatkarīgu valsti. Arī to visi trīs minētie augsto amatu pildītāji zināja!

Sevišķi asas domstarpības izvērās par latviešu leģiona dibināšanu. Pret leģiona dibināšanu protestēja vairāki Tieslietu

¹⁸ Pirmā vadītāju darba sanāksme // Latvju Jaunatne. – 1944. – Nr. 2. – 25. lpp.

ģenerāldirekcijas juriskonsulti, starp tiem senatori Mintauts Čakste un Rūdolfs Alksnis. Šie senatori ne tikai brīdināja, bet arī protestēja pret vācu dažāda veida nelikumīgām izrīcībām, piemēram, pret policijas vienību formēšanu sūtīšanai uz vācu iekarotajiem Padomju Savienības apgabaliem, pret vācu ieteiktajiem miesassodiem, ko kā rīkojumu visām dzelzceļu pārvaldēm Galvenajā dzelzceļu pārvaldē Rīgā izdeva V. Balks (*Balk*).¹⁹

1942. g. 20. febr. Jelgava.

No Rīgas Nr. 2185

**Visiem EDB, FP, Ma, BW, pārraudzības stacijām,
BM, ZL un TK vadītājiem Rīgā.**

Frontes apgāde prasa vislielāko personāla piepūli un katra vada un vietēja darbinieka pēdējos spēkus. Katrs dienesta pārkāpums no vietējiem darbiniekiem, it sevišķi neijerašanās un nokavēšanās darbā, piedzeršanās dienestā (darba) laikā, dienesta pavēles nepildīšana utt. uz priekšu tiks sodīts paasinātā veidā:

a) pirmo reiz ar 15 nūju sitieniem uz atsegtas (kailas) sēžamās vietas,

b) atkārtotā gadījumā ar 20 nūju sitieniem uz atsegtas sēžamās vietas.

Sevišķi smagos gadījumos nekavējoši jāprasa HBD transporta priekšnieka pilnvarotā komisāra un transporta komandantūras komandanta Rīgā lēmums. Paziņojumi BO ar īsu lietas stāvokļa aprakstu, kuri vajadzīgi sodu izpildīšanai (uzlikšanai).

Vācu priekšniecības dienesta vadītāji u.c. ir atbildīgi par to, lai, vietējam personālam iestājoties darbā un darba sākumā, šis lēmums tiktu paziņots saprotami un laikā. Ja dienesta priekšnieki, dienesta vadītāji

¹⁹ V. Balka rīkojuma kopija, 1942. gada 20. februārī, Jelgavā.

utt. vai viņu uzdevumā darbinieki laikā nepaziņo vietējam personālam, seko vācu darbinieku, kuriem bija uzdota šī lēmuma paziņošana, sodīšana ar arestu, ieturot 2/3 algas (skaidros ienākumus), kas darbiniekam pienākas kā darba atlīdzība, ieskaitot novietošanu un apgādi, resp. ar brīvības atņemšanu uz sekojošu laiku:

Aresta sodi:

a) attiecībā uz VIII grupas darbiniekiem (un tālāk uz augšu) - mājas arestā līdz 4 nedēļām

b) attiecībā uz IX, IXa līdz o 16 arests līdz 4 nedēļām

c) attiecībā uz pārējo valsts dzelzceļu personālu arests līdz 4 nedēļām, arests ar sodītā darbinieka nodarbināšanu līdz 3 nedēļām. Aresta sodus drīkst piešķirt tikai attiecībā uz pilnām dienām.

Dienesta sodus izpilda sekojošie darba priekšnieki:

1) Dienesta darba vietu vadītāji, sākot ar valsts dzelzceļu sekretāriem un augstākiem, attiecībā uz viņiem padoto personālu līdz 3 dienām mājas arestu.

2) Pārvaldes priekšnieki attiecībā uz viņiem padoto personālu līdz 3 nedēļām mājas aresta un arestu līdz 2 nedēļām. Arestu savienot ar darbinieka nodarbināšanu.

3) HBD attiecībā uz viņam padoto personālu līdz 5 nedēļām mājas aresta, 4 nedēļām aresta vai 5 ned. Arestu savienot ar darbinieku nodarbināšanu.

Piekritīgiem EBD tas nekavējoši paziņojams vietējām dzelzceļu pārvaldēm.

Paraksts V. Balk.

Pret latviešu nelikumīgo mobilizāciju vācu armijā un Latviešu leģionā, pret nelikumīgo piespiedu iesaukšanu Vācijas darba dienestā (*Reichsarbeitsdienst*) etc. asi nostājās senators Mintauts Čakste, LCP juridiskās komisijas loceklis. Par to raksta arī senators A. Rumpēters savā piemiņas rakstā "Senators Mintauts Čakste", kas publicēts izdevumā "Latviešu Juristu

Raksti”, kur, starp citu, teikts: “..kad latviešu pašpārvaldē pēc atkārtotām vācu okupācijas varasvīru prasībām un spiedieniem radās jautājums par latviešu mobilizāciju (kaujas vienību formēšanai), tad M. Čakste krasi nostājās pret to. Šai jautājumā viņš pāris reizes nonāca asā vārdu pārmaiņā ar ģenerāli Bangerski, kas kādu laiku bija arī strādājis par Tieslietu ģenerāldirekcijas referentu.. . M. Čakste uzsvēra latviešu tautas dzīvā spēka saglabāšanas nepieciešamību un baidījās no politiskām sekām, kādas latviešu mobilizācija varētu radīt, Vācijai karu zaudējot. (Izcēlums mans. – L.S.) Par vienu no šiem strīdiem ir pieminēts ģenerāļa Bangerska “Atmiņu” trešajā sējumā, M. Čaksti vārdā tur neminot.” Šodien mēs varam tikai konstatēt, cik patiesi un tālredzīgi bija Čakstes brīdinājumi un nostāja.

Ieskatisimies tuvāk latviešu juristu – senatora V. Zāmeļa, senatora M. Čakstes, senatora R. Alkšņa un Dr. V. Vītola konstatējumā par tā saucamo “*Wehrmachtshilfswillige*” juridisko stāvokli.²⁰ Tas attiecas arī uz nelikumīgo mobilizāciju Latviešu SS leģionā un uz “brīvprātīgo” vervēšanu Vācijas armijai. Juristi konstatē: “Pamatojoties uz Jūsu uzaicinājumu sniegt Jums mūsu atzinumu par tā saucamo “*Wehrmachtshilfswillige*” juridisko stāvokli, sakarā ar Ģenerālkomisāra Rīgā 1943. gada 20. janvāra rakstu Saimniecības ģenerāldirekcijai, zīmējoties uz 1919., 1920. un 1921. gada darba spēka apzināšanu (*Erfassung*), pagodināties Jums darīt zināmu..” etc. Memorands ir ļoti garš, tajā minēti visi šai sakarībā vācu izdotie melīgie un viltīgie rīkojumi. Vispirms Austrumu reihskomisariāta Noteikumi par darba pienākumu izvešanu Austrumu apgabalos un šo noteikumu papildinājumi (1941. gada 19. decembrī un 1942. gada 27. augustā), kur teikts: “Visi ieņemto Austrumu apgabalu iedzīvotāji samērā ar savām darba spējām pakļauti publiskam darba pienākumam.” Tam seko Matisena (*Mattiesen*), Austrumzemes reihskomisāra vietā, 1943. gada 21. janvāra izpildnoteikums, ka: “Darba pienākums var attiekties

²⁰ Četru juristu memorands 1943. gada februārī.

arī uz darba izpildījumiem ārpus Austrumzemes reihskomisariāta”, kas reihskomisariāta noteikumos nav paredzēts. Tam seko valsts padomnieka Droisena (*Droysen*) Saimniecības ģenerāldirekcijai adresēts un ar 1943. gada 28. janvāri datēts raksts, no kura savukārt izriet, ka šo noteikumu papildināšana gājusi vēl tālāk arī burtiskā nozīmē, jo paredz 1919., 1920. un 1921. gadā dzimušo iesaukšanu ne vien darbā, bet arī to iesaistīšanu karadienestā, nosaucot viņus par “*Hilfswillige der Wehrmacht*”. Juristi konstatē, ka Droisena parakstītais rīkojums neatstāj šaubu par to, ka Latvijas iedzīvotājus paredzēts spaidu kārtā iesaistīt kara pasākumos (*Kriegsunternehmungen*) un pat tieši karadarbībā pret PSRS. Tas nepārprotami rāda, ka vīriešu veselības stāvokli saskaņā ar savu ieņemamo amatu pārbaudīs Vācijas karaspēka ārsti un noteiks pārbaudāmā veselības piemērotību karadienestam. Juristi konstatē arī, ka algu, uzturu, darba tērpu, apavus saņems no Vācijas karaspēka. Līdz ar to viņus jau ārēji saista ar kara pasākumiem pret PSRS. Tālāk memorandā teikts un konstatēts, ka *Hilfswillige* ir tieši saistīts ar Vācijas karaspēku (*Wehrmacht*), un tādēļ nevar būt šaubu, ka pastāv nodoms saistīt spaidu kārtā Latvijas iedzīvotājus kara pasākumiem pret PSRS. (Izcēlums mans. – L.S.)

Raksta jeb memoranda II daļas 1. punktā, apskatot vācu viltīgos rīkojumus un noteikumus no starptautisko tiesību viedokļa, juristi prasa noskaidrot ļoti svarīgu prejudiciālu jautājumu, proti: vai Vācijas valsts ir atzinusi un turpina atzīt Latvijas valstisko iekļaušanu PSRS, vai nē. No pozitīvas vai negatīvas atbildes uz šo jautājumu atkarīgs arī “*Hilfswillige der Wehrmacht*” legālais stāvoklis.

2. punktā juristi jautā: vai Vācijas valsts būtu tiesiski atzinusi un turpina atzīt Latvijas iekļaušanu PSRS un tās pārvēršanu par Latvijas PSR? Tādā gadījumā Latvijas pilsoņi būtu nevis Latvijas Republikas, bet gan Latvijas PSR un līdz ar to PSRS pilsoņi, un viņu tēvija būtu PSRS (Latvijas PSR Konstitūcijas 18. pants un PSRS konstitūcijas 21. pants). Līdz ar to saskaņā ar starptautisko ieražu tiesībām un pozitīvām starptautiskām tiesībām (1907. gada 4. Hāgas konvencija) vācu iestādēm nebūtu tiesību obli-

gātā kārtā tieši vai netieši iesaistīt latviešus kara pasākumos pret PSRS vai arī darbos ārpus Latvijas teritorijas.

3. punktā juristi analizē reihšministra 1941. gada 19. decembra rīkojumu par publiska darba pienākuma ieviešanu visiem Austrumu apgabala iedzīvotājiem un konstatē, ka arī tas ir pret starptautisko tiesību normām.

4. punktā sīkāk analizētas okupācijas varas tiesības un pienākumi okupētos apgabalos.

(Visu šeit iepriekš teikto var attiecināt arī uz PSRS okupāciju Latvijā, arī Igaunijā un Lietuvā, – gan no 1940. gada 17. jūnija, gan vēlākos mūsu valsts okupācijas gados – darbaspēka noziedzīga izmantošana, noziedzīga mobilizācija, deportācijas, terors un genocīds. – L.S.)

No 5. punkta līdz 11. punktam juristi ar starptautisko likumu un paragrāfu, kā arī kodeksu citātiem konstatē, cik melīgi un noziedzīgi ir vācu rīkojumi un pavēles.

12. punktā juristi konstatē, ka “gluži citāds stāvoklis būtu tad, ja Vācija Latvijas iekļaušanu PSRS neatzītu. Tādā gadījumā Latvija pēc okupanta – PSRS padzišanas atgūst savu suverenitāti, ne vien juridisko, ko tā nekad netika zaudējusi (izcēlums mans. – L.S.), bet arī faktisko.” Tādā gadījumā suverēnās Latvijas valsts orgāni varētu slēgt līgumus ar Vāciju cīņai pret PSRS.

13. punktā juristi konstatē: ja arī pieņemtu, ka Vācija Latvijas iekļaušanu PSRS atzinusi, Vācija varētu nākt ar ierosinājumu latvju tautai nobalsot par izstāšanos no PSRS, pamatojoties uz LPSR konstitūcijas 15. un PSRS konstitūcijas 17. pantu. Šo pantu juridiskais saturs atļāva tiesisku izstāšanos no PSRS.

14. punktā juristi konstatē, ka latvju tauta iekļaušanu PSRS uzlūko: a) kā kailu varas aktu bez tiesiskām sekām, b) kā nelikumīgu un tiesiski neoperantu aktu. *Tādēļ uzspiesto padomju konstitūciju uzlūko kā spēkā neesošu.* Tāpēc būtu jārod forma, kas dzēstu Vācijas doto Latvijas atzīšanu Padomju Savienībai, ja šāda atzīšana būtu dota. (Slepenais Hitlera–Staļina, resp. Ribentropa–Molotova, 1939. gada 23. augusta līgums ar slepeno pielikumu vēl nebija publicēts, bet latviešu juristi par to uzdrošinājās minēt. – L.S.) Šis ļoti nozīmīgais

raksts, resp. memorands, tika sagatavots un iesniegts Dankeram un vāciešiem 1943. gada februārī.²¹

Neraugoties uz ļoti skaidrajiem latviešu juristu norādījumiem, atzinumiem un slēdzieniem *par sekām nākotnē visiem tiem latviešiem, kas piespiedu kārtā kā "brīvprātīgie" tiek mobilizēti vācu armijā – ar vācu militārajiem tērpiem un vācu ieročiem, kā arī citās vācu militārās daļās, Hitlera Vācija turpināja uzskatīt iekarotās Baltijas valstis par PSRS likumīgu daļu, nevis par neatkarīgām un patstāvīgām valstīm.* (Jāpiezīmē, ka vēl šodien tagadējā demokrātiskā Vācija nav turējusi par vajadzīgu oficiāli atsaukt Hitlera Vācijas izdarītās politiskās kļūdas pret Baltijas valstīm, tādā veidā uzturēdama mītu, ka Baltijas valstis ir "bijušās PSRS republikas". Par to vēl tagad var lasīt vācu preses ziņojumos. Arī mūsu tagadējās Latvijas valstsvīri un Saeima šai ziņā neko nav darījuši. – L.S.)

Latvijas Centrālā padome, latviešu nacionālā pretestības kustība šo vācu okupantu starptautiski nelikumīgo piespiedu mobilizāciju neakceptēja, bet gan gribēja dibināt neatkarīgu latviešu pašu armiju. Tam piemērs bija kurelieši, LCP militārā daļa. Par vācu okupantu veikto nelikumīgo mobilizāciju radās ļoti asi strīdi starp LCP vadošajiem pārstāvjiem un pašpārvaldes galveno vadītāju O. Dankeru, M. Prīmani un arī R. Bangerski un viņa štāba virsniekiem, kuri akceptēja nelikumīgo mobilizāciju. Dankera vadītā pašpārvalde, neraugoties uz juristu brīdinājumiem par sekām nākotnē, nekādu stingru protestu vāciešiem neuzdrošinājās izteikt un pat piekrita vīriešu sešu gadagājumu (1919–1924) nelikumīgai iesaukšanai. LCP to uzskatīja par neļūdzīgu latviešu tautas vīriešu dzīvā spēka izšķiešanu, kas kalpo tikai Vācijas kolonizācijas mērķiem, bez kaut kādām juridiskām garantijām Latvijas valstij nākotnē. LCP brīdināja arī par sekām nākotnē, kas notiks ar piespiedu kārtā mobilizētajiem latviešu karavīriem Hitlera Vācijas sabrukuma gadījumā, – to jau varēja sagaidīt pēc vācu Staļingradas frontes sabrukuma.

Tā kā latviešu tautā radās ļoti liela pretestība pret vācu izdarīto nelikumīgo mobilizāciju, O. Dankers pēc juristu memo-

²¹ Četru juristu memorands 1943. gada februārī.

randa bija spiests sagatavot ne jau protestu, bet gan pazemīgu rakstu, ko adresēja vāciešiem – “An der Herrn Generalkomissar in Riga” ko it kā parakstīja “Die landeseigene Verwaltung Lettiands”, bez datuma, bez Dankera paraksta. Jautājums ir, – vai šis raksts vispār vāciešiem tika iesniegts?²² Jau no minētā raksta pirmās lappuses redzams, ka tas nav nekāds protesta raksts. Lai gan rakstā minēti juristu slēdzieni par nelikumību, “..Pašpārvalde konstatē: tā kā augstākās vācu iestādes jau izlēmušas par mobilizācijas veidu, tad latviešu Pašpārvalde, lai gan ar smagu sirdi, piekritusi mobilizācijai, lai pasargātu latviešu jaunatni no neapdomātas rīcības.” Ar “jaunatnes neapdomāto rīcību” bija nepārprotami domāta pretošanās vāciešiem. *Neviens vārds nav minēts vai prasīts par neatkarīgu Latvijas valsti. To ne Dankers, ne Prīmanis, ne Bangerskis neuzdrošinājās mutē ņemt, jo tad jau varēja gadīties, ka jāriskē ar savu galvu.*

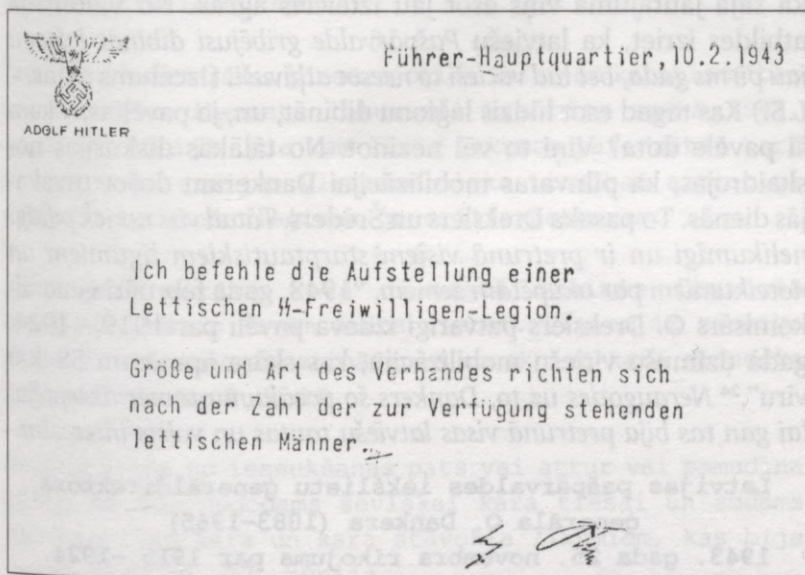
Latviešu jauniešu nelikumīgās mobilizācijas sakarā ir nozīmīgi pieminēt arī tā saucamās latviešu Pašpārvaldes 1943. gada 29. janvāra sēdes protokolu Nr. 2, kurā pārrunāta “Brīvprātīgo leģionu uzstādīšana”. Citēju: “1943. gada 29. janvārī plkst. 9.30 ģenerālkomisariāta telpā notika latviešu Pašpārvaldes kopēja sēde ģenerālkomisariāta vadībā. Sēdi vadīja ģenerālkomisārs Dr. Drekslers (*Drechsler*) un tanī no vācu puses vēl piedalījās augstākais SS un policijas vadītājs ģen. Šrēders (*Schröder*), galveno nodaļu vadītāji Zims (*Simm*) un Borke (*Borcke*); no latviešu puses piedalījās Pašpārvalde pilnā sastāvā: ģen. O. Dankers, prof. M. Prīmanis, V. Zāgars, J. Skujevics, O. Leimanis, P. Vanags un A. Valdmanis. Ģenerālkomisāram sēdi atklājot, ģen. O. Dankers pateicās viņam par doto iespēju (!) pārrunāt dienas kārtībā paredzētos jautājumus, t.i.,

1. Brīvprātīgo leģiona uzstādīšanu,
2. Latviešu tautas pieauguma veicināšanu (lielāka ironija jau vairs nevarēja būt. – *L.S.*),
3. Ierēdņu apcietināšanu,

²² Raksta “An der Herrn Generalkommissar in Riga” kopija. Ari H. Biezais. Latvijas kāškrusta varā.. – 107. lpp. seq.

4. Latviešu pašpārvaldes stāvokli.”²³

Pie 1. dienas kārtības punkta: “ģen. O. Dankers aizrāda, ka pirms dažām dienām ģen. Šrēders paziņojis, ka vācu vadonis atļāvis uzstādīt latviešu brīvprātīgo leģionu”.

Ādolfs Hitlers

Fīrera galvenajā mītnē
1943. gada 10. februārī

Es pavēlu uzstādīt Latviešu SS - brīvprātīgo leģionu. Vienības lielumu un veidu noteikt pēc rīcībā esošajiem latviešu vīriem.

Parakstījis Ā. Hitlers

Avots: Faksimilpublikācija: H. Strods. Zem melnbrūnā zobena. – Rīga, 1994. – 95. lpp.

²³ Latviešu Pašpārvaldes sēdes protokols Nr. 2, 1943. gada 29. janvārī, kopija. Izplatīts tautā it kā ar A. Valdmaņa ziņu un pat satura grozījumiem, kas cildina A. Valdmaņa politisko nostāju.; H. Biezais. Latvija kāškrusta varā.. – 121.–122. lpp.

Tālāk Dankers konstatē, ka šis jautājums radījis lielas grūtības. Varot saprast, ka jācīnās pret lieliniekiem, bet zemē valdot apstākļi, kas no brīvprātīgas pieteikšanās atturot, utt. Drekslers jautā, vai A. Valdmanim nekas neesot ko teikt. Valdmanis atbild, ka šajā jautājumā viņš esot jau izteicies agrāk. No Valdmaņa atbildes izriet, ka latviešu Pašpārvalde gribējusi dibināt leģionu jau pirms gada, bet tad vācieši to neesot atļāvuši. (Izcēlums mans. – L.S.) Kas tagad esot lūdzis leģionu dibināt, un, ja pavēlēts, – kam šī pavēle dota? Viņi to vēl nezinot. No tālākās diskusijas noskaidrojas, ka pilnvaras mobilizācijai Dankeram došot tuvākajās dienās. To pasaka Drekslers un Šrēders. *Tā tad viss notiek pilnīgi nelikumīgi un ir pretrunā visiem starptautiskiem līgumiem un noteikumiem par okupētām zemēm.* “1943. gada februārī ģenerālkomisārs O. Drekslers patvarīgi izdeva pavēli par 1919.–1924. gadā dzimušo vīriešu mobilizāciju, kas skāra apmēram 58 000 vīru”.²⁴ *Neraugoties uz to, Dankers šo pasākumu tomēr akceptēja, lai gan tas bija pretrunā visas latviešu tautas un valsts interesēm.*

**Latvijas pašpārvaldes iekšlietu ģenerāldirektora
ģenerāļa O. Dankera (1883–1965)**

**1943. gada 25. novembra rīkojums par 1915.–1924.
gadā dzimušo Latvijas pilsoņu iesaukšanu aktīvā
karadienestā**

**Rīkojums par Latvijas pilsoņu iesaukšanu
aktīvā kara dienestā**

Ģenerālkomisāra Rīgā pilnvarojumā un ar visu Latvijas zemes pašpārvaldes ģenerāldirektoru piekrišanu noteicu:

1. §

Visi bij. Latvijas armijas un flotes virsnieki un instruktori, kā arī visi 1915., 1916., 1917., 1918., 1919., 1920., 1921., 1922., 1923. un 1924. gadā dzimušie vīrieši, kas līdz 1940. gada 17. jūnijam bija Latvijas pavalstnieki, pakļauti iesaukšanai aktīvā kara dienestā Latviešu SS-leģionā.

²⁴ H. Strods. Zem melnbrūnā zobena. – Rīga, 1994. – 95. lpp.

2. §

Iesaukšanu aktīvā kara dienestā izriko Latviešu leģiona ģenerālinspektors, iesaucot pēc vajadzības veselus gadagājumus, atsevišķas kategorijas vai arī izdarot individuālu iesaukšanu.

3. §

Iesaukšana izdarāma, piemērojoties Latvijas karaklausības un karavīru dienesta likumiem, kas bija spēkā 1940. gada 17. jūnijā, pie kam šinīs likumos paredzētās kara ministra un armijas virspavēlnieka tiesības attiecīgi piekrist Latviešu leģiona ģenerālinspektoram.

4. §

Iesauktie aktīvā kara dienestā skaitās ilgstošā atvaļinājumā no savām darba vietām. Viņiem ir tiesība mēneša laikā pēc atvaļināšanas no aktīvā kara dienesta atgriezties savā darbā.

5. §

Kas izvairās no iesaukšanas pats vai attur vai pamudina citus uz to, nododams sevišķai kara tiesai un sodāms pēc Latvijas kara un kara stāvokļa likumiem, kas bija spēkā 1940. g. 17. jūnijā.

Sevišķas kara tiesas sastāvu un tiesāšanas kārtību noteic iekšlietu ģenerāldirektors saziņā ar Latviešu leģiona ģenerālinspektoru, izdodot par to atsevišķu rīkojumu.

6. §

Latviešu leģiona ģenerālinspektors izdod šā rīkojuma izpildīšanai nepieciešamos priekšrakstus un instrukcijas.

7. §

Šis rīkojums stājas spēkā 1943. g. 25. novembrī.

Rīga, 1943. g. 24. novembrī.

Iekšlietu ģenerāldirektors DANKERS

Avots: Publikācija oficiālajā izdevumā "Rīkojumu Vēstnesis"
1943. gada 25. novembrī Rīgā, Nr. 275

Latviešu leģiona ģenerālinspektora ģenerāļa
R. Bangerska (1878-1958)

1943. gada 1. decembra rīkojums par 1924., 1923.,
1922. un 1918. gadā dzimušo vīriešu iesaukšanu
aktīvā karadienestā Latviešu SS-leģionā

Rīkojums par 1924., 1923., 1922. un 1918. gadā
dzimušo vīriešu iesaukšanu aktīvā kara dienestā
Latviešu SS-leģionā

1) Pamatojoties uz š. g. 25. novembra rīkojumu par Latvijas pilsoņu iesaukšanu aktīvā kara dienestā, uzdodu iesaukt kara dienestam Latviešu SS-leģionā visus 1924., 1923., 1922. un 1918. g. dzimušos vīriešus, kas līdz 1940. g. 17. jūnijam bija Latvijas pavalstnieki.

Par pirmo iesaukšanas dienu noteicu: Rīgas pilsētai - š. g. 6. decembri, bet Liepājas un Daugavpils pilsētām un Latvijas administratīviem apriņķiem - š. g. 13. decembri.

2) Latvijas Karaklausības likumos paredzētās kara apriņķa priekšnieka tiesības un pienākumi piekritt: Latvijas apriņķa administratīvās robežās - attiecīgā apriņķa policijas priekšniekam, bet Rīgā, Liepājā un Daugavpilī - attiecīgā pilsētas prefektam.

Karaklausības lietu darbvedība atrodas attiecīgā apriņķa policijas priekšnieka resp. pilsētas prefekta pārvaldē. Iesaukšanu izdara karaklausības komisijas sekojošā sastāvā:

apriņķos: priekšsēdētājs - apriņķa policijas priekšnieks vai viņa vietnieks, un locekļi - 2 ārsti, no kuriem viens Veselības departamenta, bet otrs - Latviešu leģiona ģenerālinspektora izraudzīts ārsts.

1. piezīme. Karaklausības komisijas darbvedību izpilda apriņķa policijas priekšnieka resp. pilsētas prefekta izraudzītas amatpersonas.

2. piezīme. Rīgā dibināmas vairākas papildu karaklausības komisijas.

3) Tuvākus norādījumus par pilsoņu ierašanos uz ārstu komisijas pārbaudi dod apriņķu policijas priekšnieki resp. pilsētu prefekti.

4) Visām iesaucamām personām jāņem līdzi: pase, karaklausības apliecība, uzturs 2 dienām, apakšveļa pārmaiņšanai (krekls, apakšbikses, zeķes), pēc iespējas stulmu zābaki, sega, katliņš vai māla bļodiņa, karote, nazis, dakšiņa, krūzīte, ziepes, bārdas skujamie piederumi, zobu suka, ķemme, spogulis u.t.l., kā arī iesaiņojums civiltērpa atpakalsūtīšanai. Par savu zābaku un apakšveļas lietošanu izmaksās atlīdzību.

Piezīme. Līdz ar iesaucamiem pilsoņiem komisijā jāierodas attiecīgā pagasta resp. pašvaldības un darba un darba pārvaldes pārstāvim.

5) Uz iesaukšanu nav jāierodas tiem 1923. un 1924. g. dzimušiem pilsoņiem, kuru pasēs jau ir zīmogs par atbrīvošanu no iesaukšanas Leģionā slimības dēļ.

6) Visām iestādēm, uzņēmumiem un privātpersonām līdz iesaukšanas izsludināšanas dienai jāizsniedz iesaucamiem personīgie aprēķini un jāatsvabina no darba pienākumiem.

7) Ar karaklausības komisijas lēmumu no iesaukšanas aktīvā karadienestā atbrīvotiem pilsoņiem nekavējoties jāatgriežas savā līdzšinējā darba vietā.

8) Instruktori, kareivji un nedienējušie pilsoņi 17-43 gadu vecumā brīvprātīgi dienestam Leģionā var pieteikties apriņķu policijas priekšnieku resp. pilsētu prefektu pārvaldēs.

9) Par nederīgiem atzīto un uz laiku atbrīvoto pilsoņu pasēs iespējams attiecīgs zīmogs.

10) Par izvairīšanos no iesaukšanas draud sods pēc Latvijas kara un karastāvokļa likumiem.

11) Sapulcēšanās vietām un karaklausības komisijas darbībai vajadzīgās telpas ierāda un iekārto vietējās pašvaldības iestādes pēc karaklausības komisijas priekšsēdētāja norādījumiem.

12) Sakarā ar iesaukšanu radušies izdevumi sedzami saskaņā ar Latvijas karaklausības likuma 74. p.

Rīgā, 1943. g. 1. decembrī.

Latviešu leģiona ģenerālinspektors
ģenerālis R. BANGERSKIS.

Avots: Publikācija oficiālajā izdevumā "Rīkojumu Vēstnesis"
1943. gada 3. decembrī. Rīgā, Nr. 282.

**Rīgas prefekta R. Stiglica rīkojums par 1918., 1922.,
1923. un 1924. gadā dzimušo Latvijas pilsoņu
iesaukšanu SS-brīvprātīgo leģionā**

Rīkojums

Pamatojoties uz Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektora š. g. 1. decembra rīkojuma 3. § par 1918., 1922., 1923. un 1924. g. dzimušo Latvijas pilsoņu iesaukšanu SS brīvprātīgo leģionā, nosaku:

1.

Rīgā dzīvojošiem, augšminētos gados dzimušiem vīriešiem jāierodas uz pārbaudi iesaukšanas komisijā Rīgā, Krišjāņa

Barona ielā 99 (bij. Kara skolā), sākot ar š.g. 6. decembri.

2.

Derīguma pārbaudi iesaukšanai Latviešu SS brīvprātīgo leģionā sāks ar lielākos un kara saimniecībai svarīgākos uzņēmumos strādājošiem. Šeit uzņēmumiem, kuri pēc sevišķa aicinājuma jau ir iesnieguši Rīgas darba pārvaldei sarakstus par saviem iesaucamos gados strādājošiem vīriešiem, pārbaudes dienu un stundu paziņošu katram uzņēmumam tieši. Uzdošu šo uzņēmumu vadītājiem rūpēties, lai visi augšminētos gados dzimušie uzņēmumā strādājošie vīrieši ierastos uz pārbaudi norādītā laikā un kārtībā.

3.

Par pārējo augšminētos gados dzimušo vīriešu pārbaudes termiņiem sekos rīkojums laikrakstā.

Rīgā, 1943. g. 2. decembrī

Rīgas prefekts R. Stiglics

Avots: Publikācija oficiālajā izdevumā "Rīkojumu Vēstnesis",
1943. gada 3. decembrī Rīgā, Nr. 282.

O. Dankers akceptēja pilnīgi nepareizo latviešu leģiona divu SS burtu apzīmējumu, ar ko latviešu leģionam nekad nav bijis nekāds sakars. Arī pašiem leģionāriem šo divu burtu (SS) nozīme nebija skaidra toreiz un daudziem vēl pat šodien. Šo burtu patiesā nozīme ir "Schutz Staffel – SS" – tā bija militāra izlases vienība vācu nacionālsociālistu partijā, kas sākumā nacionālsociālistu partijā izpildīja šīs partijas vadoņu apsardzes dienestu. Kad Hitlers nāca pie varas, tad šīs SS vienības sadarbojās ar vācu slepenpoliciju, vēlāk gestapo, un jau 1943. gadā šī SS organizācija bija augstākā policejiskā kontroles iestāde Vācijā. Latvijā vācu okupācijas sākumā 1941. gadā par SS tika rakstīts laikrakstā "Tēvija". To tagad politiskos nolūkos mēdz izmantot ārzemju žurnālisti un citi, kas nevēlas un ar nolūku neraksta patiesību, – gan par leģionu, gan par Latviju. Latviešu leģionāriem nekad nav bijis nekāds sakars ar melnajās uniformās

ietērtajiem nacionālsociālistu partijas SS vīriem. Latviešu leģions bija armijas vienība, kaut arī nelikumīgi dibināta.

1943. gada jūlijā dokumentācija par latviešu leģiona dibināšanas nelikumībām un šai sakarībā daudzi citi dokumenti par vācu un krievu okupāciju tika izvesti uz Zviedriju Latvijas Centrālās padomes uzdevumā. Visi šie dokumenti nonāca sūtņū V. Salnā, J. Tepfera, K. Zariņa, J. Feldmaņa, A. Bilmaņa rokās, kuri tos ar speciāliem memorandiem iesniedza Anglijas, Amerikas un citu Rietumvalstu valdībām. Tādā veidā Latvijas Centrālās padomes sūtītā informācija deva Rietumvalstu valdībām pareizu ieskatu gan par piespiedu kārtā mobilizēto latviešu leģionu, gan par Vācijas un PSRS īstenoto okupāciju.

AMERICAN LEGATION

Stockholm, Sweden

November 26, 1943

Subject: Latvia in August 1943. Report is based on materials collected by Mr. Voldemārs Salnais, Former Latvian Minister to Sweden

To: The Honorable Secretary of State
Washington

Sir:

I have the honor to attach hereto a translation prepared by the Legation's special Reporting Section of a report entitled «Latvia in August 1943», by Mr. Voldemārs Salnais, former Latvian Minister to Sweden, now resident in Stockholm. In this connection, reference is made to the following reports by Mr. Salnais which have already been forwarded to the Department:

1. «One year of German Occupation of Latvia.» Despatch no. 1133 dated November 13, 1942.
2. «Conditions in Latvia in the Autumn of 1942.» Despatch no. 1249 dated December 23, 1942.
3. «Latvia at the Turn of the Year 1942-1943.» Despatch no. 1595 dated April 1, 1943.

Avots: A. Ezergailis. The Latvian Legion, Heroes, Nazis, or Victims. – P. 16, etc.

Piezīme: Viss šis sūtņa V. Salnā ziņojums ASV Ārlietu ministrijai un ASV valdībai ir dibināts uz 1943. gada 22. jūlijā manis atvestajiem LCP dokumentiem kā par Latviešu leģionu, tā arī par abiem okupācijas laikiem, sākot ar 1940. gada jūniju.

P.S. Nedrīkstēja minēt ne manu vārdu, ne arī LCP organizāciju. *L. Silinš*

Par to, ka latviešu leģionāri, kas nokļuva Rietumvalstu karaspēka gūstā pēc Hitlera Vācijas kapitulācijas 1945. gada 8. maijā, netika izdoti Padomju Savienībai, pateicība pienākas Latvijas Centrālās padomes vadības tālredzībai, kura jau 1943. gadā informēja Amerikas un Anglijas valdības par vāciešu izdarīto starptautiski nelikumīgo piespiedu mobilizāciju.

Tā bija liela likteņa ironija, ka ģen. R. Bangerskis, kas pats bija aizstāvējis nelikumīgo latviešu leģiona dibināšanu un asi kritizējis senatoru M. Čaksti šai jautājumā, vēlāk, pēc Hitlera Vācijas kapitulācijas, 1945. gada 11. un 12. maijā sūtīja izmisuma vēstules LCP ārzemju delegācijas vadītājam – sūtnim V. Salnajam: jādarot viss iespējamais, lai latviešu leģionāri netiktu izdoti Padomju Savienībai. Tādu pašu izmisīgu vēstuli 1945. gada 11. maijā atsūtīja arī plkv. A. Plensners, – arī LCP Ārzemju delegācijas vadītājam sūtnim V. Salnajam.²⁵

To, cik "tālredzīga" bijusi R. Bangerska un vairāku viņa štāba virsnieku, arī O. Dankera un prof. M. Prīmaņa politika, pēc tam parādīja rūgtā vēstures norise un patiesība. Ja Latvijas Centrālajai padomei un tās darbiniekiem nebūtu izdevies nodibināt sakarus ar Zviedriju un tālāk ar Rietumu sabiedrotajiem jau 1943. gadā, nebūtu šaubu, kāds liktenis būtu bijis visiem latviešu leģionāriem un arī bēgļiem Vācijā, tāpat Zviedrijā.

Latviešu vīriešu labākos gados dzīvā spēka zaudējumi ir bijuši milzīgi. Šis apstāklis ir neapšaubāmi ietekmējis mūsu tautas eksistences nākotni. Jau Pirmajā pasaules karā cīņās par Latvijas neatkarību un mūsu tautas brīvību mēs zaudējām 240 000 vīriešu labākos gados (20–40).²⁶ Otrā pasaules kara sākšanās laikā 1939. gadā visu Latvijas iedzīvotāju kopskaits bija 1 950 502. No tiem latvieši – 1 472 612, žīdi – 93 479, vācieši – 62 144, pārējie – 322 267.²⁷ Vācu okupācijas laikā

²⁵ R. Bangerska vēstules sūtnim un LCP Ārzemju delegācijas vadītājam (V. Salnajam) no Libekas, 1945. gada 11. un 12. maijā; A. Plensnera vēstule sūtnim V. Salnajam no Libekas, 1945. gada 11. maijā.

²⁶ A. Švābe. Latvju enciklopēdija, 9. grāmata. – 769. lpp.

²⁷ Latvijas Statistikas grāmata 1939. (19. gads), 1. nod. – 3. un 8. lpp.

izdarītajā tautas skaitīšanā 1945. gada 28. februārī, ko gan nevar uzskatīt par precīzu kara apstākļu dēļ okupācijas laikā, Latvijas iedzīvotāju skaits ir bijis 1 803 104, no tiem latvieši ir bijuši – 1 444 525. Visu iedzīvotāju kopskaitā nav minēti žīdi.²⁸ Latviešu vīriešu milzīgie zaudējumi Pirmajā pasaules karā tomēr vainagojās ar Latvijas neatkarības pasludināšanu, bet to nevar teikt par latviešu vīriešu zaudējumiem Otrajā pasaules karā uz Latvijas zemes gan vācu, gan boļševiku pusē, jo abas bija okupantu varas, neviena uzvara Latvijai brīvību neatnesa. Latviešu leģionā iesaukto skaitu līdz 1944. gada 18. augustam vērtē ap 146 000 vīru, to skaitā Gaisa spēku izpalīgi un jaunieši, dzimuši 1927./28. gadā un iesaukti ar LJO līdzdarbību.²⁹ Vācu terorā, leģionā un kara darbībā kritušo skaitu lēš ap 160 000 cilvēku, resp. 8 % no Latvijas iedzīvotāju skaita 1939. gadā. Tieši karā kritušo kareivju un partizānu skaits ir 120 000.³⁰ Ap 130 000 latviešu aizgāja bojā Sarkanajā armijā un partizānos. Visu PSRS upuru skaits Latvijā ir 335 000, ieskaitot tos, kuri meklēja glābiņu Rietumos. PSRS krievu kolonizatoru skaits, kuri ieradās Latvijā pēc 1945. gada līdz 1989. gadam, ir 940 000 nelatvieši.³¹

Vācu okupācijas varas noteikumi jaunatnes izglītības iegūšanā

Lai pilnīgi ierobežotu latviešu jaunatnes iespējas iegūt augstāko izglītību, vācu okupācijas vara izdeva dažādus rīkojumus un pavēles, kas ierobežoja iestāšanos augstākajās mācību iestādēs. Slēdza Teoloģijas un Romas katoļu teoloģijas fakultātes, aizliedza uzņemt jaunus studentus. 1943. gada

²⁸ A. Švābe. Latvju enciklopēdija, 9. grāmata. – 773. lpp.; Adresu grāmata 1943. – Rīga, Latvijas Statistikas Pārvalde.

²⁹ A. Silgailis. Latviešu leģions. – Kopenhāgena: Imanta, 1964. – 325.–326. lpp.

³⁰ M. Šmulders. Who owes whom? 1940–1990. – Rīga, 1990. – P. 26.

³¹ M. Šmulders. Who owes whom? – P. 27.

8. septembrī vācu ģenerālkomisārs Drekslers (*Drechsler*) paziņoja, ka Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē Latvijas Universitātē aizliegts mācīt angļu valodu, izņemot angļu tirdzniecības korespondenci. LU visās fakultātēs jaunuzņemtajiem studentiem turpmāk ir obligāta vācu valodas mācīšanās. Attiecīgi kursi ir jāriko visās fakultātēs. Drekslers izdeva arī rīkojumu par uzņemšanas noteikumiem Universitātei Rīgā (LU nedrīkstēja vairs saukt par Latvijas Universitāti, bet gan par Universitāte Rīgā. – *L.S.*). Tas pats attiecās uz Jelgavas Lauksaimniecības akadēmiju – tur pastāvēja tādi paši ierobežojumi. 1943. gada 8. septembrī Drekslers paziņoja Izglītības un kultūras ģenerāldirekcijai uzņemšanas noteikumus 1943./44. mācību gadam un arī Lauksaimniecības akadēmijai Jelgavā. Rīkojums noteica, ka 1943. gada abiturientus Universitātē un akadēmijā var uzņemt tikai tad, ja viņi pavadījuši vienu gadu Valsts darba dienestā (*Reichsarbeitsdienst*), un tas attiecās arī uz 1942. gada un agrāko gadu abiturientiem, kuri dzimuši 1921.–1924. gadā. Šo Drekslera 1943. gada 18. augusta rīkojumu Nr. 3990 parakstījis Gize (*Giese*).

RĪGAS ĢENERĀLKOMISĀRS – DREKSLERS

III Aso

Nozare 2: *Arbeitseinsatz*

Akt.Z.: 2866.1.Gs/Rt

Rīgā, 1943. g. 15.decembrī

Tautsaimniecības Ģenerāldirekcijai

- Darba departamentam

Rīgā

Attiecas: Studentu *Ausgleichdienst*.

Sakarā: Mans raksts 25.10.43.

Mana augšminētā raksta noteikumos par studentu *Ausgleichdienst* pa šo laiku nodaļā I Kult. Reihskomisārs izdarījis izmaiņas. Lūdzu Jūs iepazīties ar zemāk

izklāstītajiem jaunajiem noteikumiem un atbilstoši rīkoties.

1). Visiem vīriešu un sieviešu kārtas abiturientiem, kuri vēlas studēt, pirms iestāšanās augstskolā jārēķinās ar viengadīga darba dienesta pienākumu. Pieteikšanās reiha darba dienestā jāveic tūlīt pēc beigšanas eksāmeniem. Tie, kuri nepiesakās, uz visiem laikiem pazaudē tiesības studēt; tāpat, pirms došanās SS leģionā vai vācu armijā, abiturientiem jābūt izgājušiem viengadīgo darba dienestu vai studentu *Ausgleichdienst*. Darba dienesta pienākums skar visus, kas dzimuši pēc 1921. gada un 1942.g. vai vēlāk nolikuši beigšanas eksāmenus.

2). Tie abiturienti, kuri laikā pirms 1.6.42 vismaz vienu gadu bijuši vācu armijā, leģionā vai kārtības dienestā (*Schutzmannschaft*), no viengadīgā darba dienesta, resp. studentu *Ausgleichsdienst* pienākuma tiek atbrīvoti. Ar kārtības dienestu pēc 1.6.42 vai kādu civilu ieguldījumu tiesības studēt augstskolā nevar iegūt.

3). Abiturientiem un abiturientēm, kas nodomājuši studēt un reiha darba dienesta pārbaudēs atzīti par nederīgiem, jāveic viengadīgais studentu *Ausgleichdienst*. Tajā tiek pieņemti vienīgi tie, kas var uzrādīt rakstisku liecību, ka pieteikušies reiha darba dienestā un no tā atbrīvoti kā nepiemēroti.

Uzdevumā /Giese/

Šo rīkojumu sekas bija tādas, ka veselai latviešu jauniešu paaudzei tika liegta augstākā izglītība. Tie, kuri bija spiesti aiziet darba dienestā uz Vāciju, mājās vairs neatgriezās, jo visi tika mobilizēti piespiedu kārtā vai nu vācu armijā, vai arī leģionā, tāpat citās līdzīgās vācu armijas militārajās vienībās, arī Vācijas kara rūpniecības uzņēmumos. Tie, kuri izvairījās, bet kurus notvēra, tika sodīti un nosūtīti uz vācu koncentrācijas nometnēm, Latvijā – uz Salaspils koncentrācijas nometni.

DER GENERALKOMMISSAR IN RIGA
III Aso
Fachgebiet 2 : Arbeitseinsatz
Akt.Z.: 2866.1.Gs/Rt

M o r a k s t s .

Riga, den 15. Dezember 43

An die
Generaldirektion der Wirtschaft
- Arbeitsdepartement -
R i g a .

Betrifft: Studentischer Ausgleichdienst.

Vorgang: Mein Schreiben vom 25.10.1943.

Die Ihnen mit obigem Schreiben übermittelten Bestimmungen über den studentischen Ausgleichsdienst sind inzwischen von der Abt. I Kult. beim Reichskommissar geändert worden. Ich lasse Ihnen daher hierunter die neuen Bestimmungen zugehen und bitte, entsprechend zu verfahren.

- 1/. Alle Abiturienten männlichen und weiblichen Geschlechts, die studieren wollen, haben vor Eintritt in eine Hochschule einer einjährigen Arbeitsdienstpflicht zu genügen. Die Meldungen müssen unmittelbar nach Ablegung der Reifeprüfung beim Reichsarbeitsdienst erfolgen. Im Unterlassungsfall dieser Meldung verlieren sie für immer die Berechtigung zum Studium; ebenfalls müssen die Abiturienten, bevor sie zur SS-Legion oder Wehrmacht gehen, den einjährigen Arbeitsdienst bzw. studentischen Ausgleichsdienst abgeleistet haben. Als arbeitsdienstpflichtig sind die Geburtsjahrgänge ab 1921 anzusehen, die 1942 und später ihre Reifeprüfung abgelegt haben.
- 2/. Denjenigen Abiturienten, die sich vor dem 1.6.42 für mindestens ein Jahr bei der Wehrmacht, Legion oder Schutzmannschaft verpflichtet haben, wird die Erfüllung der Arbeitsdienstpflicht erlassen. Durch den Dienst in den Schutzmannschaften nach dem 1.6.42 oder durch irgend einen zivilen Einsatz kann die Berechtigung zum Hochschulstudium nicht erworben werden.
- 3/. Abiturienten und Abiturientinnen mit Studienabsichten, die bei der Musterung vom Reichsarbeitsdienst als untauglich zurückgestellt werden, haben einen einjährigen studentischen Ausgleichsdienst abzuleisten. Zum Ausgleichsdienst sind nur diejenigen zuzulassen, die eine Bescheinigung beibringen können, dass sie sich zum Reichsarbeitsdienst gemeldet hatten und vor diesem als untauglich zurückgestellt worden sind.

Im Auftrag: /Giese/

Avots: Drekslera un Gīzes rīkojumi par jaunu audzēkņu
uzņemšanu. Rīgā, 1943. gada 15. decembrī

Jaunu audzēkņu uzņemšana Jelgavas akadēmijā

Jelgavas lauksaimniecības akadēmijā 1942./43. māc. gadā uzņem abu dzimumu personas, kas beigušas pilntiesīgas ģimnazijas vai vidējās arodskolas ar gatavības apliecību, izņemot 1942. g. abiturientus — vīriešus un sievietes, kas dzimuši 1921.—1924. g. Šie absolventi Jelgavas lauksaimniecības akadēmijā varēs iestāties pēc tam, kad viņi vienu gadu būs pavadījuši Valsts darbadienestā. Valsts darbadienestam pielīdzināts dienests vācu armijā vai citā līdzīgā formācijā. Personām, kas pēc pārbaudes atzītas par nederīgām Valsts darbadienestam, jānostrādā viens gads „Studentu izlīdzināšanas dienestā” kādā Latvijas uzņēmumā vai iestādē pēc Latvijas pašpārvaldes izdodamiem noteikumiem. Uzņemšanā un stipendiju piešķiršanā minētiem studentiem priekšroka. Jaunos studentus uzņem uz gatavības apliecību atzīmju konkursa pamata. Uzņemšanas lūgumi jāiesniedz Jelgavas lauksaimniecības akadēmijas sekretāriātā Jelgavā, pilnī, līdz 24. septembrim, klātpieliekot uzņemšanas noteikumos minētos dokumentus.

UNIVERSITĀTĒ RĪGĀ
U Z Ņ E M Š A N A S N O T E I K U M I
1943./44. mācības gadam

II. Uzņemšanas kārtība.

Universitātē uzņem abu dzimumu personas, kas ar gatavības apliecību (atestatu) beigšanas vidusskolu, ievērojot pie tam sekošo:

1943. gada abiturientus var uzņemt tikai pēc tam, kad tie būs pavadījuši 1 gadu Valsts darba dienestā. Ja tie darba dienestam atrasti par ne derīgiem vai pēc sava dzimšanas gada darba dienestam nav pakļauti, - pēdējais ziņojums uz tiem, kas dzimuši 1920. gadā un agrāk, - tad tiem jāpienes pierādījums ka tie nokalpojuši 1 gadu izlīdzināšanas dienestā.

1942. g. un agrāko gadu abiturientiem, kas dzimuši 1921.-1924. g., vajaga būt pavadījušiem 1 gadu Valsts darba vai izlīdzināšanas dienestā; no 1920. u. agrākos gados dzimušiem pierādījumu par nokalpošanu izlīdzināšanas dienestā neprasa tik tāda gadījumā, ja tie pienesis apliecību, ka tie nepartraukti vienu gadu nostrādājuši kādā rūpnīcības uzņēmumā vai lauksaimniecībā.

- Abiturienti - vīrieši var arī būt pavadījuši 1 gadu armijā vai citā līdzīga formācija (SS-vienība, legions).

Ņemot universitātē un piešķirot stipendiju priekšroka dodama tiem abiturientiem, resp. studentiem, kas nokalpojuši vienu gadu armijā vai tai tai līdzīga formācija, jeb piedalījušies cīņās pret bolševismu.

x) Teoloģijas un Romas-katolu teoloģijas fakultātēs studentus pagaidām neuzņems.

Avots: Drekslera rīkojums Nr. 3990.

Ar Drekslera (*Drechsler*) un Gīzes (*Giese*) rīkojumu vairāku gadu latviešu jauniešu paaudzēm tika atņemta iespēja gūt augstāko izglītību.

Kādā ziņojumā Latvijas Centrālajai padomei par stāvokli Latvijā 1943. gada septembrī teikts: "Pēc boļševiku padzišanas no Latvijas 1941. gada 1. jūlijā LU vadība uzsāka universitātes atjaunošanas darbu. Tika atjaunota LU Satversme, mācību plāni un programmas. Daļa LU mācību spēku un studentu cerēja, ka varēs kalpot tikai zinātnei un ka vācu okupācijas vara respektēs starptautisko Hāgas 1907. gada 18. oktobra Konvenciju, ko kādreiz bija parakstījusi arī Vācijas valdība.. ." Tas tomēr nenotika. Pēc vasaras pārtraukuma, 1941. gada 21. novembrī, mācības uzsāka Medicīnas un Veterinārmedicīnas fakultātes, 28. novembrī darbību uzsāka Arhitektūras, Inženierzinātņu, Mehānikas, Ķīmijas, Matemātikas un dabaszinātņu fakultāte; Filoloģijas un filozofijas un Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes savu darbību uzsāka tikai 1942. gada 11. aprīlī. Tālāk ziņojumā teikts: "Ja krievu nolūks bija pataisīt

Latvijas universitāti par boļševisma ideju paudēju, tad vācu nacistu okupantu nolūks bija, lai LU būtu nacionālsociālisma ideju paudēja.” No šī ziņojuma redzams arī, ka abos okupācijas laikos visvairāk cieta Filoloģijas un filozofijas fakultāte. Tika radīts speciāls vācu kara plāns – “*Kriegssonderlehrgang*”, kurš te atļāva tikai divas nodaļas: vienu – pedagoģijas, otru – psiholoģijas. Aizliedza tīrās filozofijas nodaļu. Par Latvijas vēsturi visā vācu okupācijas laikā nenotika neviens priekšlasījums vai seminārs. Iemesls bija ļoti vienkāršs: Latvijas un jauno laiku vēstures mācības spēkiem – prof. A. Švābem un ārštata doc. M. Stepermanim – lekciju lasīšana un semināru vadīšana nebija atļauta. Beigt kādu fakultātes nodaļu pēc agrākā mācību plāna un iegūt zinātniskus grādus (maģistra un doktora) bija atļauts tikai līdz 1944. gada 31. decembrim. Pēc 1945. gada 1. janvāra fakultāte nekādus grādus vairs nevarēja piešķirt. Ziņojumā konstatēts, ka: “Patiesais vācu nolūks bija fakultātes likvidēšana.” Lai pilnīgi kontrolētu fakultātes darbību – pretrunā Latvijas Universitātes Satversmei –, vācieši kā mācības spēku fakultātē iecēla kādu Dr. V. Koppu (*Kopp*), ar tiesībām piedalīties fakultātes sēdēs. Ziņojumā secināts: “Vācu okupācijas varas nolūks bija:

1. Dezorganizēt augstāko mācības iestāžu darbību, konsekventi veicinot ģermanizāciju visās Latvijas mācību iestādēs.
2. Konsekventi izskaust no visām mācību grāmatām Latvijas zemes, valsts un vārda jēdzienu, kā arī neatkarīgās Latvijas valsts ideju.
3. Veicināt separātismu Latgalē, atbalstot krievus un baltkrievus, ar nolūku atšķirt Latgali no pārējās Latvijas.
4. Ievest visā Latvijā vācu skolas sistēmu.
5. Sākt mācīt vācu valodu jau no pamatskolas 2. klases, tā veicinot latviešu jaunākās paaudzes ģermanizāciju.
6. Visās ģimnāzijās mācīt krievu valodu franču un angļu valodas vietā, tā sagatavojot latviešu jaunatni izklīdināšanai okupētajos Padomju Savienības apgabalos.
7. Nometināt vācu zemniekus un kara veterānus ieņemtajos Baltijas apgabalos, pārceļot lielu daļu lietuviešu, latviešu

un igauņu uz okupētajiem Padomju Savienības apgabaliem.”³²

Lai aizkavētu vācu okupantu iecerēto latviešu jaunatnes izklīdināšanas un iznīcināšanas akciju, iesaukšanu piespiedu kārtā vācu darba dienestā (*Reichsarbeitsdienst*) – RAD, kā arī patvarīgo latviešu jaunatnes izsūtīšanu dažādos kara rūpniecības darbos Vācijā, LCP aktīvisti 1942. gada pavasarī nolēma lūgt Latvijas Universitātes un Lauksaimniecības akadēmijas vadību uzņemt minētajās augstākajās mācību iestādēs ģimnāziju beigušos jau vasaras sākumā. Šo plānu atbalstīja LU prorektori un daudzi mācību spēki, arī no Lauksaimniecības akadēmijas, kuri vēlāk parakstīja LCP Deklarāciju ar 190 parakstiem (to izveda uz Zviedriju). Izglītības un kultūras ģenerāldirekcijas ģenerāldirektors, vāciski noskaņotais prof. M. Pīmanis atteicās deklarāciju parakstīt, jo tā būtu pretošanās vācu izdotajiem rīkojumiem! Ar to Pīmanis nepārprotami pakalpoja vācu okupantu iecerētajiem latviešu tautas izklīdināšanas un iznīcināšanas mērķiem. Jelgavā tajā pašā laikā, t.i., 1942. gada februārī, sāka dibināt sevišķu Darbadienesta propagandas organizāciju – Zemgales kopu, kas sevišķi propagandēja iestāšanos Vācijas darba dienestā un sasniedza savu kulmināciju ar šim nolūkam sarīkotu lielu propagandas sanākumi 1942. gada 26. februārī ar priekšlasījumiem un koncerta programmu. Sanāksme notika Lauksaimniecības akadēmijas telpās. Tajā piedalījās Zemgales apgabala komisārs fon Medems (*Medem*), ģenerālmajors Šrēders, plkv. Apsītis, plkv.-ltn. Veiss un citi okupācijas varas vīri.³³

Var tikai konstatēt, ka Zemgales kopas dibinātāji un vācu lietas propagandisti izdarīja lielu lāča pakalpojumu visai latviešu tautai, veicinot vācu okupantu iecerētos latviešu jaunatnes izklīdināšanas un iznīcināšanas plānus.

³² Ziņojums Latvijas Centrālajai padomei–LCP 1943. gada septembrī: Izglītības stāvoklis Latvijā.

³³ Tā sauktā “Zemgales kopas” rīkotā propagandas sanāksme ar koncertu par iestāšanos RAD (*Reichsarbeitsdienst*) rindās braukšanai uz *Grossdeutschland*, Programma, 1942. g. 26. febr., pl. 19.00.

Zemgales latviešu kopas Priekšlasījumu un koncerta PROGRAMMA

Jelgavas lauksaimniecības akadēmijas aulā

1942. g. 26. februārī, pl. 19

I

1. Pie tēvu zemes E. Dārziņa
Dziedās Jelgavas lauksaimniecības akadēmijas studentu dubultkvartets
2. Zemgales latviešu kopas prezidija priekšsēdētāja pulkveža
Apsiša uzruna
3. SS brigādes vadītāja, generālmajora Schröder'a runa
4. Tēvu zemei J. Mediņa
Dziedās dubultkvartets
5. Pulkv.-lt. Veisa runa
6. Nāc man līdz E. Dārziņa
7. Ej, bāliņi, lūkoties J. Cimzes
8. Nāc pie manis, tautu meita A. Feila
9. Jelgaviņa liela muiža Jēk. Mediņa
Dziedās Jelgavas lauksaimniecības akadēmijas studentu dubultkvartets

II

10. Tev, zaļais lauks H. Berino
11. Bāleliņa ligaviņa J. Vītola
Dziedās Vilma Briede
12. Kas tur dimda F. Pliča
13. Visiem rozēs dārzā ziedēj J. Vītola
14. Kaņavīri bēdājās H. Berino
Dziedās Tālis Matiss
15. Kur tu augi, daiļa meita L. Reinholdes
16. Daugaviņa puto balti J. Norviņa
Dziedās Vilma Briede un Tālis Matiss
17. Vakarjunda J. Norviņa
Dziedās Jelgavas lauksaimniecības akadēmijas studentu dubultkvartets

46. spiestuve Jelgavā 11246 800

Zemgales latviešu kopas rīkotā propagandas sanāksme par
iestāšanos RAD – vācu darba dienestā
1942. gada 26. februārī

PROGRAMM

des von der lettischen Gemeinschaft
in Semgallen veranstalteten Abends

in der Aula der Landwirtschaftsakademie zu Mitau

am 26. Februar 1942 um 19 Uhr

I

1. Zum Vaterlande E. Dahrsinsch
Gesungen v. Doppelquartett der Studenten d. Landwirtschaftsakademie
2. Ansprache des Vorsitzenden der Lettischen Gemeinschaft
in Semgallen Oberst Apsitis
3. Rede des SS Brigaden-Führers Generalmajor Schröder
4. Dem Vaterlande J. Medinsch
Gesungen vom Doppelquartett
5. Rede des Oberst-Leutnants Weiss
6. Komm mit mir E. Dahrsinsch
7. Brüderchen, gib Acht J. Zimse
8. Komm zu mir, Mädchen A. Feil
9. Mitau ist ein grosses Gut Jak. Medinsch
Gesungen v. Doppelquartett der Studenten d. Landwirtschaftsakademie

II

10. Dir, grünes Feld H. Berino
11. Die Braut der Burschen J. Wihtols
Gesungen von Wilma Briedis
12. Wer da donnert F. Plizis
13. In allen Gärten blühen Rosen J. Wihtols
14. Soldaten trauerten H. Berino
Gesungen von Talis Matiss
15. Wo bist du aufgewachsen, schönes Mädchen L. Reinhold
16. Schnell strömt die Düna J. Norwilis
Gesungen von Wilma Briedis und Talis Matiss
17. Abendfeier (Heiliges Erbe) J. Norwilis
Gesungen v. Doppelquartett der Studenten d. Landwirtschaftsakademie

To pašu var teikt par Latvju jaunatnes organizācijas (LJO) dibinātājiem un atbalstītājiem Latvijā, arī par O. Dankeru, prof. M. Prīmani un ģen. R. Bangerski, kuri dedzīgi atbalstīja vāciešu plānus. Šī latviešu dzīvā spēka bezjēdzīga upurēšana vācu okupantu mērķu veicināšanai nekādu brīvību latviešiem neatnesa, tieši pretēji, atstāja dziļas brūces tautas nākotnē.³⁴

Reiha darba dienests (RAD)

Nacistiskās Vācijas okupantu ielikteņi Latvijā patvarīgi izrīkojās ar jauniešiem, studentiem un skolēniem. Par to liecina darba klaušas un protesti pret tām.

Latvijas izglītības iestāžu protests pret studējošās jaunatnes darba klaušam

..Tas skan šādi: "Ievērojot kara apstākļu dēļ pastāvošo darba spēka trūkumu, prasības, kuru pildīšanu kā pienākumu sabiedrībai uzliek normālas dzīves kārtības respektēšana, bet it sevišķi kara vajadzības, ir tik dažādas un daudzpusīgas, ka arvien biežāk savā starpā kontrastējas.

Līdzīgi kā pagājušā (1943) gadā atkal par jaunu aktīvas izkārtošanas plāksnē ir pacelts darba klaūšu jautājums, kas būtu izpildāms Universitātes studentiem un skolu jaunatnei. Vēlā rudens un ziemas periodā kā neatliekamie un nepieciešamie pildāmie darbi ir no Ģenerālkomisariāta, III nodaļas (Aso; Schm Mx) paredzēti sniega tīrīšanas, vagonu lādēšanas un kuģu izkraušanas, resp. iekraušanas darbi, tātad darbi uz ielām, pilsētas apkārtnē, preču stacijās un ostās".

Lai novērstu katru turpmāk sakarā ar šo rakstu iespējamu pārpratumu, šeit tiek pasvītrots, ka latviešu izglītības iestāžu vadītājas personas, kas stāv arī Universitātes priekšgalā, ir tāpat kā līdz šim tajos ieskatos, ka, cik vien tas iespējams, visi mūsu

³⁴ A. Silgailis. Latviešu leģions. – Kopenhāgena: Imanta, 1964. – 326. lpp.

neatliekami svarīgie jautājumi ir jāatrisina pašu spēkiem. Šī atsaucība reāli ir izpaudusies un nav apšaubāma visā līdzšinējā praksē un jautājumu kārtošānā. Skolas un citas mācības iestādes ir sapratušas, ka mācības ir iespējams iesākt tikai ar lielu novēlošanos rudenī, skolu audzēkņi un studenti ir bijuši iesaistīti visu vasaras brīvo laiku kara mērķiem pirmšķirīgi nozīmīgos lauku ražas novākšanas darbos, studenti un skolu jaunatne ir piedalījusies **mācību laikā** sniega tīrīšanas, malkas kraušanas, kuģu lādēšanas un citos darbos, kā to norāda arī Schmutzler'a kungs savos iesniegumos III galvenās daļas vadītājam.

Šie fakti liecina ne vien par labu gribu, bet par īstu, nopietnu mūsu inteliģences un tās vadītāju stāju un gatavību kalpot mūsu kopējiem mērķiem, kalpot uzvarai.

Taču patreizējais stāvoklis, ko pauž Ģenerālkomisariāta III nodaļa (*Abteilung III, Aso, - Schm (Mx.)*), nemaz nerunājot par faktu trūkumu, šinī darba izkārtošānā jautājumā latviešu izglītības iestāžu vadībai nav pieņemams.

- 1) Vispirms ir jānoraida ieskats, ka Universitātes studenti nepieder kā darbinieki tai grupai, kas iestādēs un uzņēmumos skaitās kā neatvietojami. Mūsu zemes apstākļos studenti savā vairumā paralēli studijām ir bijuši iesaistījušies un iesaistās darbā un ir vienmēr veikuši kā darbinieki svarīgus pienākumus kultūras, sabiedrības un saimnieciskās dzīves nozarēs. Arī patreiz mūsu studentu starpā ir daudzi atbildīgi ierēdņi, kuru darbs ir arī kara mērķu ziņā augstāk stādāms par sniega tīrīšanas darbu pilsētā un par darbu preču izkraušanas laukumos.
- 2) Visu ievēribu pelna tālākais apstāklis, ka taisni kara mērķu dēļ studijas ir steidzināmas, cik vien tas iespējams. Sakarā ar to daudzu (gan kā vecu, tā jaunāku) studentu studiju laiks ir saistoši terminēts un visiem tiem, kuri atrodas savu studiju beigu posmā, katrai dienai ir augstākās arodizglītības iegūšanas ziņā "būt vai nebūt" nozīme.
- 3) Arī jaunākiem studentiem (gandrīz visās fakultātēs) universitāšu darbs ir saistīts ar stingru laboratoriju, semināru un

kolokviju režīmu, kas prasa konsekventu darba disciplīnu. Tamdēļ, lielas grūtības jau rada dažas akadēmiskā darba izlaistas dienas (pie medicīnas un tehniskajās fakultātēs), – bet prasība pavadīt t.s. darba klaušas 30 darba dienas saīsinātajā mācības gadā – **uzskatāma par nepildāmu**, ja vien akadēmisko darbu vēl vispārībā grib respektēt.

- 4) Problēma par sevi attiecībā uz studentiem, bet it sevišķi uz skolniekiem ir apavu un drēbju jautājums. Šīs nozares spiedošās vajadzības ir jau sen mums palikušas neapmierinātas. Apavu un apģērbu ziņā latvieši ar lielām grūtībām iet cauri ikdienai un pacietīgi nes savu – kara uzlikto dienu krustu. Tas sakāms pasvītroti par augošo jauno paaudzi. Kas vēl iespējams mācību telpās, vai iestādēs darbā, to nevar ilgstoši izturēt aukstumā vai lietū, nemaz nerunājot jau par to, ka mēneša laikā, smagā darbā pēdējas drēbes un vienīgie apavi kļūst bez atlikuma nolietoti.
- 5) Visbeidzot pāri šiem jautājumiem paceļas un **sevi pieteic visasākās kara mērķu prasības**, kuru rezultātā latviešu tautas 10 gada gājumi stāv mobilizācijas priekšā. Praktiski tas aptvers (ar nelielu skaitu izņēmumu) visu vīriešu kārtas studentību.

Tomēr, cik tālu šeit pievestie svarīgie apstākļi, it sevišķi pēdējais, ļautu vispār noorganizēt **darba talkas**, izglītības un reizē universitātes vadība ir gatava no savas puses iespējamo, lai apstākļu diktētās vajadzības kopējiem spēkiem veiktu, iesaistot darbā – talku veidā, vai līdzīgi – studentību un atsevišķi dienās, kad nepieciešamība ir ļoti liela (piem., pie labības izkraušanas) arī vecākos skolniekus.

Arī Jelgavas lauksaimniecības akadēmijas vadība ir jau atsaukusies uz latviešu izglītības iestāžu vadītāju personu pieprasījumu minētā jautājumā un nāk ar priekšlikumu, ja to prasa karš, iesaistīt studentus talku darbā – līdzīgi pagadam – **uz 6 dienām** katru studentu. Svarīgi, ka šos pienākumus ir uzņēmušies studenti labprātīgi, nododot sevi transporta darbiem ostā, uz dzelzceļa, vai pie sniega tīrīšanas. Lauksaimniecības akadēmijas vadība tajā pašā laikā konstatē,

ka vismaz pagaidām nevajadzētu paredzēt lielākus pienākumus par 6 darba dienām, jo pag. gadā Darba pārvaldei nav pat bijusi vajadzība nodarbināt paredzētās 6 dienas, ja pēc tam, kad minētas dienas būs izsmeltas, pastāvētu vēl nepieciešamība, tad vēl var nozīmēt kādu papildus dienu. Tādā kārtā saglabātos arī garantijas par sekmīgu studiju darbu veikšanu.

Pagājušo dienu darīto darbu un arī tagadējās nopietnās atsaucības un augstākās iespējamās lojalitātes dēļ gan visasākā veidā ir jānoraida tie netaktiskie apvainojumi, kurus satur Bezirksoberrata Schmutzler kunga raksts un kas Universitātes, kā arī studentības vadības rīcību kvalificē kā **sabotāžu**. Citādi nevar saprast un tulkot vārdus, kas atrodami Ģenerālkomisāriāta III daļai (*Hauptabteilung III*) adresētajā rakstā (kura noraksts piesūtīts Darba pārvaldei) un kuri skan:

"Da ich aber die Schwierigkeiten kenne, die auch von dieser Seite her, nämlich sowohl vom Vorsitzenden des Studentenausschusses **als auch der Leitung der Universität** gemacht worden sind, möchte ich Sie darüber unterrichten und gegebenenfalls um Unterstützung bitten."

Sadarbības gara un uzticības vietā te runā atklāta neuzticēšanās latviešu vadošiem darbiniekiem un plašāki – latviešu inteliģencei.

Kļūmīgas ir arī tās paralēles, kuras autors, runājot par virsminēto darba spēka problēmu risināšanu, savā rakstā tik reljefi izceļ, latviešu inteliģenci nolikdams uz viena, ja pat uz zemāka sola par mūsu ienaidnieka gūstekņiem un žīdiem. Ne jau tikai latviešiem, – katrai Eiropas tautai tas nozīmē vislielāko pazemojumu un morālā nozīmē sitienu visvārīgākā vietā. Rakstā lasāms, ka vispirms ir mēģināts nodarbināt studentus un tikai tad, kad pastāvējušas tehniskas grūtības, ir aicināti darbos žīdi. Mums nav citas iespējas – kaut gan tā nav izeja – kā norīt to raksta autora un reizē darba jautājumu kārtotājas Darba pārvaldes cinismu un naidu, kas viņa rakstos lasāms un adresēts latviešu inteliģencei un plašāki tā tad – tautai:

"Die Vertreter der Studentenschaft machten im vorigen Jahr immer wieder neue Schwierigkeiten, die vor allen

Dingen darin gipfelten, das ihnen die Zusammenfassung der Studenten nicht so leicht möglich sei. Ich hatte mich dann veranlasst gesehen, von mir aus einen Organisation plan auszuarbeiten un der Universitätsleitung zur Verfügung zu stelle Einige wochen später wurde dieser Organisationsplan auf dem Papir übernommen, praktisch stellten sich beim Einsatz dennoch stets wieder Schwierigkeiten heraus, sodass ich in den meisten Fällen schon lieber auf den Studenteneinsatz verzichtete und versuchte, anderweit zu helfen. **Damals war das in manchen Fällen noch durch die Heranziehung von Juden aus Ghetto möglich, die jetzt ebenfalls nicht mehr zur Verfügung stehen**".

Un otrā vietā:

"Die Entladearbeiten für die Getreidezentrale sind zur Zeit derartig dringend, dass ich empfehlen würde, einige Schülerkommandos dafür **sofort** einzusetzen, **bis die uns versorochenen Kriegsgefangenen berangefubrt (herngeführt) sind.**"

Austrumapgabala okupācijas vadoņi – Drekslers, Dankers, Loze, Medems organizēja piespiedu Latvijas darba spēka izsūtīšanu uz Vāciju. Tos, kuri nepakļāvās, nosūtīja uz koncentrācijas nometnēm.

No Zemgales piespiedu kārtā RAD mobilizētos jauniešus nosūtīja uz Šlēzvigas-Holšteinas (*Schleswig-Holstein*) apgabalu. Pirms šo jauniešu aizsūtīšanas uz Vāciju tika LCP uzdevumā noorganizēts sakaru tīkls ar dažiem jauniešiem, lai viņi no Vācijas sūtītājās vēstulēs aprakstītu patiesos apstākļus. Neskatoties uz vācu okupantu cenzūru, šiem jauniešiem tādējādi izdevās paziņot, kādos apstākļos viņi dzīvo, kā ar viņiem apietas etc. Vispirms jau – sadistiska vācu disciplīna. Praktiski nekāds brīvais laiks vai atpūta. Nepārtraukta kontrole. Obligāta vācu sarunas valoda. Nepietiekams uzturs. Novietoti apvidos, ko gandrīz katru dienu bombardē angļu un amerikāņu lidmašīnas. Jauniešu galvenais uzdevums – neīstos lidlaukos izgatavot un izvietot no koka un finiera taisītus lidmašīnu modeļus, lai

piemānītu angļu un amerikāņu lidotājus mest bumbas uz šiem "lidlaukiem", arī jāpiedalās drupu novākšanā Brēmenē un Hamburgā. Disciplinārie sodi bija mežonīgi. Nav atļauta sarakstīšanās ar Latviju, tikai ar dažiem izņēmumiem propagandas nolūkos. Uz Latviju atļāva braukt tikai speciāli izlasītiem, kurus uzskatīja par vāciešiem sevišķi draudzīgiem, un arī tad tikai RAD propagandēšanas nolūkos.

Latviešu darba vīri stāsta par dzīvi Valsts darba dienestā

1. Darba vīrs Mārtiņš Grūbe raksta 13. 7. 1942. g. draugam Evaldam Jansonam Cīrgaļu pag. „Lielākrogā“:

„Pavisam nepareizi Jūs domājat, ka esmu tā noilgojies pēc dzimtenes.“

„Par dienesta dzīvi daudz nerakstīšu, jo to visā pilnībā varat lasīt „Tēvijā“ un pie gadījuma, ja tiec Rīgā, vari apskatīties kādā kino filmā vai nedēļas apskatē mūsu dzīvi. **Arī mēs lasām „Tēvijā“ un tādēļ varam redzēt, cik daudz tur taisnības, un galu galā tie raksti visi saskan ar mūsu dzīvi.**“

„Glūzi nepareizas ir par mums izplatītās baumas, kas ir ļoti dažādas, un ja arī tu esi ko dzirdējis, tad vari droši neticēt, **jo tie, kas tur Latvijā runā taču nekā nezina par Darba dienesta dzīvi.**“

„Braukājam pa skaistākām Vācijas vietām un lielākām pilsētām. Bez tam dabūjam arī braukt līdzī atvaļinājumos saviem „kamerādiem“ — valsts vāciešiem — katrs, kas no tiem brauc uz mājām atvaļinājumā var ņemt līdzī vienu latvieti.“

„Es leļocien katram, kam tik iespējams, **pieteikties Valsts darba dienestā.**“

„Iemācīsies valodu, norūdiestēs fiziski un garīgi un iegūsi plašu skatu uz dzīvi.“

2. Darba vīrs Arveds Brende-Briedis no Valkas pag. „Vecozoliņiem“ 1942. g. 28. 4. raksta savam tēvam:

„Mēs ejam katru nedēļu reizi uz kino. Rāda diezgan jaunas filmas. Pat tik jaunas, ka vēl nav nemaz pie Jums bijušas. Tātad tiek gādāts arī par ērtībām.“

„**Ēdiens šeit ir labs**, bet par brīvlaiku un starplaikiem, kad vācieši ēd no mājām atsūtītos gardumus, arī mums iegribās. Šie tāpat pacienā mūs un gaida, kad varēsim atkvītēt, jo nekas no gaisa nekrit. Un tādēļ lādzu atsūti arī man kautko.“

3. Darba vīrs Vilis Pētersons no Apes Lauksaimniecības skolas 7. 5. 1942. g. raksta Tilgālis kungam, Valkas apriņķa policijā, Valkā:

„Parasti trešdienas pēcpusdienās ir kino izrāde. Arī šovakar ir paredzēts kāds variētē vakars.“

„**Darbs mums kaulus nclauž.**“

„**Vēl jāsaka, ka ar mums izturās tāpat kā ar vāciešiem.**“

4. Tas pats darba vīrs 31. 5. 1942. g. raksta savam tēvam, Pēterona kungam Apes Lauksaimniecības skolā:

„Esmu nācis pie slēdziena, ka ēdiens mums ir pietiekoši. **Mūsu normas iznāk lielākas par civiliedzīvotāju normām.**“

5. Tas pats darba vīrs raksta 7. 6. 1942. g. savam tēvam :

„Darbā strādājām ar gariem zābakiem. Tie ir primā, gluži jauni. Tādus Latvijā būtu grūti dabūt. Vispār apģērbi jau ir labi. Tikai viena nelaime, — par daudz, jo bieži jāpārģērbjas”.

„Ceturtdien šeit atkal bija augsti viesi — notika apskate. Nodemonstrējām kārtīgu ierindas mācību (Ordnungsdienst), un, lai gan pēc tam mazliet sviedrī lija, pat mūsu šefs bija tā apmierināts un sacīja, ka viss bijis „ausgezeichnet“ (ārkārtīgi labi). Tāpat par politisko stundu viņš bija ļoti apmierīgāts, un sevišķi viņam patika mūsu dziedāšana. Nodziedājām vienu vācu dziesmu un „Pai vējiņi”.

„Ari kostīte kļūst tagad aizvien labāka. Pusdienās pat nevar tik daudz apēst, kā saņemam.

„Par atsūtīto naudu nopirku dažādas lietišķas kuņas paciņā Tev piektdien nosūtīju. Tās atdās protams iedod mātei, jo viņai jau ar tām negals. Žiētes, cigaretes, ādas krēms, zābaku smērs domāts Tev. Bet pipes un tabaku Bommelim un Jāņam, jo viņiem jau drīzumā vārda dienas. Nažus un dakšiņas sadalīt atstāju Tavā ziņā, bet spogulīti varēs izlietot Bittle.

6. No darba vīra L. Muzikanta no Rājiņas, Raiņa ielas 55 27. VII. 1942. laikraksta „Tālaviēša” redakcijai iesūtītā apraksta :

„Mēs saprotamies ar vācu zēniem kā arī ar jēlgavniekiem ļoti labi, jo mūsu vienīgā doma un darbs ir kopējs — celt jauno Eiropu.”

Darbs nekādas grūtības nerada, jo mums nav jāstrādā tādi darbi, kas būtu mums par smagiem vai nepiemērtiem. Pēc dienas paveiktiem darbiem nemaz nejutāmies noguruši, jo katrs dara, cik tam spēks to atļauj.”

„Bez tam vēl ļoti lielu vēribu piegriež fiziskai audzināšanai. Pēc manām domām neka jaunāka nevar atrast par sporta nodarbībām Ziemeļjūras krastā, kad katram ir atļauts parādīt savu veiklību un fizisko gatavību dažādās sporta spēlēs”.

„Ar ēšanu varam iztikt ļoti labi. No sākuma bija grūti pierast pie normētām devām, bet turpretim tagad tas mums nekādus sarežģījumus nerada, jo vies ir pietiekoši daudz.”

„Mums pašiem ir arī savs kino, kur rāda bez jaunākiem nedēļas apskatiem ļoti daudz un dažādas filmas. Kino apmeklējām divas reizes nedēļā, nevis brīvā, bet gan dienesta laikā.”

„Mūsu izpriecai tiek rīkotas ekskursijas, kuņas ir ļoti labi organizētas. Pagājušās svētdienas izbraukumā piedalījās arī vācu darba dienesta meitenes, ar kurām sapratāmies ļoti labi. Drīzumā gaidāms garāks izbraukums uz Hamburgu, kurš, sevišķi priekš mums latviešu zēniem, būs interesants.”

„Darba dienests nav radīts vienkāršam darbam, bet gan Helākā mērā jaunatnes audzināšanai, un šajā jārā skolā tiek otro reizi aicināti piedalīties arī latviešu jaunatne. Tad nu ar lai no latviešu vidus būtu tādi, kas sekotu šim aicinājumam, lai kopā ar vācu jaunatni veidotu sev gaišāku nākotni, plaši atverot sirdis brīvas Eiropas gara un saimnieciskās dzīves veidošanai.”

Vācu okupantu melīgā propaganda par dzīvi darba dienestā Vācijā, ko lika rakstīt RAD dienestā piespiedu kārtā iesauktiem latviešu zēniem, kuriem propagandas nolūkos laida apmeklēt Latviju

No RAD jau 1944. gada sākumā daudzi tika iedalīti vācu armijas daļās. To apliecināja daži vēl dzīvi palikušie, kas cīnījās vācu armijas daļās 1944. gada jūlijā beigās pirms Jelgavas krišanas krievu rokās. Pēc Jelgavas krišanas daži no tiem pieprasīja, lai viņiem atļauj pāriet uz Latviešu leģionu. Viens no viņiem vēl dzīvo Austrālijā, kur nokļuva pēc kara. Kāds cits RAD vīrs no Jelgavas, Viktors S., savā vēstulē raksta: "1943. gada 12. oktobrī, Dörverden. Latvieši atrodas (RAD vīri) Brēmenā, Šteierbergā un Sudetijā (*Sudetengau*). Vācieši aizbrauca (uz fronti?). Esam tagad tikai latvieši. Šefs (vācietis) jau vienu dienu teica, ka no viņiem (RAD vadības komandieriem. – L.S.) varbūt valsts vadība prasīšot atsauksmi par mums un no tā varot būt atkarīgs arī mūsu valsts liktenis! Brēmene allaž dabūn pamatīgi pa cepuri (tiek bombardēta. – L.S.). Vācieši grib, lai mēs savā starpā runātu (tikai) vāciski, būvvietās starp mums un mums līdzās strādājošiem krievu gūstekņiem un vāciešiem. Šī esot vienīgā iespēja mums mācīties vācu valodu, kas mums esot tik svarīga, jo, lai kāda būtu mūsu valsts iekārta, suverenitāte jeb protektorāts, saimnieciski tā arvien būšot orientēta un saistīta ar Vāciju, jo mēs esot pārāk maza tauta, knapi puse no Berlīnes, lai rīkotos patstāvīgi. Vispār arī politiskās mācībās stingri šķiro mazās tautas no lielajām. Vispār liela esot tikai vācu tauta, jo franči arī esot tikai 40 miljoni, t.i., puse no Vācijas. Čehi arī esot tikai 8 miljoni un tagad zem vācu vadības (okupācijas. – L.S.). Labāk esot tā, nekā 8 miljoni vācieši zem čehu vadības. Ārpus tiesībām esot žīdi un poļi."³⁵ Daudzi no Jelgavas jauniešiem tika nosūtīti uz Brēmenes, Hamburgas, Lībekas, Husumas, Rostokas apkārtnes vietām, tur, kur angļi un amerikāņi visvairāk meta bumbas.

Kādā citā vēstulē viens no šiem Jelgavas jauniešiem, RAD vīriem, raksta no Husumas 1943. gada 15. maijā: "Rakstu Tev mūsu īsajā pusdienas laikā, un nupat mani rakstīšanā iztraucēja lāpstu pārbaude. Tad nu Tu pats vari iedomāties, kā mums

³⁵ Latviešu RAD vīra no Jelgavas vēstule 1943.g. 12. okt., Dörverden, Deutschland.

šeit iet! Ceļamies pulksten 5.30, brokastis 7.00, pusdienas 12.30. Pulksten 14.00 atkal dienests. Vakariņas 18.30, pēc tam dziedāšana un visādi tīrīšanas dienesti. Gultā pulksten 21.30. Cik brīvas stundas tur sanāk, atļauju Tev pašam rēķināt! Esam dabūjuši pāris laikraksta "Zemgale" eksemplārus. Tur lasām par darba jauniešiem. Ir jau skaisti, vai ne? Neaizmirsti, ka avīzes paliek avīzes! Tos cepešus žurnālisti laikam gan paņem līdzī jums! Salti meli!! Pie visa kā jāpierod, arī jaunķareivja laikā, kurš, kā mums liekas, nekad nebeigsies! (Te rakstītājs B.J. skaidri paziņoja, ka visus latviešu RAD vīrus mobilizēs vācu armijā! - L.S.)

Vācu propagandas izdevums "Latvju Jaunatne" Nr. 2 ar latviešu darba vīriem. Arī šī žurnāla izdošana propagandas nolūkos bija liels "lāča pakalpojums" Latvijai. Šie latviešu zēni no RAD tika mobilizēti armijā

Mājās netiks, nosūtīs uz fronti. Tas man Tev nav speciāli jāstāsta! Ar atvaļinājumiem pagaidām iet diezgan prasti. Esam tikuši atvaļinājumā divas reizes uz četrām stundām! (Tas ir laikā no 1942. gada 27. marta līdz 1942. gada 15. maijam!) Tagad esam Husumā. Vispirms trīs nedēļas Austrumprūsijā, tad garā braucienā uz Leku (*Leck*), Šlēzvigā (*Schleswig*).³⁶

Vēl cits RAD jaunietis, jelgavnieks, raksta: "Husumā, 7.11.42. ... Juris atrodas Siltas salā. Adresi nezinu. Varu Tev pastāstīt, ka no Jelgavas visi mūsu puisi brauca vienā vagonā līdz Šlosbergai, Austrumprūsijā. Tur tad mūs sadalīja un tagad par citiem nekā nevaru pastāstīt. Tu gribi, lai pastāstu par mūsu dzīvošanu. Tagad ceļamies pulksten 5.00, līdz 12.30 darbā katru dienu. Pēc pusdienām pulksten 14.00 ierindas mācība ar lāpstu, arī mācības par politiku. Citreiz tūlīt pēc pusdienām vingrošana. Pa visu laiku divas reizes esmu dabūjis spēlēt rokas bumbu. Pulksten 18.30 vakariņas – 250 g maizes, ap 20 g sviests un 50 g desa. Tad seko dziedāšana līdz 20.30. Tad līdz 21.30 jāsakārtojas ar visām mantām uz gulēšanu. Mūsu "kamerādi" ir jaunāki un vājāki spēkos par mums. Esam latvieši un vācieši vienādā skaitā. Tā kā esam stiprāki, tad saprotamies ar viņiem brīžam arī diezgan labi!? Pārbaudes, ko sauc par "Appelle", ir sīkumainas. Jā – brokastis ir tādas pašas kā vakariņas. Pusdienās zupa vai kartupeļi ar mērci un šnicele. Esmu no labākiem vācu valodas pratējiem, un sakarā ar to man pagājušā nedēļā bija "laime" piedalīties kāda nelaimīgā granātas sprādzienā nogalināta biedra (lasi – angļu uzlidojumā! – *L.S.*) apbedīšanā Hamburgā, 160 km no mūsu Husumas. Mēs tur redzējām vienu otru iespaidīgu skatiņu! Sabumbotas mājas. Etc."³⁷

Pavisam ko citu rakstīja par RAD vācu "*Deutsche Zeitung im Ostland*", arī "Tēvijas", "Zemgales" un citu Latvijas laikrakstu žurnālisti propagandas nolūkos, lai ar viltu un meliem vēl vairāk piesaistītu "brīvprātīgo" Vācijas RAD (*Reichsarbeitsdienst*) vīru

³⁶ Bernhards J., Feldpost Nr. 01874, Abholpostamt Husum, Freiwilliges aus dem Ostland.

³⁷ Bernhards J., Husum, 1942. g. 7. nov.

Noraksts.

Rēzeknē, 1943.g.17.5

Š.g.17.5. pie manis Darba departamentā inspektora, Ernesta Upīša, Rēzeknes apriņķa Darba pārvaldē ieradās RAD vīrs Valdmiera MELBARDIS, dzim. 11.12.1924.g., dzīv.Rēzekne,Kr.valdemāra ielā Nr.5. un ziņoja man sekojošo:

Š.g.17.5. tiku norīkots kā RAD vīrs Kūkas kūdras fabrikā līdz ar citiem RAD vīriem. Minētā darba vietā tika ieradītas dzīves teļpas barakā ar cauru jumtu un skīroām sienās, bez tam pati baraka bija nenoslēdzama, tā kā mūsu mantas varēja tikt nozagtas, kādi gadījumi ir jau bijuši. Uzturs, ko saņemām darba vietā bija sekoss: rītā melna kafija bez maizes, pusdienās zupai līdzīgs virums, atkal bez maizes un vakarā atkal melna kafija, arī bez maizes.

Darbā lika strādāt kopā ar jauniešiem nepiemērotu sabiedrību; strādā vīriesi kopā ar sievietem un nācās redzēt piedauzīgus skatus un dzirdēt nepiedienīgas rupjas valodas, kuņas grauj jaunatnes morāli.

Griezos kopā ar savu darba biedru pie kūdras fabrikas direktora KERVES kunga ar lūgumu, ieradīt piemērotas teļpas dzīvošanai, jo peļ grūti nostrādātas dienas nav patīkami, nedz arī veselīgi gulēt teļpās, kuņas pastāvīgi jūtams caurvējš.

Dabūjam atbildi, ka mūsu dēļ nepārbūvēšot faoriku.

Piezīmeju, ka Rēzeknes apriņķa novietoto kūdras fabrikā darba vīru dzīves apstākļi grauj RAD laico siavu un dod pamatu pretvalstis-kiem elementiem launu tenku izplatīšanai par RAD.

Paraksts

V.Melbārdis

Paraksts

/E.Upītis/

Darba departamenta inspektors.

Noraksts pareizs: /E.M./

Piezīme: Rēzeknes apriņķa darba pārvalde - Rēzeknē, Vienības iB, t.2641 un 2389, priekšn. Vitolds Miķevičs

Latvieša, RAD vīra, drosmīgs sūdzības raksts Darba pārvaldei Rēzeknes apriņķī par apstākļiem Kūkas kūdras fabrikā. V. Melnbārdis to droši vien darīja visu kūdras fabrikā nodarbināto RAD vīru vārdā, tādā veidā okupācijas apstākļos riskējot ar savu dzīvību

Verpflichtungsbescheid

Über die Zuweisung einer Arbeitskraft für einen bestimmten Arbeitsplatz bei bedeutsamen und vorordnungsartigen Arbeiten auf Grund des § 1 der Verordnung des Reichsministers für die besetzten Ostgebiete vom 19. Dezember 1941, der Änderungsverordnung vom 27. August 1942 und des § 1 der 1. Verordnung zur Durchführung der Verordnung über die Einführung der Arbeitspflicht des Reichskommissars für das Ostland vom 25. Januar 1943.

Herrn ~~XXXXXXXXXXXX~~ Dipl.-Ing. **Arnolds EZEKŠ**
 wohnhaft in **Rīga**
 geb. **18.5.09.**
 dazv.

Sie werden hiermit zur Dienstleistung als **Betriebsing.**

bei der Firma
 unter den bisherigen Arbeitsbedingungen bis auf weiteres verpflichtet.
 Die Lösung des Arbeitsverhältnisses ist nur mit vorheriger schriftlicher Zustimmung des Arbeitssamts Rīga gestattet.
 Nach Beendigung Ihrer Tätigkeit werden Sie im Zuge der Auflösung der Stadt Rīga bevorzugt berücksichtigt.
 Dieser Verpflichtungsbescheid berechtigt Sie gleichzeitig zum Aufenthalt im Stadtgebiet Rīga.
 Die Polizeigebühren sind angewiesenen, Ihnen den notwendigen Schutz und Hilfe zu gewähren.
 Dieser Ausweis verliert, wenn er nicht ausdrücklich verlängert wird, 4 Wochen nach Ausstellung Gültigkeit.

Rīga, den **30. Sept.**

Der **Gebietskommissar Riga-Stadt** — Arbeitsverwaltung
Novada komissars Rīgas pilsētā — Darba pārvalde

Im Auftrage:
 U. Zeevina:

180394

Darbā iesaistīšanas pavēle

par darba spēka norīkošanu noteiktā darba vietā svarīgiem un steidzīgiem darbiem, pamatojoties uz iepriekš minēto Austrumu apgabalu Reichsministra 1941. g. 19. decembra rīkojuma 1. pantu, 1942. g. 27. augusta pārrokojuma rīkojumu un uz Austrumzemes reģistrācijas komisāra 1943. g. 25. janvāra 1. izpildrīkojumu par darba pieņemuma ieviešanas 1. pantu.

kgm ~~XXXXXXXXXX~~
 Strāsse **Carl. Schirrenstr.**
 ielā **29-20.**

Ar šo tiekiet norīkoti darbā par **eksploataācijas inž.**

pie firmas
 uz līdzšinējiem darba noteikumiem līdz turpmākam rīkojumam.
 Darba saistību izbeigšana pieļaujama tikai ar īpašsākšu rakstveidā Rīgas darba pārvaldes piekšā.
 Pēc darba izbeigšanās Jūs bandīsiet priekšrocību Rīgas evakuācijas gādījumā.
 Šī norīkojuma pavēle līdz ar šo dod Jums tiesību uzturēties Rīgas pilsētas apgabalā.
 Policijas amata personām uzdots sniegt Jums nepieciešamo apsardzību un palīdzību.
 Šī apliecība, ja tā netiek pagarināta, 4 nedēļas pēc vias izsniegšanas ir nederīga.

1944.

Der **Arbeitsverwaltung**
Darba pārvalde

Im Auftrage:
 U. Zeevina:

Arī visi speciālisti, inženieri etc., ko Rīgas ielās noķēra Jekelns, tika deportēti uz Vāciju

rindām latviešu jauniešus. Neviens no šiem propagandas rakstu rakstītājiem un ģenerāļiem vācu okupācijas laikā negribēja saprast vai arī politiski bija tik iedoktrinēti, ka neapzinājās, kādu postu izdara Latvijai, dziedādami vācu propagandistu balsi.³⁸

Sevišķi nekaunīgi pret latviešiem izturējās Zemgales apgabala komisārs fon Medems, kas ar visu savu štābu bija pārņēmis savās rokās Jelgavas pili, bet tur telpas bija arī Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijai (JLA). Jau no paša okupācijas sākuma tādējādi radās konflikts ar vāciešiem. 1943. gada oktobrī Medems paziņoja, ka JLA jāpārtrauc sava darbība un jāatstāj telpas Jelgavas pilī. Tikai pēc akadēmijas vadības un mācībspēku un sabiedrības protestiem izdevās iegūt atļauju mācību atjaunošanai, kaut arī ļoti sašaurinātās telpās.

Akadēmija bija viens no Latvijas Centrālās padomes pretestības kustības lielākajiem un aktīvākajiem centriem, ja neskaita Rīgu, Liepāju, Ventspili etc., arī boļševiku 1940.–1941. gada okupācijas laikā un visā vācu okupācijas laikā. Boļševiku okupācijas laikā te bija noorganizētas studentu un mācībspēku grupas, kas regulāri katru mēnesi maksāja attiecīgas summas apcietināto piederīgo un ģimeņu apgādei. Vācu okupācijas laikā liels skaits no JLA mācībspēkiem atbalstīja LCP darbu. Te stencilētā veidā iespieda un arī izplatīja vairākus tūkstošus eksemplāru LCP nelegālo brošūru "Jaunā Latvija" doc. V. Eihes, lekt. A. Eihes un asistenta J. Zeltiņa vadībā. Vairāki JLA mācībspēki parakstīja uz Zviedriju aizvesto LCP Deklarāciju, kas vērsās gan pret boļševiku, gan pret vācu okupāciju. Starp parakstītājiem bija JLA rektors prof. Dr. P. Kvelde, prorektors prof. Dr. A. Teikmanis, Mežsaimniecības fakultātes dekāns prof. Dr. R. Markus, JLA sekretārs prof. Dr. J. Vārsbergs, prof. Dr. A. Tauriņš, ārkārtējais prof. Dr. P. Delle un vēl citi. Visi šie cilvēki bija gatavi riskēt ar savām galvām par neatkarīgu Latvijas valsti. To gan nedarīja ģenerāldirektors prof. M. Pīmanis, kam vienam no pirmajiem būtu bijis jārada latviska stāja.

³⁸ Darba dienestā aizejot + fotogrāfija // Tēvija. – 1942. – 27. marts. – 1.-2. lpp.; etc.

Ar vācu karaspēka ienākšanu Jelgavā 1941. gada 29. jūnijā pulksten 12.50 nīsto boļševīku okupāciju atvietoja tāda pati vācu okupācija. Ar ģenerālkomisāra Drekslera 1941. gada 30. jūlija rīkojumu par Zemgales apgabala komisāru iecēla SA-standartenfireru brīvkungu fon Medemu ar sēdekli Jelgavā. Zemgales komisariātā ietilpa Jelgavas, Bauskas, Jēkabpils un Tukuma apriņķi.³⁹ Tūliņ pēc savas iecelšanas Medems pavēlēja Zemgales apgabala 41 pagasta vecākajiem ierasties Jelgavas pili 1941. gada 19. augustā, kur deva norādījumus par jauno kārtību lauksaimnieka zemes apsaimniekošanā.

Noraksts.

Augsti godatam

Lauksaimniecības galvenam direktora kungam.

Jānu Kalēja, dz. Marcienas pag. Vidīgos.

L ū g u m s.

1943.g.10.marta Madonas apriņķu Kreise Landwirts kungs aiz man nesaprotamiem iemesliem atņēma man saimniekošanas tiesības par m. piederošam Marcienas pagasta Vidīgu majām.

Es savas mājas saimniekoju no 1905.gada un vienmēr esmu kartīgi pildījis savus saimnieka pienākumus.

1943.g.22.februārī tiku izsaukts pie Kreise Landwirts kunga un tiku brīdināts par nenodotam obligatam devam, uz ko es aizradīju, ka man vēl ir laika nodot, jo minētas devas bija jānodod līdz 28.februārim, bet man tās vairs netika atļauts darīt un tā pusa gada 10.marta atņēma man saimniekošanas tiesības.

Tagad manas mājas top ļoti nolaidīgi apsaimniekotas: lopī un zirgi netiek kartīgi apkopti; siens palika nenopjauts, viss saimniecības inventārs tiek gūlīgi nolaiests.

Man ir dēls ar lauksaimniecības skolas izglītību un mēs esam spējīgi kopīgi savas mājas apsaimniekot.

Jā arī es visus nodevas vēl nebiju nodevis, tad tomēr tas sods man ir par bargu, jo es jau pietiekoši dabūju ciest no lielniekiem: atņēma man daļu zemes un aizveda prom meitu un znotu.

Ievērojot izteikto, pagodinās ar šo lūgt Jūsu, Direktora kungs, gadīvu atdot man atpakaļ man atņemtās saimniekošanas tiesības.

Marcienas Vidīgos,
1944.g.20.janvārī.

J.Kalēja
/paraksts/

Noraksts pareizs: X

Jāna Kalēja lūgums lauksaimniecības galvenajam direktoram labi raksturo vācu okupantu patvarīgo rīcību

³⁹ Inhaltsverzeichnis des Verkündigungsblatte, s. 113, Aufruf 28.07.1941.; Drei Gebietskommissare eingesetzt.

Medems paziņoja, ka nekādas īpašuma tiesību grozīšanas nenotiks. Zeme nav zemnieku īpašums, bet gan nodota viņiem apstrādāšanai. Piedraudēja pagastu vecākiem, ka viņš, Medems, var kurā katrā brīdī ierasties pie viņiem un prasīt norēķinus par saimniekošanu. Paziņoja arī, ka īpašumpiederības jautājums vēl pašlaik nav atklāts, bet zināja ļoti labi, ka zemi latviešu zemniekiem atpakaļ nedos. Tā ir paredzēts vācu slepenajos plānos. Savā runā Medems paziņoja: "Vēlreiz es jums atgādinu, ka visus tos, kas kavē normālu darbu, nekavējoties ievietos koncentrācijas nometnēs. Visiem iedzīvotājiem jāzina, ka šeit valda kārtība, noteiktība un spēks."⁴⁰ Šai sanāksmē Jelgavas pilī piedalījās 21 pagasta vecākais, Medems, viņa adjutants fon Grābe (*Grabe*), štāba priekšnieks Fēre (*Fehre*, gestapo), rotmistrs Pomerēne (*Pomerehne*), Jelgavas apriņķa saimniecības vadītājs Kristianmeiers (*Kristianmeyer*). Medemu sveica Jelgavas apriņķa vecākais E. Ulmanis. Medems bija viens no pirmajiem vācu kolonizatoriem, kas latviešiem atklāti piedraudēja ar koncentrācijas nometnēm nepakļāvības gadījumā. Medems bija arī atbildīgs par čigānu un žīdu nogalināšanu – gan Jelgavā, gan visā Zemgales apgabalā. Uz galveniem ceļiem, iebraucot Jelgavā, bija izkeltas izkārtnes ar uzrakstu – "*Mitau Juden frei*" jau drīz pēc Jelgavas krišanas vācu rokās.

1941. gadā nekāda oficiāla latviešu pašu pārstāvniecība valsts mērogā neeksistēja. Latvijā valdīja vācu okupācijas vara – armijas un civilpārvalde. Kā jau minēju, Pašpārvaldi apstiprināja tikai 1942. gada 7. martā, bet arī tā neko bez vācu okupantu ziņas nevarēja un nedrīkstēja darīt.

Jau sākot ar 1941. gada beigām un sevišķi 1942. gada pavasarī vācu okupanti uzsāka darba spēka, sevišķi jaunu sieviešu, nelikumīgu vervēšanu visā Latvijā darbiem Vācijā. Šim nolūkam izmantoja stingrā vācu kontrolē dibinātās darba pārvaldes, kur visiem bija jāreģistrējas, lai varētu dabūt apgādes kartiņas, bez kurām nebija iespējams nopirkt pārtiku, drēbes, apavus, dzērienus un citas dzīvei nepieciešamas lietas. Ar vācu

⁴⁰ Tēvija. – 1941. – 21. aug.

okupantu rīkojumu reģistrēšanās darba pārvaldēs bija obligāta. No 1941. gada līdz 1942. gada septembrim visā Latvijā tika nodibinātas 32 darba pārvaldes, kas bija pakļautas Darba departamentam. Darba departamenta vadītājs bija Pauls Reinhardts. Tos, kuri neregistrējās, sāka meklēt ar policijas palīdzību visā Latvijā tā saucamā Darba disciplīnas nodaļa (*Abteilung Disziplinärvergehen*), Rīgā, Aizsargu (*York*, kā vācieši to pārkrustīja) ielā 29/31, 5. stāvā, 502.–506. istabā. Vairākas nodaļas bija tieši SD un vācu gestapo uzraudzībā ar saviem uzticamiem cilvēkiem. Nenoliedzams fakts, ka šīs darba pārvaldes tieši un netieši palīdzēja vācu okupantiem izsaimniekot Latvijas pilsoņu darba spēku Vācijas kara vajadzībām. Vācu okupanti aizliedza latviešiem arī izdarīt jebkādus statistiskus darbus bez vācu atļaujas.⁴¹ Kaut gan Latvijas laukos pēc boļševiku okupācijas gada destruktīvās saimniekošanas bija milzīgs darba spēka trūkums, piemēram, Talsu apriņķī vien trūka 1500 laukstrādnieku, vācieši – gan ar visādiem viltīgiem peļņas solījumiem, gan piespiedu kārtā – izveda latviešu labāko gadu darba spēku uz Vāciju.⁴² Ar Darba departamenta gādību jau 1941. gada beigās un 1942. gada martā darba pārvaldēs bija reģistrētas 600 sievietes (18–25 gadu vecas), kas brauks darbos uz Hamburgu, Lībeku, Ķīli un Rostoku, – pilsētām, ko bombardēja katru dienu angļi un amerikāņi.⁴³ Pirmajā grupā, kas izbrauca uz Vāciju, bija 150 latvietes, 18–25 gadu vecas. 1942. gada aprīlī uz Vāciju izbrauca vēl viena jaunu sieviešu grupa.⁴⁴ Šāda latviešu sieviešu vervēšana darbos uz Vāciju turpinājās visu okupācijas laiku. Darbos uz Vāciju – ar Vācijas Darba dienesta palīdzību – piespiedu kārtā tika mobilizētas arī latviešu jaunavas, kas beidza vidusskolu 1942.

⁴¹ Wirtschaftsinspektion Nord – Wi In Nord – paziņojums visām latviešu iestādēm un organizācijām, Rīgā, 1941. g. 5. aug. // Tēvija. – 1941. – 8. aug.

⁴² Gādā darba spēku laukiem // Tēvija. – 1941. – 17. jūl. – 6. lp.

⁴³ Tēvija. – 1942. – 9. martā. – 3. lp.

⁴⁴ Latviešu talceniņas darbā uz Lielvāciju // Tēvija. – 1942. – 11. apr.

gada pavasarī, jo turpināt izglītību kādā augstākā mācību iestādē bez darba dienesta vai tam līdzīgas oficiālas nodarbības nebija iespējams. Pirmais šāds latviešu jaunavu brauciens uz darba dienestu Vācijā notika 1942. gada 4. novembrī pulksten 17.00 no Rīgas stacijas. Par to rakstīja vācu okupantu propagandas laikraksts "*Deutsche Zeitung im Ostland*" ar virsrakstu "Schule der Jugend über den RAD der weiblichen Jugend".⁴⁵ Tas pats notika ar latviešu skolēnu izsūtīšanu uz *Hitler Jugend* nometnēm Vācijā, kur tos patiesībā ļoti stingrā disciplīnā nodarbināja vācu lielsaimniecībās – laikā, kad pašiem mums Latvijā trūka darba spēka laukos.⁴⁶

Hitlera kara mašīnērija prasīja milzīgus dzīvā spēka upurus, sevišķi karā pret Padomju Savienību. Nepārtraukti vajadzēja jaunus rekrūtus. Tā radās arī ārkārtīgi liels darba spēka trūkums pašā Vācijā, ko mēģināja aizpildīt ar piespiedu kārtā iegūto darba spēku no ieņemtajiem Austrumu apgabaliem, sevišķi no Polijas, Baltijas valstīm un citām iekarotajām zemēm austrumos. Šai sakarībā jāatzīmē, ka vairāki ģenerāldirekciju darbinieki, arī no Saimniecības ģenerāldirekcijas, sadarbojās ar nacionālās pretestības kustības vadību – Latvijas Centrālo padomi – jau no direkcijas dibināšanas dienas. Tādā veidā LCP rīcībā nonāca ļoti svarīgi, arī slepeni ziņojumi un dokumenti. Tā kādā ziņojumā, ko izstrādājis prof. P. Starcs Saimniecības ģenerāldirekcijas uzdevumā 1944. gada 4. februārī, starp citu teikts: "Lauksaimniecības darba spēka jautājumā pēdējā laikā nekādi uzlabojumi nav konstatējami... Tagad stāvoklis ir ievērojami pasliktinājies... Visu lauksaimniecībā strādājošo kopskaits 1939. gadā bija 924 900 un 1942. gada vasarā 815 192, bet, neierēķinot kara

⁴⁵ *Deutsche Zeitung im Ostland*. – Nr. 302. – S. 3. – "Am 4. November fahren erstmalig lettische Mädchen, die sich als Freiwillige für den Reichsarbeitsdienst gemeldet haben, ins Reich".

⁴⁶ Die lettische Jugendabordnung im Reich // *Deutsche Zeitung im Ostland*. – Nr. 302. – S. 1. Minētajā rakstā atspoguļots latviešu jauniešu brauciens pa Vāciju kapteiņa Mateasa vadībā, lai sīki un precīzi iepazītos ar *Hitler Jugend* nometnēm.

gūstekņus un izpalīgus, – 765 444. .. Kopš 1939. gada samazināšanās notikusi par 109 000, bet bez gūstekņiem un izpalīgiem – par 159 500. Darba spēka pārmaiņās no 1939. līdz 1942. gadam raksturīgs tas, ka sevišķi samazinājies saimnieku ģimenes locekļu skaits, kas nodarbināti saimniecībās. Skaita samazinājums te sasniedz 108 000, resp. 14,1%; algotais darba spēks tai pašā laikā samazinājies par 50 800, resp. 31,8%. Vērojama bēdīga parādība, ka mūsu lauksaimnieku ģimenes darba spēka ziņā manāmi panīkst.” Tālāk prof. Starcs konstatē: “1942. gada vasarā mūsu lauksaimniecībā bija nodarbināti 22 311 izpalīgi – skolnieki, ierēdņi utt., bez tam bija nodarbināti 27 967 kara gūstekņi, kopā – 50 278. 1943. gadā stāvoklis pasliktinājās ar to, ka iesauca lielāku skaitu cilvēku 19–24 gadu vecumā, bet gūstekņus sāka atvilkt. Pagājušā gada vasarā gūstekņu lauksaimniecībā bija vairs tikai ap 14 000, resp., puse no iepriekšēja gada daudzuma. Talcenieku skaits 1943. gadā sasniedza 20 000, no tiem 7500 bija ierēdņi un 3400 skolotāji. . . Tālāk bija izdots rīkojums, ka lauksaimniecības darbos jāpiedalās arī skolniekiem no 11 gadu vecuma. Šis rīkojums attiecās pavisam uz 132 000 skolnieku; no tiem uz darba vietām izbrauca apm. 116 000, bet rudenī noskaidrojās, ka bija strādājuši tikai 90 000. Par darba spēka stāvokli 1944. gadā. jāievēro vispirms, ka patlaban atkal notiek jauni iesaukumi. Gūstekņus jau pagājušā gadā sāka pastiprinātā kārtā atvilkt (aizveda uz Vāciju. – L.S.) un decembrī to skaits laukos varēja būt vairs tikai apmēram 8–10 000. Jauns faktors ir no Padomju Savienības evakuētie bēgļi, kuru pēc pēdējiem datiem pie mums patlaban ir apmēram 130 000. Ir ievāktas sīkākas ziņas par agrākiebraukušajiem apmēram 49 000 bēgļiem, lai noskaidrotu viņu noderīgumu lauksaimniecības darbam. No minētā skaita 28% ir bērni, jaunāki par 10 gadiem, 16% – 10–15 gadu veci bērni. Tātad bērnu līdz 15 gadiem ir 44%. Vīriešu 15–50 gadu vecumā ir tikai 9%, pie kam parasti arī šie vīrieši ir vai nu invalīdi, vai slimi. Sieviešu 15–50 gadu vecumā ir 29%. Bēgļi, kas vecāki par 50 gadiem, ir 18% (vīriešu 6%, sievietes 12%). Tādu bēgļu, kas kaut cik varētu noderēt darbam lauksaimniecībā, pavisam apmēram 93 000. .. Bez tam konstatējams, ka daudziem bēgļiem,

varbūt pat 80%, nav vajadzīgās labās gribas strādāt. Darba spēka ziņā mūsu lauksaimniecībai tuvākā laikā stāv tātad priekšā vairākas nopietnas problēmas. Vispirmā kārtā jāreķinās ar iesaukumiem leģionam. Te jāatzīmē, ka daudzās saimniecībās ir tikai pa vienam darba spējīgam vīrietim.”⁴⁷

Tāds bija patiesais Latvijas darba spēka stāvoklis 1944. gadā, kad kolaboracionistu triumvirāts – Dankers, Prīmanis un Bangerskis – palīdzēja vācu okupantiem izsaimniekot un iznīcināt latviešu vīriešu un arī sieviešu paaudzes. To tādi paši Latvijas okupanti turpināja otrreizējās Padomju Savienības okupācijas laikā, sākot ar 1944. gada 13. oktobri un vēlāk. Šo abu okupantu noziedzīgās latviešu dzīvā spēka iznīcināšanas un kolonizācijas sekas jūtas ļoti krasi vēl šodien un droši vien vēl desmitiem gadu.

Uz Vāciju ar darba pārvalžu ziņu izsūtītās jaunavas sāka sūtīt vēstules saviem piederīgajiem par darba apstākļiem Vācijā. Izrādījās, ka visi solījumi par labiem darba apstākļiem, novietojumu un izpeļņu bija salti meli un ka meitenes bija novietotas koncentrācijas nometņu režīmam līdzīgos darba apstākļos. Vairākām pat izdevās izbēgt atpakaļ uz Jelgavu; par to draudēja cietumsods vai koncentrācijas nometne, kā to oficiāli definēja, “par nelikumīgu darba līguma laušanu”. Nekādi protesti no izbēgušo vai vēstuļu rakstītāju meitenēm un viņu vecākiem netika pieņemti, resp. izmeklēti. Vācu okupantu oficiālās iestādes un darba pārvaldes par šādām sūdzībām nelikās ne zinis. Strādājot Jelgavā laikraksta “Zemgale” redakcijā, man izdevās savākt diezgan lielu šo izbēgušo meiteņu un viņu vecāku sūdzību materiālu, arī tikties no Vācijas uz Jelgavu izbēgušo meiteņu vecākiem un dažām meitenēm. Latvijas Centrālās padomes uzdevumā tika nolemts, ka jāiesniedz oficiāls juridiski pamatots raksts latviešu Pašpārvaldei ar šo izbēgušo meiteņu un viņu vecāku liecībām, aprakstot patiesos darba apstākļus Vācijā. Šo iesniegumu oficiāli parakstīju es un to adresēju ģenerāldirektoram ģenerālim

⁴⁷ Prof. P. Starca ziņojums Saimniecības ģenerāldirekcijai 1944. g. 4. febr.

O. Dankeram 1942. gada 27. aprīlī kā laikraksta "Zemgale" redakcijas sekretārs.

Ļoti godājamam

ĢENERĀLDIREKTORIĀS

ģenerāldirektoram ģenerālim O. D a n k e r a kungam.

L e s n i e g u m s.

Darvas dienas atpakaļ, Jelgavas laikraksta "Zemgale" redakcija, mana dežūras laika ienāca kāda vecāka dāma, kura stādījās priekšā par jelgavnieci A. Emmeri, dzīv. Jelgava, Filozofu 20-1, un paskaidroja, ka viņas meitu, Martu, 16 gadus vecu, pret tās un mātes gribu, februāra mēnesī izsūtīja uz Lielvaciņu darbos. Viņa visu laiku sevi mīerinājusi, ka Lielvaciņa viņas meitei neklasies slikti. Bet nesen atpakaļ, viņa saņēmusi no savas meitas vēstuli, kas viņu ļoti uztraucis, tā ka naktīs viņa nevarot gulēt un dienas nevarot beigt domāt par viņas aizvesto meitu.

Pirmajā vēstulē, ko minētā dāma man uzrādīja, starp citu teikts: "... Mīlie vecāki, es Jums lūdzu, lai Jūs mani meklejiet atpakaļ jo te ir ļoti pār daudz labi. Mums dod pusdienā un vakariņās kartupeļus un brokastīs rūgtu kafiju un maizi. Bet es tādā maizi savu māžu ne esmu ēdusi, jo maizei ir klet zagu skaidas. Tā iet mums vaciņā. Mēs iebraucām vaciņā, te apgājas tā ka ar supiņiem...", "...Man viens ir 22 govīs, 3 cūkas. Mīlie vecāki, draugi un draudzenes, esiet tik labi un meklejiet mani atpakaļ, citādi es izdošu pašnavību. Mēs muktā uz Latviju, bet ceļā mēs noķers un būs daudz sliktāki. Tā nu redzi, kā gāja ar

- 2 -

to vēstuli, ka mēs gribējam tikt uz mājām. Tapec mes vēstules nerakstījam...", "...Lai Dievs Jums palīdz, ka es tieku uz māju, bet ja nē, tad es galu padarīšu. Rakstītu vēl, bet man ļoti salst rokas. Istaba ir tik auksta, ka nevaru ciest...", "...Palieku raudēdama Marta Emmers". Otrā vēstulē viņa starp citu raksta: "...Man ir 30 gavis, ar visiem tēļiem, un es vienīga strādniece. Ta man jāiet ka no rīta, tā līdz vēlam vakaram. Ta vācietes ir manu galvu sagrozījušas ar vicēm. Ta vāciete iet man no muguras un spārda ar kājam, un lapa visvisadi, un sit ar dakšam. Vai tas viss man jācieš?". Jo dienu par dienu arvienu vēl sliktāki. No Jums visiem gaidīšu mīles vēstulītes un rakatiet labi garas, tad man būtu pa naktīm ko lasīt. Es jau negulu...", "...Mīlie vecāki, draugi un draudzones atstiet ko est. Kadu kukuli rupjas maizes, jo te neka nav. Un kada bišķi naudas...", "...Man pašlaik ir ļoti sasprāzjušas rokas. Mīlie vecāki, es Jūs lūdzu, lai Jūs paprasītu manām draudzenēm, vai viņām nav kada kleite vai jaka, jo man nav nevienas jakas, ko vilkt mugurā. Tos prasītos stīti cik vien ātri variet, jo man nepieciešami vajag...", "...Bet kad Jūs ēdīet Liedienu brokastis, tad mani pieminiet, kada maiņi es ēdu. To jau minēju pirmā vēstulē. Jūs smiesīties, kad lasīsiet manu pirmo vēstuli. Un tā arī smiesīties par šo vēstuli. Bet es raudēdama uzrakstīju...", "...1942.g.1.aprīlī..."

Minētā dama vēl paskaidroja, ka bijusi arī Jelgavas Gebietskomisariāta, kur solīts minētos apstākļus noskaidrot, bet vēl līdz šim nekada konkrēta atbildi nav saņēmusi.

Jelgava ir maza pilsēta, kur drīz var izplatīties baumas, kas var radīt ļoti nevēlamu no karojumu pret mūsu atbrīvotāju Lielvaciņu. Tādēļ līdz ar to iesniedzu minēto

- 3 -

vēstulju originalus, un no sevas atļaujos piebilst, ka būtu nepieciešami pēc iespējas ātri noskaidrot apstākļus, lai nerastos nepareizi uzskati par darbā nosūtītām meitenēm Lielvaciņā. Bez tam, vērbūt, Jums būtu iespējams atbalstīt mūsu kategorisko lūgumu, sūtīt vienas nepilngadīgo meitu atpakaļ, vecāku uzraudzībā.

PIELIKUMĀ: 1) 26.3.42 vēstules uz 4 lapas pusēm ar aploksni,
2) 2.4.42 vēstule uz 6 lapas pusēm ar aploksni.

Adrese:
Jelgava, Lietuvas iela 2,
"Zemgale" redakcija.

Leonīds Siliņš

(Leonīds Siliņš)
Laikraksta "Zemgale" redakcijas
sekretārs, redaktors.

Jelgava, 1942.g. 27. aprīlī.

Iesnieguma oficiālais pamatojums bija tas, ka tie, kas gājuši sūdzēties Zemgales apgabala komisariāta kancelejā, nekādas atbildes nebija varējuši saņemt. Nebija iesniegti arī nekādi latviešu organizāciju protesti vai citāda veida iesniegumi. Neko nebija darījuši arī latviešu Pašpārvalde vai latviešu darba pārvalžu vadība. Šo iesniegumu nodevu ģen. O. Dankeram personīgi. Juris Spāde, Dankera adjutants, kas bija mana apmeklējuma liecinieks, lika man saprast, lai Dankeram neuzticos. O. Dankers, izlasījis manu iesniegumu, deva man to atpakaļ un teica: "Jaunais cilvēks, vai jūs zināt, ka jūs riskējat ar savu galvu?" Es atjautāju: "Vai jums, ģenerāļa kungs, ir kāds cits priekšlikums, kā šo jautājumu atrisināt?" Paliku bez atbildes. O. Dankers vēl zvanīja man vairākas reizes gan uz redakciju, gan uz mājām, lai ņemu savu iesniegumu atpakaļ. Saprotams, to nedariju. No vācu ģenerālkomisāra Drekslera man adresētās atbildes redzams, ka Dankers manu iesniegumu virzījis tālāk

Generālkomisāra Drekslera (*Drechsler*) atbilde L. Siliņam
par darba spēka novietošanu Vācijā, ko Drekslera
uzdevumā parakstījis Dors (*Dorr*)

Noraksts.

GENERĀLKOMISĀRS RIGĀ
III e
Darba politika un
sociālā pārvalde.
2.nozare.

RIGĀ, 1942.g.23.jūnijā
Jorka ielā 29/31.

Tekšējās pārvaldes ģenerāldirekcijai
Rigā, Stabu ielā 12.

Kādā lietā: Darba spēka novietošana Vācijā;
šeit : redaktora Leonida Siliņa iesniegums.

Pie 1942.g.2.maija raksta No.988.

Uz Jūsu vēlēšanos biju lūdzis Landesarbeitsamt Nordmark priekšnieku Hamburgā sīki pārbaudīt Martas Emmers, dzīv.Jelgavā, Filozofu ielā 20, sūdzību. Tagad saņēmu sekošo ziņojumu :

"Marta Emmers, kuru nodarbina saimnieks Richards Hachmann, apmeklēta ārējā dienesta kārtībā, pie kam aptaujāta kā saimniece, tā arī meitene viena. Marta izskatās visai spīrta un vesēla, viņa pieņēmusies 15 mārciņas. Sākumā viņa ļoti ilgojusies pēc dzimtenes, un ar to arī izskaidrojams, ka meitene rakstījusi mātei šādas sūdzības.

Marta stāstīja, ka ēdiens viņai vienmēr labi garšo un ka viņa aizvien bagātīgi paēdusi. Viņa ēdot pie viena galda ar saimnieka ļaudīm. Maize apskatīta, tā ir pilngrauda maize un smalkmaize, bez kautkāda zāgu skaidu piemaisījuma. Ziemā M.piecēlusies no plkst.6 līdz 1/27, pie kam vakariņas ieturēja ap 1/2.7. Sākot ar 1.maiju viņai jāceļas plkst.1/2.6, dienvidā viņai atļauta viena stunda pusdienas atpūtai, bet vakariņas ietur ap 1/2.7. Pēc virtuves apkopšanas M.ir brīvvakars. Hachmanniem ir 9 slaucamas govīs un 28 jaunlopi. M.slauc rītiem un vakariem 5 govīs. Viņa stāsta, ka slaucot visai labprāt. Saimnieks nav iesaukts. Ziemā viņš pats rūpējies par savu lopu barošanu. M.atzīstas, ka ne saimniece, ne arī kāds vācietis viņu nav spēruši ar kājām un arī nav ar viņu apgūšies, kā ar "suni". Meitenes apģērbs visai trūcīgs un saplosīts. Saimniecei aizrādīts, ka tam jāpiegriež lielāka vērtība.

M.likts priekšā pārcelties pie kāda cita saimnieka.Viņa tomēr vēloties palikt pie H. H.kundze ar meitenes darbu apmierināta, tā esot šakla un paklausīga.

M.atzīst, ka viņa rīkojusies visai nepareizi, rakstot savai mātei šādas aplamas sūdzības. Viņa apsolījusi uz priekšu tās nodarīt".

Iedzu informēt redaktoru Leonidu Siliņu un nodibinātos faktus darīt zināmus arī tām iestādēm, kas sevišķi interesējas par Vācijā novietoto latviešu darba spēka labklājību. Ja Jūsu ziņāšanā nāktu vēl kādas sūdzības, tad lūdzu tās man nodot sīkai pārbaudei. Man ir nenoliedzami no svara sīki un rūpīgi izmeklēt visas sūdzības un nekavējotī novērst atzastos trūkumus. No otras puses man būtu vēlams visnotekmīgi atrast arī sakarū ar

atsevišķām sūdzībām radušās pretestības.

Ģenerālkomisāra uzdevumā
(paraksts) DORR.
Oberregierungsrat.

Att denna kopia är tag
direkt från originalet, intygas

Stockholm d. 25/2 1961

ALLKOPIA

Fotostavd.

gm. *Leif Halberg*

vāciešiem tikai 1942. gada 2. maijā ar Nr. 988. Atbildi vācu ģenerālkomisāra uzdevumā, ko parakstījis Dors (*Dorr*), dabūju tikai 1942. gada 23. jūnijā. Protams, visa lieta, kas attiecās uz meitenēm, tika izmeklēta ar vācu policejiskām metodēm. Meiteni uzskatīja par meli, tomēr precedents bija radīts. Meiteni aizsūtīja atpakaļ uz Vāciju pie tā paša saimnieka, bet nesodīja.⁴⁸

Jelgavas apgabala komisārs fon Medems, atgriezies no sava atvaļinājuma Jelgavā un uzzinājis par manu iesniegumu – droši vien no vācu ģenerālkomisāra Drekslera – ļoti noskaitās, jo šāds iesniegums esot bijis jādod viņam, nevis Dankeram. Lai parādītu, ka arī viņš – Medems – ko dara šai lietā, viņš atļāva laikraksta “Zemgale” redaktoram V. Bukam apmeklēt uz Vāciju darbos izsūtīto meiteņu darba vietas Hamburgas un Lībekas apkārtnē. Redaktoram V. Bukam izdevās apmeklēt šādas darba vietas:

- 1) Firma Kap-Asbest Werke A. G. Bergedorf, Kampchausee 9, Hamburg.

⁴⁸ L. Siliņš (LCP uzdevumā). Iesniegums Ģenerāldirektorijas ģenerāldirektoram ģenerālim O. Dankera k-gam, 3 lpp., 1942. g. 27. apr., Jelgavā; vācu ģenerālkomisāra atbilde redaktoram L. Siliņam, 2 lpp. Dorr, Oberregierungsrat, Rīgā, 1942. g. 23. jūn., kopija.

- 2) Firma Tretorn Gumi Asbestwerke A. G. Hamburg, Do-rotheen Str. 2.
- 3) Firma Berliner-Lübecker Maschinenwerke, Schwartau bei Lübeck Geert Hotel.

Arī redaktora V. Buka ziņojums Medemam par meiteņu darba apstākļiem, kuras nāca no Jelgavas un apkārtnes, bija negatīvs. Vācu vadītās darba pārvaldes gan Vācijā, gan Latvijā bija šīs meitenes piekrāpušas. Šo meiteņu darba apstākļi netika uzlaboti. Strādājot ar azbestu, daudzas bija saslimušas, un darba režīms bija tāds, kā koncentrācijas nometnē, arī dzīves apstākļi. Uz Latviju atpakaļ netika laistas. Interesanti atzīmēt, ka viena no meiteņu darba vietām bija zviedru firma "Tretorn Gumi" Hamburgā.⁴⁹ Patiesībā darbos piespiedu kārtā uz Vāciju no 1941. gada rudens līdz 1944. gada 13. oktobrim tika izsūtīti vairāk nekā 35 000 Latvijas pilsoņi.⁵⁰ Kādā ziņojumā vācu ģenerālkomisāram Dreksleram no Saimniecības ģenerāldirekcijas Darba departamenta par darba stāvokli Latvijā 1943. gada augusta mēnesī par darba spēka reģistrāciju redzam, ka 22. augustā visā Latvijā reģistrēti 324 314 vīrieši un 267 417 sievietes, kopā 591 731 persona.⁵¹ Kā strādājoši tabulā Nr. 2 minēti arī žīdi – 13 500, ar maizes devu katram 1700 g nedēļā. Minēti arī 15 000 valsts vācieši (*Reichsdeutsche*) ar 2500 g katram nedēļā.⁵²

Baltijas zemes [*Baltenland*] statusu Hitlers noteica jau 1941. gada 16. jūlijā ar pieciem augstākajiem reiha vadītājiem Berlīnē, uzsverot, ka visai Baltijas zemei jāklūst par reiha apgabalu, nosaucot to par *Ostland*.⁵³ Nacistu slepenajos plānos bija

⁴⁹ V. Buka ziņojums Medemam, 1942. g. 30. apr.

⁵⁰ M. Šmulders. Who owes whom? – Rīga, 1990.

⁵¹ Darba departamenta direktora ziņojums vācu ģenerālkomisāram 1943. g. 2. sept., Rīgā. 3. punkts, 5. lp.

⁵² Tab. 2, Verbrauch der Getreideausarbeitungen in einer Zuteilungsperiode für die Versorgung der Zivilbevölkerung in Generalbezirk Lettland, Rīga, den 23. Juni 1943.

⁵³ Heinrihs Strods. Zem melnbrūnā zobena. – Rīga, 1994. – 41.–42. lpp.

HAMBURGER ILLUSTRIRTE 1942

Raum für viele hat der OSTEN

„Wenn der Krieg zu Ende ist, werden wir im Osten siedeln.“ Diese zukunftsreiche Satz verleiht vielen Soldatenoffizieren eine besondere Note. Tausende und aber Tausende machen ihre Frauen und Bräute in der Heimat mit ihnen viel besseren Plänen vertraut und scheuten schon jetzt im Gedanken hinter dem Pfluge her. Die Planung für diese neue Osterröndung gewaltigen Ausmaßes ist in vollem Gange.

OFFENBARER, TRANSOCEAN, SCHMIDT

Raumordnungsskizze
eines Dorfs im neuangelegten Ostgebiet. Sie enthält einen zusammenfassenden Überblick über die künftige Bodenbenutzung, wie sie sich aus den großräumigen Fach- und Einzelplanungen ergibt. Auch die Art der neuen Heideburg, Verteilung und Bevölkerungsdichte ist daraus zu erkennen.

Landliche Melkerei
Alle Betriebe und Werkstätten sollen artenmäßig für genügenden Betrieb-Jahres aufwende und sich auch artgerecht nach dem Landschaftsbild anpassen.

Nacisti plānoja apmesties uz pastāvīgu dzīvi okupētajā Baltijas valstu teritorijā

paredzēts daļu Baltijas valstu iedzīvotāju iznīcināt, daļu deportēt, bet “atbrīvotajās” zemēs noņemt vāciešus.

1942. gada novembrī vācu žurnāls “Hamburger Illustrierte” publicēja vācu okupantu izplānotās mājas – ar visu dzīvokļu iekārtu – tiem vāciešiem, kas pēc kara apmetīsies ieņemtajos Ostland apgabalos, tai skaitā arī Latvijā.

Vācu okupantu patvarīgā rīcība pret Latvijas zemniekiem

Vācu nacisti noteica jaunu kārtību latviešu zemnieka zemes apsaimniekošanā. Bija skaidrs, ka padomju okupācijas laikā Latvijas zemniekam atņemto zemi atpakaļ neatdos, bet gan pieprasīs zemniekiem no viņu apsaimniekojamās zemes nodevas. Tās bija ārkārtīgi lielas un nebija iespējams praktiski

1942. gada oktobrī no savām mājām “Pigas”, Dundagā, 24 stundu laikā izvestie saimnieki dodas uz vācu okupantu jaunierādīto saimniecību Ventspils apriņķī, kur atkal kāds cits saimnieks bija izlikts no savām mājām

izpildīt, bet par to draudēja izlikšana no saimniecības vai koncentrācijas nometne. Piemēram, 1943. gadā noteiktās nodevas, kas jānodod okupācijas varai, bija: sviests – 27 000 t, mājlopi (gaļa – liellopu) – 309 333 t, olas – 50 000 000, vilna – ap 1 000 000 kg, maizes labība – 120 000 t utt.⁵⁴ No 1942. gada septembra līdz 1943. gada maijam vācu okupanti atņēma latviešu lauksaimniekiem savu vajadzību apgādei 154 812 liellopus un 89 336 cūkas-barokļus.⁵⁵ Tāpat vācu okupanti atņēma latviešiem labāko vecuma gadu zirgus, piemēram, 1943. gadā sakarā ar nelikumīgo mobilizāciju vācieši paņēma 16 000 vislabāko zirgu savām vajadzībām. 1939. gadā Latvijā bija 414 687 zirgi dažādos vecumos, bet, sākot jau ar

⁵⁴ Lauksaimniecības departamenta direktora J. Andersona ziņojums ģenerāldirektoram V. Zāgaram, 1943. g. 3. maijā, 7. lp.

⁵⁵ Tabula: Erfüllung der Viehumlage im Jahre 1942/43, September-Mai, Saimniecības ģenerāldirekcija.

1942. gada oktobrī visa "Pigu" mājas iekārta tiek izlikta ārā pagalmā

1942. gada decembrī, zirgu skaits labākos gados strauji samazinājās, jo vācu okupanti tos aizveda uz Vāciju – ap 83 484 zirgu līdz 1942. gada decembrim, bet vēl vairāk – līdz kara beigām. Daļa zirgu gāja bojā arī kara darbībā vācu armijas kalpībā.⁵⁶

Vācieši izpostīja vairāk kā 300 Kurzemes latviešu saimniecības. Lauksaimnieku izlikšana no mājām 24 stundu laikā Kurzemē, Dundagas, Ārlavas un Lubezeres pagastos, sākās 1943. gada 18. oktobrī ar vācu armijas pavēli "SS vīru vadībā, pie kam no sākuma pie izvākšanās darbiem no saimnieku mājām bija nodarbinātas žīdu grupas", kā tas norādīts "Iesniegumā Latviešu Leģiona Ģenerālinšpektoram SS Gruppenfirerim un SS Ieroču Ģenerālleitnantam Bangerska kungam 1944. g. janv."

Sākot ar 1943. gada 18. oktobri, šī izlikšana no mājām turpinoties visu laiku. Saimnieki izlikšanas laikā nekaunīgā kārtā tiekot apzagti un arī ļaunprātīgi bojātas viņu mantas

⁵⁶ Lauksaimniecības departamenta direktora J. Andersona ziņojums ģenerāldirektoram V. Zāgaram, 1943. g. 3. maijā, 4. lp.

un inventārs. Lai gan tagad žīdi no palīgiem noņēmti, tomēr apstākļi maz labojušies, jo transporta trūkuma dēļ iedzīvotājiem nav iespējams paņemt līdz savu darba inventāru un lopbarību, bet, atstāti uz vietas, lopi aiziet bojā. Bijuši gadījumi, kad mantas neļāva vest, aizbildinoties ar vagonu trūkumu. Citā gadījumā izliekamam saimniekam neatļāva paņemt līdz būvmateriālus, lai gan viņš pats bija spējīgs sagādāt transporta līdzekļus to pārvešanai. Bijuši gadījumi, kad pie izlikšanas ar iedzīvotājiem ir apgājušies necilvēcīgi. (Jau pati izlikšana no mājām bija visaugstākā mērā necilvēcīgs akts. – *L.S.*). Tā Dundagas pagasta saimnieku Krastiņu tikai par to, ka viņš gribēja būt klāt pie savu mantu izvešanas, nogāza zemē un sita. (SS vīri vācieši – to jau iesniegumā Lauksaimniecības departamenta ierēdņi neuzdrošinājās minēt, kas patiesībā bija istie laupītāji – paņēma visu vērtīgo, arī mantas; ja protestēja, kā to darīja saimnieks Krastiņš, tad piekāva. Žīdi ņēma ēdamvielas, jo dzīvoja pusbadā. Saimnieki ēdienu viņiem nedrīkstēja dot, par to draudēja pat nošaušana, sevišķi vācu SS vīru klātbūtnē. – *L.S.*) Pie izlikšanas nerēķinājās ne ar kādiem apstākļiem, neievēroja arī, ka izliekamie ir leģionāru piederīgie. Bija gadījumi, kad lika no mājām laukā leģionāru ģimenes tai dienā, kad bija saņemta ziņa – vīri vai dēls kritis frontē. Vēl neizlikto saimniecībās tiek uzlauzti šķūņi, kūtis, un notiek mājputnu un lopu zādzības. Karavīri (patiesībā Jekelna SS vīri un vācu žandarmi, ko atkal savā iesniegumā Bangerskim lauksaimniecības departamenta ierēdņi neuzdrošinājās pateikt. – *L.S.*), kas novietoti Dundagas centrā, apstāigājot apkārtējos zemniekus un pieprasot maizi, pienu un gaļu.

Māju evakuācijas piespiedu darbā nodarbinātie žīdi bija no Ungārijas. Tie bija novietoti kādā skolā netālu no Dundagas. Viena no šīm saimniecībām, ko vācieši pavēlēja evakuēt 24 stundu laikā, bija Dundagas “Dižkārļi”, ar vairāk kā 100 ha zemes platību, ieskaitot mežu. Šī saimniecība piederēja Magdalēnai Strazdiņai (dzim. 1905. gadā) un Kārlim Strazdiņam (1900) ar dēliem Kārli (1928), Jāni (1939) un meitām Laimu (1931) un Birutu (1938). Viņi visi jau bija deportēti

Alberts Sadovskis ar mežacūkas ādu no "Dižkārļiem"
1942. gada oktobrī

1941. gada 13./14. jūnijā uz Sibīriju. Pēc viņu deportēšanas "Dižkārļus" apsaimniekoja Alberts Sadovskis, ko tagad atkal vācu okupanti izdzina no mājām. Vēl 1944. gada pavasarī un vasarā Alberts slēpa Latviešu nacionālās pretestības kustības – LCP darbiniekus, ko vajāja SD un gestapo, arī šīs grāmatas autoru.

Tālāk iesniegumā teikts – "Pēc pēdējās informācijas, no Ventspils un Tukuma apriņķiem gandrīz katru dienu tiekot pieprasīti ap 60 pajūgu-šķūtnieku evakuējamo mantu pārvešanai. Šķūtniekiem jānobrauc lieli attālumi pa sliktiem rudens ceļiem, kur salauž ratus un nomoca zirgus. Pa šo laiku nevar turpināt kārtējos rudens darbus visās tanīs saimniecībās, no kurām zirgi aizsūtīti šķūtīs, kas pavasarī var radīt neiedomājamus darba traucējumus. Tāpat nodevu izpildīšanu – kartupeļu un labības pievešana savākšanas punktos nenotiek,

jo trūkst zirgu un ratu”. Citiem vārdiem runājot, lauksaimniecības preču apgādē bija radīts pilnīgs haoss, korupcija, mantu un ēdamvielu slēpšana un “melnais” tirgus.

Saskaņā ar vācu izdoto likumu par zemes atsavināšanu [*Datum der Verordnung, 1945.-25-8, Seite 120, Verordnung über die öffentliche Landbeschaffung*], norādīts iesniegumā, evakuējamiem zemniekiem ir jāsaņem līdzīgas vai lielākas vērtības zemes objekts, tomēr izrādījies, ka evakuējamiem zemniekiem paredzētās saimniecības ir sliktākas un tālu zem agrāko saimniecību vērtības. Jaunpiešķirtās zemes pa lielākai daļai atrodas tālu no izliekamajiem rajoniem un tiek piešķirtas tik vēlu, ka saimnieks pat nedabū tās iepriekš apskatīt. Bez tam pastāvīgi tiek grozīta no mājām izlikšanas kārtība, vispirms apsolīts, ka varēs palikt līdz pavasarim, tad uzreiz paziņo, ka saimniecības jāatbrīvo dažu dienu laikā.

Iesniegumā teikts: “Izliktie iedzīvotāji ir pilnīgā neziņā un neizprašanā, kamdēļ viņiem mājas steigā jāatstāj, jo līdz šim laikam, kaut gan ir izliktas apm. 300 saimniecības, tās stāv tukšas, neizmantotas, bet dažās saimniecībās ēkas noplēš kurināmam un citām vajadzībām, tāpat nekādi *apmācību laukumi* (pirmo reizi min patiesos izlikšanas iemeslus, proti, militāriem mērķiem. – L.S.) līdz šim netiek iekārtoti.”

Var jautāt, kur palika no savām saimniecībām izsviestie lauksaimnieki? No iesnieguma Bangerskim redzams, ka viņu izvietošanu kārtoja vācu okupantu civilās pārvaldes iestāde *Landbewirtschaftungs-gesellschaft Ostland*, kas patiesībā bija pārņēmusi savā pārziņā Latvijas valsts neatkarības laikā ar 1919. gada 27. februārī izdoto rīkojumu noteikto Valsts zemes fondu. Zemes fondā, respektīvi valsts īpašumā, pārgāja 3 396 815 ha jeb 51,48% Latvijas platības. 78% zemes atsavināja privātām muižām, 19,5% bija agrākie valsts īpašumi, bet pārējā fonda zeme bija pastorātu, pilsētu un zemnieku zemes. Privātā īpašumā palika 3 201 004 ha jeb 48,5% Latvijas platības. No šīs platības 81% piederēja zemniekiem, 16% – privātmuižu daļām, pilsētām 3%, vēl bija mācītājmuižu zemes. Zemi piešķīra arī 33 654 Latvijas brīvības cīnītājiem, un no šī skaita 26 120 bija

Latvijas armijas karavīri. 1920. gadā Latvijā bija 141 723 lauku saimniecības, bet 1935. gadā šis skaits bija gandrīz dubultojies līdz 275 698 saimniecībām. 28,5% bija 1–5 ha lielas (78 567 saimniecības), 10–15 ha bija 14,4% (39 689 saimniecības jeb sētas), 50–100 ha bija 5,21% (14 365 saimniecības), vairāk kā 100 ha piederēja tikai 39% (1071 saimniecībai). Par piešķirto zemi bija jāmaksā atkarībā no zemes labuma: par vidēja labuma zemi Ls 10 par ha, bet par labu – Ls 20 par ha. Atlīdzību noteica 1923. gada 23. aprīlī izdotais likums.⁵⁷

Tālāk iesniegumā teikts: “Izliekamos saimniekus novieto *Landbewirtschaftungsgesellschaft Ostland* saimniecībās, kas ir jau iznomātas. Nomniekiem ir uzdots tūlīt atbrīvot šīs saimniecības evakuējamiem (saimniekiem. –L.S.). Tādā kārtā katra no Dundagas evakuējamā ģimene savukārt rada vienu ģimeni citā pagastā, kura atkal ir no mājām jāizliek un jānovieto citur.” Tātad no mājām tika izliktas nevis 300 saimnieku ģimenes, bet gan vairāk kā 600, tā radot milzīgus ekonomiskus zaudējumus latviešu lauksaimniekiem. Arī par šiem milzīgajiem zaudējumiem tagadējā Vācija vēl līdz šim nav devusi nekādu atlīdzību ne Latvijas valstij, ne cietušajiem latviešu lauksaimniekiem, kur zaudējumu vērtība sniedzās miljonos vācu marku. Turpinājumā iesniegumā vēl norādīts: “Ir nomnieki ar lielām ģimenēm, dēli brīvprātīgie (lasi – piespiedu kārtā nelikumīgi mobilizēti vācu armijā pretrunā Hāgas un Ženēvas konvencijām par okupētām zemēm. – L.S.), piem. Zantes pag. Pūpolu mājas saimniekam, kuram ir uzdots šo saimniecību atstāt, ir 11 bērni, no kuriem 3 brīvprātīgie leģionāri” (lasi – piespiedu kārtā un nelikumīgi mobilizēti. – L.S.).

Tālākā iesnieguma daļā Lauksaimniecības departamenta ierēdnis ieteic:

“1) Izlikšana no Dundagas pēc iespējas būtu atliekama līdz pavasarim, kad būtu izēdināta lopbarība un, izbeidzoties nomas līguma termiņiem, būtu iespējams bez lielākiem saimnie-

⁵⁷ Sk.: A. Švābe. *Latvju Enciklopēdija*, 1. grāmata. – Stokholma, 1950. – 18.–19. lpp.

Izbraukšana no "Pigām".

Stāv vidū: bērni Melānija un Elga Altenbergas,
Alberts Sadovskis un Elza Altenberga

ciskiem satricinājumiem izvest evakuējamo novietošanu citās saimniecībās. Bez tam pa ziemas ceļiem būtu iespējams jau laikus nogādāt inventāru jaunās dzīves vietās.

2) Izvest taisnīgu atsavināmo objektu un atstāto krājumu novērtēšanu.

3) Ierādīt evakuējamiem jaunas saimniecības jau laikus, lai tās varētu apskatīt pirms pārvietošanās. Ierādītām saimniecībām jābūt vismaz līdzvērtīgām atsavinātām. Tās varētu būt galvenām kārtām tās *Landwirtschaftungsgesellschaft Ostland* rīcībā esošās saimniecības, kuras nav iznomātas, bet ar pārvaldniekiem apsaimniekojamās. Šīs saimniecības ir tās, kuras LO (*Landwirtschaftungsgesellschaft Ostland*. – L.S.) pārņēma no bijušās Zemkopības ministrijas, Vispārējās lauksaimniecības bankas u.c. valsts iestādēm, un kuras jau Latvijas brīvvalsts laikā sastādīja Valsts zemes fondu īpašām, neparedzētām vajadzībām.

4) leģionāru ģimenes pagaidām neaiztikt (tomēr baidījās – bet arī liela viltība, mēģinot noslēpt faktus, ka leģionāru vecāki

tiek izsviesti no mājām, kamēr paši dēli cīnijās frontē uz dzīvību un nāvi. – L.S.) un to evakuāciju atstāt uz beigām. Šīm ģimeņiem ierādīt labākās mājas.

5) atļaut un dot iespēju evakuējamiem izvest visu inventāru, sakarā ar ko nepieciešama transporta līdzekļu nokārtošana, dzelzceļu un spēkratu nodošana evakuācijas vajadzībām, atbrīvojot no šiem pienākumiem šķūtniekus.”

Šis iesniegums Bangerskim tika rakstīts 1943. gada decembrī, bet nodots Bangerska štābam 1944. gada janvārī.

Kādi tad bija patiesie iemesli šo Kurzemes pagastu lauksaimnieku izsviešanai no savām saimniecībām, ko izdarīja droši vien ar vācu okupācijas armijas augstāko ziņu un pavēli? Hitleris bija apsollījis jaunus ieročus cīņā pret sabiedrotiem. Viens no šādiem ieročiem bija V-1 (*Fau-1*) un V-2 (*Fau-2*) raķetes, ko savās pazemes darbnīcās Rīgenes (*Rügen*) salā Pēneminde (*Peenemünde*) pie Pomožes līča (*Pommersche Bucht*) sāka gatavot armija vācu zinātnieku uzraudzībā. 1940./41. gada šaušanas izmēģinājumos ar šīm raķetēm – Baltijas jūrā, virzienā uz austrumiem – bija gājuši bojā arī vācu zinātnieki. Šīs raķetes sākumā galvenokārt bija domātas Londonas bombardēšanai. Šaut V-1 un V-2 raķetes izmēģinājumos gar Vācijas Baltijas jūras krastu bija bīstami, jo pirmajos izmēģinājumos tās bija kritušas uz Vācijas piekrastes vietām, nevis kā tas bija domāts – Baltijas jūrā Vācijas robežās. “Gudrie” vācu ģenerāļi pēkšņi bija atraduši, ka attālums no Pēneminde līdz Rīgas jūras līcim ir gandrīz tikpat liels, kā no Pēneminde līdz Londonai. Tādā veidā izmēģinājumos netiktu skarta pašas Vācijas zeme un vācieši, bet gan okupēto zemju iedzīvotāji, ja nu izmēģinājumu raķetes eksplodētu. Tāpēc Kurzēmē drošības dēļ bija jāevakuē zināmā joslā patiesībā visi iedzīvotāji. Baumas klīda, ka vācu armija taisīs kādu poligonu it kā lielgabalu piešaušanai. Tad sāka klist baumas par raķetēm, resp. kādiem jauniem ieročiem. Patiesībā tomēr vācu zinātniekiem armijas kalpībā bija beidzot izdevies atrast pareizos instrumentus, kas vadīja raķetes uz vienu noteiktu mērķi. To pierādīja precizitāte, ar kādu tika bombardēta Londona. Raķešu nokrišanas

vietās Londonā, kur tās eksplodēja, bija milzīgas drupu kauzdes, veselas pilsētas daļas bija iznīcinātas. Beidzot angļiem izdevās ar radara palīdzību šīs V-1 un V-2 raķetes iznīcināt jau Ziemeļjūrā, pirms tās sasniedza Anglijas krastus. Londona vēl 1947. gadā, kad tur dzīvoju, izskatījās tāda pati, kā angļu bombardētā Hamburga, Brēmene un citas lielākās Vācijas pilsētas. Jāpiezīmē, ka angļi no 1942. gada vai pat jau agrāk sāka bombardēt Pēneminde un Rīgenes salas apkārtni ar vairāk tūkstošiem lidmašīnu, jo angļu pretizlūkošana zināja par šo raķešu ražošanu un Pēneminde, tomēr vācieši tās šāva no speciālām, šim nolūkam būvētām dzelzceļu platformām, kas spēja ātri pārvietoties pa visu vilcienu dzelzceļu tīklu pašā Vācijā un okupētajos rietumu zemju apgabalos.

Latvija ar Rīgas jūras līci laikam būtu kļuvusi izmēģinājuma vieta kādai jaunāka veida V (*Fau*) raķetei, bet šis eksperiments tomēr neīstenojās, tā paglābjot Kurzemi no šausmīgām raķešu eksplozijas sekām ar nezināmu, var pat būt – ar ķīmisku saturu.

Autora piezīme

V-1 bija Hitlera “*Vergeltungswaffe*” (Atriebības ierocis), ko izšāva no speciālas šim mērķim taisītas platformas pirmo reizi 1944. gada 13. jūnija naktī, sešas dienas pēc amerikāņu un angļu invāzijas Francijas krastā. Tā patiesībā bija lidojoša raķete, ar ko Hitlers cerēja iebaidīt angļus, bet raķetes nedeva iecerēto postīšanas rezultātu.⁵⁸

V-2 sāka lietot 1944. gada 8. septembrī, tās bija uzmontētas uz speciālām, šim nolūkam taisītām dzelzceļa platformām, kas spēja pārvietoties, izmantojot visu dzelzceļu tīklu. No šīm platformām raķetes izšāva pirmo reizi uz Londonu un Antverpeni. Tomēr arī šīs raķetes nespēja salauzt angļu militāro pretestību. Raķešu lidojuma tālums sniedzās līdz 570 km, tomēr to militārā iedarbība bija samērā maza. Līdz 1945. gada

⁵⁸ Hermes Handlexikon, Synchronopse des Zweiten Weltkrieges, 1939–1945. – Econ Taschenbuch Verlag, Düsseldorf. – S. 205.

27. martam uz Londonu tika izšautas 1115 V-2 raķetes, bet līdz 1945. gada 2. aprīlim uz Antverpeni, Briseli un Litihu (*Antwerpen, Brüssel un Lüttich*) 2050 V-2 raķetes.⁵⁹

Okupāciju režīmu nodarītie zaudējumi

Hitlera Vācijas iekarošanas plāni Austrumos pilnīgi sagrāva Latvijas rūpniecību, lauksaimniecību un ekonomiku, lielā mērā arī Latvijas kultūras dzīvi ar likumiem, kas ierobežoja augstāko izglītību, mākslas un literāro attīstību, preses un vārda brīvību. Bojā aizgāja liels skaits piespiedu kārtā mobilizēto latviešu leģionāru kara mašīnērijā un bez tam arī tūkstošiem civiliedzīvotāju gan koncentrācijas nometnēs, gan kara darbībā. Viņu skaits pat vēl līdz šim nav precīzi aplēsts. Kara darbībā ļoti smagi cieta mūsu lielākās pilsētas – Rīga, Jelgava, Liepāja, Saldus, Daugavpils un citas. Tur aizgāja bojā arī lielas kultūras un vēsturiskās vērtības. Pilnīgi izpostīta vai smagi cietusi bija rūpniecība, ostas, dzelzceļi, tilti. Veselas fabriku iekārtas, dzelzceļu iekārtas, lokomotīves un vagoni, mašīnas, slīdes, ugunsdzēsēju mašīnas ar visām iekārtām bija aizvestas uz Hitlera Vāciju. Arī gleznas un arhīvi, bibliotēkas etc. To visu tagadējai demokrātiskai un bagātai Vācijai vajag atdot mūsu tik ļoti cietušai jaunajai Latvijas demokrātiskajai republikai. Par to lai gādā Apvienotu Nāciju Organizācijas tiesiskie institūti, jo Hitlera Vācija kopā ar Staļina PSRS bija tie, kas uzsāka karu pret Poliju un ar savstarpējiem slepeniem līgumiem sagatavoja ceļu Baltijas valstu un Somijas okupācijai.

Viss teiktais attiecas arī uz bijušo PSRS. Par to atbildīga ir tagadējā demokrātiskā Krievija, tāpat kā demokrātiskā Vācija. Bijušajā PSRS par noziegumiem pret cilvēci un masu slepkavībām ir atbildīga toreizējā PSRS valdība pilnā sastāvā, komunistiskās partijas centrālkomitejas locekļi un visa partija visā PSRS, NKVD un KGB militāro vienību vadītāji un to locekļi un vēlākā MVD un SMERŠ, kas izpildīja slepenpoli-

⁵⁹ Hermes Handlexikon. – S. 218–219.

cijas uzdevumus un nodarbojās ar terorismu tāpat kā Gestapo, SS un SD Vācijā. Tāpat atbildīga par izlaupīšanām un slepkavībām ir Sarkanarmijas vadība un PSRS karaspēka virspavēlniecība, kas ar kara draudiem okupēja Baltijas valstis 1940. gada jūnijā un otrreiz – 1944. gadā.

PSRS, resp. tagadējā Krievija, tāpat kā Hitlera Vācija un tagadējā demokrātiskā Vācija, ir atbildīga par izdarītajiem noziegumiem.

1. PSRS ar militāru varu okupēja Baltijas valstis 1940. gada jūnijā (Hitlera Vācija – 1941. gada jūlijā) un 1944. gadā, tādā veidā laužot visas norunas, nolīgumus un vienošanās ar Baltijas valstīm.

2. PSRS, tāpat kā Hitlera Vācija, ir izdarījusi noziegumus okupētajās Baltijas valstīs. Ar NKVD, KGB un MVD, ar komunistiskās partijas centrālkomitejas līdzdalību un norādījumiem, pavēlēm un rīkojumiem apcietinājusi, terorizējusi, slepkavojusi un deportējusi Baltijas valstu iedzīvotājus, izsūtot tos uz PSRS koncentrācijas nometnēm kā vergus.

3. PSRS ir noziegusies pret cilvēci, nogalinot un spīdzinot civiliedzīvotājus par viņu politiskiem, reliģiskiem vai nacionāliem uzskatiem abos okupācijas laikos, t.i., 1940.–41. un 1944.–1990. gadā.⁶⁰

Par visām šīm noziedzībām juridiski un morāli ir atbildīga tagadējā demokrātiskā Krievija kā PSRS juridiskā mantniece.

Kā vēstures fakti rāda, tad pēc Otrā pasaules kara 1945. gadā Nirnbergas (*Nürnberg*) tiesā tiesāja visus nacionālsociālistiskās Vācijas vadoņus un viņu līdzskrējējus. PSRS kara

⁶⁰ ANO Starptautiskās cilvēktiesību hartas dokumenti un arī: 1945. g. 8. aug. Sabiedroto – Lielbritānijas, USA, Francijas un PSRS – Charter of the International Military Tribunal – 7., 8. un citi paragrāfi; arī: No NKVD līdz KGB: Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986. – LU Latvijas Vēstures Institūta apgāds, Rīgā, 1999: apcietināti, noslepkavoti vai deportēti – 49 231 persona, sk. levads, lp. XI.; arī: Fr. Berg. Nürnberg Processen. – Bonniers, 1947. – 5.–20. lpp., seq.

noziedznieki piedalījās nacionālsociālistu vadoņu tiesāšanā, bet paši nav tikuši tiesāti vēl līdz šai dienai – Rietumu valstu politisku apsvērumu dēļ, jo PSRS palīdzēja rietumniekiem uzvarēt karā pret Hitleru. Tomēr jautājums ir atklāts, un tas ir jāatrisina ANO – vai nu ar, vai bez tagadējās demokrātiskās Krievijas piedalīšanās, lai rehabilitētu, vismaz morāli, miljoniem bijušajā PSRS noslepkavoto. Demokrātiskā Krievija pati šajā lietā neko nav darījusi. Tieši pretēji, tā vēl tagad nepieļauj vēstures pētniekus pie saviem slepenajiem arhīviem Maskavā un citās Krievijas pilsētās. PSRS noziedznieki ir jātiesā, jo tas ir liels kauna traips visai cilvēcei un arī ANO. Šī organizācija gan reprezentē visas pasaules valstis, bet politisku apsvērumu dēļ apzināti noklusē vienas savas locekles, bijušās PSRS, resp. tagadējās Krievijas, noziegumus pret cilvēci – visām tautām zināmus, pasaules presē un literatūrā aprakstītus. PSRS, Ļeņina–Staļina komunistiskā valsts, noslepkavoja daudz vairāk cilvēku visā savā pastāvēšanas laikā, nekā jebkāda cita 20. gadsimta valsts. Par šī jautājuma atrisināšanu ir atbildīga Apvienoto Nāciju Organizācija, – gan morāliski, gan juridiski! Pretējā gadījumā var jautāt: kādu “cilvēcību” pārstāv un reprezentē Apvienotās Nācijas, ja viena to locekle netiek saukta pie atbildības par noziegumiem pret cilvēci?

Latvijas diplomātisko pārstāvju darbība ārzemēs Otrā pasaules kara gados un sakari ar LCP

Otrā pasaules kara gados, vācu okupācijas laikā, Latvijas diplomātiskie pārstāvji ārzemēs sarežģītos apstākļos uzturēja sakarus ar Latvijas Centrālo padomi – LCP. Līdz pasaules kara beigām notika abpusēja un valsts sūtņu savstarpēja informācija par kara stāvokli, politiskiem notikumiem Latvijā un pasaulē, par Rietumu valstu vadītāju nostāju pret Baltijas valstu centieniem atgūt savu neatkarību.

Latvijas sūtņi Rietumvalstīs bieži saņēma dažādus Latvijas nacionālās pretestības kustības sūtītus dokumentus, memorandus, protestus un iesniegumus ārzemju valdībām, arī vēstules un publikācijas presē par vācu okupācijas patieso stāvokli Latvijā. Savukārt Rietumvalstu sūtņi informēja Latvijas Centrālo padomi par notikumiem viņu pārstāvētās valstīs un veica savstarpējo saraksti.

Daudzas tā laika liecības, sūtņu vēstules, ir saglabājis LCP pārstāvis Leonīds Siliņš. Daļēji šie materiāli jau 1944. gada maijā Stokholmā tika sakārtoti un nelegāli iespiesti informatīvā rakstu krājumā “Neatkarīgā Latvija”. To pēc Latvijas Centrālās padomes ierosinājuma ārzemēs sagatavoja sūtņi Voldemārs Salnais un Jānis Tepfers, piedaloties Mildai Salnais, Voldemāram Kreicbergam un Leonīdam Siliņam. Krājums iepazīstināja ar LCP memorandu, sūtņu protesta notām pret

padomju un vācu okupācijām, tajā bija sūtniecību, latviešu organizāciju un preses izdevumu adreses ārzemēs, citējumi no Rietumu preses par Latvijai draudzīgu politiku deklarācijām Baltijas valstu labā un tamlīdzīgi materiāli. Nelegālā izdevuma 700 eksemplārus 1944. gada 11.–12. jūlijā pārveda uz Latviju ar igauņu laivu Leonīds Siliņš.

Latvijas pārstāvniecības ārzemēs¹

Pēc krievu iebrukšanas un valsts varas piesavināšanās Latvijā okupācijas vara no sākuma centās Latvijas pārstāvjus ārzemēs iesaistīt jaunajā "kārtībā", bet vēlāk, pēc iekorporēšanas, panākt pārstāvību likvidēšanu. Kur vien apstākļi to daudz maz pieļāva, Latvijas diplomātiskie pārstāvji protestēja pret pašu okupācijas faktu un konsekvencēm, kādas okupanti no beidzamā mēģināja taisīt.

Šie protesti guva pozitīvus panākumus Lielbritānijā, Amerikas Savienotās Valstīs un Argentīnā, kur valdības nosodīja mūsu valsts aneksēšanu un atzina joprojām mūsu pārstāvniecības kā patstāvīgās Latvijas Republikas pilntiesīgus orgānus.

Turpretim, piemēram, Somijā, Zviedrijā, Rumānijā u.c. šiem protestiem pozitīvu panākumu nebija, sūtniecības tika slēgtas un nodotas okupantu rokās, bet sūtņu funkciju izpildīšana suspendēta.

Mūsu sūtniecības Londonā, Vašingtonā un Buenos Airesā pilnā mērā darbojas visu okupācijas laiku un enerģiski aizstāv Latvijas valsts un viņas pilsoņu intereses.

Londonā joprojām sūtniecību vada sūtnis K. Zariņš, viņa tuvākie darbinieki ir: padomnieks T. Ozoliņš, sekretāri O. Rozīts un R. Kampus.

Vašingtonā sūtniecību vada sūtnis Dr. A. Bīlmanis, bet kā sekretāri tur darbojas R. Šmidts un A. Dinbergs.

¹ Publicēts rakstu krājumā "Neatkarīgā Latvija". – Stokholma, 1944. gada maijs. – 19.–20. lpp.

Kā sūtniecības saimnieciskais padomnieks līdz savai nāvei pagājušā gada martā Vašingtonā darbojās arī bijušais sūtnis Varšavā L. Ēķis.

Buenos Airesā sūtniecību pārzin lietvedis Dr. P. Oliņš, sekretārs tur ir Tomsons.

Visas trīs šīs sūtniecības savu uzdevumu segšanai regulāri saņem līdzekļus no Latvijas valsts fondiem Amerikas Savienotās Valstīs un Lielbritānijā.

Visās trijās minētās valstīs neierobežoti darbojas arī mūsu konsulārie pārstāvji.

Zviedrijā sūtniecība tika slēgta, bet sūtnis V. Salnais līdz ar sekretāru V. Kreicbergu visu laiku uzturas savā akreditēšanas vietā un turpina, cik tas dotos apstākļos iespējams, strādāt Latvijas labā. Šai darbā, cik apstākļi to atļauj, izpalīdz bijušais sūtnis Somijā J. Tepfers. - Stokholmā uzturas arī bijušais militārais atašejs pulkvedis G. Kikuls.

Šveicē sūtniecība arī formāli nav slēgta, un tur joprojām darbojas sūtnis J. Feldmanis, kurš, starp citu, gandrīz kopš pat pirmās okupācijas dienas nepārtraukti izdod pārējo kolēģu informācijai uz rakstāmmašīnas izgatavotu "Biļetenu", no kura jau parādījušies vairāk kā 85 numuri.

Cik zināms, Šveicē darbojas arī mūsu ģenerālkonsulāts ar J. Kļaviņ-Ellanski kā tā vadītāju.

Ārpus vācu un krievu pārvaldītām teritorijām vēl atrodas Šveicē dzīvojošie sūtņi V. Šūmanis, Dr. O. Grosvalds un Dr. M. Valters. Beidzamais ir izlaidis lielāku teorētisku darbu "Probleme Europas" un izdevis dažus numurus mimeografēta žurnāla "Latvju Domas".

Sūtnis
Kārlis Reinholds Zariņš

Sūtnis
Dr. Alfrēds Bīlmanis

Sūtnis
Voldemārs Salnais

Sūtnis Jūlijs Feldmanis

Ārkārtējo pilnvaru teksts²

1940. gada 18. maijā

Valsts kanceleja

Nr. 48

Rīgā, Valdemāra ielā 3, dz. 4

Ārlietu ministram

Valsts kanceleja paziņo, ka Ministru kabinets 17. maija sēdē nolēma:

1. Ja kara apstākļu dēļ nebūtu iespējams uzturēt sakarus ar Latvijas diplomātiskām un konsulārām misijām Rietumeiropā, piešķirt Latvijas sūtnim Londonā, Kārlim Zariņam, ārkārtējās pilnvaras.

2. Laiku, kad pilnvaras stājas spēkā, noteic ārlietu ministrs, dodot attiecīgu rīkojumu sūtnim Londonā un norādot, kādas misijas padotas ārkārtējām pilnvarām.

3. Ja tehnisku iemeslu dēļ ārlietu ministram nebūtu iespējams nodot rīkojumu sūtnim Londonā, pēdējam piešķirtās ārkārtējās pilnvaras stājas spēkā automātiski.

Sūtnis Londonā to pārbauda, nosūtot attiecīgu telegrāfisku pieprasījumu ārlietu ministram, un, nesaņemot atbildi divdesmit četrus stundu laikā, rīkojas uz ārkārtējo pilnvaru pamata līdz laikam, kamēr atjaunojas sakari ar ārlietu ministru.

4. Sūtnim Londonā, Kārlim Zariņam, piešķirtās ārkārtējās pilnvaras attiecas uz visām Latvijas diplomātiskām un konsulārām misijām, izņemot misijas šādās valstīs: Igaunijā, Lietuvā, Somijā, Zviedrijā, Vācijā un Padomju Savienībā.

5. Ja sūtnis Kārlis Zariņš laikā, kad spēkā viņa ārkārtējās pilnvaras, mirtu vai zaudētu rīcības brīvību, ar šo lēmumu piešķirtās ārkārtējās pilnvaras pāriet uz

² Dr. M. Valters. 15. maija apvērsums un ārkārtējās pilnvaras ar pilnvaru tekstu. – Stokholma, 1951. – 46.–48. lpp.

Pilnvara nebija parakstīta un nekad netika nosūtīta K. Zariņam.

Latvijas sūtni Amerikas Savienotās Valstīs, Alfrēdu Bīlmani.

6. Ārkārtējās pilnvaras dod tiesības:

a) aizstāvēt Latvijas intereses pēc labākās apziņas visās zemēs, izņemot Igauniju, Lietuvu, Somiju, Zviedriju, Vāciju un Padomju Savienību;

b) šai nolūkā dot saistošus rīkojumus visām Latvijas misijām, izņemot misijas iepriekš minētās valstīs;

c) rīkoties ar valsts līdzekļiem un kustamo un nekustamo mantu, kas attiecīgo misiju rīcībā;

d) uz laiku atcelt no amata sūtņus, kā arī atcelt no amata vai pārvietot visus citus misiju darbiniekus;

e) likvidēt misijas, izņemot legāciju Amerikas Savienotās Valstīs;

f) iecelt delegātus sapulcēm un konferencēm;

g) ārkārtējos apstākļos, kas kavē šo tiesību izlietošanu, nodot šo pilnvarojumu sūtnim Alfrēdam Bīlmanim.

Parakstījuši: R. Bulsons

Valsts kancelejas direktora v.i.

B. Roze

Nodaļas vadītāja v.i.

Noraksta pareizību apstiprinu:

T. Ansevics

Administratīvā departamenta
direktors

Latvijas tautas stāvoklis un tuvākie uzdevumi³

Tepat jau četrus gadus Latvija smok zem svešas okupācijas. Tomēr starptautiski tiesiski Latvijas Republikas suverenitāte nav iznīcināta ne caur bijušo Padomju Krievijas, ne caur Vācijas tagadējo okupāciju.

³ Publicēts rakstu krājumā "Neatkarīga Latvija". – Stokholma, 1944. gada maijs. – 1.-2. lpp.

Šīs okupācijas ir tikai uz laiku suspendējušas Latvijas patstāvīgās republikas iekšzemes orgānu darbību.

Pašā Latvijas tautā ne uz minūti nav nodzisusi svētā apziņa, ka tai ir tādas pat neiznīcināmas un ne ar kādu viltu vai varmācību neatņemamas tiesības dzīvot patstāvīgu un suverēnu valstisku dzīvi, kādas uz to ir, piemēram, Krievijai, Anglijai, Šveicei, Beļģijai un kurai katrai citai Eiropas nācijai un kā šīs tiesības izteiktas Atlantijas Chartijā.

Tāpēc par savu mērķi Latvijas tauta uzstāda Latvijas valsts faktiskās suverenitātes un neatkarības atgūšanu.

Šai nolūkā tai jāapvieno stiprā un spēcīgā organizācijā visi savi dzīvie spēki, kas gatavi cīnīties par šo mērķi.

Latvju tautai, kas savā milzīgā vairākumā ir zemnieku un strādnieku tauta, jāapzinās, ka šādu spēcīgu organizāciju savas augstākās vērtības - brīvas, patstāvīgas un neatkarīgas Latvijas valsts atgūšanu - tā var sasniegt tikai tad, ja tā nesvārstīdamies novēršas no visāda veida diktatūras, vienalga, vai tā sauktos fašistiska, nacionālsociālistiska, proletāriska vai komunistiska diktatūra, un noteikti nostājās uz konsekventiem demokrātijas principiem, kuru apgarota latvju tauta uzsāka savu patstāvīgu valstisku dzīvi 25 gadus atpakaļ.

Tālab Latvijas nācijas centienus un izdevumus var isi izteikt sekojoši:

1) Brīvas, neatkarīgas un demokrātiskas Latvijas Republikas atjaunošana.

2) Latvijas Republikas nākamā valsts iekārta jānoteic brīvi un demokrātiski vēlētai Saeimai, kuras uzdevumam jābūt - pārstrādāt Satversmi, iespējami ņemot vērā visus novērojumus par 1922. gada konstitūcijas praktiskas piemērošanas pozitīviem un negatīviem momentiem.

3) Kara gaitas norisē, iestājoties nepieciešamiem un izdevīgiem apstākļiem, jārada pagaidu valdība, kas sastādītos no galveno agrāko politisko virzienu

pārstāvjiem, kas atzīst neatkarīgu un demokrātisku Latvijas Republiku. Tai jābūt plašas koalīcijas valdībai ar uzdevumu, starp citu, atjaunot valsts aparātu, nodrošināt valsti pret ārējiem uzbrukumiem, atjaunot diplomātiskās attiecības ar ārvalstīm, izveidot draudzīgas attiecības ar lielajām demokrātijām, it sevišķi ar Amerikas Savienotām Valstīm un Angliju, kā arī Poliju, Skandināvijas demokrātiskām valstīm utt., gādāt par Latvijas pilsoņu atgriešanos no Krievijas un Vācijas un izdarīt drīzas Saeimas vēlēšanas.

4) Pağaidu valdības sastādīšanu jācenšas izvest saskaņā ar 1922. gada konstitūciju un ņemot vērā to, ka starptautiski tiesiski Latvijas patstāvīgas eksistences kontinuitāte nekad nav pārtraukta un ka to Lielbritānijas impērijā un Amerikas Savienotās Valstīs, kā arī Argentīnā nepārtraukti praktiski realizē Latvijas legālās valdības diplomātiskie pārstāvji, no kuriem pie tam sūtnis K. Zariņš Lielbritānijā, bet viņa nāves vai citāda *force-majeur* gadījumā Dr. A. Bilmanis Vašingtonā, darbojas uz 1940. gada 17. maija ārkārtēju, ļoti paplašinātu pilnvaru pamata, kuras izdotas no patstāvīgās Latvijas Republikas legālās valdības.

5) Lai veicinātu un pastiprinātu Baltijas valstu drošību, nākotnē jāpanāk cieša Baltijas valstu sadarbība - Baltijas valstu konfederācija, kādā nolūkā jau tagad, kur un cik vien tas iespējams, visu triju Baltijas tautu oficiālo pārstāvju organizāciju un darbinieku rīcība maksimāli jākoordinē.

Šo uzdevumu veikšanā ir ieinteresēti visi Latvijas nācijas slāņi - zemnieki, strādnieki, inteliģence, rūpnieki un tirgotāji. Tāpēc tie visi ir arī ieinteresēti **vienoties vienā kopējā organizācijā** un, aizmirstot visas sīkās atsevišķu grupu intereses un domstarpības, šīs organizācijas vadībā vēst vienotu cīņu par

brīvu un neatkarīgu Latviju.

**Sūtņa Dr. A. Bīlmaņa 1941. gada 14. augusta
protestis pret vācu okupāciju⁴**

Izceļoties karam starp Vāciju un Padomju Krieviju, militārās operācijas attīstījās tādā virzienā, ka Latvijas teritorija pārvērtās par kaujas lauku, un to beidzot okupēja vācu karaspēks. Padomju Krievijas iebrukums Latvijā gadu iepriekš, ziemēl, bija latviešu tautai laupījis iespēju nostādīt pretim un attīstīt visā pilnībā savus neatkarīgos nacionālos pretošanās spēkus savas dzimtās zemes aizstāvēšanai. Sakarā ar jauno situāciju man ir gods paziņot sekojošo:

1. Manā notā, kuru es iesniedzu Jūsu Ekselencei 1940. gada 23. jūlijā, es protestēju kā pret Padomju Krievijas iebrukumu Latvijā 1940. gada 17. jūnijā, kas tika izdarīts, rupji pārkāpjot vissvinīgākās līgumiskās saistības, tā arī pret vēlāk sarīkotām vēlēsānām, kas notika bruņotu spēku iespaidā, lietojot ārkārtīgu fizisku un psiholoģisku teroru, tādējādi viltojot latviešu tautas patieso gribu.

2. Padomju bruņotie spēki tagad ir izvākti no Latvijas zem avansējošo vāciešu spiediena. Arī zem vācu okupācijas latviešu likumīgai valdībai, kuru man ir gods reprezentēt, nav iespējams, tāpat kā zem Padomju krieviem, izpildīt savas suverēnās funkcijas pār Latviju, nedz arī rīkoties saskaņā ar latviešu tautas brīvo gribu. Tādēļ es ar šo deklarēju, ka tas fakts, ka vienas iebrucējas valsts vietā stājusies otra, neko negroza Latvijas nācijas suverenitātes tiesībās un nekādā ziņā nevar iespaidot Latvijas Republikas, kā brīvas un neatkarīgas valsts legālās eksistences kontinuitāti.

3. Kā jau pateikts manā 1941. gada 25. jūnija paziņojumā Jūsu Ekselencei, latviešu tauta ir pret

⁴ Publicēts rakstu krājumā "Neatkarīgā Latvija". – Stokholma, 1944. gada maijs. – 9.–10. lpp.

katru tās suverenitātes aizskāršanu, vienalga, no kuras puses tā arī nenāktu. Tādēļ man, kā brīvās Latvijas nacionālās valdības pilnvarotam sūtnim un vecākajam Latvijas pārstāvim rietumu puslodē, ir gods konstatēt Latvijas brīvās tautas vārdā, ka es atsacīšos atzīt par likumīgu vai spēcīgu esošu jebkādu eventuālu vācu mēģinājumu runāt latviešu tautas vārdā, vai sastādīt ar vai bez dažu latviešu tautības pilsoņu piepalīdzību valdību, kas uzurpētu tiesības vadīt manas zemes dzīvi, gluži tāpat kā es atteicos atzīt līdzīgus mēģinājumus no Padomju puses.

**Sūtņa K. Zariņa 1941. gada 30. augusta
protests pret vācu okupāciju⁵**

Izceļoties karam starp Vāciju un Padomju Sociālistisko Republiku Savienību, Latvijas Republikas teritorija tika pārvērsta par šo abu valstu armiju kaujas lauku un tagad nonākusi zem vācu bruņoto spēku varas. Sakarā ar šo jauno stāvokli pagodinos paziņot sekojošo:

Manā 1940. gada 23. jūlijā Viņa Majestātes ārlietu ministram iesniegtā notā es protestēju pret Padomju Sociālistisko Republiku Savienības bruņoto iebrukumu 1940. gada jūnijā, norādot, ka šis iebrukums bija noticis laužot vissvinīgākos līgumu solījumus un saistības. Kā zināms, Latvijas likumīgo valdību piespieda atkāpties un Latvijas aneksēšana no Padomju Sociālistisko Republiku Savienības tika pasludināta kā sekas no t.s. "vēlēšanām", kas notika varas un draudu iespaidā, pilnīgi ignorējot Latvijas Satversmi. Šis uzspiestās vienpartijas vēlēšanas, kas balstījās uz Sarkano armiju un kuras pārraudzīja no Maskavas atsūtīti politiski komisāri, nekādā ziņā neizteica latviešu tautas brīvo gribu.

⁵ Publicēts rakstu krājumā "Neatkarīgā Latvija". – Stokholma, 1944. gada maijs. – 8.–9. lpp.

Zem vācu avansējošā karaspēka spiediena Padomju Sociālistisko Republiku Savienības bruņotie spēki tagad ir spiesti atstāt Latviju. Arī tagad tomēr Latvijas Republikas likumīgā valdība ir aizkavēta, tāpat kā līdz šim, normāli darboties, un līdz ar to nevar izpildīt latviešu tautas brīvo gribu. Ņemot vērā šos apstākļus, es uzskatu par savu pienākumu konstatēt, ka tas apstākļis, ka vienas svešas iebrucējas valsts vietā stājusies otra, neko negroza Latvijas Republikas neatņemamās tiesībās. Šī pārmaiņa nekādi neskar Latvijas Republikas legālās eksistences kontinuitāti un tiesības, kas tai pieder kā brīvai, neatkarīgai un suverēnai valstij.

Latviešu tauta ir pret katru tās suverenitātes aizskāršanu, no kuras puses šāds mēģinājums arī nenāktu. Kā Latvijas Republikas pilnvarotais sūtnis šinī valstī un kā Latvijas vecākais pārstāvis ārzemēs uz sevišķo ārkārtējo pilnvaru pamata, kuras mana valdība man piešķīra 1940. gada 17. maijā, es atteicos atzīt Latvijas aneksēšanu no Padomju Sociālistisko Republiku Savienības. Tagad es uzskatu par savu pienākumu deklarēt, ka gluži tāpat es atsakos atzīt jebkādu Latvijas Republikas suverenitātes aizskāršanu no Vācijas. Latviešu tauta patur visu neatkarīgo nāciju neatņemamās tiesības izteikt savu brīvo gribu caur saviem brīvi vēlētiem pārstāvjiem.

Atbildīgi angļu valstsvīri atkārtoti izteikuši Viņa Majestātes valdības apņemšanos nesankcionēt, kā pretlikumīgas, ar varu izdarītās pārmaiņas un neatzīt nekādas teritoriālas pārgrozības, kas nesaskanētu ar attiecīgo tautu brīvi izteikto gribu. Nesenajā angļu un amerikāņu kopējā deklarācijā Apvienotās Karalistes ministru prezidents un Ziemeļamerikas Savienoto Valstu prezidents ir no jauna uzsvēruši šos principus un svinīgi deklarējuši, ka tie stāv par suverēno tiesību un neatkarības atjaunošanu tām tautām, kam tās ar varu atņemtas.

Es esmu cieši pārliecināts, ka šo cēlo principu piepildīšana radīs apstākļus, kas dos mieru, brīvību

un drošību visām valstīm, kā lielām, tā mazām, un es uzdrošinos izteikt cerību, ka Viņa Majestātes valdība turpinās labvēlīgi iestāties par latviešu tautas tiesībām būt suverēnai noteicējai savā dzimtajā zemē.

Izvilks no sūtņa K. Zariņa runas, kas turēta Latvju biedrībā Lielbritānijā, Londonā, 1943. gada 18. martā⁶

1941. gada 14. augustā prezidents Roosevelts un premjers Churchills parakstīja Atlantijas Chartiju, kas apsola neatkarību visām tautām, kas to zaudējušas. Amerikas valdība ir apliecinājusi, ka viņa attiecina šīs cēlās Chartijas principus arī uz mums. 1942. gada 1. janvārī Vašingtonā parakstīja Sabiedroto Nāciju deklarāciju. Mūsu sūtnis Amerikā Dr. A. Bīlmanis 4. janvārī paziņoja, ka arī Latvija vēlas tai pievienoties, bet atbildi uz šo iesniegumu nesaņēma, jo Padomju Krievija nepiekrita mūsu uzņemšanai Apvienoto Tautu pulkā. Arī es no savas puses paziņoju angļu valdībai, ka piekrišu sūtņa Bīlmaņa paziņojumam.

1942. gada 26. maijā Londonā parakstīja angļu-krievu aliances līgumu, un tanī Padomju Sociālistisko Republiku Savienība pievienojās Atlantijas Chartijas principiem. Tomēr delikātais un mums tik svarīgais jautājums par Krievijas rietumu robežām šai līgumā nav nokārtots, un tas paliek nākotnes izšķiršanai.

1942. gada 6. augustā pienāca Lielbritānijas Ārlietu ministrijas paziņojums par Baltijas valstu sūtņu novietošanu diplomātiskās listes pielikumā. Mēs, visi trīs Baltijas valstu sūtņi, iesniedzām identisku notu protestam pret šo lēmumu par mūsu precedences zaudēšanu un lūdzām to grozīt. Ārlietu ministrija atbildēja: "Turpiniet strādāt kā agrāk". Un mēs to arī darām.

⁶ Publicēts rakstu krājumā "Neatkarīgā Latvija". – Stokholma, 1944. gada maijs. – 2.–3. lpp.

Mēs baudām morālisku atbalstu no daudzām pusēm. Tā, piemēram, mēs esam uzņemti Anġļu-skandināvu Kristīgā savienībā (*Anglo-Scandinavian Shristian Fellowship*), kas ir loceklis Pasaules Baznīcu padomē, un tādā kārtā arī mēs tanī esam reprezentēti.

Tā mēs šeit turpinām strādāt kā Latvijas tautas un valsts pārstāvji un pilsoņi. Bet, kad no Latvijas pienāk nospiedošas ziņas un mūsu draugi mums dažreiz jautā: "Kādi iebrucēji ir labāki?" - tad mēs uz to atbildam: "Lai Dievs mūs atsvabina i no viena, i no otra iebrucēja. Mēs gribam paši būt saimnieki savās mājās." Un par to mums jāstāv kā mūsu domās, tā mūsu darbos.

Šekspīra varonis Hamlets savās lielās garīgās ciešanās un pārdzīvojumā izsaucās "Būt - vai nebūt?" Noteiktu atbildi viņš pats uz savu jautājumu nedod. Mūsu tauta pašreiz pārcieš tikpat lielu smagu pārdzīvojumu laiku. Visas pazīmes tomēr rāda, ka viņas raksturs stiprāks nekā Hamletam, un viņa atbild:

"Būt! Latvijai atkal būt brīvai un patstāvīgai!"

Uz to lai Dievs mums palīdz.

Latvijas sūtņu Kārļa Zariņa un Voldemāra Salnā vēstuļu apmaiņa 1943. gadā

No vēstuļu satura redzams, ka bijušas lielas grūtības ar pastu. Vēstules vienkārši nav bijis iespējams nosūtīt kara apstākļu dēļ. To apstiprina Latvijas sūtnis Lielbritānijā, Londonā, K. Zariņš vēstulē (Nr. 817) Latvijas sūtnim Skandināvijas valstīs, Stokholmā, V. Salnajam 1943. gada 20. jūlijā:

"Mīļais draugs. Tagad, kā var redzēt, spriežot no vēstulēm, kuras esmu saņēmis no Franča [domāts prof. Francis Balodis, kas atradās Stokholmā. - L.S.], pasts atkal funkcionē. Tādēļ Tev sūtu šoreiz arī tādā ceļā, un tad redzēsim, kuru Tu saņemsi pa priekšu. [Vēstuļu nosūtīšanā bijušas arī citas iespējas - sakari ar

Lielbritānijas Ārlietu ministriju, sakari ar citu valstu sūtņiem, piemēram, Polijas sūtniecību, šķiet arī Zviedrijas sūtniecību, resp. Ārlietu ministriju, un tad vēl izkārtoti sakari ar Lielbritānijas slepeno dienestu. To visu izmantoja arī V. Salnais Stokholmā. - L.S.] Daudz man šinī vēstulē nav ko teikt, jo pārskats runā savu valodu, bet gribēju teikt, ka esmu ļoti pateicīgs par Tavām izsmelošām ziņām par dzimteni un par apstākļiem tur.

Nupat pienāca no Franča viena vēstule, kurā viņš atsūtīja "audžu dēla" nostāstus par apstākļiem dzimtenē un kurus viņš ir vācu mēlē aprakstījis. Šeit klāt pielieku vēstules norakstu, kuras oriģinālu dažas dienas atpakaļ adresēju Francim.

Ar daudz sveicieniem visam Tavam namam
Kārlis Zariņš"

**Noraksts no sūtņa K. Zariņa 1943. gada 13. jūlija
vēstules Nr.798 F. Balodim**

"Mīļais draugs,

Tavu 18. jūnija vēstuli saņēmu vakar. Mīļš paldies par informāciju. Dažas dienas atpakaļ arī no Salnaisa saņēmu sīku un garu pārskatu par apstākļiem dzimtenē, pat ar autentisku vācu mobilizācijas dekrēta tekstu. Uz šo un vēl citu materiālu pamata iesniedzu F.O. [Foreign Office. - L.S.] memorandumu, kurā protestēju pret vācu pretlikumīgo rīcību mūsu zemē. Šī dokumenta norakstu esmu iesūtījis arī S. [domāts sūtnis V. Salnais. - L.S.] un ar tā saturu viņš iepazīstinās arī Jūs pārējos.

Tālāk Tu raksti, ka Londonā nodibināta kāda okupēto zemju savienība. Jāatzīstas, ka es par to dzirdu pirmo reizi. Runāju ar igauņu kolēģi, bet arī tas nav nekā par to dzirdējis. Man bija saruna ar kādu United Nations valstsvīru, kuram arī ievaicājos par šādu savienību,

bet tas saka, ka tam vajagot būt kādam pārpratūmam. Viņiem esot gan dažādas komisijas, kuras pētot un studējot stāvokli okupētās zemēs. Mūsu memorands un citi iesniegumi angļu valdībai arī tur noiet un mēs informējam arī citus draugus, tā kā mūsu lieta tur nav sveša un mūsu grūtības un ciešanas ir visiem zināmas. Šai ziņā es ar pārējiem Baltijas valstu sūtņiem uzturu ļoti ciešas attiecības. Tāpat arī šejienes Baltvalstu biedrības uztur draudzīgas savstarpējas attiecības, bet turpmāk to sadarbība ir paredzēta vēl daudz ciešāka.

Ciešanas un pārbaudījumi mūsu tautai uzlikti ļoti lieli. Var teikt pat, ka Golgatas krusts mums ir jānes, bet mums šeit tomēr valda pārlicība, ka **angļu-sakšu uzvara dos mums iespēju sildīties brīvās tēvzemes siltā saulītē** [izcēlums mans. - L.S.]."

Tāds, lūk bija sūtņa Kārļa Zariņa uzskats 1943. gada jūlijā, pamatots uz Rietumu sabiedroto neskaidro politiku attiecībā uz Padomju Savienības un Vācijas okupētajām zemēm, sevišķi Eiropas austrumu daļā, kas ar Atlantijas hartu un citām deklarācijām deva okupēto zemju tautām ilūziju, resp. "image", ka, ja cīnīsies kopā ar sabiedrotiem, pret vāciešiem, tad būs atkal brīvi. Šo ilūziju mūsu sūtņi deva tālāk uz Latviju pretestības kustībai, jo bija pārlicināti, ka Atlantijas hartas un Apvienoto Nāciju deklarācijas par tautu brīvību tiks izpildītas. Kā mēs šodien zinām, tad tā bija rūgta vilšanās! Vēl šodien valda praktiskās politikas principi, un nekādi nolīgumi vai deklarācijas starptautiskā plāksnē netiek ievērotas.

Tālāk sūtņi K. Zariņš tajā pašā vēstulē F. Balodim raksta:

"Ir jau labi, ka no mūsējiem viens otrs izbēg, bet žēl ir, ka tie pa lielākai daļai jauni cilvēki, kuri politiski nav pietiekoši piedzīvojuši un nevar dot vispārēju objektīvu pārskatu par notikumiem dzimtenē.

Cita lieta būta, ja izdotos izbēgt kādiem no politiķu vai intelektuālo aprindām, kuri pilnīgi varētu apgaismot isto stāvokli mūsu zemē. Igaunī šinī ziņā ir labākā

ģeogrāfiskā stāvoklī un tiem vieglāk nokļūt pie brāļiem-sociem.

Atgriežoties vēl pie jautājuma par okupēto zemju savienību, man vēl jāpiemetina, ka šejienes *Royal Institute of International Affairs* sasauca angļu zinātnieku komisiju, kuras uzdevums ir pētīt vācu problēmu. Kā šo pētījumu rezultāts tagad ir publicēta brošūra: "*The Problem of Germany*". Varbūt ka šī komisija ir tā, par kuru ir bijis domāts zviedru laikrakstos? Vai Tu nevarētu atsūtīt attiecīgo izgriezumus?

No Amerikas nāk ziņa, ka *State Department* domājot sasaukt nākamā mēnesī *United Nations* konferenci, kurā būtu jāapspriež palīdzības un izkaisīto iedzīvotāju mājās nogādāšanas jautājums. Izstrādātais projekts, kurš ticis piesūtīts ieinteresētām valdībām, izsaucis zināmu kritiku, jo Holandes vēstnieks cēlis protestu, ka centrālā komitejā paredzētas vietas tikai lielvalstīm: USA, Lielbritānijai, PSRS un Ķīnai, kas neesot savienojams ar demokrātisma principu. Par to, ka centrālajai komitejai jāpastāv ekskluzīvi tikai no 4 lielvalstīm, uzstājies PSRS priekšstāvis Ļitvinovs. No sākuma esot ticis paredzēts, ka centr. komitejā būtu jādod vietas arī dažām citām valstīm, kā Kanādai, Dienvid-Āfrikai, Polijai un Holandai, bet šis plāns bijis jāatmet taisni Ļitvinova stingrās uzstāšanās dēļ. [Zīmīgi, ka nav minēta Francija! - L.S.]. Kā vienu no argumentiem Holande pieved, ka mazām valstīm ir tiesība līdzīgi runāt lēmumos, tamdēļ, ka viņām būs vēlāk jāatmaksā tas, ko tās saņēmušas.

Tu saki arī, ka ilgi neesmu Tev rakstījis, bet mums bija ziņas, ka pasta satiksme ar Tavu zemi pārtraukta. Bez tam esmu S. [sūtnim V. Salnais. - L.S.] nosūtījis dažus pārskatus, ar kuriem viņš būs iepazīstinājis arī Tevi un citus.

Ar sirsnīgiem sveicieniem

K.Z."

1943. gadā, vācu okupācijas laikā, arvien vairāk latviešu jūrnieru mēģināja nobēgt no vācu kuģiem, sevišķi Zviedrijā. Daļa no tiem bija labi sava aroda speciālisti. Jūrnieri–speciālisti kara laikā bija ļoti vajadzīgi abām karotāju pusēm. Sevišķu interesi par šiem jūrnieriem sāka izrādīt sabiedroto pretizlūkošanas dienesti, arī angļi. Šie nobēgušie jūrnieri bija labs informācijas avots. Par viņiem sāka interesēties arī Latvijas sūtņi. Daudzi no šiem jūrnieriem – speciālistiem vēlējās nokļūt sabiedroto, angļu vai amerikāņu dienestā. No Zviedrijas tuvākā iespēja bija, saprotams, Anglija. Satiksmes grūtības no Zviedrijas uz Angliju kara laikā bija ļoti lielas. Nebija arī nevienas iestādes, kas varētu segt ceļa izdevumus.

**Sūtņa V. Salnā 1943. gada 21. jūlija vēstule
sūtņim K. Zariņam**

"Mīlais draugs; gribot negribot īsumā vēl jāapstājas pie mūsu jūrnieru lietām.

Tagad viņu še jau ir pavisam pāri par 50 cilvēku, no viņiem vecāku kvalificētu jūrnieru, kā stūrmaņu, mehāniķu, kurinātāju un galdnieku, ir pavisam maz, tikai astoņi. Pārējie ir vai nu matroži, vai vienkārši tādi jaunieši, kas mēģinājuši tikt projām no dzimtenes un tāpēc kā nebūt uzmunstrējušies uz kuģiem. Lielākā daļa no mūsu jūrnieriem, kādi 26, atrodas Lenhovdas darba nometnē un nodarbināti meža darbos, pie kūdras izgatavošanas un lauksaimniecībā.

Kādi 10 latvieši atrodas Kummelnās'ā, kādus 18 kilometrus no Stokholmas, atpūtas namā, kuru nesen atpakaļ Socialstyrelsen ierīkoja speciāli priekš bēgļiem no Baltijas. Dzīve tur pie brīva uztura un gandrīz pie nekāda darba, ja atskaita saimniecību un dārza kārtībā uzturēšanu, esot ļoti laba. Tā man nupat atrakstīja viens no paša pēdējā laika pārbēdzējiem. Šai atpūtas namā bēgļus patur apmēram vienu mēnesi un pēc tam sūta uz kādiem nebūt jau augšminētiem darbiem.

Tagad gandrīz visi viņi zina manu adresi un diezgan bieži bombardē gan vēstulēm, gan personīgi apmeklējot. It sevišķi nemierīgi ir, kas gluži labi saprotams, īstie vecie jūrnieki un galvenais, ko viņi vēlas, ir **tikt drīzāk uz angļu kuģiem**. Tie, kas Tev ir rakstījuši, atbildes ir saņēmuši un arī paši praktiski ir izmēģinājušies rast ceļus, kā tikt uz Tavu zemi. Viņi ir tieši griezušies gan pie Gotenburgas, gan Stokholmas angļu konsuliem, bet, **diemžēl, no visas šās griešanās nekas praktisks līdz šim nav iznācis, izņemot to, ka izpildītas anketas.**

Galvenais šķērslis, kas stājas ceļā, ir **līdzekļu trūkums**, ar ko segt ceļa izdevumus. [Angļi labprāt gribēja dabūt darba spēku, bet gan par velti. - L.S.]. Vienīgā reālā iespējamība nokļūt uz Angliju ir - aeroplāns. Par to, ka varētu ar kuģi nobraukt uz Dienvidameriku un tad domāt par tālāko, nav nemaz nopietni ko domāt, - tā ir neiespējama lieta. Par to tagad ir pārliecinājušies arī paši aspiranti uz vietas, un, kā nupat dažas dienas atpakaļ man teica mašīnists Spudass, "braukšana ar kuģi uz D.-Ameriku nozīmētu neizbēgamu iegāšanos", - par to viņš pats esot pārliecinājies Gotenburgā.

Par mūsu jūrnieku promptikšanu uz Angliju esmu vairākkārt nopietni pārrunājis ar Sandy [angļu pretizlūkošanas dienesta pārstāvis Zviedrijā. - L.S.], bez kura ziņas šejienes Tavas zemes iestādes ar baltiešiem faktiski nekā arī nedrīkst iesākt. Viņš kā visur, tā arī šinī lietā, grib visiem spēkiem nākt mūsu vajadzībām pretim un faktiski to arī dara. [Darīja nu gan tikai tik daudz, cik pašiem angļiem tas bija izdevīgi, un vairāk arī neko! - L.S.]"

Sūtnis Salnais informē, ka ir tikai viena iespēja - sagādāt līdzekļus, ar ko segt pārvedamo jūrnieku ceļa izdevumus. Pārvest var tikai ar aeroplānu. Pasažieru satiksme no Stokholmas uz Angliju sāksoties augusta beigās vai septembrā sākumā. Ceļa izdevumi katrai personai jāreķinot uz 500

kronām. Rudeni būtu pārvedami ap 10 cilvēku, tātad būtu vajadzīgas 5000 kronas vai apm. 550 mārciņas. Tālāk sūtnis Salnais raksta:

"Kur šo naudu ņemt?

Es stādos priekšā tikai divus ceļus:

1) Pirmais un visvienkāršākais būtu, ja angļi atbrīvotu šim nolūkam mūsu pašu iesaldētās summas, kas būtu tīri dabīgi, it sevišķi, kad viņi paši saka savās atbildēs uz Taviem iesniegumiem, ka viņi labprāt redzētu mūsu jūrniekus kalpojam zem viņu flagas.

Ja nu tas tomēr aiz kaut kādiem augstākiem aprēķiniem neiet, tad paliek otrs ceļš, par kuru esmu Tev jau rakstījis kādā agrākā vēstulē:

2) Lai angļi pārved mūsu jūrnieku ceļa izdevumu segšanai vajadzīgās summas **no saviem līdzekļiem** vai nu Tev vai **savām attiecīgām iestādēm, kuras tad, pēc formalitāšu nokārtošanas, lai samaksā ceļa naudas, pieraksta tās kā avansu, un pakāpeniski atvelk no jūrnieku nākošām algām.** [Tas nu gan nebija nekāds izdevīgs priekšlikums jūrniekiem, jo visā pasaulē bija zināms, ka jūrnieku ceļa izdevumus maksā rēdereja, vienalga, no kādas vietas pasaulē uz attiecīgo zemi un kuģi, kur jūrnieks pieņemts. - L.S.]

Tālāk Salnais turpina un raksta:

Var teikt, ka te tomēr ir zināms risks, jo jūrnieks var aiziet bojā, pirms paspēj samaksāt savu parādu, nokalpojot to... Bet, cik zināms, kuģu apkalpe taču tiek apdrošināta. Ja tā, tad līdz ar to atkrīt arī šis iebildums.

Ja arī šī alternatīva nebūtu pieņemama, tad es vismaz nekādas trešās izejas neredzu, bet tad arī, gribot negribot, būs mūsu cilvēkiem skaidri un gaiši jāpasaka, ka vispārīgi tikt angļu flotes dienestā nav nekādu izredžu un lai tie atmet šādas domas kā iluzoras.

Līdz šim personīgās sarunās es visiem nopietniem aspirantiem arī esmu teicis, ka **Tu un tāpat es strādājam,**

lai pārsūtīšanas izdevumu jautājumu atrisinātu vienā no tikko minētiem virzieniem, bet ka nezinām, vai tas izdosies jeb nē.”

Sūtnis Salnais norāda, ka visai lietai ir arī tīri psiholoģiskā puse. Tie, kuri vēlas braukt uz Angliju, jūtas stipri vīlušies: lai gan darijuši visu iespējamo, rezultātā viņi dzirdējuši tikai pieklājīgas runas. Ļoti negatīvi tas iedarbojas uz gadiem vecākiem speciālistiem, kas uz kuģiem ieņēmuši atbildīgus posteņus un aiz idejiskiem motīviem, riskējami ar savām dzīvībām, atstājuši vācu kuģus, lai kalpotu sabiedrotiem pret vācu okupantiem. “Ko lai saka šiem cilvēkiem?” raksta sūtnis Salnais.

Šis jūrnieku jautājums palika arvien akūtāks, sevišķi tad, kad angļiem sāka trūkt jūrnieku – speciālistu.

**Sūtņa V. Salnā 1943. gada 3. augusta vēstule (Nr.47)
sūtnim K. Zariņam**

“Mīlais draugs:

Tagad varu Tev ziņot par dažām ļoti svarīgām un, ja vēlies, dažā ziņā stipri iepriecinošām lietām.

1) Sūtījums uz dzimteni ar manu rakstu: “Mīlie tautieši”, ar vienu Tavu politisku ziņojumu, kuru pārstrādāju vācu valodā, un vēl ar dažiem citiem rakstiem, **ir laimīgā kārtā sasniedzis savu gala mērķi un nonācis taisni isto vīru rokās.** Apstiprinājums jau par to saņemts. Sāk ierasties arī viens otrs no dzimtenes pieprasītiem materiāliem. Piemēram, ir jau pienācis apskats par katoļu baznīcas stāvokli Latvijā lielinieku laikā. Sola, ka drīzumā izsūtīšot pārskatu arī par luterāņu baznīcas stāvokli, – pie šā pārskata strādājot pats arhibīskaps. Līdz ko tas būs saņemts, Janka pagatavos no abiem pārskatiem un vēl dažiem citiem materiāliem kopēju pārskatu par mūsu baznīcas stāvokli vispārīgi okupācijas laikā. Tiklīdz šis pārskats būs gatavs, tas tiks, protams, nekavējoši Tev nosūtīts. Janka pie šī pārskata jau strādā.

2) Pirmo reizi pa visiem šiem trim gadiem ieradās no dzimtenes speciāls "ziņnesis", sūtīts tieši no mūsu, ja tā drīkst kvalificēt, "nacionālās atbrīvošanas organizācijas" un nodeva man jau sīku mutisku raportu par stāvokli dzimtenē, kā atveda arī ļoti vērtīgus materiālus. Patlaban klapatāju, lai atbraucēju drīzāk atbrīvotu no vietējās aizbildniecības un lai tad viņš pats man kādu mēnesi vai divus palīdzētu pārstrādāt "patēriņam" pieņemamā formā dažus no viņa atvestiem materiāliem. Pats "ziņnesis" ir jauns cilvēks, stipri inteligents, pārvalda valodas un visus trīs okupācijas gadus nepārtraukti aktīvi strādājis Latvijas atbrīvošanas cīņās, izpildīdams visriskantākos uzdevumus. Šoreiz neatstāstīšu sīkāk viņa mutisko ziņojumu par stāvokli, teikšu tikai, ka iepriecinošā kārtā viņa ziņojums gandrīz pilnā mērā apstiprina to ainu, kādu mēs par to bijām paši jau sastādījuši no nepilnīgas informācijas, un kā to Tev vairākkārt esmu aprakstījis. Bez šaubām, par vienu otru lietu spriedums būs jāgroza, bet tas attieksies ne uz svarīgām, bet uz blakus parādībām. Viens, kas ir pavisam skaidrs, ir tas: **tauta šī vārda plašā nozīmē, tāpat un it sevišķi tā inteligences grupa, kas ir modra un aktīvi darbojas par mūsu zemes atbrīvošanu, uztver lietas absolūti pareizi un arī darbību attīsta tā, kā mēs paši to būtu darījuši, ja atrastos viņu vietā.**

Otra svarīga un ārkārtīgi raksturīga parādība, kas jāizceļ, ir tā, ka arī ģenerāldirektorija zemes stāvokli un arī pati savu stāvokli gluži labi saprot. Viņa, redzams, mēģina pret to arī cīnīties. Tikai uzlabojumus un pat mūsu valsts patstāvību tā cenšas panākt, izejot no tēzes, ka [tad seko pasvītrojums. - L.S.] latviešiem ar vāciešiem jāsaprotas un jāsadarbojas un ka taisni šī saprašanās un savstarpēja sadarbība ir tā, kas prasa, lai Vācija atzītu mūsu tautas un zemes patstāvību [beigas pasvītrojumam. - L.S.].

Var apšaubīt šī pamatprincipa pareizību un uzstādīt jautājumu, vai nebūtu pareizāk, ka latvieši atteiktos no kuras katras sadarbības ar tagadējo okupācijas varu un pārietu pret to faktiskā kara stāvoklī. Citiem vārdiem, - var jautāt, vai nebūtu pareizāk, ka ģenerāldirektori demisionētu, demisionētu visi tā sauktās pašpārvaldes augstākie un zemākie ierēdņi, leģionāri un brīvprātīgie saceltos, izvestu sabotāžas etc. aktus utt. Bet šādu atklātu kara stāvokli patlaban vēl neatzīst par oportūnu, un, liekas, ka tā izvešana un piekopšana tagadējā situācijā vēl stipri pāragra un tāpēc ne tikai nevēlama, bet pat noziedzīga, jo tas izsauktu nepārredzamas represijas no vāciešiem, kā arī vājinātu frontes turēšanu pret lieliniekiem, - tad būs jāatzīst, ka mūsu ģenerāldirektori tomēr rīkojas pareizi, cenšoties pie Vācijas mūsu patstāvības atzīšanu pamatot ar abu tautu, latviešu un vāciešu, sadarbības veicināšanas interesēm. Tā to ģenerāldirektori arī dara, kas redzams no še klāt pieliktā ģenerāldirektorijas sēdes protokola noraksta no š.g. 29. janvāra un ģenerāldirektorijas š.g. februāra iesnieguma ģenerālkomisāram.

Abi šie dokumenti rāda arī, ka ģenerāldirektori pēc būtības pareizi ir uztvēruši savus uzdevumus. .. Tā tas izriet no šiem diviem dokumentiem. Ir cits jautājums, **cik konsekvēti**, cik sistemātiski un cik bieži ģenerāldirektori cenšas izmantot savu stāvokli, lai iekarotu mūsu tautai jaunas politiskas, saimnieciskas un kulturālas tiesības. Uz šo jautājumu šie dokumenti, protams, atbildes nedod. Bet "ziņnesis" sakarā ar to izteicās, ka mūsu "nacionālās atbrīvošanas organizācijas", t.i., mūsu inteliģences patriotiskākā un labākā daļa, kā arī jaunatne, esot ar ģenerāldirekcijas rīcību taisni šai punktā ļoti un ļoti nemierā. Esot ik uz soļa konstatējams, ka ģenerāldirektori ļoti bieži vienkārši baidoties no vāciešiem un neuzstājoties vienmēr pret beidzamo nepielaižamo rīcību dažkārt arī tad, kad šī

ricība esot taisni uz debesīm brēcoša. Šai sakarībā kā raksturīgu piemēru citēja gadījumu ar mūsu meitenēm darbā Vācijā. Kad bijušas pienākušas no Vācijas vairākas vēstules no mūsu meitenēm par necilvēcīgu apiešanos ar viņām un kad par to "X" avīzes redaktors ziņojis ģenerāldirektoram ģen. Dankeram, tad beidzamais .. teicis, ka to nekādā ziņā nevarot celt priekšā ģenerālkomisāram, jo ziņotājam .. vienkārši galvu noņēmsot. [Dankers minēto ziņojumu pieņēma tikai pēc 5 reižu apmeklējuma un vairākām telefona sarunām. - L.S.]

Tautā taisni ienīsta iestāde esot tā saucamā Darba pārvalde un Darba departaments. ... Vispārīgi vāciešu politika esot - uzkraut taisni latviešu ierēdņiem izpildīt un veikt iespējami daudz no kompromitējošiem uzdevumiem...

Tātad nenoliedzami, ka no apstākļiem uzspiestā sadarbšanās ar vāciešiem ir saistīta ar stipri daudzām ļoti un ļoti bīstamām parādībām priekš visas mūsu lietas, un var baidīties, vai tā ar laiku neizsauks mūsu tautas stipru sacelšanos un naida vilņus pašu starpā, it sevišķi, ja tie, kas sadarbšanos praktiski veic, kā pašvaldības ierēdņi, policisti etc., nav pietiekoši taktiski, vai kad tiem nav pietiekoši rakstura nedarīt to, ko latviešu intereses nepielaiž, vai kad šie sastrādātāji ar klusu ciešanu sedz lietas, pret kurām tiem būtu bijis pienākums uzstāties pie vācu iestādēm. Taču šai punktā laikam gan grūti būs ko grozīt, un kamēr sadarbība notiks un kamēr sadarbība būs nepieciešama, tā kaut kas būs gluži neizbēgams. Ar to jārēķinās.

Līdz ar šo nosūtu arī ģenerālkomisāra slepenu rīkojumu no š.g. 8. marta musturēšanas štāba vadītājam attiecībā uz mūsu jaunekļu 6-gadīgo iesaukšanu darba un militārā dienestā. Ja kādam līdz šim varēja vēl pastāvēt šaubas par faktisku mobilizāciju, tad šis dokuments tās pilnā mērā anulē.

Ārkārtīgi raksturīga ir reihskomisāra jaunatnes lietu pilnvarotā Lūer'a runa latviešu jaunatnes lietu pilnvarotiem, kuras pilnīgi autentisku atstāstījumu Tu arī atradīsi šeit klāt. Šī runa nepārprotami liecina, ka vācieši ir atdūrušies gandrīz vai uz nepārvaramām grūtībām mūsu jaunatnes noorganizēšanā sev vēlamā garā. Bet, no otras puses, redzams, ka vācietis vēl š.g. janvārī ir pilnā mērā bijis pārliecināts, ka **vienīgais, kam Latvijā tiesības uzstādīt prasības, ir vācietis**, un ka, būdams šai pārliecībā, tas mētājās ar draudiem pa labi un kreisi.

Cerēsim, ka vācietis tagad - augusta sākumā - būs mazliet grozījies šo savu stāju.

Ar daudz sveicieniem,

/V.S./"

1943. gada 13. augustā sūtnis V. Salnais paziņo sūtnim K. Zariņam ar vēstuli, ka š.g. 12. augustā saņēmis caur Polijas sūtni no Latvijas legācijas Londonā 100 angļu mārciņu pretvērtību - 1685 zviedru kronas un par to arī izdevis attiecīgu kvīti.

**Sūtņa V. Salnā 1943. gada 16. augusta vēstule
sūtnim K. Zariņam**

Savā 1943. gada 16. augusta vēstulē sūtnis V. Salnais raksta sūtnim K. Zariņam par pasta grūtībām, kas ir ļoti lēns un arī nedrošs, tāpēc ir sameklējis jaunu pārsūtīšanas veidu ar angļu slepenā dienesta palīdzību. Vēstulē teikts: "Pilnīgi slepeni! personīgai zināšanai!"

"Mīļais draugs:

1) Saņēmu 12. augustā Tavu š.g. 20. jūlijā rakstīto vēstuli Nr. 816 līdz ar pielikumiem. Bet jau š.g. 30. jūlijā, tātad gandrīz 2 nedēļas agrāk, saņēmu pa pastu Tavu tai pašā 20. jūlijā rakstīto vēstuli Nr. 817 ar dažiem pielikumiem. Tātad pa pastu sūtījumi pienāk daudz ātrāk. To biju jau agrāk novērojis. Taču aiz

saprotamiem iemesliem "citādi" sūtītās vēstules, lai gan pienāk ar lielāku nokavēšanos, tomēr ir drošākas no nelūgtu acu ieskatīšanās. [Domāta zviedru pasta kontrole. - L.S.] Tāpēc arī vismaz es personīgi esmu lielā mērā izvairījies sūtīt pa pastu, bet esmu centies izmantot galvenā kārtā citus ceļus.

2) Nupat dažas dienas atpakaļ man vēl iznāca īsa saruna ar S. [Sandy alias MacKibbin. - L.S.], par Tava š.g. 23. jūnija vēstulē Nr. 726 atzīmēto gadījumu sakarā ar majoru M. - S. gribēja beidzamam rakstīt, lai viņš noietu pie Tevis un personīgi izrunātos. Bet tagad S. teica, ka nebūtu labi, ja viņš to darītu, jo viņš M. nemaz nepazīstot. Katrā ziņā tagad pašas sūtīšanas lietas pa šo ceļu ir pilnā kārtībā un pa to var droši sūtīt. S. pie tam man norādīja, ka būtu ļoti labi, ja arī Tu vienu otru lietu pa šo ceļu man sūtītu. Tagad Tu ilgi neesi to darījis un tas varot radīt pie S. ļaudīm iespaidu, ka viņus grib apiet, kas nekādā ziņā nebūtu vēlams. - Visā drīzumā S. būs pats uz kādu nedēļu Tavā zemē, un tad viņš personīgi izrunāsies pats ar Tevi par visu, arī par šo padarīšanu.

Es no savas puses piemetināšu tagad tikai, ka apmēram martā vai aprīlī ir bijuši daži sastrēgumi, bet tagad tie esot pilnīgi novērsti. Un pie šiem sastrēgumiem mēs neesam absolūti bijuši vainīgi. Bet, kā sacīts, ceru, ka drīzumā Tev būs pašam izdevība izrunāties ar mūsu draugu.

3) Kā no še klāt pieliktās kvīts redzēsi, tad tagad š.g. 5. februāra lieta ir galīgi nokārtota. Kur tā nokavēšanās ir bijusi, es sūtnim [domāts Polijas sūtnis Stokholmā. - L.S.] nemaz nejautāju, jo ir jau ļoti iespējams, ka viņš to nemaz arī nezina. Viņš pats tikai ieminējās, ka viņam liekoties, ka šī lieta esot diezgan veca. Es atbildēju, ka jā gan, jo, kā viņš pats atcerēsies, es viņam par to minēju jau š.g. februāra vidū.

Lieliski, ka sūtījums taču pienāca! Liels un sirsnīgs paldies Tev par to! Bij arī beidzamais laiks. Man bija

uzkrājušies vairāki rēķini, kas bija steidzami jānomaksā, tā kā vairs nezināju patiešām, kur sprukt. Tagad tie, paldies Dievam, nokārtoti. Vēlreiz mīļš paldies. Kad tik nu tagad izdotos aizņēmuma vai citādā veidā visu jautājumu nokārtot daudz maz kārtīgi un apmierinoši, lai nenāktos vairs nervozēt par to, ko rītā grauzīs un lai varētu mierīgi un netraucēti strādāt. [Teiktais labi rāda, kādos materiālos apstākļos vajadzēja strādāt sūtnim V. Salnajam Stokholmā. - L.S.].

4) Kā jau Tev agrāk rakstīju, darba ir patiešām ļoti daudz un būs vēl vairāk nākotnē, kur, kā visas zīmes rāda, tagad būs nodibinājušies varbūt diezgan regulāri sakari ar dzimteni arī politisku un organizācijas lietu kārtošanai.

Savā beidzamā vēstulē Tev Jau minēju, ka mūsu tautieši ir atsūtījuši speciālu "ziņnesi". (Ka sūtīts speciāls "ziņnesis", to Francis [domāts prof. Francis Balodis. - L.S.] nezin.) Tāpat nezin, kas viņu sūtījis. Zin tikai, ka man "X" ["X" ir Leonīds Siliņš. - L.S.] atvedis dažādus materiālus, kā fotogrāfijas, likumus un laikrakstus. Norakstus no dažiem viņa atvestiem materiāliem Tev jau nosūtīju. Drīzumā saņēmsi vēl vairāk, kā piemēram, mūsu juristu atzinumu īpašuma tiesiskos jautājumos un citus.

Tev no dzimtenes sūta sirsnīgus sveicienus senators Mintauts Čakste, advokāts Zamuels, ģenerālis Kurelis un daudzi citi.

Ar daudz mīļiem sveicieniem

/V.S./"

**Sūtņa V. Salnā 1943. gada 16. augusta otra vēstule
sūtnim K. Zariņam**

1943. gada 16. augustā sūtnis V. Salnais sūta vēl otru vēstuli sūtnim K. Zariņam, Nr. 50, ar sekojošu saturu:

"Esi sirsnīgi sveicināts! Tavi memorandi, it sevišķi

otrais no 9. jūlija, man patika labi. No ārkārtīgi liela svara ir, ka tie iesniegti, un ļoti, ļoti apsveicams, ka šo akciju esat izveduši visi trīs Latvijas valstu sūtņi kopīgi.

Kas attiecas uz Tavu uzsaukumu "Tautiešiem dzimtenē", tad to, kā jau rakstīju, esmu nodevis tālāk nosūtīšanai un patlaban tas jau ir, droši vien, ceļā uz dzimteni. Jātur īkšķis, lai noiet laimīgi galā.

Šis uzsaukums pēc tur izteiktām domām un satura bija ļoti labs. Bet es ne visai biju apmierināts ar formu. Pēc manas saprašanas labāk būtu bijis un tas atstātu lielāku iespaidu, ja uzsaukums būtu uzrakstīts **nevis** stāstoši-izskaidrojoši, bet kategoriski-apstiprinošā veidā. Tāpat no svara būtu bijuši arī daži konkrēti norādījumi, kā reaģēt uz vienu otru vācu soli. Apmēram tādu pat iespaidu bija ieguvuši arī Janka un Kreicbergs, ar kuriem uzsaukumu pārrunāju.

Aiz šis nepilnīgas apmierinātības ar uzsaukuma formu, es zem tā liku ne Tavu, ne 17. maija pilnvaru nesēja parakstu, bet gan vienkārši "Londonas latvieši". Ceru, ka par to Tu neļautosies.

Pavisam konfidenciāli Tavai zināšanai varu pastāstīt, ka mūsu ziemeļu kaimiņi tagad jau izgatavo šē savā valodā drukātu avīzi, ko sūtīt uz dzimteni. Viņi domā to izdot divas reizes mēnesī.

Mums katrā ziņā ir jādara tas pats. Drukāšana un izgatavošana vispārīgi neizmaksā tik pārāk dārgi - apmēram divi simti kronas par tūkstots eksemplāriem. [Par visu to jau bija dabūta informācija un spiestuve sarunāta, jo tas arī bija LCP ierosinājums! Trūka tikai naudas. - L.S.] - "Ziņnesis" [L. Siliņš. - L.S.] arī domā, ka šāda avīze ir pilnīgi nepieciešama un tai būtu milzīga nozīme. Dzimtenē nelegāli izdodamās avīzes esot savienotas ar visādām represijām, kādas lielā mērā atkrīst, ja avīze tiktu izdota ārzemēs. [Vislielākās grūtības okupācijas laikā sagādāja papīra trūkums, ko

vācieši stingri kontrolēja. - L.S.] Bez tam nelegālās avīzes dzimtenē arī nevar sniegt nekā gandrīz par darbību ārzemēs un par dažādu valstu īsto iestāju Baltijas lietās, kas taisni dzimtenē no vislielākā svara.

Tāpēc katrā ziņā arī mums ir jāķeras pie šī uzdevuma veikšanas un jāseko mūsu draugu ziemeļu kaimiņu piemēram. Tas atkal savienots, protams, ar naudu, bet tā ir - vienkārši jāgādā!

Esmu saņēmis Tavus materiālus par 24. jūnija dievkalpojumu un arī citus iepazīstinājis ar tiem. Šie dievkalpojumi ir ne tikai morāliski, bet arī politiski ļoti laba un svētīga lieta, sevišķi, ja tie izdodas tik labi, kā pie jums tas noticis. Bīskapa sprediķi arī esmu nosūtījis uz dzimteni. Tas tur būs liels, liels morālisks atbalsts, jo no tā mūsu tautieši lieku reizi pārliedzīnāsies, ka angļi ir bijuši mūsu draugi un tādi viņi arī paliek. [Tā bija visa kara laika psiholoģiskā propaganda, kam nebija nekāda reāla politiska pamata. Angļu politikas mērķis bija izmantot katru iespējamu līdzekli, kas veicinātu uzvaru karā un noskaņotu vācu okupētās zemes sev par labu, konkrēti nesolot neko. - L.S.]

Še klāt pielieku vienu norakstu no manas beidzamās vēstules Tev, kā arī vienu eks. ģenrāldirektorijas iesniegumu vāciešiem "Protokols Nr. 2" un Lūer'a bezkaunīgo runu, - visi tie domāti Dr. Oliņam.

Ar daudz sirsnīgiem sveicieniem un vislabākām novēlējumiem

Tavs /V.S./"

Pēc 1943. gada 3. septembra uz Latviju tiek nosūtīts sūtņa V. Salnā sastādīts ziņojums Latvijas Centrālajai padomei ar šādu saturu.

1) a) Sūtņa K. Zariņa atsūtītais Glosteras bīskapa sprediķis Londonas Trīsvienības baznīcā 1943. gada 24. jūnijā. Ziņo arī, ka notikuši vēl citi aizlūgumi Anglijas baznīcās, un arī, ka Latvija un Igaunija 1942. gadā uzņemtas par locekļiem

Vispasaules Kristīgās baznīcas savienībā. Tālāk sūtnis V. Salnais raksta:

"Jau šie pāris fakti vien ir pietiekoši, lai rādītu, ka **nav** absolūti nekāda pamata vācu propagandai, it kā Anglijas augstākā garīdzniecība būtu ieņēmusi nelabvēlīgu vai pat naidīgu stāvokli pret Baltijas valstīm.

Taisni otrādi - bez mazākā pārspilējuma jākonstatē, ka tieši Lielbritānijas baznīca ir izrādījusi visu laiku vislielāko labvēlību Baltijas valstīm un sniegusi enerģisku atbalstu Baltijas valstu patstāvības idejai viskritiskākos brīžos priekš mums un mūsu centieniem." [Vajadzētu tomēr atcerēties Kenterberijas "sarkanā" arhibīskapa draudzēšanos ar mūsu apspiedējiem - Padomju Savienību, ja nemaldos, pēc Otrā pasaules kara! - L.S.]

Savā ziņojumā Salnais piemin arī Skandināvijas baznīcu pārstāvju nostāju pret Baltijas valstīm.

Tālāk Salnais lūdz pretestības organizāciju Latvijā piesūtīt viņam likumus un rīkojumus, kas skar baznīcu un kristīgo ticību, tāpat objektīvu attēlojumu par okupantu administratīvo praksi šajās lietās. Uzsver arī, ka šī informācija: ".. ir no ārkārtīgi liela svara politiskā cīņā dēļ mūsu tautas un zemes atbrīvošanas."

b) Šajā b. punktā Salnais ziņo par *North Dakotas* štata senatora *Gerald P. Nye* priekšlikuma un *Stoddart'a* runas teksta etc. norakstu.

"Šo dokumentu pievienoju kā vienu no diezgan raksturīgiem, lai dotu Jums jēdzienu, ka arī Amerikas augstākās politiskās aprindās mums ir stipri un lieli draugi, kuri stāv un krīt par tiem mērķiem, kuru dēļ angļusakšu pasaule bija spiesta šai karā ieiet."

Salnais vēl piemetina:

".. Kremļa aģenti - kā oficiālie, tā arī neoficiālie - izdara arī Vašingtonā milzīgu spiedienu, lai tur panāktu Staļina noziedzīgās miera programmas akceptēšanu. Savu mērķu sasniegšanai šie bandīti rīkojās ar kolosāliem materiāliem līdzekļiem, izmanto zināmu aprindu politisko naivitāti, kā arī radikāli noskaņotās strādnieku grupas.

Bet par spīti visam tam Kremlim savus nodomus līdz šim nav izdevies sasniegt. Vašingtona joprojām nelokāmi stāv par Roosevelta četrām brīvībām un paliek pie Atlantijas Chartijas principu neviltotas dzīvē piemērošanas." [Ši "palikšana" bija tikai ilūzija apspiestām tautām. Labākais pierādījums par to, ko īsti domāja un kā reāli rīkojās Amerikas un Anglijas pārstāvji Zviedrijā, ir, kad pretestības organizācijas no Baltijas valstīm pieprasīja, lai abas minētās valstis dod ieročus cīņai pret apspiedējiem, tad šo lūgumu noraidīja, jo tas aizkaitināšot Padomju Savienību un radīšot diplomātiskas komplikācijas sabiedroto starpā kara laikā, kas neesot vēlams. Padomju Savienība varot iedomāties un tulkot to tā, ka Lielbritānijai radušās politiski ģeogrāfiskas intereses - Baltijas valstīs un vispār ziemeļaustrumu Eiropā. Kad jautāja šiem "pārstāvjiem", kas notiks ar Poliju, tad arī uz to dabūja izvairīgas atbildes. Kā Baltijas valstu, tā Polijas jautājumu kārtošot miera konferencēs pēc kara. Tā teica kā angļu pārstāvis Makkibins, tā arī amerikāņu pārstāvji - Karlsons un citi. Ar poļu lidotāju piemiņas plāksnēm ir pilnas angļu baznīcas, bet savas valsts brīvību viņi neatguva, pateicoties lielo demokrātiju gļēvai un liekulīgai nostājai visās miera konferencēs pēc kara. Nekas netika izpildīts, ko solīja savās hartās un citās deklarācijās. - L.S.]

Salnais raksta arī, ka Vašingtonā un Amerikas Savienotās Valstīs vispār liela nozīme ir Latvijas sūtniecības darbībai ar sūtni A. Bīlmani priekšgalā, kas visādā veidā reaģējis pret abu okupantu rīcību.

c) Šai punktā paziņo, ka pielikumā ir arī Londonas latviešu vēstule "Tautiešiem dzimtenē", ko patiesībā ir sastādījis sūtnis K. Zariņš.

2) Paziņo, ka sūtnis K. Zariņš ir iesniedzis Lielbritānijas valdībai divas reizes, 1943. gada 11. jūnijā un 9. jūlijā, protesta notas un divus memorandumus, kurās protestē pret mūsu pilsoņu

piespiedu iesaukšanu militārā un darba dienestā, norādīdams uz vācu okupācijas varas brutālo starptautisko tiesību laušanu.

Šai ziņojumā sūtnis Salnais norāda, ka cīņā dēļ mūsu patstāvības no ārkārtīgi liela svara ir, lai ārzemēs būtu izsmeltoša un pareiza informācija par to, kas notiek dzimtenē. Un tālāk vēstulē raksta:

"Protiet - ir absolūti nepieciešams, ka mūsu rokās nāk iespējami drīz pēc viņu parādīšanās visi likumi, noteikumi un rīkojumi, ko tagadējie okupanti publicē zināmu parādību regulēšanai un zināmu savu nolūku sasniegšanai. Paralēli šai tīri dokumentārai pusei no neatsveramas nozīmes ir, ka mūsu rīcībā būtu arī īsi un kodolīgi raksturojumi, kā dažādi rīkojumi tiek dzīvē piemēroti, kā tie ietekmē vietējo dzīvi un kā uz tiem reaģē iedzīvotāji."

Salnais arī apraksta sūtņa K. Zariņa, kā 1940. gada 17. maija pilnvaru nesēja, darbību, ko atzīmē par pozitīvu. Tāpēc arī Zariņš jāapgādā ar visu nepieciešamo materiālu, kas vajadzīgs šo uzdevumu veikšanai.

3) Izsakās arī par sagaidāmām kara beigām, ko vieni gaida 1945. gada beigās, otri - uz nākamā gada vidu, bet saka arī, ka tie ir tikai minējumi. Raksta arī, ka Vācija atrodas kara pazaudēšanas procesā un par Itāliju nemaz vairs nav ko runāt. Visu domas ir vērstas uz to - kādi būs miera pamati. Sūtnis raksta:

"...vai tie, kas izteikti Atlantijas Chartijā un sola brīvību un neatkarību visām tautām - lielām un mazām, jeb tā "demokrātija", par kuru runā Kremlis un domā faktiski par padomju sistēmas un Maskavas sarkanās satrapijas diktatūru ne tikai pār mums, bet pār visu Eiropu. Lieki būs atzīmēt, ka visi vēlas pirmo."

Raksta arī, ka viss ir atkarīgs no tā, kā Maskavai veiksies kara frontē. Rietumu valstu uzskats ir, ka, ja Staļinu piedabūtu pie konferences galda, tad Maskavu varētu pārliecināt, ka viņas interesēs ir atsacīties no varas politikas.

Turpinot, sūtnis Salnais konstatē:

“No Amerikas un Anglijas tiešas militāru un pārtikas materiālu palīdzības, kādu tās ir sniegušas un turpina sniegt Padomijai, lielos apmēros atkarājas, ka Padomija vispārīgi ir varējusi savu fronti turēt arī līdz šim. No angļu-sakšu materiālās palīdzības atkarāsies vēl lielākā mērā Krievijas dzīves atjaunošanas iespējas vai neiespējas pēc kara..

..No otras puses, grūti pielaist, ka Anglijas un Amerikas interesēs varētu būt - nosēdināt uz Eiropas kontinenta Hitlera Vācijas vietā Staļina Krieviju, kas neizbēgami notiktu, ja angļu-sakšu nācijas piekāptos Maskavas miera prasībām. Angļu-sakši nav darījuši to līdz šim un vēl mazāk, jādāmā, darīs to nākotnē..”. [Tomēr notika tas, ko neviens negaidīja. Čerčils ar Ruzveltu akceptēja faktisko stāvokli, tā nododami austrumu Eiropu Staļina impērijai, ne juridiski, bet gan “de facto”. Hitlera okupētās zemes pārgāja Staļina okupācijā, kas nekādā veidā neatbrīvoja cietušās tautas no otrā apspiedēja okupācijas. Čerčila-Ruzvelta politika sagatavoja ceļu trešajam - aukstajam pasaules karam. - L.S.]

Salnais piezīmē, ka nevar likt lielas cerības uz to, kas notiks miera konferencēs nākotnē, jo tā “ir tikai nākotnes mūzika”. Tas, kas mums jādara, ir patiesībā sagatavošanās cīņai uz divām frontēm - pret boļševikiem un pret vāciešiem. Kā to katrs sapratīs, mūsu spēki šai ziņā bija par mazu, jo neviena Rietumu lielvalsts mums palīgā nenāca. Šai sakarībā jādāmā par nelegālām organizācijām. Būtu ideāls stāvoklis, ja legālās latviešu darbojošās iestādes sadarbotos ar nelegālām organizācijām, resp. pretestības kustību. [To ne Dankers, ne Bangerskis aiz bailēm no vāciešiem nedarīja. - L.S.]

4) Šai punktā sūtnis Salnais paziņo:

“Jūsu ar speciālu ziņnesi [L. Siliņš. - L.S.] sūtītie materiāli ir saņemti - liels paldies! Arī pats ziņnesis ir spirts un vesels un patlaban palīdz mūsu kopējā darba veikšanā. Viņa atvestie materiāli bija ļoti, ļoti noderīgi. Daži no tiem jau ir izmantoti dažādās

iestādēs un pie dažādām personām; daži ir apstrādāšanā, lai tos varētu virzīt tālāk.”

Sūtnis vēlas, lai turpina piesūtīt vadošo iestāžu vai vadošo ierēdņu oficiālus iesniegumus okupācijas varas augstākiem orgāniem. Tāpat arī pārskatus par mūsu zemes saimniecisko un finansiālo stāvokli, kā arī dokumentāciju par it kā legālu Latvijas iekorporēšanu Padomju Savienībā, par parlamenta vēlēšanu komēdiju etc.

5) Sūtnis Salnais norāda:

“Vācieši tagad cenšas izplatīt pasaku, itin kā latvieši būtu bijuši tie, kas izrēķinājušies visnežēlīgākā kārtā ar židiem. Šai nolūkā vācieši esot spēruši dažādus soļus, cik zināms, Ženēvā, Amerikā un arī šeit. Pret šiem vāciešu nekaunīgiem meliem mums ir noteikti jācīnās. Laipns lūgums steidzamības kārtā izstrādāt un atsūtīt man steitementu, kas rādītu, kāda īstenībā ir bijusi lietu norise, lai jau laikus stātos pretim vācu meliem. Ļoti vēlams un būtu lietderīgi, ja steitementā pievestu arī konkrētus faktus, no kuriem būtu redzams, ka latvieši ir bijuši izpalīdzīgi židiem pret vāciešu necilvēcībām.”

Jāpiezīmē, ka šai sakarībā 1943. gada septembrī *Jewish International* pārstāvis Gilels Storchs Stokholmā, sūtīja Salnā ierosmē, vairākas reizes tikās ar LCP pārstāvi L. Siliņu, lai gūtu pārskatu par vācu okupācijas varas izdotiem likumiem un rikožumiem pret židu tautības pilsoņiem Latvijā. Vēlāk tika iesniegts arī LCP izstrādātais memorands šinī jautājumā. [Neskatoties uz G. Storcha pūlēm jau 1943. gada rudenī noorganizēt židu glābšanas akciju ar laivām no Gotlandes uz Latviju, sagādājot šim nolūkam līdzekļus, ne Amerikas, ne Zviedrijas židu organizācijas, pēc G. Storcha ziņojuma, šo projektu neatbalstīja, to viņi darīja tikai 1944. gada otrajā pusē, kad viss jau bija par vēlu. – L.S.]

Visi sūtņa Salnā ziņojumā uz Latviju minētie jautājumi tika sīki diskutēti un pārrunāti gan ar sūtni J. Tepferu [Jan-ka. – L.S.], sūtniecības sekretāru V. Kreicbergu un LCP pārstāvi

L. Siliņu. Bez tam vēl arī daži no jautājumiem ar Rietumu valstu sūtniecību pārstāvjiem un abiem pārējiem Baltijas valstu sūtņiem un to darbiniekiem un pretestības organizāciju pārstāvjiem. Tā domāja cilvēki tajā laikā un tajos politiskos apstākļos ar tajā laikā rīcībā esošiem faktiem.

Nobeidzot savu ziņojumu, 6. punktā Salnais raksta, ka klāt pieliktās vēstules jānogādā attiecīgām personām, kuru adreses paziņos atsevišķi.

**Sūtņa V. Salnā ziņojums Latvijas Centrālajai padomei
1943. gada 3. septembrī**

Esiet sveicināti Latvijā!

(1.) Līdz ar šo nosūtu Jums zināšanai un tālākai izmantošanai (a) Gločestera bīskapa sprediķi, ko viņš turēja Londonas Trīsvienības baznīcā š.g. 24. jūnijā, dievkalpojumā par Baltijas valstīm. Dievkalpojumā piedalījies daudz augstu baznīcas un arī angļu politiskās dzīves pārstāvju. Bez tam, jau š.g. Zaļajā Ceturtdienā, uz Kenterberijas arhibīskapa norādījumu, notika aizlūgumi par Baltijas valstīm daudzās citās Anglijas baznīcās. Latvija līdz ar Igauniju jau pag. gadā tika uzņemtas kā locekles Vispasaules kristīgās baznīcas savienībā. Jau šie pāris fakti vien ir pietiekoši, lai rādītu, ka *nav absolūti nekāda pamata vācu propagandai, it kā Anglijas augstākā garīdzniecība būtu ieņēmusi nelabvēlīgu vai pat naidīgu stāvokli pret Baltijas valstīm.*

Taisni otrādi - bez mazākā pārspilējuma jākonstatē, ka tieši Lielbritānijas baznīca ir izrādījusi visu laiku vislielāko labvēlību Baltijas valstīm un sniegusi enerģisku atbalstu Baltijas valstu patstāvības idejai viskritiskākos brīžos priekš mums un mūsu centieniem.

Garām ejot jāpasvītro, ka arī šē, Skandināvijā, baznīca ir izrādījusi vislielāko izpratni Baltijas valstu un tautu centieniem dēļ brīvības un neatkarības. Kad š.g. 15. jūnijā Baltijas valstu sūtņi sarīkoja Stokholmas

Jēkaba baznīcā dievkalpojumu sakarā ar cietušiem un arestētiem no okupācijas varām, bet it sevišķi no lieliniekiem, Stokholmas bīskaps Bjerkkvists bez mazākās svārstišanās uzņēmās pats izpildīt dievkalpojuma ceremoniju un to arī spīdoši un svinīgi izveda pārpildītajā Jēkaba baznīcā.

Zviedrijas baznīca sastrādā visintīmākā kārtā ar Lielbritānijas baznīcu, un Zviedrijas baznīcai pienākas ļoti un ļoti lielā mērā pateicība par to, ka Anglijas baznīca tika pareizi informēta un samērā ātri ieguva pareizu jēdzienu par baznīcas un kristietības stāvokli Baltijā zem lielinieku bezdievības zvaigznes un hitleriskā kāšu krusta.

Mūsu pašu informācija it sevišķi par baznīcas un kristietības vajāšanu Latvijā nav izsmēloša. Tāpēc *laipns lūgums* pie Jums, piesūtīt mums tādu. No svara iegūt visus *likumus* un *rīkojumus*, kas kā nebūt skar baznīcu un kristīgo ticību, kā arī *objektīvu* attēlojumu par okupantu administratīvo praksi baznīcas un kristīgās ticības lietās.

Šī izsmēlošā un objektīvā informācija un novērtējumi ir vajadzīgi ne tikai pašas baznīcas stāvokļa apgaismošanai, bet arī tāpēc, ka tā ir no ārkārtīgi liela svara politiskā cīņā dēļ mūsu tautas un zemes atbrīvošanas.

(b) Še klāt Jūs atradīsiet arī norakstu no North Dakotas štata senatora Gerald P. Nye priekšlikuma un Stoddart'a runas teksta etc. Šo dokumentu pievienoju kā vienu no diezgan raksturīgiem, lai dotu Jums jēdzienu, kā arī *Amerikas augstās politiskās aprindās mums ir stipri un lieli draugi*, kuri stāv un krīt par tiem mērķiem, kuru dēļ angļu-sakšu pasaule bija spiesta šai karā ieiet.

Bez šaubām, ka Kremļa aģenti - kā oficiālie, tā neoficiālie - izdara arī Vašingtonā milzīgu spiedienu, lai tur panāktu Staļina noziedzīgās miera programmas

akceptēšanu. Savu mērķu sasniegšanai šie bandīti rīkojas ar kolosāliem materiāliem līdzekļiem, izmanto zināmu aprindu politisko naivitāti, kā arī radikāli noskaņotās strādnieku grupas.

Bet par spīti visam tam, Kremlim savus nodomus līdz šim nav izdevies sasniegt. Vašingtona joprojām nelokāmi stāv par Roosevelt'a četrām brīvībām un paliek pie Atlantijas Chartijas principu neviltotas dzīvē piemērošanas.

Latvijas patstāvības idejas spēkā uzturēšanā un Kremļa pretenziju īstās būtības atklāšanā Vašingtonā un Amerikas Savienotās Valstīs vispārīgi neatsverami nopelni piekrit mūsu Vašingtonas legācijai ar sūtni A. Bīlmani priekšgalā. Viņš ir reaģējis ar protesta notām, ar memorandumiem un dažādā citādā veidā pie ASV valdības visur, kur vien un kad tik Kremlis vai arī Berlīne ir kā nebūt izdarījuši kādu akciju, kas varētu nostādīt zem jautājuma zīmes mūsu valsts un tautas suverenitāti.

(c) Beidzot, ar šo vēstuli nosūtu Jums Londonas latviešu vēstuli "Tautiešiem dzimtenē". Tā runā pati par sevi un rāda, ka Londonas latviešu sirdis un domas ir tur, kur tās ir visiem tiem no mums, kas atrodas uz pareizā ceļa mūsu tautas brīvības atgūšanā.

(2.) Sūtnis Zariņš ir iesniedzis Lielbritānijas valdībai divas reizes - š.g. 11. jūnijā un 9. jūlijā - protesta notas un divus memorandus, kuros protestē pret mūsu pilsoņu piespiedu iesaukšanu militārā un darba dienestā. Šajos dokumentos viņš norāda uz vācu okupācijas varas brutālo starptautisko tiesību laušanu un kā tādu to pienaglo.

Sakarā ar šiem tikko minētiem iesniegumiem, starp citu, jāatzīmē, cik no ārkārtīgi liela svara cīņā dēļ mūsu patstāvības ir, lai ārzemēs būtu izsmeloša un pareiza informācija par to, kas notiek dzimtenē. Lai sistemātiski un sekmīgi varētu pienaglot Vācijas pretlikumīgo politisko un saimniecisko rīcību, ir pilnā

mērā jāsaka tas pats, kas agrāk jau teikts sakarā ar baznīcu. Protiet - ir absolūti nepieciešams, ka mūsu rokās nāk iespējami drīz pēc viņu parādīšanās visi likumi, noteikumi un rīkojumi, ko tagadējie okupanti publicē zināmu parādību regulēšanai un zināmu savu nolūku sasniegšanai. Paralēli šai tīri dokumentārai pusei no neatsveramas nozīmes ir, ka mūsu rīcībā būtu arī īsi un kodolīgi raksturojumi, kā dažādi rīkojumi tiek dzīvē piemēroti, kā tie ietekmē vietējo dzīvi un kā uz tiem reaģē iedzīvotāji.

Mūsu valsts pozīciju noturēšanā mūsu Londonas sūtniecība ir ne no mazāka svara, kā Vašingtonas, pie zināmas apstākļu konstelācijas pat varbūt vēl lielāka. Visos okupācijas gados sūtnis Zariņš ir uzmanīgi sekojis lietu norisei un vienmēr ar dažāda veida demaršiem ir iesaistījies par mūsu patstāvības un suverenitātes tiesību spēkā uzturēšanu, kā arī reaģējis pret katru daudz maz nopietnāku krievu vai vācu pārkāpumu pret šīm Latvijas tiesībām. No otras puses, viņam, kā 1940. gada 17. maija ārkārtīgo pilnvaru nesējam, ir bijis jau tīri oficiāli jāpūlējas, lai arī aizokeāna zemēs notiktu noteiktas akcijas noteiktā virzienā un garā. Tas līdz šim ir veikts diezgan sekmīgi.

Pats par sevi saprotams, ka visa šī darbība ar katru dienu vēl vairāk pieaugs un paplašināsies. Tāpēc ir jādara viss, kas ir mūsu spēkos, lai Londona laikus tiktu apgādāta ar visu nepieciešamo materiālu, kas šo uzdevumu veikšanai vajadzīgs.

(3.) Par sagaidāmām kara beigām šē nākas dzirdēt dažādas domas. Vieni sagaida to jau šī gada beigās, bet otri - tikai uz nākamā gada vidu. Protams, tie ir tikai minējumi, jo neviens pats šai punktā nekā noteikta nezin.

Turpretim par to, ka Vācija (par Itāliju vairs nemaz nav ko runāt) jau atrodas kara **pazaudēšanas** procesā, kurš ar katru dienu un nedēļu straujāk atrisināsies, par to te gan rets kāds šaubās. Visas domas jau

koncentrējās uz jautājumu, kādi būs miera pamati: vai tie, kas izteikti Atlantijas Chartijā un sola brīvību un neatkarību visām tautām - lielām un mazām, jeb tā "demokrātija", par kuru runā Kremlis un domā faktiski par padomju sistēmas un Maskavas sarkanās satrapijas diktatūru ne tikai pār mums, bet pat pār visu Eiropu. Lieki būs atzīmēt, ka visi vēlas pirmo.

Bet daudzi jautā ar bažām: vai tas būs iespējams? Staļinam austrumu frontē tomēr vēl arvien laimējas. Viņš, kaut gan, droši vien, ar kolosāliem zaudējumiem (kā materiālos, tā cilvēkos), katrā ziņā lielākiem, nekā tie ir vāciešiem pat pēc pret vāciešiem naidīgi noskaņotu lietpratēju domām, tomēr spiež vāciešus uz vakariem. Ja nu Vācijas sabrukums nāk laikā, kad lielinieku aparāts un armija ir vēl apmēram tādā pat stāvoklī, kādā tie tagad ir, vai tad Maskavai nebūs pārāk liela teikšana pie miera formēšanas? Būtu īsta strausa politika, mēģināt noliegt vai samazināt Maskavas īpatnējo svaru pie miera veidošanas šādā gadījumā.

Daudzi visdažādākās pasaules malās liek diezgan lielas cerības, ka, ja Staļinu piedabūtu pie kopēja konferences galda, tad Maskavu varētu pārliecināt, ka *viņas pašas interesēs ir - atsacīties* no tīra varas politikas principa un no pretenzijām valdīt pār Austrumeiropas tautām un valstīm. Varbūt, ka šīs cerības nav gluži nedibinātas, jo, bez šaubām, Amerikai un Anglijai rokās ir visai iespaidīgi "argumenti", ar kuriem tās var Staļinu *spiest* nostāties uz Atlantijas Chartijas angļu-sakšu izpratnes. No Amerikas un Anglijas tiešas militāru un pārtikas materiālu palīdzības, kādu tās ir sniegušas un turpina sniegt Padomijai, lielos apmēros atkarājās, ka Padomija vispārīgi ir varējusi savu fronti turēt arī līdz šim. No angļu-sakšu materiālās palīdzības atkarāsies vēl lielākā mērā Krievijas dzīves atjaunošanas iespējas vai neiespējas pēc kara. Tie ir faktori, ar kuriem arī Staļinam un

viņa zeļļiem - cik nepatīkami tas viņiem arī nebūtu - tomēr būs nopietni jārēķinās.

No otras puses, grūti pielaist, ka Anglijas un Amerikas interesēs varētu būt - nosēdināt uz Eiropas kontinenta Hitlera Vācijas vietā Staļina Krieviju, kas neizbēgami notiktu, ja angļu-sakšu nācijas piekāptos Maskavas miera prasībām. Angļi-sakši nav darījuši to līdz šim un vēl mazāk, jādodomā, darīs to nākotnē, kur viņu pašu svars pieaug ar katru jaunu kara dienu, kur tie arvien vairāk sāk just un apzināties, ka viņu uzvaras neatkarājas vis vairs no Maskavas, bet gan Padomijas "būt vai nebūt" ir atkarīgs no Vašingtonas un Londonas.

Tālab arī šē valda stipri lielas cerības, ka priekšā stāvošajā Anglijas, Amerikas un Krievijas apspriedē, kurai drīzumā jānotiek, pirmās divas pratīs pietiekoši veikli un pārliecinoši rīkoties ar tiem trumpjiem, kas atrodas viņu rokās, lai piespiestu Maskavu akceptēt angļu-sakšu miera organizācijas uztveri.

Šāda izeja ne tikai priekš mums, bet priekš visām Eiropas mazajām un arī lielajām nācijām būtu tā izdevīgākā un vēlamākā.

Bet šī arī priekš mums tā labākā izeja vēl, diemžēl, ir tikai nākotnes mūzika. Patlabanējā rūgtā tiešamība ir tāda, ka *mums jācīnās un jāgatavojas cīņai uz divām frontēm* - pret lieliniecisko Krieviju un pret hitlerisko Vāciju.

Kā jau Jūs paši ļoti labi esat sapratuši, šai mūsu divfrontīgajā cīņā no izšķirošas nozīmes ir mūsu latviešu cilvēki. Viņi mums jāglābj no iznīcināšanas, un tai pašā laikā izglābtie ir jāorganizē ap noteiktu mērķi un noteiktiem uzdevumiem. Cik tālu viņus var glābt, izmantojot no tagadējiem okupantiem pielaistās lielās iespējamības, tas ir jādara, bet cik tālu tas ir neiespējams, vai cik tālu šī ceļa iešana kolidētu ar mūsu galveno nacionālo mērķi - neatkarīga, brīva un suverēna Latvija - šie cilvēki ir jāglābj ar to, ka

viņi nepadodas okupantu varas rīkojumiem un neizpilda beidzamos.

Bet nelegāli palikušie arī nedrīkstētu nekādā ziņā tikt atstāti katrs savam liktenim. Ja tas notiktu, tad viņi varētu arī visai mūsu nacionālai cīņai aiziet zudumā. Nelegāli kļuvušie ir jāorganizē nelegālā organizācijā, kurā tiem jau laikus iepriekš būtu paredzēta vieta, kāda tiem būs jāieņem atklātā cīņā pret lieliniekiem vai pret vāciešiem, kad šādai atklātai cīņai būs pienācis laiks un radušies vajadzīgie apstākļi.

Ideāls stāvoklis būtu, ja starp legāli darbojošamies latviešu iestāžu vadošiem darbiniekiem, no vienas puses, un nelegālās organizācijas vadošām personām, no otras puses, būtu panākama un notiktu visintīmākā sadarbība un plānu un akciju saskaņošana.

Kas attiecas uz ārzemēm, tad te tiks un tiek darīts viss iespējams, lai veicinātu mūsu atbrīvošanas cīņu visos iespējamajos virzienos...

(4.) Jūs ar speciālu ziņnesi [L. Siliņu. - L.S.] sūtītie materiāli ir saņemti - liels paldies! Arī pats ziņnesis ir spīrgts un vesels un patlaban palīdz mūsu kopējā darba veikšanā. Viņa atvestie materiāli bija ļoti, ļoti noderīgi. Daži no tiem jau ir izmantoti dažādās iestādēs un pie dažādām personām; daži ir apstrādāšanā, lai tos varētu virzīt tālāk.

Bez jau augšā minētā informācijas materiāla, kādu esmu lūdzis piesūtīt, no svara būtu vēl, ka Jūs piesūtītu, cik nu regulāri tas iespējams, mūsu tā saukto pašvaldības vadošo iestāžu vai vadošo ierēdņu oficiālus iesniegumus okupācijas varas augstākiem orgāniem. Tāpat no svara būtu detalizētāki pārskati par mūsu zemes tagadējo saimniecisko un finansiālo stāvokli.

Tā kā angļu-sakšu zemēs un arī šeit nākās ik uz soļa atdurties uz atkārtotu norādījumu par Latvijas itin kā legālu iekorporēšanu Padomju Krievijā, tad būtu ļoti vēlams, ka Jūs uzdotu kādam, kas, dibinādamies uz

dokumentiem un autentiskiem ziņojumiem, sastādītu un atsūtītu objektīvu memorandu par visu tā saucamā parlamenta vēlēšanu komēdiju. Lai šo farsu apgaismotu ārzemēs, ir jau diezgan daudz līdz šim ticis darīts. Bet šē tomēr ir trūcis dažs labs dokuments un nav bijusi arī tik labi pārredzama notikumu hronoloģiska norise un kopsakarība. Tāpēc tieši no Jums pašiem sastādīts objektīvs memorands taisni tagad, kad mūsu likteņi var drīz tikt lemti, būtu no neatsveramas nozīmes.

(5.) Vācieši tagad cenšas izplatīt pasaku, itin kā latvieši būtu bijuši tie, kas izrēķinājušies visnežēlīgākā kārtā ar žīdiem. Šai nolūkā vācieši esot spēruši dažādus soļus, cik zināms, Ženēvā, Amerikā un arī šeit. Pret šiem vāciešu nekaunīgiem meliem mums ir noteikti jācīnās. Laipns lūgums *steidzamības kārtā izstrādāt un atsūtīt man steitmentu, kas rādītu, kāda īstenībā ir bijusi lietu norise, lai jau laikus stātos pretim vācu meliem. Ļoti vēlams un būtu lietderīgi, ja steitmentā pievestu arī konkrētus faktus, no kuriem būtu redzams, ka latvieši ir bijuši izpalīdzīgi žīdiem pret vāciešu necilvēcībām.*

(6.) Abas šē klāt pieliktās vēstules lūdzu nogādāt "Jānis L" caur adresi, kuru Jums paziņos atsevišķi.

Ar vislabākiem novēlējumiem

Jūsu (V.S.)

Sūtņa V. Salnā vēstulē sūtnim K. Zariņam
1943. gada 13. septembrī (nosūtīta no Stokholmas uz
Londonu ar Polijas sūtniecības palīdzību
1943. gada 16. septembrī)

"Mīļais draugs:

Dažas dienas atpakaļ saņēmu Tavu 5. augusta vēstuli līdz ar pielikumiem, kā arī jaunu sūtījumu priekš Jūlija. [Jūlijs ir sūtnis Jūlijs Feldmanis, Ženēvā. Sazināšanās ar viņu no Stokholmas bija ļoti ierobežota. - L.S.]

Diemžēl man vēl arvien Tev jāziņo bēdīgā vēsts, ka vairākus Tavus sūtījumus vēl neesmu līdz šim bijis spējīgs Jūlijam nosūtīt un tie joprojām vēl guļ manā rakstāmgalda atvilknē. Redzēsim, ko nesīs tagad septembris sakaru uzņemšanā ar Jūliju - jūlijs un augusts šīnī ziņā bija pavisam nejēdzīgi.

Ko lai dara, visi baidās. Vācietis kontinentu tur savās rokās, un no viņa varot sagaidīt visu ko arī attiecībā uz diplomātisko pastu. Tāpēc arī svešu pastu, it sevišķi beidzamās nedēļās, neviens negrib ņemt pretim.

Kad pienāks šī vēstule, tad Tu, droši vien, būsi jau saņēmis no manis ko nebūt līdzīgu kvitējumam par Tavu beidzamo laipno sūtījumu caur šejienes U.D. kungiem. [Domāta Zviedrijas Ārlietu ministrija. - L.S.] Kārtības labā līdz ar šo nosūtu vēl formālu kvīti.

Vēl reiz sirsnīgi pateicos arī par šo sūtījumu. Ar iepriekšējo Tavu sūtījumu caur mūsu dienvidus lielo kaimiņu biju nokārtojis dažādus rēķinus, kas bija uzkrājušies un kurus steidzami vien vajadzēja savest kārtībā, tā kā ar Tavu tagadējo "ciema kukuli" ceru izspiesties cauri septembrim un oktobrim. [Ar dienvidus lielo kaimiņu domāta Polija. - L.S.] Drusciņ no tā iedevu arī Jankam [domāts Jānis Tepfers, sūtnis. - L.S.], nesakot, ka esmu saņēmis no Tevis, jo U.D. [Zviedrijas Utrikes departaments - Ārlietu ministrija. - L.S.] solījās no savas puses nekam neko nerunāt un lūdza mani to pašu darīt. Tagad nu būtu no ārkārtīgas nozīmes, lai pa šiem diviem mēnešiem (tagad gan jau palikuši tikai pusotra) nokārtoju galīgi manu finansiālo pusi. Diemžēl par aizņēmumu man U.D. nekā jauna nezināja pasacīt un norādīja, ka lieta kārtojoties Tavā rezidencē starp Tevi un Tavu šejienes kolēģi." [Ar "šejienes kolēģi" domāta Anglijas sūtniecība Stokholmā, resp. sūtnis. - L.S.]

Pretestības organizācija Latvijā pieprasīja, lai sūtņi sagādā līdzekļus no Latvijas "iesaldētiem" naudas noguldījumiem attiecīgo zemju bankās. Šie līdzekļi, ko pieprasīja, bija domāti

ieroču pirkšanai vai nu no somiem, vai zviedriem. Tāpēc arī sūtņis Salnais meklēja visādus ceļus šo līdzekļu sagādei, kā to rāda nākamā vēstules rindkopa:

"Domājot par visu šo padarīšanu, man prātā iekrita sekoša doma. Tā kā par aizņēmumu vēl nekādas skaidrības nav un nav zināms, kad tā būs, vai tad Tu nevarētu mēģināt iztaisīt obligāciju uz sūtniecības namu un tad piesūtīt regulāri zināmas summas pa pēdējo ceļu, t.i., caur U.D. No visa redzu, ka šejienieši ir gatavi kā vidutāji palīdzēt, bet panākt, lai viņi darītu ko nebūt vairāk par to - diezin vai izdosies.

Kā Tu jau zini, par savām naudas lietām norakstīju garāku vēstuli arī Bilmanim. Bez tam man par šo lietu tagad jau ir bijušas kādas trīs vai pat vairākas sarunas ar Dr. Alfrēda zemes šejienes sūtniecību. Beidzamā solījās no savas puses visādi atbalstīt manu lūgumu Dr. Alfrēda rezidencē. Es lūdzu izgādāt Vašingtonā ap 500 dolāru mēnesī, motivēdams ar to, ka man še, bez pienācīgas eksistences nodrošināšanas, ir neatliekami jāierīko kārtīgs birojs un jāalgo vismaz viens darbinieks. To Dr. Alfrēda zemes šejienes ļaudis ļoti labi saprot."

Mans eksistences stāvoklis bija vēl neapskaužamāks. Kad V. Salnais izprasīja mani no bēgļu nometnes Kummelnēs, tad savā galvojumā par mani kā par viņa darbinieku norāda, ka man nekāda alga netiek maksāta: samaksā tikai par istabu, kur dzīvot. Tādā veidā es nedabūju arī drēbes, ko zviedri deva tiem, kas bija nometnēs: deva uzvalku, veļu, mēteļi u.c. Arī ar ēšanu biju pilnīgi atkarīgs no V. Salnā, V. Kreicberga, J. Tepfera un vēlāk arī no citiem latviešiem. Katru dienu biju spiests iet ēst pie viena vai otra, bet vairāk šai ziņā man palīdzēja Valdis Kreicbergs ar kundzi Marcellu. Tā kā biju atbraucis ar laivu vasaras laikā - jūlijā, tad man, saprotams, nebija ne rudenim, ne ziemai piemērotu drēbju. Dažus drēbju gabalus, apakšveļu uzdāvināja prof. Francis Balodis, jo bijām augumā vienādi. Kad beidzot 1944. gada janvārī tika

noorganizēta laiva braukšanai no Gotlandes uz Latviju, tikai tad ar V. Salnā palīdzību man nopirka vienu vilnas jaku un paplānāku mētelīti. Tāds es braucu uz Latviju ar laivām visus 1944. gada ziemas mēnešus. Materiālā ziņā biju pilnīgi atkarīgs no V. Salnā, kas maksāja manas istabas īri. 1943. gada rudenī, stājoties Stokholmas augstskolā, dabūju vienreizēju – 200 kronas – stipendiju, bet tā kā biju iesaistīts laivu slepenās satiksmes organizēšanā, tad nekāda nopietna augstskolas apmeklēšana nebija iespējama un līdz ar to nedabūju arī nekādu stipendiju. No Zviedru – latviešu palīdzības komitejas dabūju tikai tik daudz, cik bija vajadzīgs ceļa izdevumiem, bet nekādu “algu”. Gotlandē mums iedeва vietu, kur apmesties, un brīvu ēdienu, arī degvielu braucieniem ar mūsu pašu laivām. Neviens, kas piedalījās šajos braucienos no 1944. gada janvāra līdz jūnijam, par to nekādu atlīdzību nesaņēma. Kad prezidents Rūzvelts paziņoja, ka tiks materiāli atbalstīti bēgļi un viņu glābšanas akcijas, tad arī Baltijas valstu sūtņi dabūja naudas atbalstu slepeno laivu akcijām ar noteikumiem [noteikumi minēti LCP grāmatā. – L.S.]. Tad arī visi braucieni, uzturēšanās un degviela bija jāapmaksā mums pašiem.

Tālāk vēstulē Salnais ziņo Zariņam, ka jūrnieku skaits ir palielinājies un tie vēlas braukt uz Angliju. Bēgļu nodarbināšana Zviedrijā ir bēdīga. Tos parasti sūta uz meža, kūdras vai lauku darbiem. Jūrnieki šo darbu negrib strādāt. Tā rodas problēmas. Šo situāciju izmanto padomju aģenti un viņu sūtniecība, gan ar kūdīšanu, cigaretēm un pat naudas līdzekļiem. Rezultātā jūrnieki demonstratīvi atsakās pieņemt jau minētos zviedru piedāvātos darbus. Daži mūsu jūrnieki atstāj nometnes bez atļaujas un iet uz Padomju sūtniecību. Tas tiek darīts zināms policijai. Šie gadījumi diskreditē pārējos latviešu bēgļus. Fakts tomēr paliek tas, ka neviens negrib pieņemt minētos darbus. Labākie darbi rezervēti pašiem zviedriem. Tomēr mēs varam būt priecīgi un pateicīgi, ka zviedri mūs uzņem un dod iespēju arī strādāt, kaut arī smagos darbos.

Salnais žēlojas par savu stāvokli, jo bēgļi gaida atbalstu visādā veidā, ko viņš kā bijušās sūtniecības pārstāvis nevarot tomēr dot. Tāpēc arī daži bēgļi vērstoties pret viņu personīgi, ko viņš nav pelnījis. Arī angļu draugs *Sandy* visā šai lietā neko konkrētu nav līdz šim varējis darīt. Lai iegūtu līdzekļus, Salnais ierosināja, lai sūtņis K. Zariņš iztaisa obligāciju uz sūtniecības namu Londonā, tā iegūstot līdzekļus arī jūrnieku pārvešanai uz Angliju – avansa veidā uz viņu nākamās algas rēķina, ņemot no pārvedamiem jūrniekiem saistības rakstus. Ceļa nauda ar lidmašīnu iznākot 700,- zviedru kronas.

Savā otrā vēstulē, kas arī rakstīta 1943. gada 13. septembrī sūtņim K. Zariņam, V. Salnais paziņo, ka ar Latviju nodibināti kārtīgi slepeni sakari un ka arī sūtņa K. Zariņa uzsaukums nosūtīts uz Latviju un droši vien jau saņemts.

Šie slepenie sakaru ceļi gāja no Zviedrijas uz Somiju un caur Igauniju uz Latviju. Dažos gadījumos – no Somijas tieši uz Latviju. Vēstulē citēts viena šāda sakarnieka raports vācu valodā, kas paziņots sūtņim Salnajam pēc sakarnieka atgriešanās no Latvijas.

Šis kāda soma ziņojums bija pamats sūtņa Salnā optimismam, ka sakari ar Latviju nodrošināti arī pa citu ceļu, nekā pāri jūrai. [Šie sakari nebija regulāri. – L.S.]

Tajā pašā vēstulē 1943. gada 13. septembrī sūtņim Salnais paziņo sūtņim K. Zariņam, ka nosūta "Trīs latviešu juristu memorandu īpašumu tiesību jautājumā", ko izstrādājuši senators Mintauts Čakste, advokāts V. Zamuels un H. Vītols. Bez tam vēl nosūta Hamburgas prof. Launa memorandu tanī pašā jautājumā. [Šos dokumentus atvedu es. – L.S.] Šajā vēstulē Salnais tuvāk apraksta domātā informācijas biļetena izdošanu:

"Kā Tev jau, ja nemaldos, savā beidzamā vēstulē rakstīju, mums ir jāizdod drukāts informācijas biļetens priekš dzimtenes. Tā saturu es stādos priekšā apmēram šādu. a) Īss ievads, kurā īsi būtu motivēta biļetena nepieciešamība, tam uzstādīti uzdevumi un mērķi. b) Kas ārzemēs darīts mūsu patstāvības un suverenitātes aizstāvēšanai. Te nāktos konstatēt visus protestus un

memorandus, ko mūsu sūtniecības iesniegušas, protestējot pret lielinieku un vāciešu okupāciju un pret okupantu varas darbiem, kā arī visu citu, ko tās šai virzienā veikušas. c) Ārvalstu izturēšanās pret Baltijas valstīm. Te nāktos īsumā aplūkot mūsu sūtniecību stāvokli dažādās valstīs, kā arī sniegt kodolīgu pārskatu par ārzemju valdību, sabiedrības un preses stāju Latvijas un Baltijas lietās vispārīgi. d) Dokumentācija. Šai nodaļā varētu pilnīgi nodrukāt Latvijas sūtņu protestu tekstus pret okupācijas varām, kā arī dažādus rakstus un runas vai deklarācijas, kuras labvēlīgas Baltijas valstīm un nākušas no sabiedroto nāciju valstsvīriem vai sabiedriskiem darbiniekiem un pret kuru publicēšanu nekādas ierunas nevarētu celt.

Tas arī priekš pirmā numura būtu viss. Esi tik labs un pasteidzies paziņot, kā Tu skaties uz tādu pasākumu.

Gadījumā, ja piekrīti, tad būtu ļoti vēlams, ja steidzami vien vai nu Tu pats uzrakstītu, vai uzdotu to izdarīt kādam savam darbiniekam, piemēram, Rozītim, visu vajadzīgo punktu "b" un "c" robežās.

Bez tam, sakarā ar punktu "d", būtu labi, ja Tu man atsūtītu savu un tāpat Dr. Alfrēda protesta notu tekstus pret lielinieku un vācu okupāciju.

Man nav arī Jūlija protesta notu teksti pret lielinieku okupāciju. Tas pats sakāms arī par Ēķa protestiem Rumānijā, Ungārijā un Turcijā. Ja tie Tev būtu, tad esi tik labs un atsūti man tos.

Kas attiecas uz Biļetena galīgu redakciju etc., tad šīs funkcijas es lūgšu Tevi uzticēt man. Tas aiz tīri tehniskiem apstākļiem nemaz citādi nav iespējams. Pie tam es uzdrošinos domāt, ka man pietiks vajadzīga takta un saprašanas, lai to izredīgētu tā, ka Tev pašam un arī citiem nenāktos kaunēties. [Par to mums bija lielas diskusijas, jo visiem Latvijas sūtņu memorandiem pamatā bija LCP atsūtītie dokumenti. - L.S.]

Beidzamā šejienes Baltijas valstu sūtņu apspriedē tika diezgan sīki pārrunāts Baltijas valstu stāvoklis sakarā ar beidzamiem notikumiem uz dažādām Eiropas frontēm. Vienbalsīgs slēdziens bija, ka mums, baltiešiem, jau laikus jāsagatavojas, lai, kad apstākļi to prasīs, mēs būtu spējīgi un varētu dzimtenei nākt palīgā ne tikai morāli, bet arī citādi... [No Stokholmas bija ievadīta zināma zondēšana Somijā ieroču iegādes jautājumā. - L.S.] Šai ziņā še esam jau spēruši dažus soļus. Itin visās Baltijas valstīs meža iemītnieki tiek noteikti turēti gatavībā, lai uzstātos pret mūsu ienaidniekiem. [Latvijā - ģenerāļa J. Kureļa grupa. - L.S.] It sevišķi ir jāsagatavojas pret austrumiem. To arī mājinieki ļoti labi saprotot, un viņiem jau esot izstrādāti sīki tehniski plāni, kā to izdarīt arī tai gadījumā, ja tagadējie okupanti mūsu zemēm atnestu vienkārši ar roku. [Šī cerība nebija reāla, jo mums nebija līdzekļu. Par to informēju ģenerāli V. Tepferu un kapteini K. Upelnieku 1944. gada jūlija braucienā uz Latviju. - L.S.]

Bet lietai ir otra puse. Kā dzird, tad notiks vai jau notiek apspriedes starp angļu-sakšiem un krieviem, kurās lems par Eiropas miera organizāciju. Šinīs apspriedēs, droši vien, tiks skartas Baltijas lietas kardinālāk, nekā tas līdz šim bijis. Pēc mūsu domām, itin visur, un sevišķi Londonā un Vašingtonā, tagad vajadzētu attīstīt pastiprinātu kampaņu mūsu patstāvības labā, izlietojot šim nolūkam kā oficiālus, tā neoficiālus ceļus un līdzekļus. Apspriedē izskanēja doma, ka tagad Jums, Anglijas un Amerikas B.v. sūtņiem, vajadzētu atkal nākt ar kādu kopēju memorandu F.O. (*Foreign Office*) un tanī no jauna izcelt Baltijas valstu tiesības uz patstāvību un neatkarību.

Bet apspriede tai pašā laikā bija tai pārliecībā, ka Jūs paši, droši vien, vēl vairāk izjūtiat patreizējā starptautiskā stāvokļa nopietnību priekš mums un ka

tāpēc jau droši vien esiet visu darījuši, kas patreizējos konkrētos apstākļos ir bijis nepieciešams...

Kā Tu varbūt atcerēsies, tad mūsu tā sauktā Baltijas propagandas komisija gatavo jau vairākus mēnešus rakstu krājumu par Baltijas valstīm. Tagad šī krājuma manuskripti jau nodoti drukā un cerams, ka tas ieraudzīs dienas gaismu uz novembra sākumu.

Informāciju no dzimtenes atradīsi šē klāt atsevišķā pārskatā. Pielieku norakstus no tās arī priekš abiem Amerikas dakteriem."

1943. gada 5. augustā sēdē pie sūtņa V. Salnā Stokholmā tika nolemts, ka jādibina kāda latviešu palīdzības organizācija, kas gādātu un visādā iespējamā veidā palīdzētu bēgļiem no Latvijas. Šai sakarībā sūtnis lūdza mani apmeklēt vairākus sabiedrībā pazīstamus latviešus, kas dzīvoja Stokholmā, un apjautāties par viņu iespējamu atbalstu šādas organizācijas dibināšanā. Viena no šīm personām bija F.B., kuru sūtnis Salnais tika informējis par manu ierašanos no Latvijas, bet ne par maniem uzdevumiem un funkciju. Salnais bija informējis F.B., ka esmu atvedis daudz materiālu. Satikšanos ar profesoru F.B. norunāju 1943. gada septembra vidū. Tas nebija grūti, jo sūtnis un F.B. dzīvoja viens otram kaimiņos. Piezvanīju profesoram, un norunājām satikšanās laiku. Tiku uzņemts ļoti laipni, bet tomēr profesors pārmeta man, ka neesot gājis vispirms pie viņa – kā pie sava agrākā dekāna Latvijas Universitātē. Teicu, ka mans uzdevums bija iet pie Latvijas sūtņa Stokholmā, ko arī darīju. Jau sarunu sākumā jutu, ka sūtnis un profesora starpā bija nesaskaņas. Profesors izteicās, ka tas patiesībā būtu bijis viņš, kurš būtu bijis sūtnis Skandināvijā. Nevēlējās arī piedalīties kādas latviešu palīdzības organizācijas dibināšanā, ko būtu ierosinājis sūtnis Salnais. Tāpat izteicās ļoti negatīvi par sūtni personīgi. Lika man saprast, ka sūtnim nevarot uzticēties. Es personīgi sūtni Salno iepriekš nekad nebiju sastapis, bet F.B. pazinu no studiju laika Latvijas Universitātē. Uz maniem jautājumiem, kāpēc sūtnim Salnajam nevarētu uzticēties, viņš minēja vairākus iemeslus,

ko šeit negribu atkārtot. Katrā gadījumā tas man lika šaubīties par sūtņa lojalitāti, un tāpēc nolēmu dažas dienas vēlāk, sūtnim neko nesakot, rakstīt sūtnim K. Zariņam uz Londonu un rast šai problēmai kādu pozitīvu atrisinājumu. Pie F.B. nodzīvoju visu vakaru līdz pat vēlai nakts stundai. Kā pats F.B., tā arī viņa kundze bija ļoti laipni, bet man nepatika viņu pārmērīgā laipnība un arī alkohola lietošana, jo bija skaidrs, ka F.B. grib mani piedzirdīt, kas tomēr neizdevās. Mērķis bija – dabūt zināt no manis par maniem uzdevumiem, kas arī neizdevās. Tā nu F.B. bija vilies, ko sapratu pie mūsu otrās tikšanās, kad kārtoju lietas ar Stokholmas Universitāti. Profesors bija kļuvis naidīgs, jo es viņam neuzticoties. Atteicās atbalstīt arī latviešu komitejas dibināšanu.

1943. gada 18. septembrī uzrakstīju vēstuli sūtnim K. Zariņam, kurā starp citu teicu:

"Tagad ir pagājuši divi mēneši no tā laika, kad ieradās no tēvijas šeit... Savu pirmo ceļa posmu esmu sasniedzis, bet šo otro – pie Jums, nevaru veikt bez Jūsu palīdzības.

Visu laiku gaidu no Jums atbildi, jo Voldis nosūtīja Jums vēstules, kuras es arī lasīju, bet es sāku šaubīties – pamatotī – vai šīs vēstules Jūs vispār ir sasniegušas un tādas, kādas es tās lasīju...

No Jums nekādu ziņu līdz šim neesmu saņēmis, bet laiks iet uz priekšu.

Es Jūs laipni lūdzu, cik ātri vien iespējams, nokārtot manu vīzas un ceļa izdevumu jautājumu, kā to noteikti vēlas manā tēvijā.

Atbildi – telegrāfiski vai pa pastu – sūtiet lūdzu man tieši uz vēstulē minēto adresi..."

1943. gada 4. oktobrī saņēmu atbildi no sūtņa K. Zariņa, kurā bija paskaidrots:

"Cienītais kungs,

Šodien saņēmu Jūsu 18. septembra vēstuli... Mani pārsteidza Jūsu tāda noteikta prasība pēc atbildes uz to, ko Voldis man nosūtījis, bet man jāsaka, ka es uz

visām Volda vēstulēm, ko esmu saņēmis, esmu arī atbildējis. Var jau būt, ka kāda vēl ir ceļā.

No Jūsu vēstules redzu, ka Jūs gribiet iebraukt šeit. Man par ļoti lielu nožēlošanu jāsaaka, ka to nu es nevaru nokārtot, jo angļu iestādes nedod iebraukšanas atļaujas nevienam, kas pēc viņu ieskatiem nebūtu šeit tieši nepieciešami. Pat tiem ļaudīm, kuri jau šeit atrodas, diplomātus un valstsvīrus līdzī ieskaitot, pastāvīgi un visur ar uzrakstiem tiek atgādināts bez tiešas nepieciešamības nelietot nedz dzelzceļus, nedz citus satiksmes līdzekļus. Ir pat bijuši gadījumi ar Anglijas sabiedroto valstsvīriem, kurus gaida šeit noteikts darbs un kuriem līdzekļi jau ir priekšā, ka tiem iebraukšanas atļaujas tomēr nav dotas. Kur nu vēl mums gaidīt, lai mūsu dēļ taisītu kādu sevišķu izņēmumu, lai gan arī es esmu vairākkārt mēģinājis. Salnā visi šie apstākļi ir ļoti labi zināmi no manas sarakstes ar viņu. Viņam arī piesūtu mūsu sarakstes norakstus zināšanai.

Augstcienībā,

K.Z."

Pēc šīs vēstules saņemšanas notika 1943. gada 12. oktobrī sīka izrunāšanās un stāvokļa apspriešana ar sūtni V. Salno un viņa kundzi Mildu. Tad arī noskaidrojās, ka viss ir F.B. meli un intrigas, kas viņam tika arī paziņots. Pēc tam F.B. nekaunīgā veidā izmantoja viņam iedoto manu LU matrikulu, uz kuras bija arī mana fotogrāfija. Nu F.B. uzrakstīja un nosūtīja Latvijas Universitātes vadībai vairākas vēstules, prasīdams sīku izziņu par mani personīgi, tieši tai laikā, kad es atrados Latvijā. Šīs vēstules, saprotams, nonāca vācu policijas rokās, un prof. K. Čakste man paziņoja, ka esmu nodots un ka policijas meklējamo personu sarakstā ir mans vārds ar aprakstu. 1944. gada februārī, kad atrados Rīgā, dabūju arī autentiskas kopijas no F.B. rakstītām vēstulēm fakultātes vadībai ar visām atzīmēm. Radās jautājums: kas īsti ir F.B. un kam viņš kalpo? Katrā gadījumā viņš bija mani nodevis! Noķeršanas gadījumā

man draudēja nāves sods vai koncentrācijas nometne, inkriminējot spiegošanu vai ko tamlīdzīgu.

**Sūtņa K. Zariņa 1943. gada 4. oktobra vēstule
sūtnim V. Salnajam**

Sūtņa K. Zariņa 1943. gada 4. oktobrī rakstītā vēstulē sūtnim V. Salnajam bija teikts:

"Mīlais draugs!

Šodien saņēmu no man nepazīstama, vismaz viņu neatminos, vēstuli, kurā viņš man prasa atbildi par lietām, kas man nav zināmas. Šīs vēstules norakstu pielieku šeit klāt. Man tāds iespaids, ka mūsu mīlais dzimtenes patriots ņem lietas pārāk karsti. Tādu tempu ejot, var lūpas sadedzināt (tautas paruna). Es būtu viens no laimīgākiem cilvēkiem šinīs grūtajos kara laikos, ja es varētu izgādāt iebraukšanas vīzas šinī augstsirdīgajā angļu zemē, vismaz tiem mūsu pilsoņiem, kuri no tēvzemes mīlestības jūtām dzīti bēg no diktatora briesmoņiem uz šo tiesisko un humāno zemi. Bet alās, es nevaru grozīt angļu kara laika noteikumus. Tu pats zini, cik grūti iet ar jūrniekiem, un viņi turklāt ir vajadzīgi, bet kā lai motivē L.S. iebraukšanas nepieciešamību? Turklāt man augšminētie angļu iebraukšanas noteikumi ir vairākkārt darīti zināmi. Nevaru sevi nostādīt smieklīgā stāvoklī. Te varētu iebilst, bet mūsu mīlās dzimtenes intereses to prasa. Es vienā gadījumā arī tā motivēju savu prasību, bet man mīlerīgi un draudzīgi atbildēja, mums ļoti žēl, bet mūsu dzimtenes intereses prasa tādus noteikumus, kā mēs esam izstrādājuši un pieņēmuši. Manu atbildi L.S. Tu redzi no pielikuma. Paskaidro arī Tu viņam šo stāvokli. Ir taču skaidrs, ka Eiropā ir tikai viena valsts, kur Latvijas sarkan-balt-sarkanais karogs var brīvi plivināties, un tā ir Anglija. Arī 60 latvju konsuli turpina darboties Britu impērijā. Tas jāzina arī L.S-

ņam. Zināms, nevajag no viņa slēpt, ka arī šeit mūsu diplomātiskā imunitāte ir drusku ierobežota. Mēs tomēr turpinām strādāt tāpat kā priekš 1940. gada. [Tā nebija patiesība - piemēram, bloķēja Latvijas valsts līdzekļus, ierobežoja sūtņu darbību. - L.S.] Angļu valsts iestādes bieži pie mums griežas pēc informācijas un pieņem mūsu protestus, memorandumus etc. Tu jau to visu labi zini.

Ko nozīmē L.S. noteikta prasība pēc vīzas un ceļa naudas uz šejieni? Turklāt viņa it kā šaubas par Tavu bezpartejiskumu! Ja mēs gribam strādāt tēvzemes labad, tad pirmais un galvenais noteikums ir, ka nevar aiz muguras rīkoties. Mūsu starpā jāvalda pilnīga un brālīga savstarpēja uzticība. Starp mums tāda pastāv, un par to es pateicos Dievam.

Nedomā, ka es esmu apvainots par L.S. karstu iemaisīšanos mūsu attiecībās. Absolūti nē. Bet, ja Tu viņam uzticies, tad viņam arī jāzina mūsu sadarbības principi un vispārējais stāvoklis. Es saprotu, ka L.S. gribētos šeit atbraukt un izrunāties, tāpat arī man gribētos aizlidot kādu reizi pie Tevim un Dr. B. Vašingtonā un izrunāties resp. apspriesties, bet ko darīt, jāņem apstākļi tādi, kādi viņi ir. Ar pieri mūri caurumu nevar izsist.

Atraksti, mīlais draugs, man tuvāki par L.S.

2 pielikumi.

Ar daudz mīļiem sveicieniem,

/Kārlis Zariņš/".

**Sūtņa V. Salnā 1943. gada 4. oktobra vēstule
sūtnim K. Zariņam**

"Mīlais draugs,

Dažas dienas atpakaļ saņēmu Tavu š. g. 2. septembra vēstuli Nr. 1015 līdz ar pielikumiem. Liels paldies. Tas ir lieliski, ka līdz ar zināmajiem dokumentiem no

dzimtenes esi iesniedzis *F.O.* arī savu memorandu, kurš ir **labi izdevies**. Ceru, ka tagad Tu būsi jau saņēmis arī Latvijas triju juristu atsaukumi privāttiesību jautājumos, kā arī vēl citus dokumentus, kurus nosūtīju Tev septembra vidū. **Lūdzu to saņemšanu apstiprināt.**

Esmu pieprasījis no dzimtenes pārskatus par veselu virkni cita politisku, saimniecisku un kulturālu jautājumu. Cerēsim, ka drīzumā tos saņemsim. Tos, protams, centīšos tūdaļ Tev tālāk noskapēt.

Līdz šim saņemtos dokumentus arī esmu šē iesniedzis mūsu lielajam dienvīdus kaimiņam [Polijai. - *L.S.*], arī Dr. Alfrēda zemes ļaudīm etc.

Tāpat esmu tos nodevis ar mutiskiem komentāriem arī šējienes U.D. [Zviedrijas *Utrikes Departamentet* - Ārlietu ministrija. - *L.S.*]

Dažās šējienes veikalnieku un finansistu aprindās, kā dzird, ir radusies atkal liela "interese" par austrumu lāci.. beidzamais arī pats neguļ un attīsta patlaban milzīgu aktivitāti, visādi cenzdamies apstrādāt šējieniešus. Starp citu, tiek rīkotas biežas un lielas pieņemšanas, kurās kā viesi figurē ne tikai oficiālas sfēras, bet it sevišķi rūpnieki un tirgotāji, kā arī pārstāvji no preses un intelektuāliem. Saimnieciskie vīri tiekot kārdināti ar milzīgam šēftēm nākotnē, bet intelektuālie atkal citādi apstrādāti.

Visa tā zināmi rezultāti ir jau jūtami. Tā daži lielie laikraksti sāk palikt atkal atturīgāki pret Baltijas valstīm. Tā, piemēram, liberālā "*Dagens Nyneter*" liedzās nodrukāt Baltijas valstu triju kultūras vīru - Perlitza, Baloža un Seyniusa - atbildi kaut kādiem tur trīs mistiskiem Baltijas "profesoriem", kuri dzīvo Krievijā. Tāpat ir noteikti zināms, ka dažos gadījumos pāris konservatīvo laikrakstu ir liegušies ievietot savās slejās mums labvēlīgus rakstus pat no saviem pastāvīgiem līdzstrādniekiem un līdzredaktoriem.

Ko brīnīties un asinis maitāt par visu to tomēr nav. Kā Tu pats zini, šejienes laikraksti ir **privāt(i)** uzņēmumi un par cik tajos noteikšana zināmām sabiedrības grupām, kurām konkrētā momentā savas īpatnējas intereses, par tik tās cenšas un arī spēj presē tās nodrošināt, bet, paldies Dievam, ir vienos un tajos pašos preses orgānos reprezentētas arī vēl **citas** sabiedrības grupas ar **savām** interesēm un ar **savu** pieeju, kuras mums labvēlīgas. Tāpēc nav domājams un pielaižams, ka zem kara frontes notikumu iespaida šur un tur radušās oportunistiskas un mums nelabvēlīgas tendences varētu monopolizēt pilnā mērā šejienes lielo presi. Ka tas tā nebūs, tas redzams arī patlaban. Viens un tas pats preses orgāns, kurš vakar vēl parādīja zināmu nelabvēlību mums, šodien jau ievieto mums labvēlīgus rakstus!

Še mūsu lietai par labu runā tas svarīgais fakts, ka zviedris - kopš Gustava Vāsas laikiem - vienmēr gluži pareizi saskatījis Krievijā savu nāvīgu ienaidnieku. Bet tagad pie tā pievienojās vēl bailes no lieliniecisma un naidis pret beidzamo, kas aristokrātijā, zemniecībā un kvalificētā strādniecībā, pēc manas saprašanas, nekad neļaus še rasties tādām stāvoklim, kas padarītu mūsu lietas aizstāvēšanu un mūsu pozīciju nostiprināšanu par neiespējamu, kā arī šādā virzienā nestrādātu aiz šaurām momenta egoistiskām interesēm dažas šauras, bet iespaidīgas rūpnieku un finansistu grupiņas un daži nenosvērti intelektuālie.

Un visumā par šejienes presi jau nav patlaban vēl daudz ko brēkt: savā lielā vairumā tā mums ir labvēlīga. Tā vēl šodien "*Svenska Dagbladet*" ir ievietojusi ievadu "*Baltikum och Nya Världen*" [Baltija un Jauna pasaule. - L.S.], kurš mums simtprocentīgi labvēlīgs. (Izgriezumu no šī raksta še pievienoju Tavai zināšanai).

Ar Tavu pārskatu par Quebecas konferenci iepazīstināju mūsu regulārajā apspriedē pārējos divus Baltijas valstu sūtņus. Te man Tev vēlreiz jāpateicas arī manu kolēģu

vārdā par Taviem politiskiem pārskatiem vispārīgi. Mēs tos allaž lasām ar vislielāko rūpību, un tie ir mums vienmēr palīdzējuši pareizas pieejas uzturēšanai pie šejienes kungiem. [Sūtņa Zariņa pārskati patiesībā bija politiski mazvērtīgi, bet sūtnis Salnais šo kritiku noklusēja, lai saglabātu labas attiecības ar Zariņu. - L.S.]

Tas, ko Bīlmanis saka par veco Lasmani [domāts K. Lasmanis, Somijas goda konsuls Liepājā, atradās kā bēglis Stokholmā un no 1943. gada 15. oktobra bija jaundibinātās Zviedru-latviešu palīdzības komitejas kasieris un loceklis. - L.S.], ir bez šaubām pārspīlēts. Nezinu, cik procentu no L. asinīm pieder tādai vai citādei tautībai, jo viņa rada rakstus neesmu pētījis. Bet nenoliedzami ir, ka L. savā laikā ir izdarījis diezgan jūtamus pakalpojumus Latvijas pagaidu valdībai. Mūsu valsts patstāvības laikā par viņu arī nenācās nekā slikta dzirdēt, drīzāk gan, taisni otrādi. Un tagad, emigrācijā būdams, viņš ir sirsnīgi turējies kopā ar latviešiem un savos uzskatos un darbībā, cik par tādu vispārīgi var būt runa, ir identificējies ar mūsu kopējo lietu.

Tā kā viņu ieliktu no viņa lūgtajā vietā, nedomāju, ka ar to būtu izdarīta kāda kļūda vai slikts pakalpojums mūsu tautai un valstij. Bet bez šaubām, ja ir kāds cits labāks kandidāts, tad tam jādod priekšroka. Bet **labāks** vēl nenozīmē, ka "tikai labais" vien kļūtu pār sliktu!" [Sūtnis K. Zariņš kaut kādu iemeslu dēļ bija nelabvēlīgi noskaņots pret K. Lasmani. - L.S.]

Ar daudz sirsnīgiem sveicieniem Tev pašam un visiem draugiem un paziņām, /V.S./"

Sūtņa V. Salnā 1943. gada 18. oktobra vēstule
sūtnim K. Zariņam

1943. gada 18. oktobrī sūtnis V. Salnais savā vēstulē Nr. 55 raksta sūtnim K. Zariņam par sagatavojamo brošūru, ko sūtīs

uz Latviju, un prasa atsūtīt veselu rindu dažādus iesniegumus no mūsu sūtņiem visā pasaulē. No vēstules skaidri redzams, cik lielas grūtības bijušas sazināšanās un sakaru nodibināšanā atsevišķu sūtņu starpā. Par dažu darbību nekas nav zināms, un kara apstākļos šī neziņa vēl turpinās. Kopējās apspriedēs Stokholmā mēs nolēmām, ka jādabū visi iesniegumi un arī pārskats par Latvijas sūtņu darbību ārzemēs, lai varētu dot pareizu informāciju LCP Latvijā, ko es kā LCP pilnvarotā persona pieprasīju, sevišķi iespiestā veidā. Kā tas redzams no sūtņa V. Salnā vēstules, tad tas nebija nemaz viegli. Mūsu cerības sagatavot brošūru jau 1943. gada rudenī sakarā ar šīm grūtībām faktiski izjuka. Visa materiālu vākšana prasīja gandrīz pusgadu, un arī tad vēl visi materiāli nebija savākti. Tomēr 1944. gada aprīlī manuskripts bija gatavs. Pie šī manuskripta sagatavošanas strādāja visi, sevišķi V. Salnais, M. Salnā, sūtnis J. Tepfers, bijušais sūtniecības sekretārs V. Kreicbergs un es. Man šai sakarībā bija vēl jākārto praktiskā puse – spiestuves meklēšana, manuskripta korektūras lasīšana. Kā izdevējs parakstījās sūtnis J. Tepfers, kas uzdrošinātos to iespiest, jo mums kā bēgļiem, sevišķi sūtņiem, arī man, nebija tiesību nodarboties ar politisku propagandu. Tomēr izdevās iespiest brošūru "Neatkarīgā Latvija" tikai 1000 eks.

Kā jau minēju, 1943. gada 12. oktobrī pie sūtņa V. Salnā pārrunājām visas lietas un arī manu vēstuli sūtnim K. Zariņam. Kad viss tika noskaidrots, tad 1943. gada 18. oktobrī uzrakstīju sūtnim K. Zariņam vēstuli, ko sūtnis V. Salnais nosūtīja kopā ar savu vēstuli sūtnim K. Zariņam 1943. gada 19. oktobrī. Šeit manas vēstules saturs:

"A. god. Ministra kungs,

Pateicos Jums par š.g. 4. oktobra vēstuli, par ko ļoti priecājos, jo tā novērsa visas šaubas, kas bija minētas manā vēstulē Jums par Voldi. Šo pārpratumu mēs esam savstarpēji noskaidrojuši, un visas lietas ir vislabākā kārtībā. Šo vēstuli Jums rakstu tāpēc, lai novērstu visus pārpratumus un nepareizus ieskatus par Voldi, kādi Jums varētu rasties pēc manas pirmās vēstules Jums.

Tālāk man jāpaskaidro, ka nekādā gadījumā es neesmu gribējis jaukties Jūsu un Volda attiecībās, kāds iespaids varētu rasties, bet tā kā es esmu tas speciālais sūtiņais cilvēks no dzimtenes, tad ir pats par sevi saprotams, ka mani vienmēr interesēs, kur un kam tiek nosūtīti tie dokumenti un ziņojumi, kas bija nodoti manā atbildībā dzimtenē.

No Jūsu vēstulēm redzēju, ka Jūs šos materiālus esiet saņēmis un vēl saņemsiet, lai izlietotu mūsu kopējam mērķim - mūsu dzimtenes patstāvības atgūšanai.

Patiesā cieņā, 1943. gada 16. oktobrī, Stokholmā
/Leonīds S./

A.G. K. Zariņa kungam

Latvijas Sūtnim

Londonā"

**Sūtņa V. Salnā 1943. gada 19. oktobra personīga
vēstule sūtnim K. Zariņam (Nr.56.)**

"Mīlais draugs!

Ar šo apstiprinu Tavu sekojošo vēstuli un rakstu saņemšanu:

4. okt. Nr. 1095, 1096, 1097 un 1098, kā arī Tavu atbildi L.S. uz viņa vēstuli no š.g. 18/IX un norakstu no beidzamās.

Esmu Tev ļoti pateicīgs par Tavu Nr. 1098 līdz ar pielikumu, jo tas deva iemeslu un iespēju ātri un, esmu pārliecināts, uz visiem laikiem **novērst** ļoti ļaunas sekas, kādas citādi varēja rasties visā mūsu turpmākā darbā.

Tādēļ pēc Tavas sarakstes saņemšanas ar L.S. es izrunājos ar beidzamo par visu lietu visos sikumos. Izrādījās, ka viņš pats par savu soli bija vēlāk juties ārkārtīgi nelaimīgs, tā kā izrunāšanās arī viņu atbrīvoja no smaga lietuvēna.

Kā parasti, arī šoreiz par visu šo nebūšanu jāpateicas atkal simtprocentīgi mūsu vecajam paziņam - mūsu kopējam

"mīlam draugam" Francim, kurš mēģina katru cilvēku, kuru vien tik viņš pats vai viņa otrā puse dabon rokās, noskaņot pret mani un pret visiem, kas vēl no mums ieņem kādu oficiālu vai pusoficiālu stāvokli. Paņēmienu parastie, par kuriem jau esmu Tev savā laikā rakstījis. Viņš nostāda lietas tā, it kā neviens nekā nedarot, vienam piemītot tāda, otram atkal citāda slikta īpašība, - tikai viņš pats ir viens ideāls "ķerlis" un, protams, atrodas pasaules centrā.

Izrunājos ar L.S. visos sīkumos. Pie tam viņš jau uz vietas bija arī pats pārliecinājies par lietu īsto būtību un **tagad viss ir vislabākā kārtībā**, un visu šo padarīšanu var uzlūkot par pilnīgi izbeigtu. Še klāt pielieku viņa paša vēstuli Tev, no kuras Tu pats par to vari pārliecināties.

L.S. joprojām bauda un baudīs arī turpmāk pilnā mērā manu uzticību un domāju, ka viņš to arī attaisnos, jo viņš savu sperto soli atklāti un godīgi man noskaidroja, un pēc dabas viņš ir puisis, kas ļoti mīl taisnību un patiesību, pie tam puisis ar labu un apķērīgu galvu. Viņš faktiski izpilda tagad zināmā mērā mana sekretāra pienākumus, pie kuriem to piesaistīju jau no pirmās viņa ierašanās dienas, un veikli man nāk palīgā tādās vietās, kur vajadzīgs uzticams un saprātīgs cilvēks un kur pats vai nu nespēju būt, vai kur man personīgā klātbūtne ir nevēlama.

Dažas dienas atpakaļ nodibināju Zviedru-latviešu palīdzības komiteju mūsu bēgļiem [Zviedru-latviešu palīdzības komiteju nodibināja 1943. gada 15. oktobrī, un jāpiemin, ka F.B. atteicās piedalīties šīs komitejas dibināšanā un visādā veidā nostājās pret šo komiteju. - L.S.], kurā izvedu L.S. par sekretāru. No latviešiem vēl tanī ieliku veco Lasmani, kā praktisku vīru, kuram sakari ar saimniecisko pasauli.

Tā kā L.S. vēl nav beidzis universitāti [vācu vajāšanas dēļ] nevarēju nolikt valsts eksāmenus 1943. gada pavasa-

rī. - L.S.], tad viņš šē tanī iestājās, lai izturētu savus valsts eksāmenus [resp. diplomdarbu. - L.S.], ja vien formālā puse to pieļaus. Bet jau tagad arī universitātē izdevās caur viņu atdzīvināt Zviedrubaltiešu studentu savienību, kura pa okupācijas laiku bija pavisam pamirusi. Tāpat caur viņu izdosies varbūt nodibināt Baltijas valstu sportistu komandu. Tam visam, lai gan varbūt ne liela, bet sava nozīme tomēr var būt arī priekš mūsu vispārējas lietas.

Tātad vēlreiz daudzkārtīgi Tev pateicos, ka atsūtīji arī šo savu saraksti ar viņu man. Caur to ir par labu vērstas daudzas svarīgas lietas, kas nesīs tikai svētību mūsu kopējam darbam un lietai."

**Sūtņa V. Salnā 1943. gada 21. oktobra
vēstule (Nr.57) sūtnim K. Zariņam**

"Mīļlais draugs:

Taisni šodien pienāca Tava š.g. 8. oktobra vēstule līdz ar pielikumiem, to starpā arī Tavas š.g. 8. oktobra notas Nr. 1130 teksts. Nevarēju nociesties, lai Tev tūdaļ nenoštelegrafētu savu prieku un komplimentus par šo iesniegumu. Lieliski! Tas ir labi izdevies, tas izdveš noteiktību un precizitāti. Pāra pārliecinošos teikumus ar tiek neapstrīdami noraidīti Maskavas galvenie argumenti tās pretenzijām uz Baltiju un tai pašā laikā izcelts, ka pamatoti sagaida, ka divas lielās demokrātijas gribēs aizstāvēt taisnību un tiesību principus ne tikai vispārīgi, bet arī šai konkrētā gadījumā. Vēl reiz - apsveicu un pateicos.

Notas tekstu es tūliņ šorīt pa telefonu pastāstīju plkv. Ķikulim [Ķikulis bija militārais latviešu atašejs Zviedrijā. - L.S.] un nupat Milda to pārraksta, lai rīt vai parīt ar to varētu iepazīstināt U.D. un citus.

Patlaban daudz klapatu ar 18. novembra svinību sagatavošanu. Gribu šoreiz, kā 25 gadu jubilejas gājumā,

sarīkot pieņemšanu ar kokteili, lai redzētu, kas mūs vēl atceras no diplomātiem, no U.D. etc. Bez tam jāriko arī tradicionālais vakars ar aktu, mielastu un mazu koncertu utt.

Tā kā tagad Stokholmā un apkārtnē ir izkaisīti daži mūsu jūrnieki, tad būtu arī viņi kā nebūt jāpiesaista svētku svinībās.

Domāju to izdarīt ar dievkalpojumu, ja vien tikai izdosies sadabūt priekš tam baznīcu un mācītāju.

Propagandas komitejas rakstu krājums ir drukā un, liekas, būs pavisam skaists. Bez tam šī pati komiteja aranžē uz novembra vidu publisku domu izmaiņu par Baltijas valstīm. Tanī kā referents, domājams, uzstāsies prof. Nermans un bij. izglītības ministrs Engbergs. Beidzamais gan vēl savu piekrišanu nav devis. Cerams tomēr, ka tā nāks.

Tad - 28. oktobrī Götēborgā būs Baltijas valstu vakars, uz kuru izbrauksim arī visi trīs B.v. sūtni. - Kā redzi, šē lietas iet gluži dziīvi. Mēs kustamies, kaut tik nu visam tam būtu arī kādi panākumi...

Tikko saņēmu pastu no Dr. Valtera viņa izdotā un uz rotatora novilkta žurnāla "Latvju Domas" Nr. 1. Cik iespēju pavirši iepazīties ar tā saturu, tad, izņemot Tev zināmo triju juristu atzinuma atstāstījumu, visi pārējie raksti (skaitā trīs), liekas, ir viņa paša personīgi gara augļi. To leitmotīvs ir "karagājiens" pret 1934. gada 15. maija apvērsumu, pret Ulmaņa režīmu un par demokrātiju.

Negribu pie tā tagad sīkāk uzkavēties. Tomēr, kādās domās arī nebūtu par Ulmaņa režīmu un tā darbiniekiem - un es nebūt nepiederu pie tā slavinātājiem, it sevišķi tai veidā, kādu tas bija pieņēmis beidzamos pāra gados, - man tomēr šķiet, ka ir varbūt nepareizi iesākt mūsu tautas tiesību atkarošanu ar nesenās pagātnes publisku kritiku un ārdišanu. [Tādas bija visu mūsu domas kopējās sēdēs un pārrunās. - L.S.]. To darīs un jau dara mūsu

pretinieki. Mūsu galvenam uzdevumam tagad jābūt - darīt visu iespējamo, lai vienotu un kopotu mūsu nelielos spēkus. Un tas nav panākams ar negatīvu kritiku, ar veco pagātnes kaislību uzsildīšanu, bet gan **vienīgi ar pozitīviem konstruktīviem lozungiem**. Patlaban, ko arī neteiktu, galvenais un vissvarīgākais šāds pozitīvs lozungs guļ starptautiskā laukā, t.i., **mūsu tautas un valsts patstāvības atgūšana. Uz to ir jākoncentrē visi spēki un visi prāti.**

Turpretim satversmes jautājumiem patreizējā momentā tik tiešām piekrīt otrās un pat trešās un ceturtās šķiras nozīme. Tie visi ir mūsu pašu iekšējā lieta. Demonstrēt ap tiem domu starpības, kādas neizbēgami radīsies, ja tos sāksim tagad diskutēt, nozīmētu tikai mūsu spēku skaldīšanu un sadrumstalošanu, kā arī mūsu spēku izšķiešanu ap lietām, kurām konkrētos apstākļos nav aktuālas nozīmes. Tas nozīmētu arī - pašiem dot trumpas mūsu starptautisko ienaidnieku rokās. Ja Dievs palīdzēs atgūt mūsu patstāvību, gan tad ar mūsu iekšējām lietām galā tiks!

Šoreiz tas tā - garāmejot. Pēc kārtīgas žurnāla izlasīšanas domāju atgriezties pie tā sīkāk. Tad rakstīšu Dr. Valteram [domāts Dr. Miķelis Valters. - L.S.] tieši, jo tagad ir iemesls to darīt: šī ir **pirmā** vēsts, ko no viņa esmu **tieši** saņēmis. Līdz šim pa visu okupācijas laiku par viņu gandrīz nekā nezināju un ja ko nebūt dzirdēju, tad tikai aplinkus.

No svara tomēr būtu, ka mēs ar Tevi un tāpat ar Oliņu un Dr. Bīlmani - un eventuāli, ja tas iespējams, arī ar Jūliju - mūsu uzskatus jau laikus saskaņotu attiecībā uz plāksni, kādā Dr. Valters zināmā mērā varētu ievirzīt visu mūsu kopējo lietu. Es vismaz tagad, no pirmā acu uzmetiena, jūtu pret to tikai bažas un nekā laba neparedzu.

Ar daudz sirsnīgiem sveicieniem,

/V.S./"

Sūtņa V. Salnā 1943. gada 21. oktobra
vēstule (Nr.58) sūtnim K. Zariņam

"Sakarā ar mūsu jūrnikiem, kurus Tu skar savās š.g. 4. oktobra Nr. 1095 un 8. oktobra Nr. 1159 vēstulēs, vēl jāsaka sekojošais.

Ar savu š.g. 7. oktobra telegrammu Tevi jau informēju par 51 mūsu jūrnīku nodarbes kvalifikāciju. Jau sen esmu Tev gribējis nosūtīt sarakstu par visiem mūsu jūrnīkiem ar sīku viņu raksturojumu un arodu kvalifikācijām. Bet tā sastādīšana neiet tik ātri, kā domāju. Ziņas, ko snieguši paši par sevi mūsu puisi, izrādās bieži vien stipri pretrunīgas. Tāpēc gribot negribot jāizdara to sīka pārbaude dažādiem līdzekļiem. Tagad pie šīs lietas kārtošanas dūšīgi vien strādā Siliņš, kā jaunnodibinātās Zviedru -latviešu palīdzības komitejas sekretārs. Arī šodien viņš ir Sociālstyrelsen'ā un turpina pārbaudīt dažādas izziņas, kas jau atrodas mūsu rokās, salīdzinot tās ar tur esošiem materiāliem. - Ļoti iespējams, ka jaunnedēļ šis saraksts būs gatavs un tad to tūdaļ Tev varēšu nosūtīt.

Domāju, ka būtu no liela svara, ka šāds saraksts ar sīkiem individuāliem raksturojumiem būtu Tavās rokās, jo tad, kad ienāktu no kādām nebūt Tavas zemes iestādēm pieprasījums par kādu no mūsu še esošiem jūrnīkiem, Tu varētu tūdaļ uz vietas bez vilcināšanās dot vajadzīgās izziņas un atsauksmes.

Ja nu Tavas zemes iestādes piekristu dot kādam pārim no mūsu jūrnīkiem - aspirantiem atļauju braukt uz Tavu zemi un iestāties tur dienestā, un ja Tu maksātu viņiem avansveidīgi ceļnaudu, tad es gan domāju, ka jau šai galā, t.i, Stokholmā, vēl pirms atļauju izsniegšanas, Tavas zemes attiecīgai iestādei no mūsu jūrnīkiem jau pirms izbraukšanas jāņem stingras saistības raksti par to, ka viņi 1) kalpos tādā un tādā dienestā zem tādas un tādas iestādes pārziņas, 2) ka viņi neceļ ierunas, ja no

viņu algas, kura ir tik un cik liela, ik mēnešus atvelk tādu un tādu summu vai procentu un iemaksā Latvijas Londonas sūtniecības kasē izliktā avansa deldēšanai un 3) ka viņu apdrošināšanas polises atrodas Latvijas Londonas sūtniecības pārziņā un rīcībā tikmēr, kamēr izliktais avanss segts. Tikai tādā veidā būs iegūtas pilnīgas garantijas, ka izliktais avanss patiešām tiks atmaksāts."

**Sūtņa V. Salnā 1943. gada 22. oktobra
vēstule (Nr.59) sūtnim K. Zariņam**

"Līdz ar šo nosūtu Tev norakstu no Berlīnes Prisevhof lēmuma latviešu tvaikoņa "AUSMA" lietā, Dr. Baur'a pavadvēstuli pie prof. Laun'a atsaukšanas par minēto lēmumu un norakstu no šīs Laun'a atsaukšanas. - Šie visi vēl ir no materiāliem, ko atveda Leonīds Siliņš. Bez tam klāt pielieku arī vācu tautas frontes arod kustības opozīcijas uzsaukumu itāļu tautai pēc Musolini padzīšanas un no šās pašas opozīcijas viena vīra, kas tagad atrodas šē emigrācijā, rakstu "National - Bolschewismus", kas tiek cirkulēts šejienes valdošā partijā. [Domāta sociāldemokrātu partija. - L.S.].

Abi tie atspoguļojot uzskatus, kādi visumā valdot tagad pret Hitleru noskaņotajā Vācijā, lielā mērā armijā un strādniecībā.

Ne bez intereses var būt arī šejienes ref. baznīcas mācītāja novērtējums tagadējam lielinieku jaunajam kursam iepretim reliģijai.

Visbeidzot šē klāt atradīsi arī vienu eksemplāru no mana beidzamā pārskata par stāvokli dzimtenē š.g. augustā. Nedomāju, ka tas Tev sniegs daudz ko jaunu, jo par daudzām lietām, kas šai pārskatā ietilpinātas, esmu Tev jau ziņojis dažādās savās beidzamās vēstulēs. Tomēr šis un tas varbūt būs arī priekš Tevis jauns, ko var tālāk izlietot.

Šis pārskats, kā redzi, ir vācu valodā, jo bija domāta galvenā kārtā šejienes iestādēm un personām. Esmu no tā pa vienam eksemplāram nodevis arī Sandy [Makkibinam. - L.S.] un Dr. Alfrēda kungiem. Gadījumā, ja beidzami to tulkos angļu valodā, un ja es no tiem tulkojumu dabūšu, tad nosūtīšu Tev arī.

Priekš Arģentīnas [Oliņam. - L.S.] un Vašingtonas [Bilmanim. - L.S.] dakteriem pārskatu nosūtu Tev pa citu ceļu.

Jā, tagad apstiprinās galīgi kalkulācija par mūsu leģiona lielumu - septembra mēnesī tanī ietilpuši ne mazāk kā 50 000 vīru. Tie apbruņoti ar visu šķiru ieročiem, izņemot tikai aviāciju un marīni.

Frontes sektoru ziemeļos no Veļikijie Luki, gar Ilmeņa ezeru līdz Ladogai turot galvenā kārtā latvieši, igauņi, somi un pa daļai arī spāņi. Noskaņojums dzimtenē - cīnīties pret lieliniekiem, ja vajadzīgs - līdz beidzamam vīram.

Kādā savā radorunā ģen. Bangerskis nesen paziņoja, ka pats vadonis esot apmeklējis arī frontes sektoru, kurā cīnoties mūsu leģions. Viņš esot ļoti uzslavējis latviešu karavīru augstās kaujas spējas un teicis, ka tādai tautai, kas tā cīnoties, esot jāieņem izcilus vieta jaunajā Eiropā. [Bangerska propaganda ārzemēm. - L.S.]

Tikai, diemžēl, līdz šim šis pats "fūhrers" ir liedzis atzīt šis varonīgās tautas patstāvības un suverenitātes tiesības!

Ka mūsu zēni tiešām cīnās nepārspēti varonīgi, tā, ka pilnīgi pārsteidzot vāciešus pašus, to apliecina arī no citām pusēm. Par to stāsta jūrnieki - bēgļi, to pierāda arī, piem., radoraidījumi, kas beidzamā laikā jau izdarīti vairākas reizes no Rīgas un kuros sniegti speciāli apraksti par latviešu brīvprātīgo cīņām Volhovas frontē.

Raksturīgi ir jau tas, ka šādi radioapraksti tagad vispārīgi tiek sniegti un pieļauti - līdz pat š.g.

jūlija mēneša beigām nekā tamlīdzīga nebija.

Arī tādu nieka lietu mums nācies iekarot ar savām asinīm! Pēc tā, kas norisinās frontē, vācietis vienkārši neuzdrošinājās to noklusēt.

Tava un Bīlmaņa nošu iesniegšana sakarā ar Maskavas konferenci tika vispārīgi atzīmēta šejienes presē. "Socialdemokraten" bija sakarā ar to ievietojis pat garāku rakstu. Tā izgriezumu šē pievienoju."

Sūtnis K. Zariņš turpināja risināt Zviedrijā nokļuvušo latviešu jūrnieku problēmu, stādamies sakaros ar angļu iestādēm.

**Sūtnis K. Zariņa 1943. gada 29. oktobra
vēstule sūtnim V. Salnajam**

"Mīlais draugs:

Nupat kā nosūtīju Tev sekojošo telegrammu: "COMPETENT AUTHORITIES STATE ALL LATVIAN SEAMEN COULD BE USED HERE ENTRY WILL BE FACILITATED IF YOU CAN OBTAIN TRANSPORT STOP CONVINCED NO DIFFICULTIES PAYMENT FARES THIS END". [Zīmīgi, ka tad, kad angļiem vajadzēja dzīvo kara materiālu - latviešu jūrniekus, tad nebija nekādu grūtību izgādāt vīzas un arī ceļa naudu! - L.S.]

Savā pēdējā vēstulē jau informēju Tevi par sarunām, kādas man te bija ievadītas ar Ministry of war Transport, kā arī nosūtīju Tev norakstus no manas sarakstes šai lietā. Uz savu pēdējo vēstuli ministrijai līdz šim nebiju saņēmis nekādu atbildi, bet tagad piezvanīja sūtniecībai attiecīgais ierēdnis, kas šo lietu kārtu, un informēja, ka viņi varētu izlietot visus mūsu jūrniekus, vienalga, kāds arī būtu viņu amats. Šeit ierodoties jūrnieki nekavējoši tiktu ieskaitīti Baltijas jūrnieku 'pool'ī, un viņi tūlīt sāktu saņemt algu, pagaidām gan tikai 80% apmērā, bet nekavējoties ar uzmunsterēšanu - pilnu. Tāpat ministrija apņemas rūpēties, lai iebraukšanas atļauju izsniegšana tiktu atvieglota. Tik tālu nu viss

būtu labi, bet nu nāk tas resnais gals - pati pārbraukšana uz šejieni. To no šī gala neesot iespējams kārtot, bet tas jākārtojot otrā galā - Zviedrijas. Kā par iebraukšanas atvieglojumiem, tā par darbu viņi rūpēšoties priekš visām tām personām, kurām Jums izdodas sagādāt pārbraukšanas iespējamības. Nezinu, vai ārpus lidmašīnām ir vēl kādi citi transporta veidi, bet to jau visvieglāk Tu pats varēsi noskaidrot uz vietas. Kaut tik nebūtu jāgaida pārāk ilgi uz kārtu lidmašīnu.

Rezervējot vietas lidmašīnā, lūdzu parunā arī par biļešu samaksu. Esmu pārliecināts, ka Aerotransports piekritīs samaksai šinī galā, jo mums jau ir bijis precedents ar Kampusu [sūtniecības sekretārs Zviedrijā. - L.S.], kur pie tam vēl gaiskuģniecības sabiedrība nebūt nesteidzās ar rēķina piesūtīšanu, un mums pašiem te bija jāatgādina, ka brauciens vēl vienmēr nav samaksāts. Samaksājot šeit par biļetēm, naudas jautājums nekādas grūtības nesagādātu - es vajadzīgos līdzekļus izliktu, un jau pie pirmās algas izmaksas no 'pool'a vai attiecīga kuģa kapteiņa varētu uzsākt izdarīt atvilkumus, un samērā īsā laikā izliktā nauda būtu samaksāta. [Pēkšņi nav nekādu grūtību ar naudas līdzekļiem, nedz vizām, bet tad, kad vajadzēja kārtot manu braukšanu, tad radās nepārspējamās grūtības... Fakts paliek tas, ka no jūrniekiem sūtnis ieguva materiālu labumu, ne tikai ar Latvijas ārzemju pasu izdošanu, par ko ņēma samaksu, bet arī, domājams, attiecīgus procentus no jūrnieku algām. Jājautā arī, kas notika ar polisēm, resp. apdrošināšanām, kas bija deponētas sūtniecībā par katru jūrnieku? Kur palika apdrošināšanas naudas par tiem, kuri gāja bojā? Kāpēc sūtnis nedeva naudu arī slepenās satiksmes uzturēšanai no Zviedrijas ar Latviju, kas bija tik svarīgas visai politiskai darbībai? - L.S.]

Lai Dievs Tev palīdz Tavās pūlēs un lai dod, ka arī mūsu jūrnieki Zviedrijā reiz tiktu uz zaļa zara. [Uz "zaļa zara" viņi netika, bet daudzi atdeva savas

dzīvības, domādami, ka tā cīnās par Latvijas brīvību, bet tika piekrāpti! To visu rakstu, lai nebūtu nepamatotas aizdomas par visa minētā jautājuma finansiālo kārtošanu, kas var interesēt šo latviešu jūrnieru piederīgos kā mantiniekus. - L.S.]

Ar sirsnīgiem sveicieniem,

/K. Zariņš/"

**Sūtņa V. Salnā 1943. gada 15. novembra
vēstule (Nr.60) sūtnim K. Zariņam**

"Mīļais draugs:

Sandy [Makkibins. - L.S.] pēc pāris dienām dodas ceļā uz Londonu. Viņš pats, droši vien, personīgi nodos Tev arī šo vēstuli un katrā ziņā runās ar Tevi par manu budžeta lietu, jo esmu viņu lūdzis to darīt. Viņš arī zina visos sīkumos manu finansiālo stāvokli, pareizāk- nestāvokli, jo taisni viņš ir bijis tas, kas man visu laiku ir sistemātiski aizdevis no savas kabatas vienmēr, kad man vairs nekur nebija kur griezties un kur glābiņu meklēt. Man parāds pie viņa uz šo datumu ir pieci tūkstoši pieci simti zv. kronas. /P.S. 21/11-43. Šodien paņēmu vēl no viņa Kr. 500,-, tā kā tagad esmu viņam pavisam parādā 6000,- Kr. Būšu ļoti pateicīgs, ja Tu viņam samaksāsi uz mana rēķina angļu mārciņās, pēc kursa 12 Kr., šitāds šē samērā neoficiālais kurs, kas kopā iztaisīs £ 500,- V.S./ [Sandy, kā redzams, vēl nebija aizbraucis. - L.S.]

Tālāk, viņš zin, var sacīt, gandrīz vai visos sīkumos darbu, kas šē tiek veikts, un arī to, kas būtu jādara. Ja mēs, baltieši, šē samērā stipri cieši kopā turamies, tad arī par to viņam nākas vislielākā pateicība. Priekš Sandy Baltijas lieta lielā mērā ir kļuvusi par viņa personīgu lietu: viņš cieš kopā ar mums par mūsu neveiksmēm un priecājas līdz ar mums par katru ieguvumu.

Arī mana budžeta lietā viņš ir apņēmies darīt no savas puses visu iespējamo, lai nāktu Tev palīgā, lai

to pilnā mērā un pozitīvi nokārtotu. Viņa pārliecība pie tam ir, ka tas ir iespējams. Pamatojoties uz mūsu līdzšinējo saraksti ar Tevi šinī jautājumā, esmu dziļi pārliecināts, ka arī Tu sirsnīgi vēlies šo jautājumu pozitīvi atrisināt.

Arī par budžeta apmēriem, kā arī motīvus, kāpēc būtu nepieciešams tāds vai citāds apmērs, - par visu to Tev S. [Sandy. - L.S.] sīkāk pastāstīs.

Ja, turpretim, visa šī lieta arī tagad paliktu tik pat nenoteiktā stāvoklī, kādā tā līdz šim bijusi, tad patiešām es vairs nezinu un nesaprotu, ko lai iesāku.

Dzirdēju, ka šejienes Tavš kolēģis bijis šē atvaļinājumu pavadīt. Izdzirdis to, cerēju, ka būs varbūt kāda patikama ziņa no U.D. sakarā ar ievadītām sarunām par aizņēmumu, kuras, cik zināms, ar Tevi turpināt bij šejienieši uzdevuši Tavam šejienes kolēģim. Diemžēl, līdz šim šīs cerības ir palikušas nepiepildītas. U.D. vispārīgi klusē.

Pēc pāra dienām satikšu ministri J., tad aptaujāšos, taču nedomāju, ka viņš ko nebūt varēs pasacīt: ja jau viņam kas būtu bijis sakāms, tad viņš jau sen būtu man piezvanījis. Acīmredzot, viņam nekā nav ko sacīt. - Tātad laikam gan visa tā aizņēmuma padarīšana ir jāuzlūko par izčibējušu.

Tas tikai lieku reizi pastiprina, ka paliek tikai viena iespēja, proti - budžeta izprasīšana Londonā un tā pārvešana šurp. Bet, kā teikts, palieku tai pārliecībā, ka visu to Tev ar S. palīdzību un atbalstu izdosies nokārtot. /P.S. Nosūtīts ar Sandy, klāt Nermaņa 18/11 runa, 2 eks. pārskats par Latvijas stāvokli augustā Bīlmanim un Dr. Oliņam un vēstule pārskats par 18. novembra svinībām/.

Ar daudz sirsnīgiem sveicieniem

Tavs /V.S./"

Sūtņa V. Salnā 1943. gada 16. novembra
vēstule (Nr.61) sūtnim K. Zariņam

"Mīļais draugs:

Pa citu ceļu nosūtīju Tev vēl divus eksemplārus mana pārskata vācu valodā par stāvokli dzimtenē augusta mēnesī. Tie domāti priekš aizokeāna dakteriem [Oliņam un Bīlmanim. - L.S.]. Ceru, ka savu eksemplāru Tu jau būsi saņēmis. To nosūtīju Tev pie 22. oktobra vēstules Nr. 59, pie kuras pievienoju arī vairākus citus pielikumus.

Bez tam šē klāt Tu atradīsi arī mūsu ģenerāldirektorijas [okupētajā Latvijā vācu ieceltās. - L.S.] iesniegumu Himleram š.g. oktobra mēnesī.

15. novembrī Rīgas Domes laukumā notikusi milzīga demonstrācija pret "Maskavas konferenci". Demonstrāciju rīkojis arodbiedrību Centrālbirojs.

Ši uzstāšanās pavedina uz dažām pārdomām. - Pats par sevi saprotams, ka nav nemaz ko domāt, ka tagadējos apstākļos varētu tikt sarīkota demonstrācija, kurā piedalījušies, ja ticēt ziņojumam, vairāk kā simts tūkstošu dalībnieku, bez okupācijas varas piekrišanas un atbalsta [vācu okupantu organizēta un politiski vadīta. - L.S.]. Droši vien, nebūs maldīgi pieņemt pat, ka šinī gadījumā pati demonstrācijas rīkošanas ideja pieder vācu okupācijas varai. Uz šādām domām pavedina daži notikumi, kas īsi pirms demonstrācijas Rīgā bija notikuši Igaunijā. Tur Dr.Māe, kā zināms, izsludinājis jaunu mobilizāciju. Savos uzsaukumos Māe pie tam deklarējis, ka šī esot **pirmā** mobilizācija, kas tikšot izvesta uz **Igaunijas** likumu pamata.

Kas šie par Igaunijas likumiem? Vai Vācija būtu atzinusi Igaunijas patstāvību un suverenitāti? Nekā tamlīdzīga. Bet pirms mobilizācijas notikusi zināma priekšspēle, kurai bijušas zināmas sekas.

Proti, vācu okupācijas varas, resp., Himlera pārstāvis griezies pie patstāvīgās Igaunijas redzamiem darbinie-

kiem, kā pie Ullotsa un vēl citiem, lai viņš kopā ar **ārzemēs esošiem sūtņiem atklāti pieteicot karu Krievijai.** Sabiedriskie darbinieki uz to neesot iegājuši, motivēdami, ka karu var pieteikt tikai suverēnas valsts orgāni, bet ne atsevišķi politiski darbinieki, neskatoties uz to, cik redzamās vietās beidzamie arī kādreiz nebūtu atradušies.

Pēc tam okupācijas vīri gribējuši, lai šādu kara pieteikšanu **izdarot tagad funkcionējušie pagastu vecākie un pilsētu galvas.** Kad arī šī ideja izkritusi cauri, tad okupācijas vara paaugstinājusi pulkvedi Sodla par ģenerāli, iecēlusi viņu par ģenerālinspektoru igauņu leģionam un ielikusi to ģenerālpadomniekos ar kara ministra tituli. - Pēc tam nu nākusi Dr. Māe mobilizācija ar lepno paziņojumu, ka tā notiek uz "Igaunijas pašas likumu pamata." [Arī ģenerāli Rūdolfu Bangerski Latvijā vācieši iecēla "ģenerālinspektora" amatā. - L.S.]

Ko tas norāda? Acīmredzot, vācietis ir ieinteresēts, lai redzamākā veidā tiktu nodemonstrēta vietējo iedzīvotāju nelokāma griba cīnīties pret lieliniekiem. Vācietim tas, jādomā, vajadzīgs aiz diviem iemesliem: a) lai pastiprinātu savas propagandas iespaidu ārzemēs par savu Eiropas glābšanas misiju no lieliniecisma un b) lai sekmīgāk izvestu cilvēku vervēšanu armijai.

Vācietis labi apzinās un saprot, ka vietējie iedzīvotāji nāvīgi ienīst lieliniekus un šai pašā laikā katrā ziņā vēlas atgūt savas valsts patstāvību. Ņemot vērā šīs iedzīvotāju noskaņas, **vācietis tad arī cenšas izmantot tās savu nolūku sasniegšanai un izdara to tādā veidā. Kas viņam tiesiski tomēr atstāj brīvas rokas nākotnē un nekādas formālas saistības attiecībā uz patstāvības jautājumu neuzliek.**

Mēģinājums ar Igaunijas sabiedriskiem darbiniekiem parādīja, ka tas cauri neiet, un ministra titula piešķiršana atsevišķai personai, negrozot vispār

valstiski-tiesisko stāvokli, padara uz āru visu šo lietu mazliet komisku un nenopietnu.

To vācietis ir ņēmis vērā un Latvijā to pašu mērķu sasniegšanai iet citu, daudz vienkāršāku ceļu. Tiek dots rīkojums arodbiedrību centrālai vadībai rīkot plašu strādnieku, resp., vispārīgu tā saucamās darba tautas demonstrāciju. Tanī notiek runas, kuras pilnīgi dibināti asi un neliekuļoti vēršas pret agrāko lielinieku teroru un Maskavas absolūti nedibinātu plātīšanos ar Latvijas brīvprātīgu iekļaušanos Padomijā. Šais runās ir viegli iešmugulēt ne uz ko nedibinātu apgalvojumu, ka Maskavas konferencē **arī angļu-sakšu delegāti**, klusu ciešot, ir pieņēmuši kremļa viedokli un Baltijas valstis tamlīdz nodevuši Maskavas neierobežotā varā. Tālāk tiek deklarēts, - un te, bez šaubām, runātāji atkal izteic tautas patieso izjūtu, - ka Latvijas tauta ne zem kādiem apstākļiem šādu stāvokli nevar akceptēt, kategoriski un nepārsūdzami noraida to, izsaka savu stingru apņemšanos cīnīties ar ieročiem rokā un visādi citādi pret bolševistisko Krieviju un prasa, lai Latvijas pašvaldība šo tautas vienbalsīgo gribu izpilda ne tikai vārdos, **bet arī darbos.**

Un patiešām, 16. novembra vakarā [1943. gadā. - L.S.] arī tiek jau pa radio paziņots, ka Latvijas ģenerāldirektorija savā sēdē nolēmusi izsludināt no 15 līdz 24 gadu gājumiem vispārēju mobilizāciju, kuras praktisku izvešanu uzdod ģenerālim Dankeram.

Bet neatkarīgi no tā, jau tūliņ pēc demonstrācijas stājās darbā Göbelsa mašīnērija un izmanto visplašākos apmēros propagandas nolūkos latviešu uzstāšanos pret Maskavas konferenci utt. Notiek tas caur daudzajām kontinenta radiostacijām un caur visu kontinenta presi. It sevišķi Vācijas lielā prese ir pilna ar rakstiem pirmā lappusē par to, ka viena no tautām, kas visvairāk cietusi no lieliniekiem, piesaka cīņu uz dzīvību un nāvi bolševismam etc., etc.

Tā ir medaļas viena puse, kas rāda, ka **visa šī lieta ir viens mazs loceklītis Vācijas kara mērķu plānos un ka šinī ziņā mūsu strādniecība un arī citi mūsu tautas locekļi ir tikai ieroči.**

Bet medaļai ir arī otra puse, un tā ir tā, ka Maskavas konferences komunikāta redakcija ir tāda, kas pieļauj dažu labu lietu tulkot tā un arī citādi."

Tālāk savā vēstulē Salnais raksta, ka daudzi ir neapmierināti, arī Zviedrijā esošie latviešu bēgļi, un izsaka šaubas par Maskavas konferences rezultātiem, apšaubot angļu-sakšu politiku un nolūkus. Viņš arī piemetina:

"..no otras puses, gandrīz diendienā "Pravda", Maskavas radio etc. nenogurstoši ķērc, ka drīz pienāks diena, kad sarkanie "atbrīvos" no jauna Baltijas tautas un ieklaus tās Padomijas "laimīgo" tautu saimē...".

Kopā ar šo vēstuli Salnais nosūta Zariņam arī izgriezumus no DZO, mācītāja *Murrey* sprediķi, tad gandrīz burtiskas stenogrammas no a) radionoraidījuma par pretboļševiku demonstrāciju (divi eksemplāri) 13/11; b) par Darba dienesta atvaļināto latviešu jaunekļu parādi 1/10 (divi eksemplāri) un ģenerāldirektorijas iesniegumu Himleram.

**Sūtņa V. Salnā 1943. gada 20. novembra
vēstule (Nr.62) sūtnim K. Zariņam**

"Mīļais draugs:

še klāt - "Zviedru-latviešu palīdzības komitejas" priekšsēdētāja, konsula Sandes raksts par palīdzību mūsu bērniem Latvijā.

Ko komiteja pati domā darīt še šai ziņā, tas redzams no konsula raksta. Es gribētu tikai pasvītrot, ka, ja eventuāli būtu iespējams ko nebūt šai virzienā darīt arī Anglijā, tad visa akcija būtu jādara caur šo komiteju.

Par pašu komiteju es jau Tev minēju kādā savā agrākā vēstulē. Komiteju es pats noorganizēju un visus locekļus

esmu izmeklējis kopīgi ar konsulu Sandi un aprunājušies ar Tepferi un mūsu pulkvedi [Kikuli. - L.S.]. Komitejas sēdēs arī es pats personīgi pēc iespējas un vajadzības piedalos. No latviešiem tanī ieiet rūpnieks Lasmanis un redaktors Siliņš.

Komiteja atrodas ciešā sakarā un kontaktā ar Zviedru-latviešu tuvināšanās biedrību, ar zviedru attiecīgām organizācijām un tām oficiālām šejienes iestādēm, kuras pārziņa sociālās apgādes lietas.

Komiteja jau ar visām šīm iestādēm ir uzņēmusi sakarus.

Komitejai ir savs birojs, par kura rašanos gandrīz simtprocentīgi jāpateicas konsulam Sandem. Birojā ik dienas dežurē trīs stundas sekretārs Siliņš, izvedot visu bēgļu reģistrāciju ar ševišķām anketām, sniedzot padomus, nākot palīgā pie dažādu formalitāšu kārtošanas, izsniedzot no gadījuma uz gadījumu visnepieciešamākos pabalstus utt., utt.

Laipns lūgums pie Tevis - skatīt cauri pēc iespējas drīzi konsula Sandes, resp., komitejas ierosināto jautājumu. **Ja Tu visai lietai piekristu, tad šo jautājumu komiteja iekustinās arī Vašingtonā pie Bīlmaņa un tāpat arī Buenos-Airesā pie Dr. Oliņa un Ženēvā pie Feldmaņa.** Komitejas uzskats ir, ka šis, tāpat arī eventuāli nākošie ierosinājumi vai akcijas palīdzības organizēšanai priekš Latvijas, kurus komiteja gribētu izvest ārzemēs, varētu tikt ievadīti un uzsākti tikai ar Tavu, kā Latvijas valdības 1940. gada 17. maija pilnvaru nesēja iepriekšēju piekrišanu un sankciju. [Sūtnis K. Zariņš, pilnvaru nesējs, neko nedarīja. - L.S.]

Ar daudz sveicieniem,

/V.S./".

Sūtņa V. Salnā 1943. gada 20. novembra
vēstule (Nr.63) sūtnim K. Zariņam

Šajā vēstulē sūtnim K. Zariņam V. Salnais ziņo par Latvijas valsts 25 gadu proklamēšanas dienas svinībām Stokholmā.

"Mīļais draugs:

Tā - 18. novembri, mūsu valsts proklamēšanas dienu un 25 gadu atceri, arī mēs esam nosvinējuši. Un kā pēc pašu izjūtas, tā pēc zviedru atsauksmēm - tas ir izdevies ļoti labi.

Pati svētku svinēšana notika šādi:

17. novembrī plkst. 19.30 biju noorganizējis dievkalpojumu Kungsholmas Ulrika Eleonora baznīcā. Dievkalpojumu noturēja mācītājs Roberts Murrey [Franču draudze. - L.S.] zviedru valodā, un ar zolo dziesmām (Mozarta Hallelūjā un Gounod'a Repentire) uzstājās igauņu operdziedātāja, ministra kundze Tereze Rei.

Kungsholmas baznīca pati par sevi jau ir ļoti skaista. Pulcējušies bija 250-300 personas latviešu un zviedru. [Tur bija arī liels skaits igauņu un lietuviešu. - L.S.] Latviešu, pareizāk sakot - Latvijas pavalstnieku bija ap 60-70, no kuriem savukārt ap 20 personu - Stokholmā atrodošies jūrnieki. No ārzemniekiem bija klāt abu pārējo Baltijas valstu sūtņi, sekretāri un daudzi viņu koloniju locekļi. Mūsu lielie dienvidu kaimiņi [poļi. - L.S.] bij atsūtījuši savu speciālo pārstāvi. No šejienes vairāk vai mazāk oficiālām personām dievkalpojumā piedalījās bijušie legāciju darbinieki, dažī galma kungi, militārie atašeji etc.

Mācītāja Murreya sprediķis bij izcilus labs un spēcīgs un viss dievkalpojums tika novadīts ļoti skaisti. Murreya sprediķa tekstu še klāt pievienoju zviedru valodā, jo nav patlaban laika to pārtulkot, - lai Ozoliņa kungs ir tik laipns un izdara to.

Pēc dievkalpojuma biju aicinājis kādas 100 personas no baznīcēniem uz tasi kafijas turpat baznīcas padomes

sanāksmes telpās. Te es noturēju latviešu valodā īsu uzrunu. - Vakars pagāja ļoti omulīgi, sarunās un klausoties mūsu jaunatnes - studentu un jūrnieku - dziedātās tautas dziesmās. Šī kopdziedāšana, kā arī mūsu tautas dziesmu pašu jaukās melodijas atstāja ne tikai uz latviešiem, bet arī uz klātesošiem ārzemniekiem dziļu iespaidu. Lai gan mūsu puisi bij no visdažādākiem kuģiem, tie tomēr dziedāja tik saskaņoti un jauki, it kā kad būtu diendienā noturējuši kopējus mēģinājumus. [Dziedāšanu vadīja studenti. - L.S.]

Šī kafija ieilga līdz 11.30 naktī.

18. novembrī no plkst. 11.30 līdz 4 dienā bij pie manis mājā to pieņemšana, kas vēlējās personīgi nākt ar apsveikumiem. Tādu bij ap 50 personu, pa lielākai daļai Latvijas draugi zviedri.

Nozlēgumā iekš restorāna Riche svētku telpām bij bankets, kurā piedalījās ap 60 personu, latviešu un zviedru. Baltijas valstu sūtņi un sekretāri. [Arī pretestības kustību pārstāvji no Igaunijas, Latvijas un Lietuvas. - L.S.] Dalībnieki bija ar dāmām, visi vakara tualetēs.

Banketā es turēju īsu svētku runu, kuras tekstu še pielieku klāt. Man atbildēja plkv. Lovens, kurš uzsauca arī tostū patstāvīgas Latvijas nākotnei.

Tā, pāra vārdos, noritēja še pie mums mūsu valsts patstāvības proklamēšanas 25 gadu atceres svinības.

Viens, kas vēl jāpastrīpo: tik daudz rakstisku apsveikumu, kā šogad, nav bijis še nevienā 18. novembrī pa visiem šiem pagājušiem okupācijas gadiem.

Tā, varbūt, laba zīme!

Arī dzimtenē šogad, pirmo reizi pa visiem okupācijas laikiem, vācieši pielaiduši 18. novembra svinēšanu. Akti tikuši noturēti skolās un dievkalpojumi baznīcās.

Priekš pusdienas noticis liels gājiens uz Brāļu kapiem. Gājiens atklājies ar skolniekiem, tad nākuši studenti, "pašvaldības" iestāžu darbinieki, aizsargi

etc. Brāļu kapos nolikti vainagi. Pēc tam gājiens devies uz Brīvības pieminekli, pie kura ģenerālis Bangerskis un Dankers nolikuši vainagus. Vispārīgi Brīvības piemineklis taisni vai slīcis ziedos. Pilsēta bijusi pušķota nacionāliem karogiem. Ap plkst. 13 vai 14 p.p. notikusi militāra parāde, kuru pieņēmis ģen. Bangerskis. Visur spēlēta, dziedāta mūsu nacionālā himna. Vienīgi pēc pulkv. Silgaiļa runas, kurā tas pateicies "vadonim" par "atbrīvošanu", spēlēta vācu himna.

Arī citādi runas, kā, piemēram, Dankera runā Nacionālā teātrī, runāts par brīvu un neatkarīgu Latviju.

Ja no visa tā gribētu spriest par Vācijas stāju mūsu patstāvības lietā, tad varētu tīri vai sacīt: Vācija grib šo patstāvību restaurēt."

Tālāk savā vēstulē Salnais tomēr raksta:

"Skaidrs, ka visa šī vācu rīcība ir tikai taktika, ar kuras palīdzību tā domā iegūt lielākas sekmes izsludinātajā mobilizācijā un citāda veida sadarbībā."

Sūtnis K. Zariņš pieprasīja pārskatus par baznīcu darbību okupācijas laikos vispār. Sūtnis Salnais savukārt pieprasīja, lai šos pārskatus dod no Latvijas. Vienu šādu pārskatu gatavoja pats arhibīskaps, tas tomēr vēl nebija atsūtīts. Neliels pārskats tika atsūtīts sūtnim J. Tepferam par pareizticīgās baznīcas stāvokli. Tas tomēr nesedza visu tematu. Daļa no šī temata tika sastādīta no pieejamiem rakstiem laikrakstos, un tas bija arī vispārējā pārskatā "Ein Jahr deutscher Okkupation in Lettland". K. Zariņš pieprasīja ar telegrammu sīkāku pārskatu.

Arī ar jūrnieku pārsūtīšanu radās jauni sarežģījumi, jo nebija nekādas lidmašīnu satiksmes no Stokholmas uz Londonu, tā bija pārtraukta. Par to visu sūtnis V. Salnais raksta sūtnim K. Zariņam 1943. gada 25. novembrī savā vēstulē Nr. 64 un piebilst:

"Lūdzu raksti steidzami par lietām sakarā ar Maskavas konferenci. Tas vajadzīgs daža laba satraukta prāta nomierināšanai un lai efektīvi nāktu talkā dzimtenē mūsu draugiem, kuri ar tagadējo kontinenta kungu

propagandu un jampadraci ap šo konferenci tiek nostādīti patiešām smagā stāvoklī." [Patiesība ir tāda, ka sabiedrotie slēpa kā konferences tematus, tā arī lēmumus. - L.S.]

**Sūtņa V. Salnā 1943. gada 22. decembra
vēstule (Nr.65) sūtnim K. Zariņam**

Šajā vēstulē sūtnis V. Salnais raksta:

"Mīļais draugs:

Atsevišķās aploksnēs nosūtu Jūlija biļetenus Tev un Dr. Alfrēdam. Beidzamo biļetenu Nr. 86, kuru pielieku šē klāt, saņēmu pa pastu līdz ar nelielu vēstuli. Saskaņā ar Jūlija lūgumu, esi tik laipns un pēc izlasīšanas šo biļetenu nosūti Dr. Alfrēdam.

Jūlijs sūdzas, ka dzīvojot kā maisā... Un patiešām arī no šejienes vēl nav nekādi izdevies nodibināt ar viņu ne kārtīgu, ne nekārtīgu satiksmi. Tāpēc arī Tavi diezgan daudzi sūtījumi atrodas vēl arvien pie manis. Tagad šķiroju Tavu korespondenci Jūlijam un gribu to, kas piemērota šādam ceļam, mēģināt sūtīt pa parasto pastu. Varbūt, ka aiziet, jo manu pa pastu viņam novembra beigās sūtīto vēstuli, kā Jūlijs pats raksta, viņš tomēr esot saņēmis un pat neuzplēstu. Paša Jūlija vēstule man gan pienāca dūšīgi izcenzēta, gan ķīmiski, gan citādi. Tomēr, neskatoties uz beidzamo, riskēju. [Vairākas reizes brīdināju Salno rakstīt kaut ko par LCP vēstulēs, ko sūtīja uz Šveici. - L.S.]

Šejienes tā saucamās Baltijas komitejas zem prof. Nermaņa vadības ilgi gatavotais rakstu krājums par Baltijas valstīm "Ha de rätt att leva?" tagad beidzot iznācis. Pa citu ceļu nosūtu to Tavai zināšanai un eventuālai tālākizlietošanai. Krājums ir pavisam labs. Arī prese tam ir laba. Pievienoju šē dažas atsauksmes par to. It sevišķi izdevusies ir doc. Schücka un ministra Reia raksti. Bet arī citi nebūt nav zemē metami. Pie

tam grāmata iznāca ļoti labā laikā: presē taisni tās iznākšanas laikā daudz tika spriedelēts sakarā ar beidzamām Teherānas un Kairas konferencēm, tā kā grāmatas iznākšana bija itin kā atbilde uz šo spriedelēšanu daļai no pašiem baltiešiem un pa daļai no šejienes tiem kultūrdarbiniekiem, kuri principus vēl, paldies Dievam, tura augstāk par dažu lielvalstu iedomātām interesēm un untumiem.

Baltijas komitejas nākošais nopietnais pasākums būs lielākas apspriedes noorganizēšana par Baltijas valstīm uz nākošā gada apmēram 20. janvāri. [1944. gada. - L.S.]

Bēgļu ierašanās šē no Baltijas turpinās pastiprinātā tempā un apmēros. It sevišķi daudz viņu nāk no Igaunijas, bet arī no Latvijas nāk daudz vairāk, nekā pagājušā gadā. Pavisam šādu latviešu bēgļu, kas lielum lielā daļā ieradušies šogad, ir apmēram 120 cilvēku. Savā nospiedošā vairumā tie ir jūrnieki, tad zvejnieki un arī daži studenti.

Kā jau Tev esmu ziņojis, lai daudz maz nokārtotu bēgļu jautājumu, nodibināju jauktu Zviedru-latviešu komiteju ar mūsu šejienes konsulu kā priekšsēdētāju un Leonīdu S. kā sekretāru. Mūsu zināmais draugs Fr.B. [Francis Balodis. - L.S.] mēģināja gan jau no paša sākuma komiteju diskreditēt, jo tā apdraudēja viņa privāto politiku, bet, pateicoties komitejas nopietnai pieejai pie lietas, šos mēģinājumus satriecām jau pašā sākumā.

Un varu mierīgu sirdi sacīt, - komiteja darbojas ļoti labi. Ir jau izvesta visu bēgļu reģistrācija, gandrīz simtprocentīgi pārbaudīts, kas tie ir par ļaudīm, kas šē ieradušies, dažam labam no bēgļiem nākts palīgā dabūt piemērotāku darbu etc. Komiteja, protams, strādā visciešākā kontaktā ar šejienes oficiālām iestādēm.

Konsuls bija tik laipns, ka deva istabu, mēbeles un kancelejas piederumus biroja ierīkošanai, kur Leonīds S. tagad raujas nosvīdis no rīta līdz vakaram. Uz ziemsvētkiem visiem bēgļiem tika izsūtītas paciņas ar

svētku dāvaniņām un ar mazu avizīti - apsveikumu, kuras vienu numuru nosūtu Tev atsevišķā aploksnē.

Visi komitejas līdzekļi sastādās no ziedojumiem. [Neviens komitejas loceklis nebija atalgots. - L.S.]

Tagad ar jūrniekiem paliek tikai otrs jautājums, proti, vai izdosies ko nebūt panākt, lai dabūtu prom tos, kuri vēlās iestāties Tavas zemes flotes dienestā. Un šinī ziņā, kā zināms, galvenās grūtības tagad ir transportā, par kuru patlaban vēl nav lielākas skaidrības, kā tas bija, kad Tev par šo lietu rakstīju vienā no savām iepriekšējām vēstulēm."

Sūtņis K. Zariņš savā vēstulē Nr. 1275, rakstītā 1943. gada 12. novembrī, ziņo sūtņim V. Salnajam par saņemtiem materiāliem un saviem iesniegumiem F.O. [*Foreign Office*. - L.S.], kā arī raksta, ka neko vēl tuvāku nezinot par Maskavas konferenci.

1943. gada 27. novembrī sūtņis V. Salnais raksta sūtņim Jūlijam Feldmanim uz Ženēvu un saka, ka pagājusi vesela mūžība, kopš viņš kaut ko saņēmis no Feldmaņa.

Nobeidzot šo īso pārskatu par Latvijas sūtņu politisko darbību un savstarpējo saraksti, sevišķi "pilnvaru nesēja" sūtņa K. Zariņa un sūtņa Skandināvijas valstīs V. Salnā vēstulu apmaiņu, redzams no vēstulu satura*, cik politiski izolēti viņi bija - kā zemēs, kurās viņi Latviju pārstāvēja, tā arī no pašas okupētās Latvijas. To pašu var teikt arī par Dr. Alfrēdu Bilmani Amerikā un Latvijas pilnvaroto lietvedi Dr. Pēteri Oliņu Argentīnā un Brazīlijā. Arī par sūtņiem Miķeli Valteru Briselē un sūtņi Jūliju Feldmani Šveicē. Nevienam no šiem sūtņiem nebija nekādas pareizas faktu informācijas - ne politiskās, ne ekonomiskās, ne sociālās - par okupēto Latviju kā PSRS, tā Vācijas okupācijā un par iedzīvotāju patieso noskaņojumu,

* No Voldemāra Salnāja arhīva - LCP ārzemju delegācijas sekretāra Leonīda Siliņa pārstrādāšanai un sūtīšanai LCP vadībai uz Latviju 1943.-1944. gadā.

eventuālām pretestības kustībām etc. Viņu memorandi, iesniegumi, arī protesti, bija bieži, pārāk bieži dibināti uz dažāda rakstura no bēgļiem iegūtu informāciju, ko nebija iespējams viņiem pašiem pārbaudīt. To pateica man sūtnis V. Salnais. Paplašinoties Latvijas Centrālās padomes darbībai un nodibinoties tās sakariem ar Zviedriju un V. Salno 1943. gada 22. jūlijā, visa mūsu ārzemju sūtņu darbība ieguva politisku realitāti un Rietumu valstu respektu, jo dokumentācija, protesti, memorandi etc. nu nāca no vācu okupētās Latvijas ar pārbaudītiem un juridiski pamatotiem faktiem par turienes politisko, ekonomisko un sociālo stāvokli.

Par to visu tagad vajadzētu daudz vairāk pētīt un rakstīt, lai neizdarītu kļūdas ne nākotnē, ne tagadnē. Sūtņi M. Valters, J. Feldmanis, P. Oliņš, V. Salnais un A. Bilmanis bija politiski ar plašu skatu; to nevar teikt par K. Zariņu, "pilnvaru nesēju", kurš izrādīja "negribu" sadarboties ar LCP, kā to bieži praksē varēja redzēt.

Latvijas Centrālās padomes ziņojumi sūtņiem ārzemēs un LCP ārzemju delegācijai

Šie ziņojumi, ko parasti rakstīja un parakstīja prof. Konstantīns Čakste, pēc viņa apcietināšanas – citi, tika sūtīti uz Zviedriju tieši ar kurjeru laivām, kas nāca no Gotlandes, vai arī caur Igauniju vai Somiju uz Stokholmu. Ziņojumu un vēstuļu saturs ir ļoti dažāds. Pa šiem ceļiem tika sūtīti arī visi memorandi un iesniegumi ārzemju valdībām. Tādā pašā ceļā LCP vadībai uz Latviju nosūtītas sūtņu atbildes, ziņojumi un citi materiāli. Šo korespondenci no ārzemēm galvenā kārtā veica sūtnis V. Salnais ar kundzi. [Pirms sūtīšanas uz Latviju šie ziņojumi tika pārrunāti un diskutēti kopā ar mani, sūtņi Jāni Tepferu un arī Voldemāru Kreicbergu. – L.S.] Visu Latvijas sūtņu sūtītā informācija uz Stokholmu sūtņim V. Salnais šeit tika apstrādāta un nogādāta tālāk uz Latviju. Stokholmā savā starpā cieši sadarbojās arī visi trīs Baltijas valstu sūtņi, izstrā-

dādami memorandumus un citus iesniegumus ārzemju valdībām. Tāpat kopēji sadarbojās Igaunijas, Latvijas un Lietuvas valstu pretestības organizācijas. Darbība tika saskaņota ar ārzemju delegācijām un sūtņiem.

Viens no pirmajiem Latvijas Centrālās padomes ziņojumiem, datēts ar 1944. gada 10. janvāri, uz ārzemēm tika jau nosūtīts tajā pašā mēnesī – ar laivu uz Gotlandi.

Konstantīna Čakstes ziņojums Leonīdam Siliņam

"Sirsnīgi Tevi sveicinu jaunā gadā. Gribēju Tev jau agrāk rakstīt, bet to nedarīju tādēļ, ka viens draugs taisījās uz laiku Tevi apciemot, bet pagaidām izjuka.. Dzīve Latvijā rit pa vecam. Galvenais temats – boļševiku briesmas.. Kā tādā gadījumā izskatīsies mūsu zeme, to Tu vari labi iedomāties.. no Krievijas puses pārbēgušais stāstīja, ka Krievijā viņi vienkārši likvidē visus tos, kas stājušies vācu dienestā vai darbā, pārējos vīriešus no 15-60 gadiem mobilizē, sievietes iesaista darbā, liek nodot visas drēbes, drīkst paturēt tikai vienu kārtu, produktus drīkst paturēt tikai vienai dienai, noteikumu pārkāpējiem piedraudēts ar nāves sodu. Par Sarkano armiju teikts, ka tie šauj ar sprāgstošām lodēm, tāpēc ievainojumi ir bīstami..

Zemgales "prezidents" [Medems. – L.S.] dzīvo pašlaik lielā klusumā, rudenī viņš bija izdevis rīkojumu, ka latviešu skolu sākums atlikts uz nenoteiktu laiku, bet pēc pāris dienām viņam to nācās atcelt. Plkv. Grinbergs cenšas tikt jaundibināmā speciālā kara tiesā.. Baumas no ārzemēm, ka Alfrēds Bērziņš atbrīvots. Vai ir kādas ziņas par viņu? Valdmanis esot griezies no jauna pie vācu iestādēm patstāvības lietā.

Saimnieciskā ziņā dzīvojam apm. tāpat: sviests – 100 gr. nedēļā, cukurs – 400 gr. mēnesī, cits viss apmēram tā pat. Vasarā skolniekiem 3 mēnešus bija jāstrādā lauksaimniecībās.. Spekulatīvās cenas ir ļoti augstas:

sviests kg RM 80,- ; ola - RM 3,- ; piens, 1 ltr. RM 5,-. Ar apģērbiem ir lielas grūtības, saņemami tikai pret atļaujām, kuras ļoti grūti dabūt. Reizi gadā izsniedz 1 pāri zeķu un 1 lāpāmdiega kamoliņu. Šogad deva arī vienu pāri zābakšņores. Skolas darba gaita rit nepārtraukti, kaut arī saspīestās telpās. Vakarų skolu skolniekiem liek strādāt. Universitātē lekcijas lasa visi, izņemot teoloģijas fakultātē. Vēstures fakultātei saraksts tiek izdots tikai pa vienai nedēļai. Tur lasa arī trīs vācu mācības spēki, bet Švābem, Stepermanim u.c. nelaiž lasīt.

Tika dibināta arī valdība, pie kam izraudzītās kandidatūras bija Valdmanis, Voits, Rūsis, Vīnzarājs. Bet tas tagad ir apklusis. Pie mums stāsta, ka Loze esot teicis Fūrerim, kāpēc latviešiem ko vairāk dot, viņi ir apmierināti un laimīgi, leģionārus dabūšot tāpat. Dankers arī pierādījis, ka no viņa ar iebiedēšanu var visu dabūt. Patlaban tiek dibināta jaunatnes organizācija. Pastāv politiska organizācija "Līdumnieks" /tautas mēlē runājot - brūnie līdumnieki/, kuras priekšgalā būšot Roja.. Arī meitenēm grib dibināt kādu organizāciju.

Bangerskis ar Plensneri trīs (3) dienas atpakaļ aizbraukuši uz Berlīni..

10.I.1944.

Sirsnīgi sveicina Jēkabs
Dzintars."

**1944. gada 26. februārī prof. K. Čakste raksta
sūtnim V. Salnajam**

"Ļoti godāts Salnā kungs!

Jūsu februāra vēstuli saņēmām. Sirsnīgs paldies. Paldies arī par pūlēm un darbu. Mums šeit kļuva zināms, ka boļševiki cīņā pret mūsu sūtniem pielieto bieži argumentu, ka mūsu sūtni esot Ulmaņa valdības pārstāvji. Pret to jācīnās. *Visi mūsu sūtni ir karjeras sūtni un, pēc mūsu domām, nav režīma pārstāvji, bet valsts*

pārstāvji. Latvijā tagad visas grupas stāv par demokrātisko režīmu, arī Z[em.] S[av.] vadītājs un pat Pērkonkrusta vadība ir deklarējusi, ka viņi stāv par demokrātiski-parlamentāro režīmu .. [arī] mūsu sūtņiem aiz ārpolitiskiem un iekšpolitiskiem iemesliem atklāti jānostājas par demokrātisko principu. Saprotams, norobežošanās nenozīmē pulgošanu, kura var būt kādreiz kaitīga. Jūs saņemsat arī mūsu platformu, un mēs lūdzam akceptēt tās principus. Pēc tam Jūs saņemsat Jūsu pilnvarojuma apstiprinājumu pašlaik iespējamā veidā, kas jums dos iespēju noraidīt pārmetumus, ka Jūs nepārstāviet demokrātisko Latviju.

Lai nodrošinātos pret dažādām iespējām un lai ārzemēs būtu politiķi, kuri dzīvojuši Latvijā krievu un vācu okupācijas laikā, mēs sūtīsim uz ārzemēm speciālu delegāciju. Par delegācijas sekretāru nozīmēts L. Silīņa kungs. Lūdziet K. Zariņa un Dr. A. Bilmaņa kungus mūsu vārdā sagādāt pieprasītos līdzekļus. Lūdzam pieprasīt delegācijas locekļiem un delegācijas sekretāram L. Silīņa kungam no Londonas diplomātiskās pases. Bez tam lūdzam kādas trīs diplomātiskās pases turēt gatavībā Stokholmā, ja atbildīgiem vietējiem darbiniekiem šeit kaut kādu apstākļu dēļ nāktos bēgt uz ārzemēm. Šinī sakarībā vēl reiz lūdzam nevienam vārdu nevienam neizpaust. Rīgā un Stokholmā ir daudz aģentu arī latviešu starpā. Igaunijā nesen apcietināja vienu igauņi uz Helsinkos savākto ziņu pamata.

Mēs lūdzam sūtni J. Tepferu izbraukt uz Helsinkiem un kārtot mūsu sūtniecības atvēršanas lietu. Lūdzam palīdzēt viņam atrast nepieciešamos līdzekļus, jo turpmākā kara norisē Helsinki var vēl spēlēt mūsu valstij lielu lomu.

Fronte tuvojas Latvijas robežai un stāvoklis ir slikts. Vācu karavīru morāliskais līmenis Austrumos ir jau stipri zems, tas ir noguris un negrib karot. Trūkst arī munīcijas. Turpretim krieviem artilērija ir laba un munīcija, liekas, neierobežotā daudzumā. Liekas arī,

ka vācieši pašlaik mēģina austrumu fronti turēt par katru cenu, bet gatavojās uz invāziju rietumos, lai angļus un amerikāņus kā saka "iedzītu jūrā". Tādā kārtā austrumu fronte ir kļuvusi vāciešiem par II šķiras fronti. Tas liek rēķināties ar iespēju, ka vācieši var vēl tālāk atvilkties. Mums tādēļ steidzīgi nepieciešami vajadzīgs, lai apbruņojuma lieta tiktu kārtīgi un konkrēti nokārtota. No tā var atkarāties viss. Ziņojiet mums par sarunu panākumiem ar nākamo pastu.

Jauniznākušā zviedru grāmata ir ļoti vērtīgs izdevums, tā mūs visus iepriecināja, paldies arī Jums par Jūsu pūlēm. Nepatīkami, ka tā met nepamatotu ēnu uz Br. Kalniņa kungu, jo lietas apstākļi attēloti nepareizi un nepilnīgi. Br. Kalniņš amatu toreiz uzņēmās saskaņā ar soc.-dem. mēģinājumu sastrādāt ar boļševikiem un uz ģen. Kļaviņa vairākkārtīgiem lūgumiem. Viņš bija tikai apmēram 2 mēnešus, līdz tam laikam, kad mūsu armiju pārorganizēja Sarkanā armijā un tas kopā atlaists ar pirmo lielāko virsnieku grupu. Viņš mēģināja glābt, kas glābjams, un viņam nav nekāda sakara ar slepkavībām un apcietināšanām, kādas notika vēlāk. Tā kā Br. Kalniņš bija un ir pretboļševistisks darbinieks, mūsu lūgums kaut kādi šo lietu labot, vēlams būtu atsaukums presē. Šinī sakarībā rakstu vēstuli arī prof. Nermanim.

Par ģenerāldirektorijas tiesisko stāvokli piesūtīšu rakstu ar nākamo pastu. Viņu tiesības nav paplašinātas, bet tikai faktiski samazinātas. Pašlaik runā par iespējamām personālām pārmaiņām. Domā, ka Dankers un Prīmanis palikšot. Par patstāvību vairs nerunā un faktisku patstāvību, liekas, vācieši arī nedos. Ja kādreiz viņi dod formālu patstāvību, tad Jūs nekavējoties ieņemiet noraidošu stāvokli, iesniedzot attiecīgus protestus, balstoties uz faktu, ka Latvijas Satversme spēkā un tā valdība nebūs dibināta konstitucionālā ceļā.

I. Šī vēstule ir īsāka, jo pārējais izteikts trijos apkārtrakstos, kuri uzrakstīti tā, ka var piesūtīt

visiem sūtņiem.

II. Ja Baloža atstādināšanu vēlaties klusi kārtot, tad to tālāk neziņojiet.

III. Leonīda Siliņa kungs saņēma savu apliecību. Lūdzam apliecināt paraksta īstumu.

Beidzot atkārtoti lūdzam sniegt mums plašāku informāciju, arī slepeno, laikrakstu izgriezumus, žurnālus, grāmatas, latviešu laikrakstus utt. Līdz šim mēs saņēmām visnabadzīgāko pastu, un mums bieži jāpateicas mūsu kaimiņiem par viņu sniegto informāciju.

Ar sirsnīgu sveicienu

Konstantīns Čakste.

Rīgā, 1944. gada 26. februārī

Konfidenciāli

(1944. gada 14. februārī saņemts Stokholmā)

Rakstīta 1944. gada 1. februārī Rīgā

Jūsu vēstuli saņēmu tikai vakar un šodien jau jāatbild, citādi nevarēšu arī šo īso rakstiņu nosūtīt, jo izsludināta jauna mobilizācija un daudziem jāiet.

Iekšpolitikā stāvoklis jauns - tālāk izsludināta mobilizācija līdz 1906. g. (iesk.). No ģenerālkomisāra pienākusi atbilde uz mūsu ģenerāldirektoru novembra mēneša iesniegumu, kuru Jums nosūtīju (pielikumā Nr. 1). Atbildē, starp citu, apsolīts sūtīt latviešu daļas tikai pret boļševikiem un to sabiedrotiem un paziņots, ka uzskata, ka ar vācu kara spēka ienākšanas brīdi, Latvija nav uzskatāma par PSRS sastāvdaļu. Pret diviem pēdējiem punktiem ģenerāldirektori grib protestēt. Turpinās arī jauniešu iesaukšana darba dienestam 1926. gada dzimušiem (pielikumā 2). Tie saņem uz laukiem sekojošu rīkojumu: "Pamatojoties uz Rīgas apriņķa policijas 5. iecirkņa priekšnieka š.g. 15. janvāra paziņojumu, uzdodu Jums š.g. 26. janvārī plkst. 14.00 ierasties Rīgas Jūrmalas Dubultu ģimnāzijas telpās uz

darba dienesta sanāksmi. Līdz jāņem pase un citi dokumenti. Rīkojums saistīts ar kara laika likumiem un tā pildīšana obligāta. 1944. gada 17. janvārī. Pagasta vecākais. Sekretārs."

Avīzes raksta, ka iestāšanās ir obligāta (Skat. pielikumus). Uz Vāciju vesti daudzi strādnieki. Brēcošākais gadījums notika Latgalē, kur vienkārši paņēma apmēram 6000 cilvēkus un aizveda uz Salaspils nometni un tālāk uz Vāciju (pielikums 3). [Visu] skaitu mēģināšu noskaidrot līdz nākamai vēstulei.

Jaunatnes organizācijas pārdzīvoja lielu krīzi (pielikums 4), bijušais priekšnieks Mateass atteicās, un vācieši viņa vietā iecēla no viņa izslēgto Rulli. No šīs krīzes tā vēl nav atspirgusi. Meiteņu organizācija aprobežojās ar tīri praktiskiem mērķiem (karavīru apgādi), tai var būt labāki panākumi. Vācieši mēģināja radīt jaunu vāciešiem draudzīgu organizāciju - Līdumnieks, bet šī ideja jau ir bankrotējusi. Tūkstošiem uzņēmumos izdalītās blankas palika neizpildītas.

Par fronti Rīgā ir daudz baumu, liekas, ka vācieši grib robežu turēt. Vācu karavīri ir noguruši, uzbrukumam tie vairs neder, tikai aizstāvēšanai. .. Latviešu leģiona daļas apmācā dzimtenē vienkopus, bet frontē sadalītas.

Padomju karaspēka iznākšana Latvijā visos apstākļos būtu liels posts mūsu tautai. Tādai akcijai neviens nepiekritīs. Bolševiku dotiem solījumiem un līgumiem nav iespējams ticēt un šeit tiem reti kāds tic. Bolševiku ienākšanai [Latvijā] latviešu tauta pretosies ar visiem līdzekļiem, ja bolševiki ienāktu, tad šeit neviens netic, ka Sarkanā armija kādreiz izvāktos, un, ja tas notiktu, tad te būtu palikusi tikai nāve un drupas. Nav domājama arī nekāda brīva nobalsošana Latvijā, ja šeit ienāktu bolševiku spēki. Šeit nebūtu iebildumu, ja Latvijā ienāktu amerikāņu vai angļu kara spēks, tas pat ļoti būtu vēlams, vai arī kādas neitrālas valsts,

piemēram, Zviedrijas bruņotie spēki. Šādu okupāciju vietējie iedzīvotāji visādi un arī aktīvi atbalstītu. Ja bolševiku ienākšana tomēr nebūtu novēršama, tad katrā ziņā ir vēlama sabiedroto valstu plaša militāro misiju ierašanās un citu garantiju izgādāšana. Bet arī tādā gadījumā bolševiki visiem spēkiem mēģinās šīs misijas izolēt, un mums liekas, pat tām ierodoties ar plašām pilnvarām, būs grūti pasargāt iedzīvotājus no briesmu darbiem, masu slepkavības un izsūtīšanas. No mūsu puses var solīt pasīvu pretošanos. Par bolševiku rīcību okupētos apgabalos ir zināms .. ka Sarkanarmijai sekojot čekas daļas, kuras "vainīgos" likvidējot. Pēc tam visus vīriešus iesaucot armijā, sievietes darbā. Katram cilvēkam atstāja tikai vienu drēbju kārtu un pārtiku vienai dienai, pārējais jānodod. Neizpildīšanas gadījumā nāves sods. Baltijas valstīs jāreķinās ar daudz stingrāku izrēķināšanos. Viens mūsu leģionārs, kas apdullis palicis bunkurā un naktī pamodies, pa purviem atnācis atpakaļ, stāsta, ka viņš pa apbērtā bunkura logu redzējis, kā bolševiki ar ložmetēju apšauda vietējos iedzīvotājus.

Laika trūkuma dēļ vairāk nespēju rakstīt. Pārējiem uzstādītiem jautājumiem atbildes būs nākošā reizē. Balsošanas lietā būs plašs apcerējums, ceru, ar nākošo pastu. Žīdu jautājumā pašlaik nav iespējams konkrēti minēt daudzus gadījumus, kad latvieši izpalīdzējuši žīdiem. Griežu Jūsu vērību, ka visi rīkojumi žīdu lietās parakstīti no vāciešiem..

Pie mums kļuva zināms no leišu pasta, ka prof. Baloža dēļ kopējais protests nav nodrukāts zviedru Sociāldemokrātā. Šeit dažas grupas uztraucas un ir neziņā - ko prof. Balodis domājis, aizstāvēdams ieskatu, ka Latvija līdz 1940. gada 17. jūnijam bija demokrātiska. Daži uzstāda jautājumu, vai viņš neaizstāv 15. maija kārtību? Bez tam tik kategoriska uzstāšanās maitā mūsu attiecības ar kaimiņiem. Mūsu lūgums atsūtīt

paskaidrojumu šinī lietā. Vai Jūs domājat arī par ieročiem un eventuālu evakuāciju? Lūgums atbildēt uz visiem jautājumiem un sniegt sīkāku informāciju.

Ar sirsnīgu sveicienu

Konstantīns Čakste

Pielikums

I. .. Vācu karavīru noskaņojums pesimistisks. Gaida un cer uz "Vergeltungu". Disciplīna irst .. daudz dezertieru un pat pārgājēju pie pretinieka. Iespajds tāds, ka tanī momentā, kad ticība "vergeltungam" pierādīsies par veltīgu un jaunie ieroči drīzumā netiks pielietoti, vācu armija sabruks, tāpat kā sabruka krievu armija 1917. gadā .. vācieši un krievi tēlo lielu kauju norisi, bet patiesībā tādas nemaz nenotiek. Abās pusēs parasti cīnās ļoti niecīgs skaits. Liekas, ka vācieši grib atdot Baltijas telpu krieviem, bet negrib to izrādīt atklāti Baltijas tautām, tāpēc grib atkāpties ar niecīgām kaujām. Pēc vācu štābu informācijas, krieviem ļoti daudz munīcijas un arī ieroču, ko krievi slēpj no sabiedrotiem, lai attiecīgā momentā to vērstu pret pašiem sabiedrotiem. Austrumu frontē notiek abpusēja gaidīšana uz lielo nezināmo - invāziju rietumos. Šai invāzijai vācieši sagatavojušies 100%...

Kas attiecas uz boļševikiem, tad tie ir palikuši tie paši un pat vēl gudrāki un viltīgāki... Baltijas tautās šie boļševiku varasdarbi rada dziļu sašutumu un neviens cilvēks vairs nevar saprast un izskaidrot angļu un amerikāņu rīcību, kas apzināti atbalsta šīs boļševiku necilvēcības un visas viņu prasības. Visi jautā, kas tad tas ir par mieru, par ko sabiedrotie cīnās un prasa, lai viņus šai cīņā atbalstītu? Boļševiku mieru mēs pazīstam, tas ir mūžīgais miers zem velēnām.

II. .. Mīnu lauki jūrā ir, bet tos bieži maina. Jūrā dežurē vieglās kara flotes vienības.

III. Satiksme dzīva. Notiek slepena evakuācija. Bieži redzami vilcieni ar dažādām mantām un mašīnām, kas dodas uz rietumiem.

IV. .. No dažām fabrikām aizvestas arī mašīnas.

V. Partizāņu maz. Pagrīdes organizācija ir viena, kas aptver visu zemi.

44.II.14. /saņemts/

Konfidenciāli

"Ļoti godāts Salnā kungs!

Jūsu vēstuli saņēmu un tā mūs ļoti iepriecināja. Cerams, ka uz nākošām nebūs ilgi jāgaida. Dzīve Latvijā visu laiku norit kara ietekmē, bet jo sevišķi tagad, kad fronte tuvojās Latvijas robežai. .. Ir iespējams, ka jau ziemā sagaidāmas kaujas uz Latvijas zemes vai Latvijas zemes dēļ. Valdošais ieskats, ka tas sagaidāms uz pavasari, bet daži domā, ka tikai uz vasaru. Jo vēlāk tas notiktu, jo boļševiku spēki būtu vājāki, jo lielāka nozīme būtu vietējiem - latviešu, igauņu un leišu spēkiem.

Nav noteiktas skaidrības arī, kādos apstākļos šī cīņa un pārmaiņas noritētu. Šeit jārēķinās ar ļoti dažādām iespējām, un mūs ļoti interesētu Jūsu viedoklis visās šejienes iespējamās situācijās.

Iespējams, ka līdz tam laikam vācu okupācijas vara atjauno pa daļai vai pilnīgi Latvijas suverenitāti. Šinī ziņā Rīgā kļūst dažādas baumas. Ir zināmi norādījumi, ka Berlīne izšķīrusies atjaunot Latviju un Igauniju. Tas esot sagaidāms tuvākos divos mēnešos. Arī Himlera saruna ar Bangerski norāda uz zināmu lūzumu Vācijas viedoklī attiecībā uz Latviju. Personas, kuras tad stātos priekšgalā, meklējamas aprindās, kas bauda Vācijas uzticību. Rīgā notiek sarunas, sakarā ar ko iet baumas, kurās min jau valdību, kurā ieietu bij. Rīgas lielvecākais Liepiņš, adv. Rūsis (visi repatrianti), arī Valdmanis. Pa laikam uzpeld arī A. Kvieša vārds. No bijušajiem politiķiem un politiskām partijām neviens tur nepiedalās.

Mūsu viedoklis - nepieciešama pilnīga suverenitāte līdz ar pilnīgi patstāvīgu stāju iekšējā un ārējā politikā, saskaņā ar Satversmi latviešu tautas vārdā runāt var vienīgi pēdējais Saeimas prezidijs. Valdība, kas uzdevumu nesaņemt no Saeimas prezidija, nav juridiski tiesīga pārstāvēt Latviju un runāt latviešu tautas vārdā.

Apmēram pirms pāris nedēļām arī vairāki latviešu sabiedriski, saimnieciski, zinātnes un mākslas darbinieki iesniedza ģen. Bangerskim lūgumu ierosināt Latvijas valsts faktiskās suverenitātes atjaunošanu. Lūguma projekts (izdarīti vēl tikai redakcionālas dabas pārlabojumi) pievienots. .. Šeit arī runā, ka Vācijas ārlietu ministrijas pārstāvis Rīgā, sūtnis Dr. Vindeger's, kas vadot minētās sarunas, esot bijis mēnesi atpakaļ Stokholmā. Vai tā ir taisnība?

Jārēķinās ar iespēju, ka vācu fronte tiek atvilkta ne tikai līdz mūsu robežai, bet arī tālāk, un tai seko boļševiki, un nekādas patstāvības nav. Boļševiku ienākšana mūsu zemē nozīmē visai mūsu tautai nepārredzamas briesmas. Šeit tam nepiekrīstu arī tad, ja boļševiku ienākšana notiktu zem nosacījuma, svinīgiem solījumiem, garantijām utt., jo vienkārši neviens tam neticētu, negribēdams 1939. un 1940. gada spēles atkārtošanu. Ir tikai nelielas grupas .. krievu tautības iedzīvotāji (Maskavas priekšpilsētā) un dažādi aģenti, kuri gaida boļševiku atgriešanos. Visa zemniecība, vidusšķira un strādniecība ir pret to, tās stāv un krīt par patstāvīgu Latviju. .. Tādā kārtā jāatzīst, ka latviešu tautā ir pretestības griba, bet grūtības rada pretestības iespēja. Jautājums būtu vienkāršs, ja vācu iestādes atļautu šo pretošanos kā patstāvīgu latviešu tautas pretestību noorganizēt. Bet ja tas nenotiek, tad atliek divas iespējas: 1) ja boļševiki iebrukuši Latvijā - tāpat arī Lietuvā un Igaunijā - mēģināt rīkoties patstāvīgi, radīt valdību vai nacionālu komiteju, kura aicinātu uz cīņu pret boļševikiem un dibinātu pēc iespējas nacionālās

formācijas. Vai 2) ja tas nav iespējams, tad stāties vāciešu radītās formācijās. Abos gadījumos ir nepieciešams gan šeit, gan ārzemēs, publicēt deklarācijas, kurās uzsvērt, ka latviešu tauta cīnās par savas tautas un valsts brīvību, patstāvību un neaizskaramību.

Ja cīņa būs cieši kopēja ar vāciešiem, tad, cerams, ieročus saņemsim no viņiem. Ja cīņa būs patstāvīga, tad būs nepieciešami ieroči. Galvenam kārtām: *automātiskie ieroči* (pistoles, patšautenes, ložmetēji, kurus varētu arī no gaisa nomest) ar daudz *munīciju, tanku iznīcināšanas līdzekļi*, to starpā speciālos liелgabalus ar daudz *munīciju*. Ļoti noderīgi būtu arī tanki, artilērija un lidmašīnas. Daļa šauteņu būs uz vietas, bet papildus vajadzētu vēl kādas 20 000, no kurām daļa vēlamas karabīnes (īsās šautenes), jo nevar zināt, kāda veida karš būs uz vietas, un daudz munīcijas.

Šeit vācu prese un radiofons uzsver, ka Maskavas konferencē Baltijas valstis ir piešķirtas Krievijai. Tas redzams arī no dažiem laikrakstiem, kurus nosūtu. Vasarā visās pilsētās jau bija izlīmētas plakātas, kurās attēlots, ka Anglija un Amerika nodod Baltijas valstis Staļinam. Tas starp citu pierāda, no kā visvairāk baidās latviešu tauta un kāda ir tās istā griba. Tādēļ vispārējais noskaņojums drūms. Zināmas cerības deva somu raidījumā krievu valodā atstāstītā Bilmaņa runa-intervija. Bet no otras puses arī somu raidījumi, attiecībā uz miera izredzēm ar Krieviju, ir diezgan drūmi..

13. novembrī Rīgā bija sarīkota plaša demonstrācija, kurā daudzi bija ieradušies. Lielākā daļa tikai ar latviešu karogiem. Oficiāli aicināja protestēt pret krievu pretenzijām. Turētās runas liek domāt, ka tās uzdevums sagatavot psiholoģiskus apstākļus plašākas mobilizācijas izdarīšanai. Ir ziņas, ka domāts visā drīzumā iesaukt 1922. līdz 1915. g. (pat, varbūt, līdz 1912. g.) dzimušos. 1923. un 1924. gadā dzimušie ir jau

mobilizēti. Šis mobilizācijas pamats - ģenerālkomisāra raksts ģen. Dankeram, ar kuru tas pilnvaro viņa iecelto latviešu pašpārvaldi izdarīt mobilizāciju. Pašpārvalde savukārt pilnvaro ģen. Bangerski. Neieradušos sodīšot kā dezertierus pēc Latvijas likumiem. Domājam, ka Jums pret šo mobilizāciju vajadzētu protestēt no savas puses vai arī LCP vārdā, varbūt attiecīgi papildinot nosūtīto deklarāciju, ja tā vēl nebūtu iesniegta. Ja starplaikā būtu atjaunota Latvijas suverenitāte tikai pa daļai, vai vispār zem nepieņemamiem noteikumiem, tad pilnvarojam Jūs, ja Jūs to atrodiat par vēlamu, papildināt deklarāciju arī ar protestu pret nepilnīgo restaurāciju, uzsverot, ka valdība nav radīta saskaņā ar Satversmi, nav demokrātiska, nebauda latviešu tautas uzticību, bet iecelta no vāciešiem.

Iekšējā dzīvē līdz šim, salīdzinot ar vasaru, maz pārmaiņas. Tiek vajāti arī no nacionālām aprindām. Cietumi ir pilni, šaušana turpinās. Daugavpils getto likvidēts. Sāk vajāt arī laulības, kurās sievas ir židietes. Pagastos esot sastādīti politiski nedrošo saraksti aizvešanai. Latgalē jau sāk rīkoties krievu izpletņu lēcēji, kuri atrod atbalstu pie vietējiem krieviem. Maskavas priekšpilsēta arī esot pilna ar izpletņu lēcējiem, kas esot apbruņoti ar modernākiem automātiskiem ieročiem. Latviešiem neuzticās. Aizsargiem, apbruņotiem ar vecām šautenēm, bieži jāiet cīņā ar labi apbruņotu pārspēku. Bet latviešu vīri prot cīnīties.

LCP izsaka Jums un mūsu sūtņiem K. Zariņa un A. Bīlmaņa kungiem savu pateicību par jūsu stāju un darbu Latvijas labā. Mēs lūdzam šo pateicību nodot tālāk arī K. Zariņa un A. Bīlmaņa kungiem..

.. Mēs domājam, ka arī jums aiz ārpolitiskiem un iekšpolitiskiem apstākļiem jāuzsver, ka mūsu ideāls ir neatkarīga un demokrātiska Latvija.

Rēķinoties ar frontes tuvošanos mūsu zemei, būtu vēlams padomāt arī par iespēju vajadzības gadījumā

evakuēt bērnus un sievietes uz Zviedriju. Ja mūsu pretestība sabruktu, tad būtu jādomā arī par plašāku evakuāciju. 1918. gadā šādu evakuāciju apsolija atbalstīt Zviedrijas Sarkanais krusts (un) tā priekšnieks princis Kārlis. Varbūt, arī tagad šādā kārtā šai akcijai ir iespējams konfidenciāli sagatavot ceļu.. [Ne zviedru, ne arī Starptautiskais Sarkanais krusts nedeva mums nekādu palīdzību. - L.S.]

.. Rakstu par balsošanu 1940. gadā nosūtīsim ar nākamo pastu, tāpat arī citus rakstus...

Ar sveicienu

Konstantīns Čakste.

44.II.28.

"Mīlo Leonīd!

Man ir iespēja papildināt nosūtīto vēstuli no 24.III.44., kurai vajadzēja uzlikt Nr. X. Mēs šeit domājam, ka pie V. Salnā vēstules pievienoto apkārtrakstu pārējiem sūtņiem vajadzētu Tev izsūtīt kā mūsu delegācijas sekretāram. Mums šeit ir baumas, ka daži mūsu sūtņi savā starpā nesatiek pilnīgi labi, un tādēļ arī, varbūt, arī būtu labāki, ja viņi saņemtu apkārtrakstus tieši no mūsu delegācijas. Par šo lietu parunā ar V. Salnā kungu, un tad izlemjiet, vadoties no lietderības. Mums ir patīkami dzirdēt, ka jūs sastrādājat labi. Es katru reizi nerakstu Tev atsevišķi, jo, rakstot vienam, jūs jau lasiet abi. Bet jāsaka, ka mums interesē saņemt ziņas arī no Tevis. Par pēdējo pastu mēs bijām ļoti iepriecināti, ceram, ka nākošie nebūs sliktāki. [Visi ziņojumi uz LCP Latvijā tika sūtīti kopā, arī manējie. - L.S.]

Vācu iestādes šeit meklē cilvēkus, kuri būtu ar mieru braukt uz Zviedriju un Franciju, stāstīt par boļševiku laikiem. Šāda veida priekšlikumi nodoti prof. Celmam, prof. Jurevičam, sūtņim Sējam u.c. Šodien runā, ka šādu priekšlikumu esot pieņēmis Dr. Hugo Vītols.

A p l i e c i b a.

Šis apliecības uzrādītājs Leonīds Siliņš,
dzimis 1916. g. 12. maijā, ir Latvijas Centrālās Padomes
pilnvarota persona speciāliem uzdevumiem ārvalstīs
un ir nozīmēts par LCP ārzemju delegācijas se-
kretāru.

LATVIJAS CENTRĀLĀS PADOMES
priekšsēdētājs.

J. Zirnis

Rīga, 1944. g. 26. februārī.

Apliecību parakstījis K. Čakste ar šim gadījumam norunātu
pseidonīmu J. Zirnis, vēstulēs K. Čakstes pseidonīms bija
Jēkabs Dzintars

Citi nav pieņēmuši. .. Pēc kara jau šie apstākļi
noskaidrosies. .. Bet līdz lietas galīgai noskaidrošanai
jāievēro pilnīga konspirācija un mēs viņa braucienu
izmantot nevaram.

.. Vācu propaganda domā arī par radio raidījumiem
Amerikas Savienotām Valstīm, t. i., Amerikas latviešiem,
bet angļu valodā, kuros norādīt uz bolševiku nodarītām
pārestībām un briesmām, kuras mums no viņiem draud.
Domāju, ka daudzi šādu priekšlikumu noraidīs, bet viens
otrs, ņemot vērā bolševiku briesmas, varbūt arī uz to
ielaidīsies. Šos raidījumus domā savienot ar koncertu,
kurā kāds latvietis teiktu kādu desmit minūšu garu
runu. Šie raidījumi pašlaik tiek sagatavoti un pašlaik
jau meklē runātājus. Domājot par raidījumiem arī

Zviedrijai. Ja šeit sāktu raidīt priekšlasījumus zviedru valodā.

Rikojumu vēstnesī Nr. 72 no 1944. gada 25. marta publicēti noteikumi par uzdevumu apjoma "paplašināšanu" vietējai pašpārvaldei, kuri piešķir Reihskomisāram tiesības paplašināt pašpārvaldes kompetences. Praktiski tas neko nedos, jo vācieši pašlaik vēl negatavojas kaut ko dot. Viņu viedokli raksturo tādi sīkumi, ka latviešu valodā grāmatas nevar dabūt, jo iznāk ļoti aprobežotā skaitā, bet latgaliešu valodā, t.i., izloksne, var dabūt. Zinātniskus darbus latviešu valodā nav iespējams publicēt, jo trūkst priekš tam papīra. Prasa, lai zinātniskos darbus raksta vai tulko vācu valodā. Rīgas raidītājs vienādi vēl ir Ostlandes Hauptsenders, visu rīko vācu kungi utt. Jādomā, ka šeit nekāda tiesību paplašināšana faktiski nenotiks.

Mūsu frontē pēdējās dienās bolševiki neatlaidīgi uzbrūk. Cerams, ka pagaidām mūsu puisi fronti noturēs. Domā, ka mūsu frontē nopietns uzbrukums sagaidāms vasarā. Vācu kareivis Austrumu frontē ir noguris un turas ļoti slikti, no viņiem iespējams jau pirt ieročus. .. Krievi turpina nākt masveidīgi, uzbrucēju vidū daudz aziātu. .. Pie mums .. sāk aizstāvēt uzskatu, ka vienīgais ieguvējs no šī kara būs bolševiki, jo viņiem cilvēki un ieroči netrūkst, bet bez citām lietām viņi var iztikt...

Dundagā izdzīto latviešu māju vietā vācieši .. novietojuši krievus.

Caur X. mēs neesam saņēmuši iztrūkstošo un jāšaubās, vai vēl saņemsim, jo pagājis jau ilgs laiks. Mēģini lietu nokārtot.

Bangerskis iesniegumu nepieņēma. Liels zaudējums jau nav, jo rezultātus tā kā tā nevarēja gaidīt. Bet par pašu deklarāciju runā plaši. Šī akcija tādēļ noskaidroja arī plašākās aprindās mūsu mērķus un ceļu. Nepieņemot šo deklarāciju, vācu iestādēm nav arī noteikti zināmi parakstītāju vārdi. Nosūtītās fotokopijas un

parakstītāju vārdu iesniegšana X. vietā, ja ir droša, .. tad .. varētu deklarāciju iesniegt ar visiem vārdiem. Man liekas, ka X. varētu, drošības dēļ, iesniegt (deklarāciju) tikai ar norādījumu uz parakstītāju kategorijām un skaitu, kā tas norādīts vēstulē. Tikai neaizmirstat iesniegumam nostrīpot uzrunu un beigu pieklājības teikumus, lai deklarācijai nebūtu personīga nokrāsa. Tas vispār šeit darīts, lai visai lietai piedotu legālu nokrāsu..

Priecīgus svētkus

Konstantīns Čakste

1.IV.1944.

Sūtņa V. Salnā vēstule K. Čakstem

1944. gada 31. martā

Ļoti godājamais Dzintara kungs:

1) *Mūsu spēku pastiprināšanas lietā* ir notikušas vairākas sarunas. No sākuma tās bija ar augstiem kungiem. Bet drīz vien no viņiem nāca visā šai lietā noraidošā atbilde. Taču gandrīz tai pašā laikā man darīja zināmu, ka lieta jākārto, tā sakot, privāti. Tika arī norādīts, ar ko. Pēc pirmās sarunas ar norādīto radās ja nu ne gluži spožas izredzes, tad tomēr zināmas cerības uz mazākajām lietām. Teica, ka mantas varēs dabūt apmēram pēc trim mēnešiem, bet ka vispirms jānoskaidrojot daži jautājumi pie ezeru zemes kungiem, pareizāk - jāsaņem no viņiem piekrišana, kas ņemšot apmēram divas nedēļas. Kad drusku vairāk kā pēc divām nedēļām tikāmies no jauna, tad izrādījās, ka mazās cerības vēl vairāk reducētas un ne tik daudz ezeru zemes kungu dēļ, kā pateicoties šejieniešu pieejai pie lietas.

Galū galā - viss grozās ap naudu. Tā i pateica: neviena pati no šejienes fabrikām uz kredīta vai uz *mūsu* garantijām itin nekādus pasūtījumus nepieņemot un prasot tūlītēju samaksu. Turpretim, ja līdzekļi esot,

tad varot dabūt bez lielām grūtībām itin visa veida mantas, sākot no visniecīgākām un beidzot ar viskomplicētākām, vislielākām un visdārgākām; tad tās esot pieejamas ne tikai še uz vietas, bet arī pie kaimiņiem uz vakariem un pat dienvidiem no šejienes. Arī nogādāšana uz noteiktu vietu nebūtu nepārvarama. Viss tātad atkarājas no līdzekļiem. Garām ejot sākām mazliet kalkulēt, ko izmaksātu kaut kāda daļa tikai no tā, ko Jūs esiet minējuši kādā no savām vēstulēm. Jā, tas sniedzās miljonos un atkal miljonos, no kuriem mūsu rokās nav ne plika graša.

Par vajadzīgo mantu iegūšanu pret skaidru samaksu nav nemaz ko domāt. To es arī savam sarunu biedram skaidri pateicu. Runa varētu būt vēl par to, ka vajadzīgās mantas dod pret garantijām. Teorētiski tas būtu iespējams un, protiet, ja šādas garantijas dotu šejienes valdība, vai ja visu lietu varētu kā nebūt pavest zem amerikāņu "lend and lease" likuma. Bet praktiski arī tas nav iespējams, jo, pirmkārt, šejienieši atsakās šādas garantijas dot un, otrkārt, ja viņi tās dotu, tad tomēr viņiem pašiem būtu jāizliek arī skaidra nauda, tāpēc ka uzņēmumiem mantu ražošanai vajagot ārzemju valūtas. Kas attiecās uz iespēju lietu saistīt ar amerikāņu "lend and lease" kārtību, tad tā aiz tīri politiskiem iemesliem, vismaz patreizējos apstākļos, arī ir pilnīgi izslēgta.

Vienīgā zeme, kura mūs pilnā mērā saprot un ir gatava nākt mums palīgā bez kaut kādas tūlītējas samaksas, ir ezeru zeme. To man pavisam noteikti pastrīpoja sarunu partneris jau pārrunās, kurās arī tika norādīts, ka tāpēc esot zināmas izredzes dabūt no tās pasūtījumiem kādu daudzumu automātisko šauteņu līdz ar piederumiem.

Bet pēc pāra nedēļām, mūsu otrajās pārrunās, nu izrādījās, ka arī šī cerība, kā teikts, ir samazinājusies. Bij domāts, ka mēs dabūsim, ja attiecīga piekrišana

būs, no tiem ezeru zemes pasūtījumiem, kurus realizē šejienes uzņēmumi. Tagad izrādās, ka arī tas nav iespējams, tāpēc ka ezeru zemes pasūtītājam pašam jāmaksā šejienes uzņēmējiem diezgan liels procents no kopsummas skaidrā naudā, ko tas nevarot darīt, ja tas pats šo naudu tūdaļ nesaņemot.

Pēc visa tā atliek vēl mazas cerības, ka varbūt izdosies kādus nelielus kvantumus saņemt no tiem ražojumiem, kurus izgatavo pašā ezeru zemē.

Un te nu pilnīgas skaidrības nav. Neatkarīgi no sarunām še, tādas notika paralēli arī ezeru zemē, jo viens no maniem kolēģiem pa to pašu laiku tur atradās. Šim kolēģim turienes kungi sacījuši, ka sakarā ar starptautisko situāciju, kāda radusies pēc pamieru sarunu izjukšanas, pašiem ezeru zemes ļaudīm jābūtot gataviem uz visādām varbūtībām, starp tām arī uz to, ka piegādi no dienvidiem pilnīgi nogriežot un ka tāpēc cīņu varot iznākt vest tikai pašiem ar saviem līdzekļiem. Tāpēc nedrīkstot ķerties pie rezervju iztērēšanas.

Kad uz šo norādīju savam sarunu partnerim, viņš man diezgan noteikti pasacīja, ka viņš zinot, ka kādus nelielākus daudzumus autom. šauteņu ar rezervēm turienieši tomēr varētu piešķirt. Patlaban cenšos noskaidrot, kā īsti lietas šai punktā stāv, jo tas ir vēl tas mazais cerību stariņš.

Par mūsu "spēku pastiprināšanas vajadzībām" esmu informējis arī Petersenu un lūdzis, lai arī viņš no savas puses kopā ar aizokeāna kolēģi dara šīs problēmas pozitīvā atrisināšanā visu iespējamo. Nešaubos, ka viņi arī darīs, kas vien to spēkos stāvēs.

Te garām ejot jāatzīmē, ka šo jautājumu kārtoju visciešākā saziņā un kontaktā it īpaši ar savu kolēģi no mūsu ziemeļu kaimiņiem. Dienvidnieks patlaban tanī mazāk ieinteresēts un arī praktiski mazāk var līdzēt. Taču arī viņu sūtnis ir lielos vilcienos lietas kursā, jo sadarbība starp mums visiem trim ir sistemātiska un

stipri intīma, kāpēc katrs solis, kas kā nebūt var skart visus, tiek jau iepriekš apspriests un izlemts - ko, kas un kā.

2) *Evakuācijas* jautājumā jāsaka daži vārdi pēc būtības. Mans paša viedoklis un tāpat arī Baltijas valstu kolēģu ir, ka, ja mēs nopietni gribam cīņu vest par savas zemes un valsts patstāvību, tad par kādu nebūt plašu masu evakuāciju nedrīkstētu būt ne runas, ne domu. Lieta varētu grozīties tikai ap zināmām atsevišķām pavisam nopietni apdraudētām personām un viņu ģimenēm, kuru palikšanai uz vietas priekš cīņas nekādas nozīmes nebūtu, bet kuru dzīvības, palikšanas gadījumā, karātos, tā sakot, mata galā. Mūsu ziemeļu kaimiņi savā beidzamā apspriedē ezeru zemes galvas pilsētā, kur piedalījās arī mans šejienes kolēģis, šai ziņā ir pavisam noteikti vienojušies censties konsekventi izvest dzīvē šo viedokli.

Ja pareizi esmu sapratis, tad arī Jūsu uztvere ir apmēram tāda pat. Nešaubos, ka arī pēc šādas pieejas būs diezgan liels daudzums to personu, kuras, zināmiem apstākļiem iestājoties, būtu absolūti nepieciešams evakuēt. Rēķinoties ar to, ir zondēts gan tieši, gan netieši, kāds šai jautājumā ir šejienes oficiālais viedoklis.

To var izteikt apmēram šādi. 1) Izdarīt evakuāciju *oficiāli*, ar vācu vai krievu okupācijas iestāžu piekrišanu, ir neiespējama lieta vienkārši tāpēc, ka ne vieni, ne otri uz to neieies; 2) izdarīt to *neoficiāli*, kamēr mūsu zemi pārvalda vācu vai krievu okupācijas vara, šejienieši nevarot aiz politiskiem motīviem, un 3) būt tehniski sagatavotiem izvest evakuāciju, t.i., turēt gatavībā šim nolūkam kādu kuģi uz tādu laiku, kad starplaikā starp vācu aiziešanu un krievu ienākšanu zemē būtu nodibinājusies pašu latviešu valdība, lai tad evakuējamais pēc zināmiem sarakstiem uzņemtu, - tā kaut ko šejienieši varot simpātiski apsvērt un domāt

par to. Taču te tūlīt jāpiezīmē, ka šāda stāvokļa iestāšanās ir stipri vien hipotētiska un ir jautājums, vai jēl maz praktiski tas iespējams. - Tālāk šejienieši pasvītros, ka viņi neatsakās uzņemt savā zemē mūsu bēgļus, tāpat kā visu citu zemju bēgļus, ja tādi šē kādā nebūt ceļā atklūst. Tas ir pareizi un pret neko iebilst nevar. Nelaime tikai tā, kā tādā kārtā nu gan varēs glābties tikai mazumiņš no tiem, kam jāglābjas.

Pēc tā visa, kas dzirdēts, liekas, ka daudz maz nopietnāk var domāt par bērnu oficiālu evakuēšanu.

Igauniem šai ziņā jau maza prakse, un tā atkal nekā laba nesola. Vietējais Sarkanais Krusts bija piekritis dažu simtu Igaunijas bērnu šurp pārvešanai un novietošanai. Bet priekš tā bij nepieciešama Vācijas atļauja bērņus izlaist, un tādu šejienes oficiālā iestāde liedzās no Vācijas izprasīt.

Igauni tagad grib panākt, ka arhibīskaps Igaunijā mēģina dabūt vācu okupācijas varas piekrišanu bērņus izlaist un lūdz tad šejienes Sarkano Krustu vai "Rādda Barnen" lietū tālāk kārtot, t.i., gādāt nepieciešamos transporta līdzekļus, naudu, bērņū novietošanas iespējas šeit utt.

Varbūt, ka mēs varētu iet šo pašu ceļu, ja vien mums ir nodoms un vajadzība kādu daļu mūsu bērņū evakuēt uz šejieni. Tādā gadījumā varētu vai nu mūsu arhibīskapa tēvs, vai kāds bīskaps, vai arī latviešu tā sauktā pašpārvalde censties izgādāt atļauju no okupācijas varas kāda nebūt daudzuma mūsu bērņū pārvešanai un pēc tās dabūšanas oficiāli lūgt šejienes Sarkano Krustu lietū tālāk praktiski kārtot. Es no savas puses to, protams, visiem spēkiem atbalstīšu šejienes iestādēs. Katrā ziņā pēc igauņu piedzīvojumiem - citas izejas nav, kā bērņū izlaišanas atļaujas no vācu iestādēm mūsu zemē jāmeģina dabūt Jums tur uz vietas.

Man ir ļoti sāpīgi, ka arī visā šai jautājumā nekā visai apmierinoša un iepriecinoša Jums ziņot nevaru. Tas

tomēr nenozīmē, ka arī šai gadījumā vajadzētu bisi krūmos mest. Nebūt nē. Apstākļi mainās strauji, un, varbūt, rasies kāda šķirbiņa, pa kuru kādu mazumiņu var izvilkst.

3) Par žurnāla izdošanu jau sen, kopš pagājušā rudenā, biju domājis un taisni pēc igauņu parauga. Ja tas līdz šim laikam nebija parādījies, tad ne tāpēc, ka būtu trūcis labas gribas, bet gan vienkārši tāpēc, ka priekš tā nebija līdzekļu. Kad, gada ceturksnim beidzoties, bieži nezini, kur naudu izraut, lai dzīvokli samaksātu, tad grūti domāt par žurnāla izdošanu. Arī draugiem ziemeļniekiem šo pašu līdzekļu trūkuma dēļ ir izdevies šē uz vietas izdot no sava žurnāla tikai vienu vienīgu numuru pag. gada septembrī. Tas tā, neraugoties uz to, ka viņiem šē ir bagāti ļaudis, kas sistemātiski subsidē, piemēram, bēgļu palīdzības biroja uzturēšanu. Diezgan regulāri viņiem gan izdevies nokārtot avīzītes izdošanu ezeru zemes galvas pilsētā, par ko jāpateicas, cik zinu, viņu turienes sūtnim W.

Ar lielām pūlēm esmu sagraabinājis tagad dažus simtus, un žurnāliņš iznāks, vismaz tā pirmais numurs. Gan aiz tīri tehniskiem iemesliem tikai apmēram aprīļa otrā pusē vai beigās. Tā kā Jūs, ja viss labi noritēs, to varēsāt saņemt apmēram maija mēnesī.

4) Janka par savu braukšanu uz Helsinkiem, droši vien, uzrakstīs pats. Es atļaušos tikai piebilst, ka arī šī doma nav nekas jauns priekš mums. Par to tika domāts it sevišķi pag. gada agrā pavasarī, jo tad caur gadījumu bija izredzes dabūt mazliet naudas, lai kādu laiciņu tur varētu uzturēties. Bet toreiz nevarēja dabūt braukšanas atļaujas. Patlaban ar beidzamo, jādodomā, grūtību nebūtu, bet tagad nav līdzekļu. Ja tādus izdotos kur nebūt sagrabināt, tad Jankam būs jābrauc, lai vismaz tur paliktu, ja ne vairāk, tad kādu nedēļu un nokārtotu uz vietas "mūsu spēku pastiprināšanas jautājumu".

Bez šaubām, būtu ļoti labi, ja viņš tur varētu pārcelties uz pastāvīgu dzīvi. Ar to mūsu stāvoklis tur

būtu ļoti stiprināts, un, ja arī neizdotos tur sūtniecību atvērt, kā Jūs to domājat, tad katrā ziņā faktiski varētu darīt ļoti daudz. Bet priekš pastāvīgas dzīves tur ar ģimeni ir vajadzīgs vismaz 1000 zv. kronu mēnesī kārtīga ienākuma. Kur lai tās ņem - es vismaz patlaban nezinu.

Jūs rakstāt, ka uzdotat man steidzami panākt sūtniecības atklāšanu arī Stokholmā. Būtu ļoti priecīgs un pateicīgs dzirdēt Jūsu padomu par to, kā to lai panāk. Es no savas puses esmu ne tikai centies panākt, lai še atkal darbotos pilntiesīga sūtniecība, bet visiem spēkiem protestēju jau pret tās slēgšanu, kā arī pret mūsu valsts patstāvības iznīcināšanu un tās iekorporēšanu citā valstī. Tas viss neko nelīdzēja. Tie, kam še tā vara, pieturējās pie cita viedokļa. Viņi ne tikai slēdza sūtniecību, bet jau pirms tam atzina *de facto* mūsu inkorporēšanu. Šis viedoklis oficiāli še vēl vienmēr spēkā. Un kamēr tas tā būs, tikmēr gan, laikam, neizdosies atklāt ne mūsu, ne mūsu kaimiņzemju sūtniecības. Pie visa tā tam pamatā bij un ir ne jau kādi tiesiski vai ētiski momenti, - ja no tiem vadītos, tad mūsu sūtniecības nekad nevarēja tikt slēgtas, - bet gan kailas politiskas un saimnieciskas kalkulācijas.

Ar visu to nebūt nav teikts, ka mums nevajadzētu censties panākt stāvokļa grozīšanu, mūsu tiesību paplašināšanu un sasniegt sūtniecību atklāšanu. Nē, tas jādara un tas arī diendienā tiek darīts, cik un kā tas dotos apstākļos vislabāk iespējams. Tālab arī esmu pateicīgs par Jūsu pamudinājumu, jo tas ir ne tikai morālisks atbalsts, bet to šad un tad varēs ar sekmēm izlietot kā motīvu, lai pārliecinātu tos, kam tā vara, konkrētā uzdevuma pozitīvās izšķiršanas nepieciešamībā.

5) Savā apkārtrakstā Nr. 1 jūs rakstāt, ka pārsūtīsiet "divus vai trīs politiskus darbiniekus, kā mūsu pārstāvjus, uz Stokholmu. Tur viņi sastādīs LCP ārzemju

pārstāvniecību". Budžetu Jūs uzstādiat ne vairāk ne mazāk, kā 10 000 kronas mēnesī, prasiet, lai sūtņi Zariņš un Dr. Bīlmanis dabon šo summu no Latvijas naudām, kas atrodas Anglijā un ASV, un piebilstiet: "mēs nešaubāties, ka abiem sūtņiem aktīvi uzstājoties un sīki paskaidrojot praktiskās vajadzības, kādām līdzekļi domāti, tos atbrīvos". - Noraksti no Jūsu rakstiem ir nosūtīti sūtņiem Zariņam ar lūgumu pa kopijai no tiem nosūtīt arī Dr. Bīlmanim etc. Tā kā viņi, droši vien, Jūsu vēlēšanās un norādījumus ņems vērā, darīs, kas iespējams un par stāvokli paši rakstīs.

Es būtu ļoti, ļoti pateicīgs, ja viņiem šoreiz izdotos pieprasītās summas atbrīvot. Ar to varētu cerēt, ka sasalušie ūdeņi vispārīgi būtu atkususi.

No savas puses šoreiz atļaušos tikai atzīmēt divos vārdos, kāds bija stāvoklis līdz šim. Lai gan abi minētie mūsu sūtņi arī līdz šim ir iestājušies ļoti enerģiski un norādījuši, priekš kādām praktiskām vajadzībām, - kuras, garām ejot jāsaņem - bija pēc būtības uz mata tādas pašas, kādas var uzrādīt patreizējā konkrētā gadījumā, proti, cīņas organizēšana un vešana dēļ Latvijas brīvības un patstāvības, - šie līdzekļi nepieciešami, līdz šim nav izdevies no iesaldētiem līdzekļiem atbrīvot ne plika graša pat priekš samērā ļoti mazā Stokholmas sūtniecības budžeta segšanas. Negatīvas atbildes ir bijušas Amerikā un ne mazāk pozitīvas Londonā. Līdzekļu gādāšanas lietā priekš Stokholmas un Ženēvas sūtniecībām visaktīvākais pilnīgi dabīgi ir bijis Z., jo abas minētās vietas atrodas Eiropā un tāpat pakļautas Z. Beidzamais sāka šo lietu kārtot jau 1941. gada sākumā. Citēšu dažas vietas no viņa 1942. gada 8. decembra pārskata. Starp citu viņš raksta:

"Kā jau kolēģiem agrāk esmu rakstījis, man šai lietā ir bijušas daudzas sarunas gan ar F.O., gan Treasury attiecīgās nodaļās. Bez tam, izskatot cauri arhīvu,

atradu, ka vismaz sešas reizes šai jautājumā esmu pie angļu valdības griezies ar rakstītiem pieprasījumiem. Divas reizes 1941. gadā 24. janvārī un 4. decembrī - un četras reizes 1942. gadā: 24. februārī, 30. martā, 16. aprīlī un 23. novembrī.. Fakts ir tas, ka es neatlaidīgi šo lietu esmu angļu iestādēs kustinājis, bet atbilde ir vienmēr bijusi pēc satura viena un tā pati, ka viņi nožēlo, bet neatrod par iespējamu līdzekļus pārvest."

Lai Jūs varētu paši spriest par šīm atbildēm, citēšu še vienu no tām, kura man te pie rokas un kura nāk no F.O. 1942. gada 13. februāra:

"As I promised you on the 16th January, I have taken up with the competent authorities the question of your drawing on the "blocked" funds of the Latvian Government in this country for the purpose of assisting the Latvian Ministers in Geneva and Stockholm.

I regret to say, however, that they still maintain the principle set out in my letter to you of 22nd December that "blocked" funds cannot be used outside the sterling area, and in those circumstances I am afraid that we are unable to assist you in the way you suggest.

Yours sincerely" ect., ect.

Šāds stāvoklis ir vēl šo baltu dienu. Protams, ar to nav sacīts, ka tas negrozīsies. Arī šī, var sacīt, vispārīgi mazā, bet priekš mums ārkārtīgi lielā lieta stāv sakarā ar starptautisko konstelāciju un kara notikumiem. Ja tie mainās un - cerēsim - ka tas tā būs, mūsu angļu draugi, varbūt, pat negaidīs, kamēr mēs lūdzam, bet paši uz savu iniciatīvi dos no mūsu līdzekļiem ne tikai desmit, bet div un trīs reiz desmit tūkstošus mēnesī. Patlaban, par lielu nožēlošanu, tas tomēr vēl tā nav - vismaz man par to nekas nav zināms.

Jūs tālāk rakstiet, ka ja minētiem diviem sūtniem neizdotos līdzekļus atbrīvot, tad "uzaicinām Jūs visus kopīgiem spēkiem katram savā valstī izmantot visas

iespējas, lai no valsts un sabiedriskām iestādēm un organizācijām un privātpersonām vai ietaupījumiem šādus līdzekļus sagādātu. Cīņā par Latviju tie ir tagad nepieciešami". Pilnīgi pareizi - šai cīņai tie ir nepieciešami. Piebildīšu tikai, ka ne tikai šādos apmēros, bet daudz lielākos tie ir nepieciešami, un tie ne tikai tagad nepieciešami, bet tie bija nepieciešami kopš pirmās okupācijas dienas, jo mūsu ārzemju pārstāvniecības ved šo cīņu visu laiku, un, ja dažai labai no tām būtu bijuši līdzekļi, tad vienā otrā lietā arī sasniegumi būtu bijuši daudz daudz lielāki. Nerunāšu par citiem, bet teikšu par šejieni - es un manas sūtniecības darbinieki palikām bez līdzekļiem, ja atskaita tos nabaga grašus, kas vienam otram, varbūt, bija ietaupīti. Šejienieši mūsu valsts summas ietecināja lielinieku kabatā. Ar šo neko mums vajadzēja dzīvot un arī cīņu vest, kāda nu tā konkrētos apstākļos ikreizes bija iespējama. Tas arī tika darīts. Domāju, ka Jūs sapratīsiet, ka pa šiem gadiem tad arī gan paziņas un draugi ir stipri vien izpumpēti, lai no tiem kādas nebūt daudz maz lielākas summas vēl varētu sagaidīt. No valsts un no sab. iestādēm patreizējos apstākļos, kur visi grib izdabāt mūsu austrumu lielajam kaimiņam un kur lielie uzņēmēji gaida zelta kalnus no nākamiem pasūtījumiem austrumos, nav nekā ko gaidīt. Pag. gada pavasarī bij apstākļi priekš mums labvēlīgāki. Es ievadiju sarunas dēļ lielāka aizņēmuma, piesolot zināmas garantijas. Galīgas atbildes neesmu saņēmis vēl šodien, lai gan pēc pāra mēnešiem gads būs apkārt. Patreizējos apstākļos būtu naivi gaidīt kaut ko nebūt pozitīvu.

Tāpēc zemē, kur dzīvoju un kur man personīgi ir daudz paziņu un arī labu draugu, es tomēr nespēju un nevarēju nekādas lielākas summas sagādāt. Varbūt maniem kolēģiem lietas ies labāk, bet par to neņemos spriest.

Turēju par savu pienākumu skaidri un gaiši pasacīt, kā lietas stāv, lai vēlāk nebūtu nekādu pārpratumu.

Gribētos vēl tikai jautāt, kā ir ar mūsu agrākiem bagātniekiem? Vai tad mums nemaz nav palicis tādu, kuriem ārzemju bankās ir nauda? Mums taču tādi bija. Vai viņus visus lielinieki būtu iznīcinājuši? Mūsu ziemeļu kaimiņu naudīgākie ļaudis, piemēram, no saviem līdzekļiem uztura šē bēgļu palīdzības biroju un, kā mani informē, uzturēs turpmāk arī sūtni un viņa sekretāru, maksājot abiem kārtīgas algas un pirmajam arī dzīvokli, kurā tas varētu ierīkot kanceleju. Vai mums šādu cilvēku nemaz nav pāri palicis?

Bet arī pie šīs reizes pavisam kategoriski varu pasacīt, ka tāpat kā līdz šim, konkrētu uzdevumu atrisināšanā no manas puses netrūks nedz labas gribas, nedz arī enerģijas, lai atrisināšanu veicinātu. Tiks darīts viss, kas iespējams un ko apstākļi pieļaus. Bet, kā no sacītā redzams, šie apstākļi patlaban vēl nekā daudzmaz apmierinoša nesola.

6) Jūs saktiet: "... nepieciešams, lai sūtnis Zariņš mums steidzami atgādā pieprasītās un dažām mūsu uzticības personām nepieciešamās diplomātiskās pases. Tās tur nodotas nevis, lai šinī liktenīgā laikā gulētu neizlietotas, bet gan lai tās varētu izmantot tie cilvēki, kas tagad aktīvi cīnās par neatkarīgu un demokrātisku Latviju. Kādas šīs personas ir, tas jāizšķir mūsu šeit LCP".

Nezinu, kad Jūs esiet pieprasījuši diplomātiskās pases. Es vismaz lasu tikai tagad Jūsu vēstulē Nr. 7 no š.g. 25.02. un pie tās pievienotā apkārtraksta Nr. 1 un Nr. 3 vispārīgi pirmo reizi, ka Jums vajadzīgas diplomātiskās pases. Šos rakstus es saņēmu tikai š.g. 2. martā. Kamēr no tiem noņēma norakstus, arī pagāja dažas dienas. Tie ir uz Londonu nosūtīti. Bet vai tos jau saņēmis arī Z. - nezinu, jo apstiprinājuma par to vēl nav. Nedrīkst aizmirst, ka arī mēs un visa pasaule dzīvojam kara apstākļos un dažkārt no šejienes uz Londonu pašas šejienes angļu sūtniecības kurjeru pasts noiet tikai pēc pāra mēnešiem. Ir ļoti iespējams, ka Z. nemaz

jūsu pieprasījumu vēl nav saņēmis. Tāpēc es izlūdzos piedošanu, bet teikšu skaidri - apkārtraksta Nr. 3 pamācība, ka dipl. pases nav priekš tam, lai tās seifā guldītu, ir kā pārmetums jau netaisns, bet bez tam tā ir arī lieka un nevajadzīga, jo tik tiešām ne tikai sūtnis Zariņš, bet kurš katrs sūtnis zin ļoti labi, priekš kā ir un kādos gadījumos tāda vai citāda pase lietojama. Neviens arī nav vēl mēģinājis ne tulkot, ne netulkot, vai LCP ir tiesības izšķirt, kam dot dipl. pases, kam nē.

Pārejot pie lietas būtības, jānorāda, ka, piemēram, šē Zviedrijā, ja kāds atbrauc uz dzīvi, viņam netiek atzītas vispārīgi mūsu nacionālās pases. Tāpēc katram mūsu pilsonim, kas ieradās ar mūsu nacionālām pasēm dažas dienas pēc lielinieku okupācijas, vēlāk pēc mūsu valsts iekorporēšanas, nācās apmainīt savas nacionālās pases pret šējienes Fremlingspass. Tāds pats stāvoklis ir mūsu ziemeļu un dienvidu kaimiņiem. Latviešu pases, to starpā arī diplomātiskās, pēc lielām grūtībām izdevās uzturēt tikai kā izņēmumu *bijušam sūtniecības personālam un tad vēl tiem, kuri kā diplomāti bija šeit pazīstami un atbrauca no kādas citas valsts, kur tie kā diplomāti bija darbojušies*. Mums tādi bij bijušais sūtnis Tallinā Šūmanis, kurš aizbrauca uz Šveici, un Tepfers, kurš joprojām dzīvo šē, bet igauņiem - sūtnis Maskavā un bijušais valstsvecākais Rei. Un tas ir viss. Neviens pats, kas iebraukuši šē vēlāk, kaut tiem arī būtu bijušas diplomātiskās pases no agrākiem laikiem, savu diplomātisko pasi nav varējuši izlietot un tiem ir bijis jāpadodas parastajiem noteikumiem. Taču šādu gadījumu ir ļoti maz. Viens tāds zināms, kas atgadījies beidzamā laikā ar kādu igauņu augstu kungu, kuram pat somi, kas šai ziņā daudz liberālāki, tomēr liedzās vizēt viņa diplomātisko pasi un tagad viņam šē līdz ar savu ģimeni jādzīvo uz tiem pašiem noteikumiem, kādi spēkā priekš visiem bēgļiem.

Tātad tas vien apstākļis, ka kādam kabatā diplomātiskā pase, šejienes iestādēm nebūt nav kāds nebūt pamats, lai atzītu viņam ne tikai šās pases derīgumu vai minimālās diplomātiskās tiesības, bet pat mūsu valsts pilntiesīga pilsoņa tiesības. - Tāds nu reiz še, par nožēlošanu, ir faktiskais stāvoklis, ar kuru gribot negribot jārēķinās.

7) Ļoti laipni no Jums, ka esiet domājuši jau to, kā cīnīties pret eventualitāti, ja lielinieki sāktu vest kampaņu pret mūsu sūtņiem uz tā pamata, ka tie vai nu akreditēti no mūsu valsts autoritatīvā režīma, vai pārstāvējuši to. Līdz šim gan vēl ar šādiem lielinieku argumentiem man vismaz nav nācies nopietni sadurties. Neesmu dzirdējis arī, ka tas būtu gadījies citiem kolēģiem. Tikai nožēlojami slavenais Lācis kaut ko tamlīdzīgu bij teicis kādā savā Maskavas radorunā. Pie tam vispārīgi lieliniekiem diezgan grūti šo argumentu pielietot, jo, kā arī nebūtu, fakts tomēr ir, ka arī Kremļis atzina mūsu autoritatīvo režīmu, atzina to par tik pat legālu un likumīgu, kā parlamentāro, slēdza ar to līgumus, pieņēma no tā izdotos akreditīvus sūtņiem ect.

Bet, protams, pie lieliniekiem viss kas iespējams. Viņi ar savu tā saukto dialektisko domāšanas metodi spēj un var apgriezt itin visu no kājām uz galvas un var pat sievieti pārvērst par vīrieti. Tādēļ nebūtu nekāds brīnums, ka viņi sāktu pret mūsu sūtņiem argumentēt ar viņu pašu atzīto mūsu autoritatīvo režīmu un ne tikai nelaimīgā Lāča personā vien. To sevišķi var sagaidīt pēc beidzamās tik skaļas savas konstitūcijas reformas.

Ja tas notiktu, tad Jūsu raksti, ko esat piesūtījuši man un tāpat aizjūras kolēģiem, var izrādīties no ļoti lielas nozīmes un svara.

Bet Jūs gan laikam nebūsit domājuši tos kā dokumentus, vai kā akreditēšanas instrumentus? Šim nolūkam tiem trūkst katru vajadzīgo pazīmju. Tie nav parakstīti no iekš vai ārzemēs atzītas valsts galvas un viņa ārlietu

ministra, tie ir bez zīmoga, vārdu sakot - ir pilnīgi anonīmi. Tāpēc izmantot tos kā legālus dokumentus, pats par sevi saprotams, ir pilnīgi neiespējama lieta. Bet, kā teikts, zināmos gadījumos, kad tas vajadzīgs dažādos iesniegumos vai preses polemikās, lai parādītu, ka sūtņi ir ne tikai patstāvīgās Latvijas legālie pārstāvji, bet ka tie ne mazākā mērā apbalvoti ar smagās cīņās dzimstošās Latvijas demokrātijas vadošā centra uzticību, šim nolūkam šiem rakstiem var būt ļoti liels svars.

Tāpēc vēl reiz sirsnīgs paldies par tiem. Kolēģiem pāri jūrai gan vēl šos rakstus neesmu paspējis nosūtīt, bet domāju, ka to varēs izdarīt jau jaunnedēļ.

8) Dažādus Jūsu atsūtītos rakstus, kas bij domāti dažādām iestādēm un personām, esmu nodevis vai nu personīgi, vai nosūtījis. Kāda uz tiem būs reakcija, par to vēl par agru spriest.

Radio noraidījumi no ezeru zemes krievu valodā ir nokārtoti. Viņā galā tiem piekrišana ir dota, bet šai galā nodibinājām pie Baltijas valstu sūtņiem mazu komisiju no legāciju sekretāriem, kura rūpēsies, ka kārtīgi piesūta biļetenus kā priekš šiem radio norādījumiem, tā ezeru zemes preseī.

Līdz ar šo noiet Jums daži informācijas materiāli, to starpā arī pāris Petersena politiski pārskati un viņa sarakste ar Gločesteras bīskapu.

Cerēju ar šo pastu nosūtīt sīkāku atbildi arī platformas lietā, bet par nožēlošanu, to nevaru, jo vēl neesmu saņēmis savu kolēģu uzskatus šinī lietā. Pie tam platformā skārtie satversmes jautājumi šē ārzemēs nebūt nav tik aktuāli, kā, varbūt, tas ir Jums iekšzemē. Piebildīšu tikai vēl, ka par to, ka es un tāpat droši vien visi mani pārējie kolēģi, stāv par patstāvīgu, suverēnu un demokrātisku Latviju, ir gatavi par to cīnīties un visu laiku jau dara to, par to Jūs varat būt absolūti droši.

Sirsnīgs paldies par to informācijas materiālu, kas pienāca ar Jūsu vēstuli Nr. 7 no š.g. 25. februāra. Lielākā daļa no tā jau tālāk nogādāta, un materiāli tiks izlietoti pārskatā par stāvokli Latvijā, pie kā patlaban tiek strādāts. [Minētos materiālus atvedu es 1944. gada martā. - L.S.]

Ar daudz sirsnīgiem sveicieniem un
vislabākiem novēlējumiem

(V.S.)

K. Čakstes vēstule sūtnim V. Salnajam

"Ļoti godāts Salnā kungs!

Pēc 16.XI.43. rakstītās vēstules daudzi ārzemēs radio pastiprināja tur rakstīto iespēju, ka Vācija nodomājusi atjaunot Latvijas patstāvību. Pašlaik vēl Rīgā tuvāki nekas noteikts nav zināms, ir tikai no dažiem avotiem nākušas ziņas, kuras jāuzņem ļoti uzmanīgi. Arī vietējie vācu iestāžu vadītāji neilgu laiku atpakaļ runāja par pilnīgas vai nepilnīgas patstāvības atgūšanu. Pašlaik šīs runas it kā apklusušas. Bez agrāk atzīmētām personām par kandidātu kabinetā min arī Arodu biedrību savienības priekšnieku Roju, kuru atbalstot Himlera ļaudis. Rojas 13. novembrī demonstrācijā turētā runa esot uzrakstīta vācu drošības policijā un tad pārtulkota latviešu valodā. Latvijas patstāvības laikā viņš bija sākumā mazs ierēdnis slimo kasē. Pēc 15. maija iekļuvis Darba kamerā, lielinieku laikā ieņēmis atbildīgu amatu boļševiku Arodu biedrību centrālā birojā un tagad vācu okupācijas laikā ir Arodu biedrību savienības priekšnieks - prezidents.

Nekas noteikts vēl nav zināms arī attiecībā uz it kā piešķiramās patstāvības veidu un apjomu. Pēc dažām ziņām būšot valdība un Prezidents. Bet nebūšot ārlietu resora. Ārlietas vadīšot Vācija. Palikšot arī vācu policija. Saimnieciskā novadā būšot pilnīga patstāvība, bet jāsaka,

ka dažas vietējās vācu saimnieciskās organizācijas gatavojas savu darbu sašaurināt, bet nevis izbeigt. No Latvijas bijušām politiskām partijām neviena šinīs sarunās nepiedalās.

Gaida, ka mobilizācijas sāksies decembra sākumā. Mobilizācijas jautājumā šeit ir dalītas domas. Daži vēl domā, ka par agru, ka jāorganizē iespējama pretestība, citi - ka beidzamais laiks organizēt savu armiju, norādot, ka tādā ceļā latviešu rokās nonāk arī vieglie ieroči. Sajūsmas nav nekādas. Tāda radīsies tikai tad, ja tiešām iesāksies mūsu zemes aizstāvēšana pret boļševiku iebrukumu. Jādoma, ka ņemot vērā ziemas apstākļus, ziemā ir grūti slēpties, ņemot vērā piedraudēto kara tiesu, daudzu cilvēku pārliecība būs, ka tagad ir laiks organizēties, organizēt savu armiju pēc būtības, tādēļ uz mobilizāciju ieradušos skaits būs zem 10%.

Līdzšinējie piedzīvojumi ar latviešu karavīriem pierādīja vāciešiem, ka tos var izlietot tikai cīņā pret boļševikiem. Šinīs cīņās viņi izrāda lielu varonību, cīnoties ar lielu materiālu un cilvēku pārspēku un ka 1:10 tomēr izcīnā uzvaras. Bet, ja tos sūta uz dienvidus fronti (tīras latviešu daļas nav sūtītas, bet ir pārceltas vācu daļas, kur ir piedalīti latviešu izpalīgi), tad liela daļa dezertē. Tādēļ vācieši esot solījuši latviešu daļas izlietot tikai cīņās pret boļševikiem Latvijas tuvumā.

Latviju pārpludina pašlaik ar piespiedu kārtā evakuētiem bēgļiem no aizrobežas krievu apgabaliem. Daži šo novietojamo bēgļu skaitu rēķina uz 200 000, citi uz 1 000 000. Viņi pa lielākai daļai ir boļševiki, gan galvenām kārtām (ir) sievas un bērni. Šinī piespiedu novietojumā slēpjas mums arī zināmās briesmas un katrā ziņā lielas nepatīšanas.

Nosūtām angļu valodā Lietuvas komitejas izstrādāto un no mums pieņemto Baltijas tautu deklarāciju. .. Deklarācijas oriģinālu saņems saimniecības N. zemē. Ja tās to vēl nav saņēmušas, tad stājaties sakarā ar

Baltijas valstu sūtņiem un iesniedziet to, labāk kopīgi sabiedroto valdībām un presei. .. Mums šeit nav precīzi zināms N. komitejas nosaukums. .. Latvijas komitejas nosaukums - Latvijas Centrālā Padome - radās tādēļ, ka latviešu valodā "komiteju" nevarēja lietot, lai nesajauktu ar Bēgļu centrālo komiteju 1917. gadā. Tulkojot valodā šo nosaukumu, Jums ir rīcības brīvība.

Mums ir lūgums izpildīt visus pēc iespējas 16.XI.43. vēstulē minētos lūgumus. Dariet arī mums zināmu, vai mēs varēsim rēķināties ar iespēju saņemt ieročus un municiju no ārzemēm? Vai nav iespējams somu raidījumos krievu valodā sniegt vairākas informācijas par Baltijas valstīm? .. Beidzot lūdzam palīdzēt N., kas aizved vēstuli, izpildīt viņa uzņemtos pienākumus. Ņemot vērā, ka spiegi ir visur, lūdzam neizpaust ne šeit strādājošo, ne sakarnieku vārdus.

Ar sirsnīgu sveicienu Jums un visiem, kas strādā Latvijai,

Konstantīns Čakste

Pārskati par 1940. gada vēlēšanām, žīdu jautājumu un ev.-lut. un pareizticīgo baznīcām sekos.

1.IV.1944.

**Izvilkumi no Latvijas Centrālās padomes valdes
priekšsēža Konstantīna Čakstes**

[ar segvārdu J. Dzintars]

**šifrētiem ziņojumiem LCP ārzemju delegācijas
sekretāram Leonīdam Siliņam, Zviedrijā**

Savienības jautājumā igauņi sazināsies ar Reiju, kas liekas nākamais ārlietu vadītājs. Popularizēt domu par Savienību. Uz ārzemēm brauks Cielēns ar ģimeni caur Igauniju vai arī speciālu laivu. Varbūt viņam būs pilnvaras propagandēt Latvijas neatkarības atjaunošanu. Atbalstiet viņu.

25.IV.44.

J. Dzintars

Uz Zviedriju pošas Cielēns ar ģimeni. Brauks ar speciālu laivu. Viņu mēs pilnvarojam tikai Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas propagandas komisijā, citas pilnvaras nebūs. Daži viņam neuzticas visās lietās, pārmet, ka viņš nerespektē citu domas. Es domāju, ka viņš ir mazliet sarūgtināts, kad pilnīgi nepiekrīt viņa rīcībai. Viņš ir pilnīgs patriots un demokrāts, uzņēmīgs, negrozāms bezbailīgs, gudrs politiķis. No viņa var daudz mācīties, bet paturēt jāpatur galvā savas smadzenes.

Mūsu parastā satiksme tikai pastam un speciāliem delegātiem.

25.IV.44. *J.Dz.*

Šī gada aprīli notika latviešu, lietuviešu un igauņu valsts vadītāju centru pārstāvju sapulce. Pēc informācijas apmaiņas par politiskiem un militāriem jautājumiem apsprieda divas latviešu delegācijas izstrādātās un centrā apstiprinātas rezolūcijas: par Baltijas valstu neatkarības atjaunošanu un šo valstu savienību. Pielikums 1. un 2. Lietuvju un igauņu pārstāvji atzīst rezolūciju par savienību pārāk saistošu. Sapulce vienojās par šādām rezolūcijām. Iespējams, ka komunisti iebrūk Baltijas valstīs. Šis valstis ar ieročiem rokā, ar visu spēku un visos apstākļos aizsargās savu zemi un cīnīsies par savas neatkarības atjaunošanu pret kopējo ienaidnieku, izlietojot katru palīdzību no ārienes. Attiecīgā momentā tiks radītas šo valstu savas valdības. Jau tagad pēc iespējas izstrādāt jautājumu par latviešu, igauņu un lietuviešu politisku, militāru un saimniecisku sadarbību. Vēl sapulce pieņēma rezolūcijas: saglabāt tautas dzīvo un materiālo spēku neatkarības cīņai; nepieciešams savas tautības bruņoto spēku vadītājs; aizkavēt karaspēku izvest no savas valsts.

28.IV.44. *J. Dzintars*

LCP ārzemju delegācijas ziņojums

Visā visumā Latvijas pašreizējais starptautiskais stāvoklis ir tāds, kāds tas bija šī gada sākumā, kad mēs jums rakstījām vēstuli, kuru, ceram, esat saņēmuši. Šai laikā izredzes uz Latvijas valsts atjaunošanu nav pasliktinājušās, bet nav arī uzlabojušās.

Šai starplaikā ir notikusi triju sabiedroto lielvalstu - Amerikas Savienoto Valstu, Anglijas un Krievijas - konference Jaltā. Šīs konferences lēmumos zināmā mērā izpaudās Krievijas armijas lielo panākumu ietekme. Tas redzams Polijas jautājuma atrisināšanas veidā. Baltijas valstu jautājums Jaltas konferencē nav izšķirts. Pēc šīs konferences Amerikas Savienoto Valstu valdība paziņoja, ka viņa turpina atzīt Baltijas valstis kā neatkarīgas. Pēc Jaltas konferences Anglijas valdība izvairījās parlamentā dot noteiktu paskaidrojumu par viņas viedokli Baltijas valstu neatkarības jautājumā, tomēr Baltijas valstu sūtniecība Londonā turpina pastāvēt. Tātad Jaltas konferencē Krievija nav varējusi uzstiept savu viedokli Baltijas valstu jautājumā Amerikas Savienotām Valstīm un Anglijai.

Vācijā tiks galīgi sakauta jau tuvākās pāris nedēļās. Vistuvākā laikā viņas galvenie militārie spēki tiks salauzti un sašķelti un līdz ar to Vācija būs stratēģiski uzvarēta, jo militārai pretestībai atsevišķās, atšķirīgās vietās nebūs vairs nekādas stratēģiskas nozīmes.

Amerikāņu un angļu armiju straujie militārie panākumi Vācijas satriekšanas beigu cēlienā pacels Amerikas Savienoto Valstu un Anglijas politisko svaru Eiropā. Bet no tā vēl neizriet, ka Amerikas Savienotās Valstis un Anglija aktīvi uzstāsies pret Krieviju Baltijas valstu dēļ.

Maskava Baltijas valstis uzskata par iesaistītām padomju savienībā un šo viņas viedokli var grozīt tikai vara: karš vai kara draudi. Dēļ Baltijas valstīm, kā

tādām, Amerika un Anglija nekaros ar Krieviju, pat neizteiks kara draudus. Starp Angliju un Ameriku no vienas puses un Krieviju no otras karš varētu izcelties ap konfliktu, kam piekristu lielāka nozīme pasaules politikā. Piemēram, Krievijas tieksme caur Poliju, Balkāniem un Vāciju iegūt noteikšanu visā Eiropā, varētu kļūt par cēloni tādām karam. Vai un kad šāds karš izcelsies, to neviens šodien noteikti nevar pateikt.

Ja Krievija sakarā ar šī kara likvidēšanu gribētu iegūt pārāk tālejošu noteikšanu Eiropā, tad tāda tieksme varētu novest pie Krievijas kara ar Angliju un Amerikas Savienotām Valstīm. Tas tomēr nenozīmē, ka šai gadījumā karš starp Krieviju un anglo-amerikāņiem varētu izcelties automātiski dažas dienas vai dažas nedēļas pēc Vācijas sakaušanas. Var paiet ilgāks laiks, kamēr jaunais konflikts nobriest un izvēršas kara sadursmē.

Bet ja Maskava pareizi novērtēs savu novājināšanu šai karā un Amerikas un Anglijas tehnikas un armijas svaru un nozīmi, tad Krievija var arī ierobežot savas tieksmes Eiropā un Otrā pasaules kara rezultātā var rasties kompromiss, izlīgums starp Krieviju, Angliju un Ameriku, kas stabilizē pasaules mieru uz 10, 15 vai 20 gadiem.

No sacītā izriet, ka starptautiskie apstākļi Baltijas valstu jautājuma atrisināšanai var rasties sakarā ar Otrā pasaules kara radītiem konfliktiem, bet var arī notikt, ka Baltijas valstu jautājuma atrisināšana tiek atlikta uz trešo pasaules karu, kas sāksies tikai pēc 10, 15 vai 20 gadiem.

Slēdzienā mēs atkārtojam to pašu, ko teicām šī gada janvārī: mūsu tagadējais galvenais uzdevums – pasargāt mūsu dzīvo spēku, neizšķiest to akcijām, kurām nav nekādas izredzes. Mums mūsu spēki jākrāj tam laikam, kad ar zināmām izredzēm varēsīm cīnīties par neatkarīgās demokrātiskās Latvijas Republikas atjaunošanu.

Stokholmā, 1944. gada maijā

Piezīme: Tas ir pirmais Feliksa Cielēna rakstītais ziņojums no Stokholmas, no LCP ārzemju delegācijas. Saņemts 1944. gada 6. jūnijā.

F. Cielēna vēstule Latvijas Centrālajai padomei (nenosūtīta)

Mīlie draugi! Cik es pavisam īsajā laikā esmu paspējis informēties, uztvert vispārējo stāvokli un izpētīt mūsu pašu lietu, tad varu īsumā ziņot jums sekojošo:

Vispārējais stāvoklis. Spriežot pēc angļu preses un dažām personīgām informācijām no dažādiem avotiem, tad angļu un amerikāņu politiskais un stratēģiskais mērķis ir totāli satriekt ne tikai Hitlera režīmu, bet Vāciju kā tādu. Lai neļautu vairs Vācijai pacelties kā lielvalstij, kas gribētu un varētu pretendēt uz politisku hegemoniju Eiropā un saimniecisku ekspansiju pasaulē, tad angļi un amerikāņi grib totāli satriekt Vāciju militārā ziņā, okupēt militāri visu Vāciju uz nenoteiktu laiku (varbūt pat vairāk kā 10 gadus), pilnīgi to atbrūnot, pārņemt kontroli par Vācijas bankām, rūpniecību un satiksmi savās rokās, izspiest reparācijas par labu karā cietušajām valstīm, zem šīm reparācijām saprotot atlīdzību gan graudā (mašīnas, dzelzceļu materiāli utt.), gan darbā (sūtot vācu darba spēku, pirmā kārtā visus vācu SA un SS vīrus un citus hitleriešus reparācijas darbos uz Krieviju un citur). Šādu politiku pret Vāciju Anglijā noteikti aizstāv nācijas vairākums, it īpaši Darba Partija (*Labour Party*). Lasīju tās ārpolitisko programmu, ko D.P. izpildkomiteja nesen izstrādājusi, lai celtu priekšā savai gadskārtējai konferencei, kura notika nupat maija beigās un jūnija sākumā. Četrās sīki drukātās lappusēs ir izteikta un motivēta angļu politika pret Vāciju, kuras pamatlīniju es īsumā raksturoju. No šī mērķa, satriekt totāli Vāciju kā tādu, dabiski izriet Anglijas diplomātija pret *Krieviju*. Ar Krieviju jāiet

konsekventi līdz galam: kopā ar viņu militāri jāsatriec Vācija un kopā ar viņu pēc kara izbeigšanas jātur žņaugos un padevībā pie zemes vācu nācija. Acīm redzot angļi necer, ka vācu tautā pašā varētu rasties pietiekami lieli demokrātiski spēki, kas no iekšienes ar savu iniciatīvu un aktivitāti varētu garantēt nākotnē tādu Vācijas attīstību, ka tā no jauna neizvēršas par trešā pasaules kara iniciatoru. Anglijā esot arī zināma grupa starp konservatīviem, kas gribētu atrast kādu nekādu kompromisu ar Vāciju (ne ar Hitleru), bet šai grupai neesot liela svara un pagaidām tā nevarot ietekmēt Anglijas ārpolitiku.

No sacītā nepārprotami izriet visas tālejošās konsekvences, kas tieši skar *Baltijas valstis*. Realizējot un turpinot šādu tālejošu sadarbību ar Krieviju, Anglija ir spiesta pēdējās labā upurēt savas politiskās intereses austrumu Eiropā un pa daļai pat Balkanos. Maskava, saprazdama Anglijas ārpolitikas pašreizējo pamatmērķi un savu militāro svaru cīņā par Vācijas pilnīgu satriekšanu, izmanto šo situāciju savā labā *pilnīgi*. Ja pat Polijas jautājumā Anglijas oficiālā politika neizrāda nekādu noteiktu pretestību Kremlim - kā vidutājs un samierinātājs starp Kremli un poļu ārzemju valdību uzstājas tikai Ruzvelts - tad varam iedomāties, kādā bēdīgā stāvoklī mūsu lietas stāv Anglijā. Oficiālā Anglija nekustinās ne mazo pirkstiņu Baltijas valstu labā pret Krieviju. Baltijas valstu sūtniecību pusoficiālā atzīšana Londonā ir tikai tradicionāls laipnības žests. Anḡļu presē pilnīgi dominē Krievijai labvēlīga politika un respekta pilns tonis. Tur parādās Padomju vēstniecības tieši un netieši ietekmēti raksti, kas ciniski vērsti pret Baltijas valstīm. Kā piemēru minēšu kādu rakstu, ko publicējis Oksfordas koledžas vēstures skolotājs Taylor's visizplatītākajā anḡļu ilustrētā nedēļas žurnālā "Picture Post" 1944. gada 1. aprīļa burtnīcā: *The Future of the Baltic States*. Šis

raksts skan kā cinisks aprīļa joks: Baltijas tautas pašas neesot nekad cīnījušas par savu neatkarību, jo 1918. un 1919. gadā vācieši esot tās nodibinājuši un arī 1939. un 1940. gadā tās neesot izrādījušas ne mazāko gribu dzīvot patstāvīgi un pilnīgi labprātīgi atgriezušās atpakaļ Krievijā. (Atzīmēsim, ka šis angļu nedēļas žurnāls tiek drukāts apmēram 1. milj. eksemplāros.) Mūsu sūtniecība gan mēģinot uzstāties presē pret šādiem rakstiem, bet cik lieli ir šīs mūsu pret darbības panākumi, to neņemam spriest.

ZASV politika esot Baltijas valstīm kaut cik labvēlīga un sūtniecības pastāvēt vēl arvien oficiāli. - Bet vai Baltijas valstu dēļ Ruzvelts gribēs saskrieties ar Maskavu? Domāju, ka nē. Slēdziens: *Baltijas valstu starptautiskais stāvoklis patlaban gaužami slikts.* Vienīgas cerības var likt uz to, ka Kremlis pārāk nekaunīgi un pārāk tālejoši forsēs savus iekarošanas plānus Eiropā (Somija, Baltijas valstis, Polija un Balkani) un tendenci dominēt Eiropas kontinentā un šī Krievijas tieksme kara beigu periodā un miera slēgšanas laikā var beidzot novest pie politiska konflikta (bet ne militāra) starp anglo-amerikāņiem un krieviem. Tāpat arī stāvoklis Baltijas valstīm var kļūt labvēlīgāks, ja drīzumā sāktos anglo-amerikāņu lielā invāzija Eiropā un ja tā ātri un vareni virzās uz priekšu un Vācija kapitulētu anglo-amerikāņu priekšā jau tad, kamēr krievi nebūtu paspējuši nekur daudz tālāk aizvirzīties uz priekšu pāri tai militārai līnijai, uz kuras viņi patlaban atrodas. Man ir tāda nojauta, lielā invāzija sāksies tuvākās nedēļās. [Ka invāzija sāksies, to zināja visi, bet ne datumu, tur nekāda pareģošana nebija vajadzīga. - L.S.]

8. jūnijā. Tikko biju aizvakar no rīta uzrakstījis šis rindas, kad pie manis ieskrēja kāds paziņa un pateica, ka viņš nupat dzirdējis lielo vēsti: invāzija sākusies! Tad nu mēs visi šeit pārdzīvojām divas dienas

"invāzijas drudzi". Tagad turpinot mierīgi tālāk sāktu analīzi, gribētu vēl pieminēt sekojošo:

Invāzijai atkarībā no tā, kādā tempā un veidā tā norisināsies, varbūt divējāda ietekme uz Baltijas valstīm. Ja tā norisināsies ātri, vareni un plaši, t.i., ja anglo-amerikāņi savu pārspēku gaisā un uz jūras, tehniskos līdzekļus un cilvēkus izlietos dinamiski un konceptuāli (pretēji lēnai un uzmanīgai stratēģijai, ko viņi parādīja Itālijā), ja viņi pēc kāda mēneša, vai vēl ātrāk, sāks vēl otru grūdienu kontinentā starp Ķīles kanālu un Dānijas ostu Eisbjergu un ja šādas varenas un koncentrētas ofensīvas rezultātā Vācija morāliski sabrūk un tā kapitulē anglo-amerikāņu priekšā, kamēr krievi nav nekur tālu aizvirzījušies uz priekšu pāri tagadējai līnijai, tad mēs esam glābti. Bet invāzijai var arī būt ātra ietekme uz Baltijas valstīm. Ja Hitlers, lai glābtu stāvokli vakaru frontē, atvelk spēkus no austrumiem, un atvirzās līdz Nemanai vai pat līdz Vislai, tad mēs esam beigti, tad krievi ienāks un paliks. Krievi katrā ziņā mēģinās izmantot savā labā jauno stāvokli, kad rietumos sākusies izšķirēja cīņa, kas izslēdz katra kompromisa iespēju starp anglo-amerikāņiem un vāciešiem; krievi mēģinās ar jaunu ofensīvu dzīties virsū vāciešiem, lai ielauztos Baltijas valstīs, Polijā un Balkanos, tik tālu Eiropā, cik vien tas viņiem būs iespējams, lai paņemtu savā militārā varā pēc iespējas plašākas teritorijas. Vienā ziņā gan invāzijai paredzams noteikts pozitīvs rezultāts priekš Baltijas valstīm: tagad, kad anglo-amerikāņi paši uzsākuši Eiropas cietzemē izšķirēju kauju, viņiem krievu palīdzība nav vairs tādā mērā vajadzīga, kā līdz šim. Tagad, kad anglo-amerikāņiem pašiem būs vajadzīgi ieroči un munīcija lielos daudzumos, viņi samazinās savus sūtījumus Krievijai, varbūt pat gluži tos pārtrauks. Tagad arī reāli atkrit Kremļa drauds noslēgt separātu mieru ar Berlīni, jo krievi tagad to nedarīs. Tāpēc anglo-amerikāņi, ja invāzija virzīsies ar labām sekmēm

un strauji uz priekšu, ar Maskavu rēķināsies mazāk kā līdz šim.

Kā arī nenorisinātos Otrā pasaules kara izšķirīgais beigu cēliens, kurā mēs tagad ieejam, tas rada sasprindzinātu politisku stāvokli visā Eiropā. Baltijas valstīm šai situācijā *pēkšņi* var iznākt krīze, kad izšķiras to liktenis līdz nākošajam, trešajam pasaules karam. Ko mūsu tautai nozīmētu 10 līdz 15 gadus dzīvot zem Maskavas varas, tas ir pats par sevi skaidrs. Tāpēc mums tuvojas *liktenīgais brīdis*, kad viss jāliek uz spēles, lai mēs mēģinātu glābt tautas dzīvību.

Mēs no savas puses darīsim visu iespējamo visos virzienos. Rīkosimies, lai no šejienes palīdzētu tai gadījumā, ja iestājas akūtā krīze un aktivitāte mājās sasniedz savu kulmināciju atklātā un jaunā veidā.

Mēs darām un darīsim visu iespējamo arī priekš tam, lai segtu ceļu uz atkāpšanos arī tādā gadījumā, ja bolševiki laužas iekšā Latvijā un mūsu cilvēkiem ir ne tikai jāatstāj mūsu pilsētas, bet arī Latvija. Šai ziņā mēs mēģinām kārtot atkāpšanos mūsu cilvēkiem divos veidos: gan caur zviedru Sarkanā Krusta palīdzību ar vācu Sarkanā Krusta un valdības piekrišanu, gan citādā veidā. Ja būs iespējams pirmais veids, tad varēs notikt plašāka evakuācija. Bet ir pavisam maz izredzes, ka vācieši šim veidam piekritīs. Vēl pat nevar zināt, vai zviedri gribēs atbalstīt šādu evakuācijas veidu.

Deklarāciju šinīs dienās kopā ar speciālu rakstu iesniegšu oficiāli un personīgi Hana dēlam, ar lūgumu tās saturu celt priekšā savai oficiālai kolēģijai un principiāli grozīt savu līdzšinējo viedokli mūsu lietās, kas bija ļoti nelabvēlīgs. Varbūt ka interpretācija plašajā kolēģijā atbalstīs mūsu lietu, kaut gan grūti to būs tik īsā laikā noorganizēt, jo Jāņu priekšvakarā slēdz sesiju. Deklarāciju uz citām vietām virzīsim tālāk, jo drīzumā tās iesniegšana būs istā laikā.

Propagandas laukā zviedru-baltiešu komiteja dara savu svarīgu darbu. Patlaban tā izlaidīs sēriju brošūru. Kā pirmā šai sērijā šinīs dienās iznāk Rei'a brošūra 53 lp. liela: Vai Baltija ir vajadzīga Krievijas drošībai? Tuvākā laikā es nolasišu parlamentāriešu klubā, kurā piedalās visu partiju deputāti, kas interesējas par ārpolitikas jautājumiem, referātu par tematu: Cīņa par valdīšanu Baltijas jūrā. Šo referātu zviedru-baltiešu komiteja izdos savā brošūru sērijā. Savā referātā, resp. brošūrā, starp citu, gribu atklāti motivēt tēzi: kāda nozīme Baltijas valstīm Zviedrijas drošības nosargāšanai pret Krieviju.

Lai mēs varētu plašāk rīkoties, tad ir vajadzīgi līdzekļi. Patlaban šeit tādu skaidrā veidā nav. Arī citām mūsu tekošajām vajadzībām līdzekļu nav. Es mēģinu šeit izdabūt kādu mazāku summu kādai literārai vajadzībai. Ir izredzes, ka varēšu dabūt. Bet tā nebūs liela summa, ar kuru varētu plašāk operēt. Petersena un Andersena rīcībā, cik vērojams no šejienes, ir zināmas summas no mūsu oficiāliem fondiem un ne tikai savu māju uzturēšanai, bet pat jaunu māju atklāšanai citās valstīs. Tā, piemēram, Brazīlijā š.g. martā atklāta jauna oficiāla māja ar oficiālu priekšnieku un dažiem kalpotājiem. Pie Petersena atalgoto kalpotāju skaits ir par vienu lielāks kā miera laikā. Šāda rīcība nav nekas cits, kā atalgotu vietu radīšana draugiem un paziņām. Uz šejieni pārvest līdzekļus, kā Petersens un Andersens izsakoties, viņi nekādā ziņā nevarot. . Man šķiet, ka pie labas gribas to varētu gan. Bet tad, varbūt, būtu jāsašaurina savi lielie štati, un to, lūk, viņi negribēs darīt. Uzaicināšu Petersenu ierasties šeit uz apspriedi, lai pārrunātu kā vispārējās lietas, tā jo sevišķi līdzekļu jautājumu. Domāju, ka viņš gribēs atrunāties ar ceļa grūtībām vai pat neiespējamībām. Bet pēc manas informācijas, atbraukšanas iespējamība ir. Ja viņš kategoriski atteiksies braukt uz šejieni, tad tas būs jāuzskata kā

Riņā, 1944. gada 7. jūlijā.

Godājamais Viestura kungs,

1623
Fotokopija: Petersens

paldies par Jēkabam adresēto vēstuli. Tagad no mutiskiem un rakstiskiem paskaidrojumiem zināsit visus apstāklus, kas Jūs interesēja. LCP lietas ir kārtībā. Vispārējo informāciju saņemsit no mūsu apkārtraksta. Sakarā ar Jūsu vēlēšanos un citiem apstākļiem delegāciju pastiprinājām ar diviem locekļiem. Par priekšsēdētāju nozīmējām Ektteri, tāpat mūsu stiprāko personu. Tad jau lietas, cerams, kārtosies labvēlīgi. Jums nav iemesla būt atturīgam. Taisni otrādi: pieliekiat tagad visas pūles, lai evakuācijas lietas praktiski veiktos. Domāju, ka to vislabāk varēsīt veikt tieši Jūs. Gādājiet tikai, lai Ekttera pārbraukšana būtu droša un ātra. Citādi mēs zaudējam ārkārtīgi smagi. Tādēļ LCP lūdz Jūs personīgi darīt visu iespējamo, lai vismaz nākamais brauciens, ar kuru Ektters dosies ceļā, notiktu ar ~~ātru~~ ātru laivu. Parunājiet ar zviedriem, lai viņi izņemuma kārtā vīnāz šoreiz, kur mums ir tik daudz likts uz spēles, gādātu arī vēl par kādiem citiem drošības līdzekļiem attiecībā uz pārbraukšanu. Vēlādu sakot, LCP sagaida, ka Jūs, Viestura kungs, šo lietu sarīkosīt ar vislielāko rūpību un no- teiktību.

Bruno Kalniņa (segvārds – Bērzs) ziņojums LCP vārdā
Leonīdam Šiliņam 1944. gada 7. jūlijā uz Stokholmu

nevēlēšanās braukt un attiecīgā brīdī tad jāvelk visas konsekvences.

Kā vēroju un dzirdu, tad pastāv nesaskaņas un rīvšanās dažādu mūsu lielkungu starpā: Andersens nesatiekot ar Petersenu, Petersens un Vinters ar Miķeli, un tml. Domājams, ka šīm nesaskaņām pamatos nav dažādi politiski uzskati, bet personīgas dabas motīvi. Ar vārdus sakot, emigrācijas dvingas ietekme. Mēģināšu visur ienest svaigo Latvijas gaisu un visus apvienot un saistīt ap mūsu Latvijas glābšanas svēto lietu.

Lai mēs varētu pret visiem, pret svešiem tā savējiem uzstāties ne tikai ar personālo autoritāti, bet ar zināmu oficiālu svaru, tad būtu nepieciešams nodibināt šeit LCP ārzemju delegāciju.

Piezīme: Šī Feliksa Cielēna vēstule uz Latviju nekad netika nosūtīta, jo nebija, kam šo informāciju sūtīt. Visa LCP vadība bija apcietināta – Konstantīns Čakste, Ludvigs Sēja un arī Bruno Kalniņš. Pagāja laiks, kamēr es 1944. gada jūlijā, braucienā ar igauņu laivu un igauņu komandu, ieradās Latvijā un tad satikos ar ģenerāli Verneru Tepferu un arī Kristapu Upelnieku:

Mrlb. L e o n.

Sīrīgi Tevi sveicinu jaunā gada. Gribēju Tev jau agrāki rakstīt, bet to nedariju tādēļ, ka viens Tavš draugs tēisrījas uz laiku Tevi apciemot, bet pagaidām izjuka. Nav izslēgts, ka pavasarī viņš to dara. Tavšjie dzīvo pa vecam. Viens otrs no Taviem draugiem Tevi piemin. Bija arī sanakuši uz kopējo eglīti. Kņagis liek Tevi sveicināt. Tam darbs pa pilnam. Arī mans darbs ir gājis plašumā un dziļumā.

Dzīve Latvija rit pa vecam. Galvenais temats - bolševiku briesmas. Katra bolševiku uzvara liek iedomāties iespēju, ka viņi var atgriesties. Kā tās gadījumā izskatītos mūsu zemē, to Tu vari labi iedomāties. Viens no Krievijas puses pārbēgušais stastija, ka Krievija viņi vien - karši likvidē visus tos, kas stažušies visu dienesta vai darba, pārsijos viriešus no 15-60 gadiem mobilizā, sievietes iesaista darba, liek nodot visas drēbes, drīkst paturēt tikai vienu kurtu, produktus drīkst paturēt tikai vienai dienai, noteikumu parkapšjiem piedraudēts ar nāves sodu. Par Sarkano armiju mūsu legionāri visumā izsakas nicinoši, kā rēvji slikti apmācīti, bet laba artilērija un mīnu metāji. Viņi saujot arī ar sprāks lodēm, tapēc ievainojumi ir bīstami. Latviešu divīzija izgājusi uz fronti pret Latvijas robežu iepēdama II līnijas un drīz var tikt iesaistīta kaujas.

Zemgales "prezidents" dzīvo pašlaik liela klusumā, rudeni viņš bija izdevis rīkojumu, ka latviešu skolu sākums atlikts uz nenoteiktu laiku un pēc pāris dienām viņam to načas atākt. PLKV. Grīnbergs cenšas tikt jaundibināma specialā kara tiesā. Tāvs draugs Jānis apcecojies. Alberts vēl dzīvo savas mājas.

Baumas no ārzemēm, ka Alfrēds Brēzriņš atbrīvots. Vai Tev ir kādas ziņas par viņu? Valdmenis esot griezies no jauna pie vacu iestādēm patstāvības liētā, kurš tam ziņa interesants, ka paredzot satverami ar demokrātisku elementu.

Saimnieciskā ziņa dzīvojam apmāta pati: sviests - 100 gr nedēļā, cukurs - 400 gr mēnesā, otrs viss apmāta pati. Vasarā skolniekiem 3 mēnešus bija jāstrādā lauksaimniecībā. Lidz ar to pilstniekiem rodas arvienu vairāk saites ar laukiem. Pateicoties tam kautkā var apmierināt savas fiziskas nepieciešamības. Spekulatīvas cenas ir, loti augstas: sviests kg RM.90,-, ola RM.5,-, piens ltr RM.5,-. Ar apģērbiem ir lielas grūtības, saņemami tikai pret atļūjam, kuras ļoti grūti dabūt. Reizi gada izsniedz 1 pāri zeļu un 1 lāpandiega kamolīpu. Sogadēva arī vienu pāri zābakšņores. Skolas darba gaita rit nepārtraukti, kaut arī saapēstas telpās. Vakara skolu skolniekiem liek ātrādāt. Universitāte lekcijas lasa visi, izņemot teoloģijas fakultātē. Vēstures fakultātei lekciju saraksts tiek izdots tikai pa vienai nedeļai. Tur lasa arī 3 vacu mācības spēki, bet Svābem, Stepermanim u.c. nelaiž lasīt.

Tika dibināta arī valdība, pie kam izraudzītas kandidatūras bija Valdmanis, Voits, Rūsis Vīnzarsijs. Bet tas tagad ir apklusis. Pie mums stāsta, ka Loze esot teicis Fūrerim, ka pēc latviešiem ko vairāk dot, viņi ir apmierināti un laimīgi, legionārus dabūšot tāpat. Dankers arī pierādījis, ka no viņa arī iebiedēšanu var visu dabūt. Pātlaben tiek dibināta jaunatnes organizācija. Pastāv politiska organizācija "Lidumnieks" /tautas mēle runājot - brīnie lidumnieki/, kuras priekšgalā būšot Roja. Programā arāji latviska, Solas cīnīties par līdztiesīgu stavokli jaunā Eiropā, Latvijas valsts nekur nav minēta.

Arī meitenēm grib dibināt kadu organizāciju.

Bangereklis ar Plensneri 3 dienas atpakaļ aizbraukuši uz Berlīni. No jauniesaucamiem daudzus "izbrāks". Gada parasts no 8 saņemti 2, otrs pat no 18-1em tikai 3. Iesauc arī 1916/17 dz. instruktorus.

10.I.1944.

Sīrīgi sveicina

Jēkabs Dzintars.

Pirmais K. Čakstes ziņojums no Latvijas L. Siliņam pēc sakaru nodibināšanas no Gotlandes 1944. gada 30. janvārī

netālu no Jelgavas – Džūkstē – ar ģenerāli V. Tepferu un Piltenē ar K. Upelnienu. Diemžēl, arī Cielēns nekādus līdzekļus nevarēja sagādāt un nonāca sākumā ļoti asā konfliktā ar sūtni Voldemāru Salno un arī pārējiem sūtniem. Tieši par līdzekļu jautājumu, jo neticēja faktam, ka ne zviedri, ne angļi no mūsu valsts naudas mums neko nedeva. Aizmirsā arī, ka LCP ārzemju delegācija bija jau nodibināta. – L.S.

Latvijas Centrālās padomes svarīgākie dokumenti

Latvijas tautas deklarācija sabiedroto nācijām

Latvijas Centrālā Padome, izsakot vācu okupācijas apspiestās Latvijas tautas un tās politisko partiju uzskatus, deklarē sekošo:

1940. g. jūnijā PSRS militāri okupēja Latviju, laužot tādā kārtā ar Latvijas Republiku 1920., 1933. un 1939. gados slēgtos līgumus. Šinīs līgumos PSRS bija uz visiem laikiem atteikusies no suverēnām tiesībām uz Latvijas teritoriju un tautu, noraidījusi uzbrukumu un katra veida agresiju un iejaukšanos LR iekšējās lietās, kā arī apsoliļusies izšķirt visus konfliktus šķīrējtiesas ceļā. Turpretim 1940. g. jūnijā PSRS valdība brutālā kārtā iejaucās Latvijas iekšējās lietās, oficiāli pieprasot valdības maiņu un saviem bruņotiem spēkiem okupēja visu Latvijas Republikas teritoriju.

Jauno LR Kirchenšteina vadīto valdību, pretēji LR Satversmei, sastādīja okupācijas varas un PSRS valdības pārstāvis Višinskis. Valdības locekļu skaitā bija personas, kas nebija LR pilsoņi (ministru biedri Vāleskalns un Blaus). Valsts prezidenta atvietošana ar okupācijas varas iecelto ministru prezidentu Kirchenšteinu notika nelikumīgā kārtā, jo pēc LR Satversmes valsts prezidenta vietas izpildītājs ir Saeimas

priekšsēdētājs. Tādēļ okupācijas varas nozīmētie valsts prezidents un ministru kabinets bija radīti nelikumīgā kārtā un viņiem nebija tiesība rīkoties kā LR augstākiem valsts un pārvaldes orgāniem.

1940. g. 14. un 15. jūlijā notikušās Saeimas vēlēšanas bija nelikumīgas, jo okupācijas varas ieceltā valdība, pretēji Satversmes noteikumiem, grozīja Saeimas vēlēšanu likumu. Turklāt vēlēšanās patvarīgi noraidīja citas un pielaida tikai vienu, no okupācijas varas sastādītu kandidātu listi, tādējādi laupot vēlētājiem iespēju balsot pēc savas pārlicības. Bez tam Kirchenšteina valdība deklarēja, ka tā sargāšot LR neatkarību, un vēlētājiem netika paskaidrots, ka jaunā Saeima lems par Latvijas pievienošanu Padomju Savienībai. Vēlētāji nekur nebija devuši ievēlētājiem deputātiem pilnvaras balsot par LR neatkarības izbeigšanu. Vēlētājus dzina piedalīties vēlēšanās gājienos no darba vietām un piedraudēja ar represijām tiem pilsoņiem, kam nebūs atzīmes pasē, ka viņi balsojuši. Vēlēšanas faktiski bija atklātas, kas terorizēja vēlētājus. Vēlēšanu rezultātus vairākās vietās viltoja, uzdodot daudzkārt lielāku dalībnieku skaitu, nekā tas bija patiesībā. Beidzot vēlēšanas notika svešas zemes militāras okupācijas ietekmē, kas laupīja Latvijas tautai katru brīvības un patstāvīgas rīcības iespēju. Vēlēšanas dienās pilsētās un laukos visas svarīgākās vietas bija ieņēmis karaspēks, visur vēlētājiem pretim rēgojās padomju tanki, lielgabali un ložmetēji.

1940. g. 14. un 15. jūlijā ievēlētā Saeima ir nekonstitucionāla un nelikumīga. Tai nebija tiesība un pilnvara rīkoties suverēnās Latvijas Tautas vārdā. Tālāk šis uzurpatoriskās Saeimas 1940. g. 20. jūlija lēmums par pievienošanos PSRS ir nenozīmīgs arī vēl tādēļ, ka saskaņā ar LR Satversmi lēmumu par Latvijas neatkarības izbeigšanu vajadzēja nodot tautas nobalsošanā, bet pretējā gadījumā tas neieguva likumīgu spēku. Tautas

nobalsošanā nodotam Saeimas lēmumam bija jāpiekrīt vismaz pusei no visiem balsstiesīgiem Latvijas pilsoņiem. Pretējā gadījumā tas skaitās par noraidītu. Tāpēc šis lēmums par Latvijas pievienošanu PSRS nekad nav ieguvis likuma spēku.

LR nav likumīgi pievienota PSRS arī pēc pašas PSRS konstitūcijas. Pēdējā paredz vienīgi brīvprātīgu iestāšanos Padomju Savienībā. Turpretim Latvija nekad nav brīvprātīgi atteikusies no savas neatkarības un PSRS okupācijas vara nemaz nedeva Latvijas tautai iespēju pašai brīvi izteikties pievienošanas jautājumā.

LR pievienošana PSRS ir arī krasa starptautisko normu laušana. Latvijas neatkarība ir atzīta *de iure* no visām pasaules valstīm, tā ir Tautu Savienības locekle. Eiropas un Amerikas valstis ir vienojušās neatzīt varmācīgas teritoriālas pārmaiņas. PSRS rīcība pret Latviju nozīmēja brutālu Tautu Savienības pakta un Keloga pakta laušanu. Starptautiski tiesiski LR ar PSRS okupāciju nezaudēja savu suverenitāti un PSRS to neieguva. Neviena valsts nav juridiski atzinusi LR pievienošanu PSRS. Latvija bija vienīgi militāri okupēta no PSRS bruņotiem spēkiem, kuriem varēja būt vienīgi Hāgas 1907. g. konvencijas noteiktās militāra okupanta tiesības.

1941. g. jūnijā PSRS okupāciju atvietoja Vācijas bruņoto spēku iebrukums Latvijā, kas mūsu zemē radīja vācu okupāciju ar savām militārām un civilām pārvaldes iestādēm. Okupējot Latviju, Vācija, kas daudzkārt nonicināja Latvijas neatkarību, juridiski nav ieguvusi nekādas suverenas tiesības attiecībā uz Latvijas teritoriju un tautu.

Vācu okupācijas varas radītā un Vācijas pavalstniecībā pārgājušā ģen. Dankera un prof. Prīmaņa vadītā "vietējā pašpārvalde" ir vācu okupācijas iestāde. Tai nav nekādu tiesību runāt Latvijas tautas vārdā. LR Satversmē šāda iestāde nav paredzēta. Tā ir tikai nekonstitucionāla

un nelikumīga, tāda pat kā krievu okupācijas varas radītā Kirchenšteina valdība.

Vācu okupācijas varas izsludinātās un Dankera atbalstītās Latvijas pilsoņu spaidu mobilizācijas Vācijas armijai, darba dienestam un darbiem Vācijas rūpniecībā un izsūtīšana ārpus Latvijas ir starptautisko tiesību un it sevišķi Hāgas 1907. g. konvencijas rupja pārkāpšana. Visi šie soļi izdarīti pret Latvijas tautas gribu un ir kaili vācu varmācības akti.

Latvijas tauta dziļā sašutumā vērsas pret vācu okupācijas represijām Latvijā. Bez tiesas un izmeklēšanas vairākās koncentrācijas nometnēs un cietumos smok 5000 Latvijas pilsoņi, nopratināšanās vācu drošības policijas ierēdņi viņus nežēlīgi spīdzina, apmēram 10 000 latviešu ir vācu okupācijas divos baigos gados nošauti un šaušanas arvien vēl turpinās. Notikusi arī nežēlīga izrēķināšanās ar LR žīdu tautas pilsoņiem. 1943. g. septembrī vācu okupācijas vara sāka spaidu kārtā izlikt no savām saimniecībām Dundagas apkārtnē vairāk kā 10 000 latviešu iedzīvotājus, nolaupot viņu kustamo un nekustamo mantu. No Latgales uz Vāciju kā politiski neuzticamus tanī pašā laikā izraida vairākus tūkstošus iedzīvotāju, pie kam ģimenes sadala - bērnus atdala no vecākiem, sievas no vīriem.

Visa Latvijas tauta vienprātīgi noraida Vācijas tieksmes pievienot sev Latviju un cīnās pret vācu okupācijas žņaugiem. Mūsu tauta nesatricināmi stāv par neatkarīgu un demokrātisku Latvijas republiku, kas pastāvēja 22 gadus, un valsts starptautiski - tiesiski turpina pastāvēt arī tagad, tiklab padomju, kā vācu okupācijas laikā.

Latvijas tauta ir cieši pārliecināta, ka šinī karā uzvarēs ASV un Anglijas vadītās sabiedroto nācijas. Tā stingri cer, ka ASV un Anglija pielietos attiecībā uz Latviju Atlantijas Chartas cēlos principus, kurus Latvijas tauta noteikti atbalsta.

LCP uzdod LR diplomātiskiem pārstāvjiem izteikt pateicību ASV un Anglijas valdībām par viņu līdzšinējo labvēlīgo nostāju iepretim Latvijas neatkarībai un lūgt tās un visas sabiedrotās nācijas arī turpmāk aizstāvēt mūsu tautas vienprātīgo gribu pēc neatkarīgas un demokrātiskas Latvijas, kas savos politiskos centienos pilnīgi piesliesies sabiedroto nāciju demokrātiskiem kara mērķiem. LCP deklarē, ka, tiklīdz kara apstākļi to atļaus, Latvijā konstitucionālā kārtā radīsies valdība un Satversmē paredzētie valsts orgāni, kas reprezentēs visu Latvijas tautu un tās politiskās grupas. LCP lūdz sabiedrotās nācijas atbalstīt smagi cietušās Latvijas tautu šo nodomu realizēšanā.

Latvijas Centrālā Padome

Rīgā, 1943. gada augustā.

Četru latviešu juristu atzinums

Latvijas ipašumtiesiskā jautājumā

Rīga, 1944. gada 20. janvārī

Technikas un Satiksmes ģenerāldirektora Oskara Leimaņa uzdevumā, ko izstrādājuši un parakstījuši četri latviešu juristi:

senators V. Zamuels, bij. Ministru prezidents,

senators M. Čakste,

senators R. Alksnis un

docents Dr.iur. H. Vitols

Suverenitātes istenošana, kas bija sākusies ar neatkarīgās Latvijas laiku, pēkšņi tika pārtraukta 1940.g. 17.jūnijā, kad padomju trupas prettiesiski pārgāja Latvijas robežu.

Tas notika laikā, kad Latvijas un Padomju Savienības savstarpējās attiecības noteica sekojoši līgumi: 1920.

gada 11. augusta¹ miera līgums, 1932. gada 5. februāra neuzbrukšanas līgums² un 1939.g. 5.oktobrī noslēgtais Savstarpējās palīdzības pakts³. Šie trīs līgumi noteica un atzina Latvijas neatkarību, skatoties no vienas

¹ Miera līguma II pantā, starp citu, teikts: "Krievija bez ierunām atzīst Latvijas valsts neatkarību, patstāvību un suverenitāti un labprātīgi un uz mūžīgiem laikiem [retin. mans. – L.S.] atsakās no visām suverēnām tiesībām, kuras piederēja Krievijai atteicībā uz Latvijas tautu un zemi kā uz bijušās valsts- tiesiskās iekārtas, tā arī uz starptautisko līgumu pamata, kuri šē aprādītā nozīmē zaudē savu spēku uz nākošiem laikiem. No agrākās piederības pie Krievijas Latvijas tautai un zemei neizceļas nekādas saistības attiecībā uz Krieviju."

² Neuzbrukšanas līguma 1. un 4. pantā noteikts: "Augstās līdzējas puses savstarpēji apņemas atturēties no jebkāda uzbrukuma viena pret otru, kā arī no jebkādiem varas darbiem, kas vērstos pret otras līdzējas puses teritoriālo integritāti un neaizskaramību vai politisko neatkarību, neievērojot to, vai tāds uzbrukums vai varas akts notiktu atsevišķi vai kopā ar citām valstīm, pieteicot vai nepieteicot karu" /1. pants/.

"Ievērojot ar šo līgumu uzņemtās saistības, Augstās līdzējas puses apņemas visus strīda jautājumus neatkarīgi no to rakstura un izcelšanās, kuri rastos viņu starpā pēc šā līguma parakstīšanas un kurus nevarētu piemērotā laikā izšķirt parastā diplomātiskā kārtībā, nokārtot izlīgšanas ceļā jauktā izlīgšanas komisijā, kuras sastāvs, tiesības un darbība noteicami sevišķā konvencijā.." /4.pants/.

³ Savstarpējās palīdzības paktā starp Latviju un Padomju Sociālistisko Republiku Savienību ir atsauce uz miera līgumu: "nolūkā attīstīt 1920. gada 11. augusta miera līguma nodibinātās draudzīgās attiecības, kuras pamatojas uz otras puses valstiskās neatkarības atzīšanu un neiejaukšanos tās iekšējās lietās; atzīstot, ka 1920. gada 11. augusta miera līgums un 1932. gada 5. februāra līgums par neuzbrukšanu un konfliktu nokārtošanu miera ceļā joprojām ir viņu savstarpējo attiecību un saistību stiprs pamats;.." Šī līguma V pants skan: "Šī pakta izvešana dzīvē nekādā ziņā nedrīkst aizskart Līdzēju Pušu suverēnās tiesības, starp citu, viņu valsts iekārtu, saimniecisko un sociālo sistēmu un militāro rīcību. Bāzēm un aerodromiem ierādāmie iecirkņi (III pants) paliek Latvijas Republikas teritorijā."

līgumslēdzējas puses neiejaukšanās otras puses iekšējās lietās un visu strīdu nolīdzināšanu izlīguma ceļā.

Latvijas iekļaušana Padomju Savienībā tomēr ir prettiesiska ne vien no tautu tiesību viedokļa, bet arī no juridiskā viedokļa tai trūkst jebkāda tiesiska pamata. No latviešu puses nevar būt ne runas par tiesisku iekļaušanos Padomju Savienībā pēc boļševiku iebrukuma. Pēc 1940. gada 17. jūnija sarīkotās parlamenta vēlēšanas notika zem padomju okupācijas spaidiem un vardarbības, rupji neievērojot atbilstošā Latvijas vēlēšanu likuma pamatprincipus.⁴ Pat, pieņemot, ka šī parlamenta vēlēšanas būtu notikušas likumīgi, arī tādā gadījumā parlaments nebija tiesiski pilnvarots pieņemt iekļaušanās lēmumu bez tam sekojošas, konstitucionāli noteiktas tautas nobalsošanas.⁵

NB. Tautas nobalsošana nekad nav notikusi. Pats fakts, ka valsts vara jau kopš okupācijas pirmajām dienām nav realizējusi latviešu tautas gribu, nozīmē ne vien lēmumu un aktu par pievienošanos, bet arī šķietami latvisko Padomju Savienības dalībvalsts Latvijas iestāžu un amatpersonu izdoto likumdošanas un pārvaldes aktu spēkā neesamību.

Laikā no 1940. gada 17. jūnija līdz 1941. gada 1. jūlijam izdotie "likumi", dekrēti un rīkojumi Latvijai nav juridiski saistoši. Visu šo aktu derīgums pastāvēja un krita padomju okupācijas klātbūtnes laikā un tās realizēts.

⁴ Latvijas Republikas Satversmes 77. pantā noteikts: "Ja Saeima grozījusi Satversmes pirmo, otro, trešo vai sesto pantu, tad šādi pārgrozījumi, lai tie iegūtu likuma spēku, ir apstiprināmi tautas nobalsošanā." Šeit pieminētajos pantos teikts: "1. Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika. 2. Latvijas valsts suverēnā valsts pieder Latvijas tautai. 3. Latvijas valsts teritoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale. 6. Saeimu ievēlē vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās."

⁵ Turpat.

Latvijas tiesiskā neatkarība ir visiem Tautu Savienības locekļiem noteicošs fakts, kas nekādi neizslēdz vienas valsts, Padomju Savienības, vardarbīgo aktu. Jāņem vērā, ka Latvijas noslēgtie līgumi, kuri balstās uz Latvijas politisko neatkarību, attiecas arī uz trešajām valstīm un nav tām *res inter alias acta*, bet gan kļuvuši par tiesiskiem līgumiem *sensu lato*, par likumu *erga omnes*⁶ NB. Tas nozīmē, ka Latvijas neatkarība nozīmē ne tikai neatkarību no Padomju Savienības: Latvijas suverēnās tiesības ir ne vien partikulāras tautas tiesības, bet gan visām valstīm saistošu tautu tiesību sastāvdaļa. Pie tam nedrīkst aizmirst, ka Latvija, līdzīgi kaimiņvalstīm Igaunijai un Lietuvai, savu suverenitāti 1919. gadā izcīnīja ar zobenu rokās, cīņā pret boļševismu, atvairot tā invāziju, kas apdraudēja visu Eiropu. Šo suverenitāti Padomju Savienība atzina un solīja ievērot uz visiem laikiem.

Vairāk kā divus gadu desmitus ilgajā valstiskās neatkarības laikā latviešu tauta nepārprotami pierādījusi savu gribu un spējas būt par līdzvērtīgu locekli neatkarīgo valstu kopībā; boļševiku okupācijas laikā tā pierādījusi, ka no izcīnītajām tiesībām uz suverenitāti un neatkarību neatsacīsies.

Latviešu tauta bija pārliecināta, ka cīņas beigas (*debellatio*) attiecībā uz Padomju Savienību vēl nav pienākušas un ka suverenitāte – pat tikai potenciālā stāvoklī – nav zaudēta. Ņemot vērā gaidāmās izmaiņas karā, tauta tic, ka tā varēs īstenot savu likumīgo

⁶ "Līgumu pamatlikums ir saistošs, neapstrīdami tiek atzīts valstu darbībā/praksē un iemiesots pozitīvās tautu tiesībās." (Antonio Skrimali. *Natur und Grundlage der rechtsverbindlichkeit des Völkerrechts mit besonderer Berücksichtigung der Wirksamkeit der internationalen Verträge un Übereinkommen für jene staaten, die nicht an ihrer Gestaltung teilgenommen haben*// *Zeitschrift für Öffentliches Recht*. – Wien, 1941. – Bd. XXI, Heft 2. – 190.lpp.

gribu. Šāda nostāja rod attaisnojamu arī tautu tiesību dokumentos. Manfredi Siotto-Pinters to izteic skaidri: "Kāda kopība/kolektīvs var neņemt vērā vai būt spiests neņemt vērā savas tiesības atjaunot tautas likumīgās tiesības, nezaudējot ar to savas suverēnās tiesības, ja tai paliek pēdējais vārds, t.i., tiesiska iespēja galā galā panākt savu gribu."⁷

Latviešu tauta uzskatīja okupāciju par tiesiski neesošu un attiecībā uz tās tiesiskajām sekām - neiedarbīgu.

Vācija atzina Latvijas suverenitāti ar pagaidu vienošanos par attiecību atjaunošanu starp Latviju un Vācu reihu 1920. gada 15. jūlijā.⁸

Tajā pašā dienā Latviju atzina Somija un Polija; līdz 1922. gada beigām tām pievienojās vēl 28 valstis, tostarp, 1922. gada 28. jūlijā, - arī ASV.

1922. gada 22. septembrī Latvija kļuva Tautu Savienības locekle un kā tādu to par suverēnu, neatkarīgu valstisku vienību atzina visas 48 Tautu Savienības dalībvalstis.

Šis uzņemšanas akts ir vienlīdz nozīmīgs ar atzīšanu *de facto* un *de iure*, jo arī valstis, kuras nebija piedalījušās balsošanā, saskaņā ar Tautu Savienības statūtiem, apņēmas ievērot visu dalībvalstu teritoriālo integritāti pret ārējiem uzbrukumiem.

Visām šīm valstīm, gan Tautu Savienībai piederīgajām, gan ārpus tās stāvošajām, attiecībā uz Latviju ir zināmas tiesības, kuras tās nevarēja pazaudēt pēc Padomju Savienības okupācijas Latvijā.

⁷ Manfredi Siotto Pinter. *Les sujets du droit international autres que les Etats*, Academie de droit international, Recuei des cours, 1932, 42, 317.

⁸ Pagaidu vienošanās par attiecību atjaunošanu starp Latviju un Vācu reihu 8. pants skan sekojoši: "Vācija paziņo par savu gatavību atzīt Latviju arī *de jure*, tiklīdz kāda no Versaļas Miera līguma alianses lielvarām paudīs /Latvijas/ atzīšanu."

No otras puses, Tautu Savienības 1932. gada 11. marta plenārsēdē vienbalsīgi pieņemtā atzīšanas formulas nozīme sniedzas vēl tālāk,⁹ kam piebalsoja Vācija un atturējās vienīgi Japāna.

Šī lēmuma garā visas Tautu Savienības dalībvalstis, tātad – pasaules valstu absolūtais vairākums, apņemas neuzskatīt Latvijas pretlikumīgo okupāciju, ko veikusi Padomju Savienība, par tiesisku un faktisku, neatzīt piespiedu ultimāta pieņemšanu, nedz arī okupācijas rezultātā radīto stāvokli, jo Padomju Savienība vardarbīgi iegājusi Latvijas teritorijā un nolauņījusi tās politisko (pasvītrotam: politisko, bet ne tiesisko) neatkarību.

No iepriekš minētā izriet, ka visas pasaules valstis uzņēmušās atteikties juridiski akceptēt jebkādu pārņemto saistību pārkāpumus, neatzīstot faktus, lai kā arī tie netiktu saukti: par "stāvokli", "līgumu" vai "vienošanos", ja tie radušies tādu līdzekļu lietošanas rezultātā, kas ir pretrunā ar pārņemtajām saistībām.¹⁰

⁹ Minētais lēmums skan: "L'Assemblée, /../ Faisant siens les principes formules par le president due conseil (M.Briand) das sa declaration du 10 decembre 1931 /../ en declarant qu' "aucum empietement sur l'integrite teritoriale et aucune atteinte a l'independance politique d'un membre de la Societe des nations commis au mepris de l'art. 10 ne sauraient etre reconnus comme valables et effectives par les membres de la Societe, /../ /../ Proclame le caractere obligatoire des principes et des dispositions surmentionnes et declare que les membres de la Societe des Nations sont tenus de ne reconnaitre aucune situation, aucune traite, ni aucun accord qui purrait etre obtenu par des moyens contraires au pacte de la Societe des Nations."

¹⁰ "Toutefois, mem la souverainete reduite a un nudum jus est encors souverainete /../ elle retablit de polein droit avec la supression ou la diminution des faits et notes restrictifs. C'est la le sens legitime de la distinction entre la "substance" de la souverainete et son "exercice" seul le dernier est susceptible de subir des restrictions, tandis que la premiere peut sommeiller et se reveiller". Kaufmann, Erich. Regles generales du droit de la paix.// Academie du droit International, Recueil des cours, 1935, 54, Bd., 360.lpp.

Katras viennozīmīgi veiktas vardarbības rezultāts ir spēkā neesošs, mazākais tik ilgi, kamēr šī rezultāta atzīšana nepiešķir tam likumību.

Padomju Savienība, kas, acīmredzamā pretrunā ar tautu tiesiskās savienības, valstu kopuma lēmumu, Latviju militāri okupējusi, neievērojot tās teritoriālo neaizskaramību un politisko neatkarību, nevarēja piešķirt nevienam no okupācijas varas aktiem, likumiem, rīkojumiem un pavēlēm, ko tā izdeva attiecībā uz Latviju un tās teritoriju, latviešu novadiem, tiesiskas likumības statusu vai vispār likumīgu dzīvotspēju, tādējādi šie likumi jāuzskata par neesošiem un nederīgiem.

Neesoša un nederīga pēc 1940. gada 17. jūnija ir jaunas "valdības" izraudzīšana, neesošas un nederīgas - tā sauktās parlamenta vēlēšanas, neesoša un nederīga - deklarācija par Latvijas Padomju republikas nodibināšanu un pievienošanas ierosinājums, neesošs un nederīgs - lēmums par Latvijas iekļaušanu Padomju Savienībā, neesošas un nederīgas - visas deklarācijas, vienošanās, dekrēti, rīkojumi nacionalizācijas sakarā. Tādējādi no tautu pašnoteikšanās tiesību viedokļa uz Latviju attiecas *in integrum restitutio*.

Atkārtoti jānorāda, ka Latvijas suverenitāte bolševiku virskundzības laikā, pat sarukusi līdz *nudum jus*, nav beigusies.

Atgriezīsimies pie problēmas **par trešo valstu attieksmi pret Padomju Savienības okupāciju Latvijā.**

Likuma pārkāpums nozīmē kādas personas vai juridiskas personas (kā dabiskas personas veseluma) tiesību aizskaršanu, uz kuru attiecas šīs tiesības. Okupējot Latviju, Padomju Savienība, pretēji svinīgi pieņemtajām div- un daudzpusējām vienošanās, aizskārusi visu juridisko personu tiesības; tādējādi visi tālākie Padomju Savienības soļi un pasākumi šajā virzienā ir un paliek pretlikumīgi, ciktāl un līdz valstu vairākums šādu pretlikumību nepiesedz ar formālu atzīšanu. Aizskart Latvijas

suverenitāti nozīmē politiskās kartes piespiedu izmaiņas, citiem vārdiem - visu to valstu tiesību aizskaršanu, kam ar Latviju ir politiski, saimnieciski vai kultūras sakari un attiecības. Tā kā šis valstis nav atzinušas okupāciju *de iure*, tad šim faktam un tā sekām nav nekāda starptautiski tiesiska un vispār tiesiska spēka.

Nav nekādu šķēršļu, lai, klaji ignorējot starptautiskās tiesības realizēto Latvijas boļševistisko okupāciju tiesiski noraidītu un visus okupācijas laikā izdotos laupīšanas aktus uzskatītu par neesošiem un nederīgiem, t.i., juridiski spēkā neesošiem, un atjaunotu līdz 1940.g. 17.jūnijam esošo īpašuma *status quo ante* Latvijas teritorijā.

Īsi sakot: visas valstis atzinušas Latviju savā laikā *de iure*, turpretim Padomju Savienības veiktā Latvijas okupācija no citu valstu puses *de iure* nav atzīta.

Boļševistiskā Latvijas okupācija jāuzskata par faktu, kas pats par sevi nevar izraisīt nekādas juridiskas sekas; tas ir fakts, ko starptautiskās tiesības ne vien nosoda, bet arī juridiski noraida.

Vācu reihs jau kopš 1941. gada 22. jūnija atrodas karastāvoklī ar Padomju Savienību un kā karojošai valstij tai ir tiesības uzbrukt ienaidnieka bruņotajiem spēkiem visur, lai kur arī šie spēki neatrastos. Šajā gadījumā - arī Padomju Savienības bruņotajiem spēkiem, kas atradās Latvijas teritorijā.

Latvijas robežas pārkāpšana un sekojusī Latvijas okupācija tomēr bija vērsta tikai pret Padomju Savienību, bet ne pret Latviju. Vācu vērmahts ienāca kā valsts atbrīvotāji un kā tādi tika sagaidīti. Jau kopš pirmajām kauju stundām starp Vācijas reihu un Padomju Savienību latviešu tauta kā latviešu neatkarības nesēja nepiedalījās cīņā pret Vācijas reihu, bet - pretēji - pagrieza ieročus cīņai pret Padomju Savienību, tādējādi parādot sevi drīzāk kā Vācijas reiha cīņu biedrus, nevis neitrāli stāvošos.

Antibolševistisko ievirzi apliecināja arī Padomju Savienības nostāja: pēc kara pieteikšanas Latvijas teritorijā netika veikta mobilizācija. Tieši otrādi: bolševiki ne vien demobilizēja Latvijas armiju, bet arī nobendēja vai aizdzina uz Krieviju lielu skaitu virsnieku, pulkvežu un kareivju. Latviešu tautas naidīgā nostāja pret bolševikiem viennozīmīgi izpaudās partizāņu cīņās pret bēgošajām bolševiku armijas daļām. Latviešu vīri un jaunekļi pēc pašu vēlēšanās nekavējoties apvienojās (kārtības uzraugu) šucmaņu vienībās un iztīrīja zemi no bēgošajām bolševiku bandām mežos un citās paslēptuvēs. Tādējādi vācu armija bija atsvabināta no raizēm par drošību un kārtību frontes aizmugurē. Bet latviešu līdzdalība draudošo bolševiku briesmu novēršanā Eiropā neaprobežojās tikai ar to. Latvieši veidoja brīvprātīgo bataljonus, kas devās uz fronti, lai, kopā ar vācu Vērmahtu, cīnītos pret uz austrumiem bēgošo ienaidnieku. Šajā sakarā minams SS ģenerālmajora Šrēdera teiktais: "...desmitiem tūkstošu latviešu šodien līdzdarbojas jaunās Eiropas veidošanā gan kā drosmīgi kaujinieki austrumu frontē, gan arī tās aizmugurē policijas un kārtības dienestā."¹¹

Vilnas un kažokādu, un krāsaino metālu vākšanā un nodošanā latviešu tauta piedalījies plašā apjomā, lai sekmētu akcijas pret bolševikiem.

Šie fakti ļauj izdarīt sekojošus secinājumus:

- 1) latviešu tauta kā vienīgā tiesiskā suverenitātes nesēja latviešu teritorijā nekad nav atsacījusies no savām suverēnajām tiesībām par labu Padomju Savienībai;
- 2) karā starp Lielvāciju un Padomju Savienību Latvija nekad nav cīnījusies pret Lielvāciju, bet gan pēdējās pusē – pret Padomju Savienību, ar visiem savā rīcībā esošajiem materiālajiem un cilvēku resursiem atbalstot vācu Vērmahtu, un

¹¹ Skat. laikrakstu "Tēvija". – 1942. – 24. jūl.

3) ar Padomju režīma krišanu izzūd kā visas sabiedriskās, tā civiltiesiskās saistības un normas, kuras Padomju Savienība savas pretlikumīgās kundzības laikā uzspiedusi Latvijai.

No teiktā tālāk jāsecina, ka Vērmahts latviešu zemē ieradies ne kā iekarotājs, bet kā atbrīvotājs, ko vairākkārt uzsvērušas arī vācu amatpersonas.

Neatkarīgi no tā, vai Latvija tiek uzskatīta par neitrālu, vai saistībā ar Vāciju, ir skaidrs, ka latviešu teritorijas ieņemšana notikusi nevis kā *occupatio bellica*, bet gan kā *occupatio pacifica*. Skaidrs arī, ka okupācijas vara pret vietējiem iedzīvotājiem nevar pielietot stingrākus līdzekļus, kā vien tos, kas paredzēti Hāgas konvencijas paragrāfā par militāro varu ienaidnieka teritorijā.

Ne Vācu reihs, nedz arī kāda cita kultūras valsts Eiropā juridiski atzinusi Latvijas šķietamo pievienošanu (sal.: Ādolfa Hitlera runa 1941.g. 21.jūnijā; Prof., Dr. Rūdolfa Launa slēdziens, Hamburga).

Šī neatzišana, kā arī Vācu reiha karš pret boļševismu ļauj secināt, ka Vācu reihs attiecībā uz Latviju ieņem otrā-okupanta tiesisko stāvokli, ko latviešu tauta uztvērusi un uztver kā atbrīvošanu no boļševisma.

Otrā-okupanta tiesisko statusu raksturo jau notikušī pirmās okupācijas laikā lietoto tiesisko normu anulēšana un atgriešanās pie 1940. gada 17. jūnija tiesiskā stāvokļa.

Šajā tiesiskajā stāvoklī ietverts pienākums: nelikt šķēršļus atbrīvotās tautas ceļā īstenot atjaunoto suverenitāti un nepieturēties pie pirmās okupācijas laikā lietotajām tiesiskajām normām, un sekojošās tautsaimniecisko vērtību sadales.

1942. gada 29. jūnijā publicētais ģenerālkomisāra rīkojums Rīgā /*Amtsbl.*, 1942:8/ izteic vācu Civilpārvaldes viedokli šajā jautājumā. Atgriešanās uz 1941.g.2.jūliju pie pirmsboļševiku laika tiesībām, kas

paustas rīkojumā ar atpakaļejošu spēku, būtu pilnīgi atbilstoša augstāk minētajam principam par pirmās okupācijas tiesību anulēšanu, ja vien netiktu saglabāta padomju nacionalizācijas noteikumu atcelšana /2.pants, 2.rindkopa/ un ja ar agrāku rīkojumu /Amtsbl., 1942:2, 142. un 149.lpp./ netiktu atzīts, ka notikušas nacionalizācijas sekas tiesiski tiek aplūkotas citādi, nekā to pieļauj īpašumtiesību ievērošanas pamatlikums.

Minētais pamatlikums par pirmās okupācijas varas tiesību anulēšanu un ar to kopsakarā visu pirmās okupācijas dienestu pretlikumīgo pasākumu uzskatīšanu par neesošiem, ieskaitot nacionalizācijas pasākumus, attiecībā uz īpašnieku subjektīvajām tiesībām būtu jānoformulē tādējādi, ka šīs tiesības stājas spēkā jau ar pirmās okupācijas varas izbeigšanos.

Līdz šim notikušajai reprivatizācijai turpretim būtu jānoris pēc cita pamatprincipa, proti: tiek runāts par tiesībām pieprasīt atpakaļ savu kādreizējo īpašumu, bet šīs tiesības tiek atzītas tikai attiecībā uz samērā nelielu un saimnieciski nenozīmīgi personu loku.

Liktos pats par sevi saprotams, ka no reizes uz reizi, vadoties no tautsaimniecības vajadzībām kara apstākļos, nebūtu iespējams uzreiz atgriezt bijušajiem īpašniekiem viņu uzņēmumus, bet par šādu otrās okupācijas rīkojumu pamatu būtu jāņem starptautisko tiesību normas, nevis pirmās okupācijas nacionalizācijas akti.

Ja, neskatoties uz teikto, pretēji tiesībām un taisnīgumam, pret tautu un valstu likumdošanas pamatprincipiem mēs pieņemtu, ka Latvijas militāra ieņemšana ar padomju spēkiem ir likumīgs akts un Latvija ir padomju sastāvdaļa, tad arī ar Latvijas pilsoņiem būtu jāapietas kā ar Padomju Savienības pilsoņiem, kuriem, saskaņā ar Hāgas konvenciju, nedrīkstētu uzlikt par pienākumu piedalīties karā pašiem pret savu valsti. Tomēr vācu militārie un civilie dienesti kā Latvijā, tā pārējās Baltijas valstīs iet pretējā virzienā un atļauj

Latvijas pilsoņiem piedalīties cīņā pret Padomju Savienību un bruņošanās darbā. Zināmi arī šo cīnītāju apbalvošanas gadījumi ar vācu militārajiem ordeņiem. Šie pasākumi nekādi nav samērojami ar Hāgas konvenciju, ja vadās no pieņēmuma, ka Latvija ir padomju sastāvdaļa un tādējādi - ienaidnieka teritorija.

Visbeidzot šajā sakarā jāpiemin kāds Iekšlietu ģenerāldirektoram O. Dankeram adresēts ģenerālkomisāra raksts 1942.g.16.jūn., balstīts uz Molotova prasību - pēc kara beigām iekļaut Baltijas valstis Padomju Savienībā un šo valstu diplomātiskās pārstāvniecības Londonā nodot Padomju Savienības rīcībā. Ar šo rakstu tiek pausta okupēto Austrumu apgabalu Reiha ministra vēlēšanās uz Molotova prasībām saņemt arī latviešu pašpārvaldes atbildi, kā arī pausti tie viedokļi, no kuriem atbildē jāvadās. Starp citu, atbildē jāizteic protests pret to, ka "padomju valsts skrupulozi nodod Eiropu" un protests pret Londonas apspriedē dienasgaismā nākušo "latviešu tautas pilnīgu iztirgošanu bolševikiem". Arī šis raksts nesaskan ar uzskatu, ka Latvija ir padomju sastāvdaļa un ienaidnieka valsts, jo no ienaidnieka taču nevar gaidīt, lai tas protestētu pret iekļaušanu valstī, kam tas kā "ienaidnieks" jau dabiski pieder. Ja latviešu tauta pieder padomju ūnijai, tad tās atkalpievienošanās nav "Eiropas nodevība".

Ciktāl zināms, centrālās valstis atzinušas tiesības uz suverenitāti pat uz salīdzinoši zemas kultūras pakāpes stāvošām tautām, indiešiem un ēģiptiešiem.

Kara pieteikšanas sakarā Padomju Savienībai Lielvācija kā kara mērķi nosaukusi bolševisma iznīcināšanu (skat. Dr. Bräutigam'a rakstu "*Eigentumsfragen in den besetzten Ostgebieten*", laikr. "*Die Ostwirtschaft*", š.g.28.V, Nr.246). Vēl viens kara mērķis, kā dzirdams no vairākām Fīrera runām, ir Eiropas politiskā un saimnieciskā pārkārtošana. Šī jaunā kārtība, paredzams, atbildīs nacionālsociālistiskajiem pamatprincipiem, kas noliedz

ārisko tautu pavērdzināšanu vai izmantošanu un noteiks plānveidīgu sadarbību kultūras, saimnieciskajā un politiskajā jomā. Valsts, t.i., valsts forma/veids taču galu galā ir tikai līdzeklis labklājības un tautu kopības attīstības veicināšanai. Ieņemot Baltijas valstu teritorijas, vācu vērmahts atbrīvojis šo valstu tautas no boļševiku jūga un sagatavojis tām ceļu uz sadarbību jaunās Eiropas celtniecībā.

Šie, lai arī neizsmeļošie, apsvērumi no juridiskā viedokļa pietiekami paskaidro vācu vērmahta un civilpārvaldes attiecības Latvijā un ir drošs ierocis tam, lai visi nacionāli domājošie latvieši - un tādu gan pirms, gan boļševiku kundzības laikā bijis lielākais vairākums - vācu okupāciju Latvijā uzskatītu par draudzīgu aktu - *occupatio pacifica*. Sadarbībā ar austrumu dienestiem un amatpersonām, tiklab kā saskarsmēs ar iedzīvotājiem, gadu mijā nostiprinājusies savstarpēja sapratne un uzticēšanās.

Apkopojot visu teikto, nonākam pie sekojošiem secinājumiem:

- 1) boļševiku okupētās un Lielvācijas atbrīvotās Baltijas valstis: Latvija, Igaunija un Lietuva savu suverenitāti nav zaudējušas,
- 2) minētā suverenitāte nav šķērslis šo tautu uzņemšanai nākotnes Eiropas tautu kopībā, un
- 3) Latvijas kā jaunās Eiropas sastāvdaļas politiskā un tautsaimnieciskā struktūra galīgi tiks noteikta miera konferencē, kurā Latvijai jāpiedalās.

STARPTAUTISKAJAI ARODBIEDRĪBU FEDERĀCIJAI
Kopijas arodbiedrību apvienībām Lielbritānijā, ASV,
Zviedrijā, Šveicē un Somijā

Baltijas valstu strādnieki vācu un krievu okupācijā

Kad 1940. gada jūnijā Latviju, Lietuvu un Igauniju okupēja krievu karaspēks, šo valstu strādniekus jau ilgāku laiku bija apspiedušas viņu pašu nacionālās diktatūras. Vācijas politisko notikumu attīstības iespaidā pēc 1934. gada 15. maija valsts apvērsuma Latvijas brīvās strādnieku organizācijas un tauta zaudēja pašnoteikšanās tiesības. Igaunijā un Lietuvā līdzīgi notikumi risinājās vēl agrāk.

Nav nekāds brīnums, ka šādos apstākļos daļa strādnieku sagaidīja krievus kā atbrīvotājus. Protams, strādnieki, kas bija politiski izglītojušies darba organizācijās, neuzticējās Krievijai. Viņi aiz sociālistu runām saskatīja Krievijas patiesos nolūkus, lielvaras imperiālistisko plānus. Taču prevalējošo starptautisko notikumu aspektā pat viņi kļūdījās un nesaredzēja trešo alternatīvu. Gan Staļina, gan Hitlera okupācija bija vienlīdz draudīgas izredzes. 1940. gadā deviņdesmit procenti Baltijas valstu iedzīvotāju ticēja, ka hitleriskās Vācijas invāzija varētu būt daudz bīstamāka nekā Krievijas okupācija.

Turklāt, ņemot vērā briestošos notikumus, Baltijas tautām nebija iespēju paust savus viedokļus un vēlmes. Tām pat nebija skaidra priekšstata par to, kas notiks. Diktatūras režīms bija padarījis tās par pasīviem vērotājiem, kas noraugās uz savu valdību bezpalīdzīgajiem pūļiem pārvaldīt kritisko situāciju.

Tikmēr, padomju sūtniecību un krievu armijas atbalstīti /protežēti/, uz skatuves parādījās komunisti un pārņēma vadību, lai gan, saskaņā ar viņu pašu aplēsēm, Latvijā viņu skaits nepārsniedza 150 cilvēku un Igaunijā

un Lietuvā, šķiet, bija vēl mazāks. Padomju sūtniecības izveidoja "tautas valdības" no personām bez jebkādas politiskas pieredzes. Šīs valdības paklausīgi izpildīja padomju sūtniecību rīkojumus.

Sākumā komunistu partija nepagurdama pūlējās iegūt plašu tautas masu uzticību. Tika palielinātas algas, fabrikās organizēja strādnieku padomes/pārstāvniecības/, no cietumiem izlaida politieslodzītos; Baltijas valstīm apsoliņa pilnīgu politisku neatkarību un mantīgajām šķirām iestāstīja, ka privātīpašums netiks apdraudēts. Komunisti svinīgi apgalvoja, ka šoreiz neatkārtos no 1919. gada janvāra līdz maijam pieļautās kļūdas, kuru dēļ pret viņiem sacēlās visa tauta. Baltijas valstīs valdīs brīvība un taisnība, un iestāsies nepieredzēts ekonomisks uzplaukums. Patiesībā šiem gājieniem vajadzēja sagatavot augsni parlamenta vēlēšanām.

Tomēr režīma diktatūra drīz vien kļuva skaidri redzama. Strādnieku organizācijas tika reorganizētas, taču reorganizācijā neļāva piedalīties nevienam no iepriekšējo brīvo arodbiedrību pārstāvjiem, lai gan viņi uz saviem pleciem bija iznesuši visu darba smagumu nelegālās strādnieku kustības organizēšanā un vadīšanā nacionālās diktatūras laikā. Tāpat vietas kooperatīvos, slimokasēs, strādnieku pārstāvniecībās, uzņēmumos un vietējās pašpārvaldēs aizņēma tikai komunistu ielikteni; bez komunistu partijas piekrišanas nevienu nevarēja ne ievēlēt, ne iecelt amatā. Vairs nepastāvēja preses brīvība un tiesības izveidot neatkarīgas organizācijas. Parlamenta vēlēšanām 1940. gada jūlijā katrā valstī tika izvirzīts tikai viens, komunistu sastādīts kandidātu saraksts. Mēģinājumi šajās "līdztiesīgajās, godīgajās un aizklātajās" vēlēšanās izvirzīt vēl citus kandidātu sarakstus beidzās ar iniciatoru arestiem un deportācijām. Tukšie cietumi sāka pildīties.

Šīs "vēlēšanas" bija nelikumīgas. To norisi noteica Rīgā, Tallinā un Kauņā izveidotās PSRS pārstāvju

falsificēja nobalsojušo personu skaitu. Ievēlēto "parlamenta locekļu" vidū bija daudz Padomju Savienības pilsoņu un personu, kas ar tiesas lēmumu zaudējušas tiesības tikt ievēlētām. Tādējādi 1940. gada vēlēšanas bija nelikumīgas un juridiski tās varēja uzskatīt par spēkā neesošām. Ievēlētajiem pseidoparlamentiem nebija tiesību runāt Baltijas tautu vārdā.

Turklāt saskaņā ar Latvijas konstitūciju 1931. gadā atklāti ievēlētais parlaments joprojām bija tiesīgs paturēt varu. Taču okupanti šo parlamentu neatzina. Latvijas konstitūcija arī noteica, ka tautai jānobalso par tiem parlamenta lēmumiem, kas attiecas uz valdības izveidošanu. Ja tas netika darīts, lēmumi nevarēja stāties spēkā. Taču ne okupanti, ne viņu satelītu valdība, ne pseidoparlaments neievēroja šo prasību.

1940. gada "vēlēšanas" bija Latvijas, Lietuvas un Igaunijas tautu gribas rupja falsifikācija un attiecīgo valstu konstitucionālo un citu likumu pārkāpums. Padomju sūtniecības veiksmīgi izveidoja parlamamentus, kuri sastāvēja no komunistiem un jaunuzņemtiem "partijas biedru kandidātiem". Šie parlamenti visās trijās Baltijas valstīs vienlaikus nacionalizēja tautsaimniecības uzņēmumus un zemi un nolēma, ka "Baltijas tautas lūdz uzņemt tās Padomju Savienībā." Pašas tautas to noteikti nevēlējās.

Nu komunisti katrā Baltijas valstī steigšus izveidoja Iekšlietu komisariātu, kurš būtībā bija varena izsekošanas un represiju sistēma. Šīs institūcijas personāls bija galvenokārt no Krievijas iesūtīti cilvēki. Nacionālās armijas tika atbruņotas; dažas tās vienības iekļāva krievu karaspēka sastāvā. Jau esošie cietumi tika paplašināti un radīti jauni. Iekšējās kārtības noteikumi cietumos kļuva bargāki.

1940. gada 25. novembrī ar vienu sitienu tika sagrautas visas ilūzijas un cerības, kādas strādniekiem varbūt vēl bija palikušas. Šai dienā Baltijas valstīs likvidēja nacionālās valūtas un kā likumīgu maksāšanas līdzekli

ieviesa Krievijas rubli. Šis manevrs Baltijas dzīves līmeni pielīdzināja Krievijas standartiem. Algas palielinājās par 50 līdz 80 procentiem, taču savukārt visu plaša patēriņa preču cenas pieauga par 300-500-800 procentiem. Ja mēneša izpeļņa sasniedz 150-300 rubļu, kilograms maizes maksāja 40 kapeikas, kilograms sviesta - 8 rubļus, un tā tālāk. Īres maksa joprojām bija zema, bet katrai personai dzīvoklī pienācās tikai deviņi kvadrātmetri.

Taču tāda algu un patēriņa preču cenu attiecība bija iecerēta tikai pagaidām, jo Krievijā algas bija vēl zemākas un cenas - augstākas nekā sākumā Baltijas valstīs (Maskavā maize maksāja 80 kapeikas un sviests - 28 rubļus kilogramā).

10 procentu no algas bija jāatdod valstij kā aizņēmums. Pārņemot Krievijas pieredzi, tika ieviestas dažādas viltīgas metodes ("sociālistiskā sacensība", "stahanoviešu kustība" utt.) ražošanas kāpināšanai uz strādnieku veselības un produkcijas kvalitātes rēķina. Brīvdienās un atvaļinājumu laikā strādniekiem vajadzēja "brīvprātīgi" piedalīties meža darbos, kūdras rakšanā un ražas novākšanā.

1940. gada 1. decembrī visās trijās Baltijas valstīs atcēla veselības aizsardzības likumus un ieviesa Krievijas sociālās nodrošināšanas sistēmu. Formāli to izlēma arodbiedrības, kuru valde gan nebija ievēlēta, bet okupantu iecelta. Jaunā sociālās nodrošināšanas sistēma bija sliktāka nekā tā, kas bija pastāvējusi Latvijā līdz šim.

Šie pasākumi izraisīja strādniekos protesta vētru. Taču protestētāji pazuda no rūpnīcām: Iekšlietu komisariāts aizsūtīja viņus uz cietumu, kur viņi varēja baudīt "laimīgu dzīvi". Daļu no viņiem sodīja ar nāvi turpat uz vietas, citus nosūtīja uz Ziemeļkrievijas "darba nometnēm". Saskaņā ar Latvijas Sarkanā Krusta statistiku, 1940. un 1941. gadā komunistu valdīšanas

laikā 6182 cilvēki tika arestēti un deportēti un 979 cilvēki sodīti ar nāvi. Nogalināto skaitā bija 8 agronomi, 20 lauksaimnieki, 3 inženieri, 163 rūpnīcu strādnieki, 14 tirdzniecības darbinieki, 19 jūrnieki, 6 dzelzceļnieki, 22 šoferi, 48 policisti, 52 virsnieki, 102 kareivji un apakšvirsnieki, 87 valsts ierēdņi, 32 brīvo profesiju darbinieki, 14 slimnieku kopējas un sanitāri, 14 mājkalpotāji, 63 bezdarbnieki un 548 personas bez noteiktas profesijas.

Deportēto vidū bija 9 agronomi, 123 lauksaimnieki, 20 inženieri, 876 rūpnīcu strādnieki, 101 tirdzniecības darbinieks, 30 jūrnieki, 70 dzelzceļnieki, 33 šoferi, 60 transporta darbinieki, 255 policisti, 247 virsnieki, 179 kareivji un apakšvirsnieki, 597 valsts ierēdņi, 131 brīvo profesiju pārstāvis, 5 slimnieku kopējas, 89 mājkalpotāji, 433 bezdarbnieki un 1931 persona bez noteiktas profesijas. Pārējie sodītie vai deportētie piederēja "apspiedēju" šķirai.

Represiju kulminācija bija 1941. gada 14. jūnijs. Vienā naktī tikai Latvijā vien tika apcietināta un uz Ziemeļkrievijas "darba nometnēm" deportēta 15 081 persona. Izsūtāmo sarakstus slepeni bija sastādījusi komunistu partija. Gan aresti, gan izsūtīšana notika cilvēka cieņu pazemojošā veidā. Izsūtāmos sablīvēja lopu vagonos ar aizrestotiem logiem. Deportējamo vidū bija arī Latvijas brīvo strādnieku kustības biedri Višņa, Veckalns un Miķelsons ar ģimenēm; sociāldemokrātu partijas sekretārs Ulpe; viens no sociāldemokrātu partijas dibinātājiem, bijušais Saeimas prezidents un Latvijas sūtnis Londonā Vesmanis; bijušie parlamenta locekļi sociāldemokrāti Dukurs, Lejiņš, N. Kalniņš, Lindiņš, Bērzs, Rabinovičs, Maizels un daudzi citi sociāldemokrātu partijas un strādnieku organizāciju vadītāji un biedri. Bija ieplānots, ka nākamais izsūtāmo ešelons dosies ceļā 1941. gada 1. jūlijā, jo ap to laiku speciāli "apriķotie" lopu vagoni būs atgriezušies Latvijā. 1940. gada 14.

jūnijā no Lietuvas tika deportēts ap 21 000 un no Igaunijas – ap 11 000 cilvēku.

Taču 1941. gada 22. jūnijā sākās vācu iebrukums un krievu okupantiem nācās steigšus bēgt.

Pēc gadu ilgās komunistu valdīšanas daudzi cilvēki sagaidīja vācu karavīrus kā atbrīvotājus. Taču viņiem nācās rūgti vilties. Vācu terors bija vēl nežēlīgāks kā krievu. Mūsu rīcībā ir precīzas ziņas par to personu skaitu, kuras vācieši Baltijas valstīs sodījuši ar nāvi vai izsūtījuši. Pēc aptuvenām aplēsēm tikai latviešu vien nogalināts ap 10 000 un izsūtīts ap 50 000. Daudzi tūkstoši ieslodzīti cietumos vai koncentrācijas nometnēs. Turklāt visās trijās Baltijas valstīs ir noslepkavoti gandrīz visi vācu iebrukuma brīdī šeit dzīvojošie ebreju rases pilsoņi. Latvijā bija ap 90 000 ebreju; varbūt kādi 20 000 no viņiem aizbēga līdz krieviem; Rīgas "geto" tagad mitinās kādi 3000; pārējos vācieši ir nogalinājuši. Zīmīgi, ka vācieši tagad izplata melus, ka ebrejus slepkavojuši latvieši, lietuvieši un igauņi. Latvijā vācu cinisms aizgājis tik tālu, ka ebreju apšaušana filmēta. Filmā blakus upuriem redzami sargi Latvijas armijas formas tērpos. Tie ir bijuši vai nu vāciešu uzpirkti, vai piedzirdīti huligāni, vai personas, kuras tur nostādītas, piedraudot ar nāvi. Visas šīs masu slepkavības ir uz vāciešu sirdsapzinās, vietējie iedzīvotāji viņus ar riebumu nolād. Par šīm asinspirtīm ir atbildīgi:

- 1) grupenfīrers Šrēders, Vācijas SS vadītājs Latvijā, un
- 2) šturbānfīrers Lange, Latvijas drošības policijas priekšnieks.

Vācieši Baltijas valstīs saglabāja krievu ieviesto arodbiedrību un sociālās nodrošināšanas sistēmu. Viņi tikai nomainīja valdības ierēdņus.

Strādnieku algas Baltijas valstīs ir noteiktas par 30-50 procentiem zemākas nekā tās, ko maksā vācu

strādniekiem. Oficiālās pārtikas devas nenodrošina pat ne pusi nepieciešamā kaloriju minimuma. Papilddevu pirkšana skaitās ļoti smags noziegums (reiha vāciešiem ir atļauts pirkt un izvest pārtiku, cik vien viņi vēlas).

Salīdzināsim galveno pārtikas produktu devas, kādas Latvijā saņem latvieši un vācieši:

	<u>Latvieši</u>	<u>Vācieši</u>
Maize, nedēļā	1900 gramu	2875 grami
Sviests, mēnesī	800 "	1200 "
Cukurs, mēnesī	400 "	1200 "
Gaļa, nedēļā	250 "	610 "
Ievārījums, mēnesī	400 "	900 "
(tikai bērniem)		(visiem)
Kartupeļi, gadā	100 kilogramu	100 kilogramu
Putraimi, mēnesī	300 gramu	560 gramu

Ļoti smagos darbos nodarbinātie strādnieki saņem mazliet lielākas devas. Darba laiks ir pagarināts līdz 9-11 stundām dienā.

Gandrīz nav iespējams nopirkt apģērbu, apavus un veļu, jo vietējiem iedzīvotājiem atvēlētās summas ir niecīgas.

Vāciešiem ir īpaši veikali, kurus apmeklēt iedzīvotājiem nav atļauts, un kuros var dabūt visu. (Šādi veikali komunistu valdīšanas laikā bija iekārtoti tikai komunistu elites vajadzībām).

Baltijas iedzīvotāju vidū vāciešiem vairs nav draugu. Hitlera spiegu un policijas režīms Baltijas valstīm ir nežēlīgi uzspiests.

Ja, neraugoties uz aizvien pieaugošo naidu, Baltijas valstīs nenotiek nekādi lielāki sabotāžas akti vai dumpji, tas ir cilvēku īpašā stāvokļa dēļ. Viņi ir iespiesti starp Vāciju un Krieviju kā starp dzirnakmeņiem. Viņi nevēlas šo spiedienu pastiprināt. Sabotāžas akti Baltijas valstīs nepalīdzēs Rietumu demokrātijām, no kurām Baltijas tautas gaida glābiņu, bet tikai Krievijai,

kuras verdzības sistēma apdraud Baltijas tautas tāpat kā vācu jūgs. Piespiedu kārtā organizētā latviešu leģiona kareivji tagad pavisam atklāti dzied: "Mēs sitīsim tos utainos (krievus), pēc tam - tos zili pelēkos (vāciešus)".

Baltijas tautas atceras 1918. un 1920. gada notikumus, kad viņi vispirms ar vāciešu palīdzību cīnījās pret krievu iebrucējiem un pēc tam smagās kaujās iztīrīja savas zemes no vāciešiem un ieguva neatkarību.

Vācu propaganda pūlas pārlicināt Baltijas tautas, ka Maskavas konferencē ASV un Lielbritānija nodevušas Baltijas valstis Krievijai. Maskavas līguma teksts šeit nav ticis publicēts. Šī propaganda mulšina daudzus. Viņu bažas ir pieaugušas vēl vairāk pēc Staļina uzrunas novembrī, kurā viņš solījies "atbrīvot" Baltijas valstis.

Šādos apstākļos daudzi cilvēki uzskata, ka vienīgais ceļš, kā tikt pie ieročiem, lai izšķirošā brīdī aizstāvētu savu zemi pret abiem okupantiem, ir iestāšanās vācu organizētajos Latvijas un Igaunijas leģionos.

Nelegālās organizācijas, kuras pārstāv strādnieku šķiru un demokrātiskos spēkus, visās Baltijas valstīs kā galveno savās programmās izvirzījušas cīņu par atjaunotu reālu neatkarību, kas tām ar varu tika atņemta. Juridiski mūsu republikas nekad nav beigušas pastāvēt, par spīti visām viltotajām 1940. gada rezolūcijām un divām okupācijām. Mēs ar lielu gandarījumu uzzinājām, ka mūsu sūtniecības ASV un Lielbritānijā vēl darbojas.

Mūsu zemēm atkal jāklūst brīvām un neatkarīgām republikām, kādas tās reiz bija. Latvijas, Lietuvas un Igaunijas strādnieki vēlas, lai viņu neatkarīgās un demokrātiskās valstis nākotnē apvienotos Baltijas konfederācijā. Mēs prasām, lai Atlantijas hartas galvenie principi tiktu attiecināti uz mūsu valstīm un lai Latvijas, Lietuvas un Igaunijas tautām tiktu piešķirtas pašnoteikšanās tiesības.

Maskavas konferencē pieņemtajos lēmumos diemžēl nav ievērotas šīs prasības. Padomija vēl arvien domā iekarot

mūsu zemi un krievu karaspēks apdraud mūsu robežas. Ja Sarkanā armija iebruks mūsu valstīs, atkal plūdīs asiņu straumes, tūkstošiem cilvēku tiks nogalināti un desmitiem tūkstošu izsūtīti uz polārajiem apgabaliem. Turklāt lielākā mūsu tautu daļa ķersies pie ieročiem un cīnīsies pret krievu iebrucējiem.

Latvijas, Lietuvas un Igaunijas strādnieki lūdz citu valstu arodbiedrības atbalstīt viņu cīņu par neatkarību un demokrātiju. Neļaujiet Sarkanajai armijai okupēt mūsu zemes un iekļaut tās Padomju Savienībā! Glābiet mūsu tautas no fiziskas un juridiskas iznīcināšanas!

Publicējiet šīs mūsu vēlmes savā brīvajā presē un dariet zināmas parlamentos. Informējiet par mūsu taisnīgajām prasībām savas demokrātiskās valdības un papūlieties pārliecināt tās, lai mūs atbalsta.

Neatkarība un demokrātija Baltijas valstīs ir visas demokrātiskās pasaules interesēs. Ja jūs ļausit Krievijai mūs iznīcināt, Atlantijas harta būs apgānīta un turpmākais miers nebalstīsies uz taisnīguma un nāciju pašnoteikšanās principiem. Trim mazajām Baltijas valstīm ir tādas pašas tiesības uz neatkarību kā ikvienai citai.

Mēs esam pārliecināti, ka pasaules strādnieku organizācijas atbalstīs mūsu taisnīgās prasības, kas visā pilnībā saskan ar sociālisma principiem.

1943. gada decembrī

Baltijas valstu brīvo arodbiedrību
pārstāvji

Ziņojums par situāciju Latvijā un pārējās Baltijas valstīs

Šis ziņojums galvenokārt atspoguļo faktus, kas attiecas uz Latviju, bet pamatos notikumi Igaunijā un Lietuvā attīstījās līdzīgi, tādēļ viss šeit sacītais attiecas arī uz šīm valstīm. Mērķi un centieni, kuri definēti ziņojuma noslēgumā, ir visām Baltijas tautām kopīgi, un mēs esam pilnvaroti tos paust Baltijas valstu sociāldemokrātu partijas vārdā.

Latvijas Sociāldemokrātu partija nelegāli aktīvi darbojas kopš 1934. gada maija, kad Ulmaņa izdarītais valsts apvērsums nodibināja fašismam līdzīgu diktatūru, kuru varētu salīdzināt ar Dolfusa diktatūru Austrijā. Sarkanās armijas iebrukums Baltijas valstīs 1940. gada jūnijā nedeva Sociāldemokrātu partijai iespēju darboties legāli.

Krievu okupācija

Pēc hitleriskās Vācijas un Padomju Savienības pakta noslēgšanas 1939.gadā sociāldemokrātu partijas vadoņiem bija skaidrs, ka Baltijas valstis var gaidīt agresiju, jo minētais pakts ļāva Hitleram virzīties uz austrumiem un ieņemt Poliju; mums nācās rēķināties ar agresiju no Padomju Savienības puses. Par to liecināja arī fakts, ka Vācijas valdība 1939.gadā lielā steigā evakuēja visus Latvijā un Igaunijā dzīvojošos vāciešus.

Padomju militārie spēki, atkārtoti pārkāpdami visas vienošanās, 1940.gadā iebruka Latvijā, Igaunijā un Lietuvā un visur izrikojās līdzīgi. Tie sagrāva pastāvošo daļējo diktatūru un zem komunisma maskas nodibināja militāri policejisko Staļina frakcijas diktatūru. Tās bardzība un nežēlība pārspēja nacionālā autoritārā režīma spaidus un tās metodes neatšķīrās no ļaunākajām fašisma metodēm.

Sākumā šķita, ka krievu okupācijas rezultātā ir nodibinājusies demokrātiska iekārta, taču tā nepieļāva ne mazāko politisko brīvdomību; izņēmums bija daži vietējie komunisti, taču pat tiem drīz bija jāpakļaujas Maskavas atsūtīto aģentu stingrajai uzraudzībai un vadībai. Sociāldemokrātu partijai neradās ne mazākā iespēja darboties legāli. Padomju valdība izlikās, ka rīko parlamenta vēlēšanas saskaņā ar Latvijas, Igaunijas un Lietuvas agrākajiem demokrātiskajiem principiem, bet neļāva izvirzīt vairāk kā vienu kandidātu sarakstu, kuru bija sastādījuši Padomju Savienības pārstāvji Višinskis, Ždanovs un Dekazonovs un vietējie komunisti. Tādējādi sarakstā bija iekļauti tikai komunisti un viņu piekritēji, to vidū – vairāki Padomju Savienības pilsoņi, kuriem nebija nedz balsošanas tiesību, nedz arī viņi varēja tikt likumīgi ievēlēti kādā Baltijas parlamentā. Visus mēģinājumus izveidot vēl vienu kandidātu sarakstu atklāti apspieda policija. Vēlēšanu likumā tika iestrādātas patvaļīgas izmaiņas, lai ļautu policijai kontrolēt un vadīt vēlēšanas. Vēlēšanu komisijas bija ieceltas (nevis ievēlētas, kā prasa likums) un sastāvēja no komunistiem un tiem paklausīgiem ierēdņiem. Vairs nebija tiesību sūdzēties par nelikumībām. Vēlēšanu norises termiņi bija patvaļīgi saīsināti. Nebija atļauts brīvi izvērst vēlēšanu kampaņu, nedz arī pārspriest jautājumus, kas attiecās uz vēlēšanām. Vēlēšanas notika krievu karaspēka okupētās valstīs, tās bija pakļautas tiešai Sarkanās armijas ietekmei. Par neierašanos balsot draudēja smagas represijas. Taču pat šādi organizētās un vadītās vēlēšanās netika izvirzīta prasība pēc Baltijas valstu iekļaušanas Padomju Savienībā; nebija noslēpums, ka šādu prasību Baltijas tautas nekad neuztvers ar pazemīgu padevību. Tikai vēlāk, kad, izmantojot nekaunīgu viltību, falsifikācijas un manipulācijas ar vēlēšanu rezultātiem, jaunos "parlamentos" bija ievēlēti 100 Staļina partizāni, viņi saskaņā ar padomju aģentu pavēli visās trijās Baltijas

valstīs vienlaikus, vienā un tai pašā dienā, izteica pievienošanas lūgumu. Latvijas konstitūcijas kategoriskā prasība, ka par ikvienu fundamentālu izmaiņu konstitūcijā tautai jānobalso, netika ievērota. Demokrātiskais, 1931. gadā ievēlētais Latvijas parlaments, kura darbību bija pārtraucis pusfašistiskais valsts apvērsums, vairs kopā nesanāca, lai gan tam vienīgajam vēl piederēja likumīga vara. Lietuvā un Igaunijā situācija bija līdzīga.

Viss šis process bija Baltijas tautu gribas rupja falsifikācija, nekaunīga nīrgāšanās par to konstitūcijām un likumiem. Visiem šiem viltus "parlamentu" lēmumiem nebija ne mazākā juridiskā spēka, konstitūcijas un starptautisko likumu aspektā Latvijas, Lietuvas un Igaunijas republikas turpināja pastāvēt.

Neraugoties uz visu šeit sacīto, sociāldemokrātu partija sākumā no sirids vēlējās sadarboties ar jauno varu, jo domāja, ka attiecīgajā starptautiskajā un lokālajā politiskajā situācijā tas vismaz kādu laiku varētu būt mazākais ļaunums. Taču jau tūliņ sākās pilnīgi nepamatotas represijas, kas atgādināja komunistu izvērstās sociāldemokrātu vajāšanas Padomju Krievijā un okupētajā Polijā.

Pēc Latvijas iekļaušanas Padomju Savienībā visu varu pārņēma Maskava; vietējā valdība neuzdrošinājās izdot pat ne visnenozīmīgāko rīkojumu bez savu Maskavas saimnieku piekrišanas. Sākās steidzīga visu dzīves jomu pielāgošana Padomju Savienības standartiem. Samazinājās faktiskās strādnieku algas. Apģērbs un apavi augsto cenu dēļ kļuva nenopērkami. Pārtika kļuva trūcīgāka. Sociālo likumdošanu, kas Baltijas valstīs bija strādniekiem labvēlīga, aizstāja ar darba cilvēkam daudz stingrākajiem Padomju Savienības likumiem. Tika pagarināta darba diena. Pat sīkas amatnieku darbnīcas nacionalizēja. Zemes īpašumus, kas bija lielāki par 30 hektāriem, sadalīja mazākos gabalos. Visi naudas uzkrājumi, kas pārsniedza 1000 latus (40 angļu mārciņas), tika nacionalizēti; atlikuma vērtība desmitkārt samazi-

nājās, jo lats bija pielīdzināts Krievijas rublim, neraugoties uz pēdējā zemo pirktspēju.

Tas viss plašās tautas masās izraisīja dziļu neapmierinātību ar jaunajiem saimniekiem. Tie pret šo neapmierinātību vērsās ar nežēlīgām represijām. Augstākā tiesa un citi tribunāli strādāja virsstundas, savās slepenajās sēdēs piesprieddami nāvessodus, ilgus gadus spaidu darbos un izsūtījumu par politiskām aktivitātēm demokrātiskā režīma laikos, dažkārt pat 20 gadus vecām, piemērojot tām šolaiku likumus. Beidzot 1941. gadā sākās masveida izsūtīšanas, kas skāra visus sabiedrības slāņus, ieskaitot strādniekus un amatniekus. Pavisam tika izsūtīti 14 sociāldemokrāti, apcietināti un notiesāti 6, nošauts 1. Uz Sibīriju izsūtīto vidū bija bijušais parlamenta priekšsēdis, viens no vecākajiem sociāldemokrātiem Fricis Vesmanis; parlamenta locekļi P. Ulpe, P. Lejiņš, N. Kalniņš, R. Lindiņš, R. Dukurs (Ulpe un Lejiņš bija arī sociāldemokrātu partijas sekretāri); parlamenta locekļi - aktīvi arodbiedrību pārstāvji Z. Višņa, A. Veckalns un Miķelsons; Liepājas mērs Birznieks un citi. Izsūtīti tika arī Bunda locekļi, bijušie parlamentārieši N. Maizels, Z. Rabinovičs, Z. Bērzs un citi. Bija paredzams, ka pirmajam deportāciju vilnim sekos nākamie, kuri droši vien skars pārējos strādnieku kustības līderus un sociāldemokrātu partijas biedrus.

Tas viss, dabiski, vēl vairāk iedragāja Padomijas morālo pozīciju Baltijas valstīs; šī iemesla dēļ, Hitlera armijai iebrūkot, Padomju Savienība pat nepaguva nevienu mobilizēt, kamēr daļa cilvēku iebēga mežos un sāka partizānu karu pret okupācijas armiju.

Vācu okupācija

Sākoties vācu okupācijai, viena diktatūra nomainīja otru, taču neaprobežotās varas izpausmes un metodes ir gluži tādas pašas.

Latvijas sociāldemokrātu partijas nostāja pret šo diktatūru un pret hitleriskās Vācijas okupāciju ir tikpat negatīva kā citās okupētajās zemēs. Visos sabiedrības slāņos strauji pieaug dziļa neapmierinātība un nikns naids pret vācu okupāciju. Okupantu nežēlībai nav robežu. Valsti patiesībā pārvalda vācu Civilpārvalde; tā dēvētie ģenerāldirektori (*die landeseigene Verwaltung*) nav nekas cits kā akli un gļēvi vācu pavēlu izpildītāji. Daži no viņiem, kā Dankers un Prīmanis, ir Vācijas pilsoņi. Strādnieku stāvoklis ir ļoti smags, viņi ir īsti dzimtcilvēki. Algas joprojām samazinās. Turpinās strādnieku mobilizācija darbam Vācijā. Kādi 30 000 latviešu, lietuviešu un igauņu strādnieku ir ar varu aizvesti uz Vāciju. Sociālās garantijas joprojām samazinās. Gadam aprēķināto pārtikas devu pietiek augstākais 6-7 mēnešiem. Trūkst apģērbu, apavu, tos visus ir izlaupījuši vācieši. Valda liels medikamentu trūkums. Visa sabiedriskā dzīve ir pamirusi. Vietējiem iedzīvotājiem ir aizliegts izmantot lielāko daļu dzelzceļu. Visus vāciešus aizsargā īpaši likumi. Vācieši ir sagrābuši rūpniecisko ražošanu un tirdzniecību. Lauksaimniekiem jāatdod vācu varas iestādēm gandrīz visa labība, izņemot to mazumu, kas nepieciešams, lai izvilkto kailo dzīvību.

Visu tautu terorizē asiņainas represijas. Baltijas valstīs ir nošauti gandrīz visi ebreji, palikuši varbūt daži simti. Nošauti ap 20 000 latviešu, lietuviešu un igauņu strādnieku, zemnieku un inteliģences pārstāvju.

Koncentrācijas nometnes un cietumi ir pārpildīti līdz pēdējai iespējai. Vācijas policija spīdzina ieslodzītos. Daudzi mirst no bada un no spēku izsīkuma. Cilvēkus piespiedu kārtā mobilizē dienestam vācu SS leģionos. Gatavojoties Baltijas valstu kolonizācijai, vācu okupanti bija nodomājuši fiziski iznīcināt vietējos iedzīvotājus. Vēl nesen klīda baumas, ka Vācija plāno izveidot "neatkarīgas" Baltijas valstis Vācijas paspārnē,

bet tā ir tikai kārtējā vācu kamuflāža nolūkā radīt labvēlīgākus apstākļus mobilizācijai. Jebkurš mēģinājums panākt "neatkarību" Vācijas pakļautībā noteikti sastaps Latvijas, Lietuvas un Igaunijas tautu sīvu pretestību. Īsto Baltijas valstu neatkarību iespējams atjaunot tikai tad, ja tā pamatojas uz agrākajām demokrātiskajām konstitūcijām, kas ir brīvas no jebkādas svešzemju okupācijas "protekcijām".

Tādēļ Baltijas tautu lielais vairākums ne tikai noraida jebkādu politisku saistību iespēju ar Vāciju, bet tikpat lielā mērā nevēlas padomju Krievijas okupācijas atgriešanos.

Baltijas tautu un to strādnieku šķiras mērki un centieni

Salīdzinoši īsā vēstures laikposmā Baltijas tautas ir pieredzējušas pusfašistisku nacionālu diktatūru, Staļina grupas vadīto krievu komunistu diktatūru un, visbeidzot, hitleriskās Vācijas diktatūru. Pārcietušas šo diktatūru ideoloģiju un rīcības metodes, Baltijas tautas tagad noraida jebkādu diktatūru. Kā ideālu tautas masas atceras demokrātijas laikus, kad valstis bija brīvas un neatkarīgas. Arī tagad, pasaules kara laikā, latviešu, lietuviešu un igauņu simpātijas pieder lielajām demokrātijām, ASV un Lielbritānijai; to demokrātiskie principi ir proklamēti Atlantijas hartā, kuru mēs ar pilnām tiesībām gribētu attiecināt arī uz sevi un būt pārliecināti, ka tās ierosinātāji paliks uzticīgi šiem cēlajiem principiem un realizēs tos arī pēc kara.

Šajos ļoti smagajos vācu okupācijas apstākļos Latvijas, Lietuvas un Igaunijas sociāldemokrāti turpina būt politiski aktīvi, kas gan patlaban ir iespējams tikai nelegāli. Tāpat kā tautas lielākā daļa, sociāldemokrāti iestājas par Latvijas, Lietuvas un Igaunijas neatkarību un pilnīgu suverenitāti. Mēs no

sirds ceram, ka mūsu neatkarīgās valstis būs demokrātiskas republikas, kuras skars dziļas sociālas izmaiņas, kas vedīs sociālisma virzienā. Sociāldemokrāti iestājas par pilnīgu patiesas neatkarības atjaunošanu Baltijas valstīs; šīs neatkarības pamatā būs likumīgas demokrātiskas konstitūcijas, proti, īsteni demokrātisks režīms ar visām politiskajām brīvībām Atlantijas hartā proklamēto principu garā, ar demokrātiski vēlētu parlamentu un atbildīgu valdību.

Mēs nebūt neaizstāvam Padomju Krievijai naidīgu politiku un no sirds vēlamies, lai pēc kara mums nostiprinātos un saglabātos labas kaimiņattiecības; šai nolūkā nebūt nav nepieciešama Baltijas valstu iekļaušana Padomju Savienībā. Mēs kategoriski noraidām jebkuru mēģinājumu saistīt mūsu valstis ar Padomju Savienību, padarot mūs par tās sastāvdaļu.

Mēs esam pārliecināti, ka patlaban Baltijas tautu interesēs ir izveidot Baltijas valstu konfederāciju kā ciešu ekonomisku, politisku un militāru savienību.

Informējot jūs par šiem apstākļiem, mēs vēršamies pie jums un visām ar jums saistītajām partijām, īpaši ASV un Lielbritānijā, ar lūgumu atbalstīt mūs cīņā par neatkarību un demokrātiju.

Mums kļuvis skaidri zināms, ka Padomju Savienības mērķis ir Baltijas valstu aneksija. Ciktāl šī pretenzija ir politiski argumentēta, tā nav ne mazākajā mērā pārliecinoša. Kas attiecas uz ekonomiskas dabas argumentiem, tad Baltijas valstu aneksiju Krievijai būtu tikpat grūti attaisnot kā Vācijai Beļģijas un Holandes aneksiju. Militāras dabas argumentiem ir vēl mazāka vērtība, jo pēc Vācijas kapitulācijas pēckara Eiropā, kas izveidota saskaņā ar Atlantijas hartas principiem, nevarēs notikt jauna bruņošanās sacensība un militāro ietekmju sfēru pārdalīšana.

Ar dziļām raizēm Baltijas tautas uzņēma līdz tām nonākušās baumas par Maskavas un Teherānas konferencēm.

Tās sev jautā: ko nozīmē šī klusēšana attiecībā uz Padomju Savienības rietumu robežu problēmām? Vai tā varētu nozīmēt, ka britu valdība un amerikāņu strādnieku organizācijas pieņems, atzīs un atļaus Krievijai anektēt Baltijas valstis, kas būtu līdzvērtīgi mūsu politiskās brīvības, nacionālās kultūras un sociālā progresa bojāejai un lielā mērā apdraudētu pašu mūsu eksistenci? Padomju Savienības pretenzijas attiecībā uz Baltijas valstīm ir tīri imperiālistiskas; tajās izpaužas militāras iekarošanas politika, pret kuru jāvēršas visiem sociālistiem.

Mēs nopietni lūdzam jūs un visas ar jums saistītās partijas atbalstīt mūsu prasību attiecināt uz Baltijas valstīm Atlantijas hartas statūtus. Padomju Savienība nedos mums Atlantijas hartā proklamētās brīvības, jo tās šajā valstī nepastāv; tā arī neatbrīvos mūs no draudiem un nepiešķirs nepieciešamo domu brīvību. Mums ar šausmām nākas konstatēt, ka, atgriežoties padomju okupācijai, ikviens, kurš nepakļausies komunistu imperiālismam un viņu diktatūrai, tiks iznīcināts ar zobenu un uguni; bailes un verdzība atkal piemeklēs Baltijas tautas, kuras jau tik daudz cietušas no šī kara, diktatūrām un okupācijām.

Latvijas, Lietuvas un Igaunijas tautām ir tādas pašas tiesības uz brīvību un neatkarību kā visām citām nācijām un zemēm.

1943. gada novembrī

Kopija Ārlietu ministrija
1942. g. 8. maijā

Dārgais Bosom!

Pirms dažām dienām Jūs man vaicājāt, vai mēs varam atļaut M. Zariņam, Latvijas ministram šeit, nosūtīt naudu no Baltijas fondiem bijušajam Latvijas ministram Eiropā.

Man šķiet, ka M. Zariņš pats ar šo jautājumu jau ir vērsies Ārlietu ministrijā, īpaši atsaucoties uz ministriem Stokholmā un Ženēvā; pēc rūpīgas apsvēršanas Valsts kase ir noteikusi, ka tai nav iespējams pārkāpt principu, saskaņā ar kuru Latvijas valdības bloķētie fondi nevar tikt izmantoti ārpus sterliņu areāla. Baidos, ka mēs Ārlietu ministrijā nevaram apšaubīt Valsts kases viedokli šajā jautājumā. Ja amerikāņi rīkojas citādi, tas, protams, ir viņu pašu ziņā.

Patiesi Jūsu,

(paraksts) Antonijs Īdens

Igaunijas Nacionālā padome

Igaunijas Nacionālā padome (INP) ir igauņu politiskās frontes centrālā organizācija. Tajā darbojas pārstāvji no demokrātiskām politiskām grupām ārpus Padomijas okupētās dzimtenes; pārstāvju skaitu nosaka attiecīgo grupu vienošanās.

Vairākas no šīm grupām izveidojuši dzimtenē pastāvējušo partiju - Zemnieku, Centra, Sociāldemokrātu utt. - biedri, un viņi cenšas saglabāt savu partiju tradīcijas arī trimdā. Pārējās grupas ir nodibinājušās jau ārzemēs, piemēram, Liberāli demokrātiskā savienība, kura ir Liberālās internacionāles locekle, utt.

Vispārzināmie vardarbības akti un neģēlīgā vairāku likumīgu līgumu laušana, kā rezultātā Padomju Savienībai patlaban pieder vara Igaunijā, nav mainījuši Igaunijas republikas juridisko statusu, nedz arī noteikuši tās likumdevēju orgānu aktivitāšu un pienākumu robežas. Laikā, kad vācu okupācijas vara Igaunijā tuvojās sabrukumam, premjerministrs Jūri Ulnots, kurš saskaņā ar konstitūciju kandidēja arī uz republikas prezidenta amatu, 1944. gada 19. septembrī ar prezidenta varas tiesībām izveidoja koalīcijas Ministru kabinetu, kuru atbalstīja Nacionālās pretestības kustība. Šī kabineta locekļi ir tiesīgi nepieciešamības gadījumā uzņemt Igaunijas likumīgās valdības funkcijas, neatkarīgi no tā, vai viņi atrastos dzimtenē vai trimdā. Saskaņā ar vienošanos starp dažādām INP veidojošām grupām, minētā kabineta ministri, kas patlaban dzīvo Zviedrijā, veido INP valdi, kuras priekšsēdētājs ir ārlietu ministrs, vienlaikus būdams arī pilnvarotais premjerministrs.

INP mērķis ir apvienot visu igauņu spēkus kopīgai cīņai par savas nācijas suverēno tiesību atjaunošanu. Tai pašā laikā INP veic nepieciešamos sagatavošanas darbus ātrai Igaunijas atkalizveidošanai, ja tāda izdevība rastos, un kara un divu totalitāro okupāciju

cirsto brūču dziedēšanai. INP pārraudzībā piemērotus plānus izstrādā vairāki speciālisti, kuri neatkarīgajā Igaunijā ieņēma dažādus augstu posteņus.

Cīnoties par igauņu tautas tiesību atjaunošanu, INP līdzdarbojas arī cīņā pret komunistiskā totalitārisma agresiju, par Austrumeiropas zemju atbrīvošanu no komunistu vardarbības, kuru Maskava uzspiedusi šai kontinenta daļai.

INP ir gatava darīt visu, kas tās spēkos, lai paātrinātu Eiropas konsolidāciju un uzskata, ka šis mērķis ir vislabāk realizējams, izveidojot visu Eiropas valstu konfederāciju.

Pie Baltijas jūras dzīvojošajām tautām ir vitāli svarīgi, lai šī jūra paliktu brīva, tas ir, lai tā nekļūtu par slēgtu, vienai valdošai varai piederošu jūru. Gan teorētiski, gan praktiski šai jūrai jāpaliek atklātai visplašākajā nozīmē ne tikai tām valstīm, kas robežojas ar to, bet arī tālākajām. Saskaņā ar ANO pamatprincipiem ir jāgarantē brīvība visām valstīm, kas robežojas ar Baltijas jūru, vai tās būtu iekļautas Eiropas konfederācijā, vai kādā citādā reģionālā savienībā.

Attiecībā uz pašmāju problēmām INP programma paredz pēc iespējas drīzāku likumīgas iekārtas atjaunošanu Igaunijā, kas pamatota uz demokrātisku parlamentāru valdības sistēmu, politisku brīvību un pilsoņu tiesību ievērošanu.

INP gribētu izteikt ciešu pārliecību, ka brīvības mīlestība un demokrātisks gars ir igauņu nācijai raksturīgas iezīmes. Tādēļ INP nešaubās, ka divas totalitārās ideoloģijas, kuras svešas varas bija uzspiedušas igauņu tautai, ir palikušas mūžam svešas nacionālajam garam. Ja tās ir zināmā mērā ietekmējušas jauniešus, kuriem bija laupīta veselīga dzimtenes gaisotne, deportējot vai noslepkavojot viņu vecākus, tad šīs ietekmes būs viegli likvidējamas, viņus attiecīgi izglītojot.

Ņemot vērā, ka pozitīvs ieguldījums cīņā pret necilvēcīgo Austrumu totalitārismu ir bēgļu problēmas humāns risinājums, INP ir gatava pielikt visas pūles un atbilstoši rīkoties arī šajā jomā.

**Latvijas Centrālās padomes deklarācija,
adresēta Latviešu leģiona ģenerālinspektoram
R. Bangerskim 1944. gada 17. martā***

LATVIEŠU LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKTORAM

R. BANGERSKA KUNGAM.

Loti godātais ģenerāļa kungs.

Ienaidnieks no austrumiem atkal draudoši tuvojas Latvijas zemei. Tas ir tas pats ienaidnieks, kura bruņotie spēki 1940. g. 17. jūnijā militāri okupēja Latvijas Republiku, tās pati vara, kas drīzi pēc okupācijas izdeva itkā mūsu tautas vārdā Latvijas Saeimas vēlēšanu likumu, bet pēc tam pati šo pēc formas itkā demokrātisko vēlēšanu likumu neievēroja, rupji pārkāpa, pielaižot tikai vienu komunistu un viņu līdzekrējēju sarakstu un turklāt vēl viltojot balsošanas rezultātus. Iznākums, protams, nevarēja dot un nedeva tautas pārtāvļus, bet krievu okupācijas varas ieceltņus.

Šie ieceltņi lēma un lūdza Padomju Savienību neatkarīgo Latvijas Republiku uzņemt tās sastāvā. Pēc tam paziņoja visai pasaulei, ka Latvijas Republika brīvprātīgi tai pievienojusies. Tas pats, tādā pašā veidā un tādā pašā laikā notika ar neatkarīgo Igaunijas un Lietuvas Republiku.

Latvijas varmācīgā pievienošana Padomju Savienībai izdarīta rupji pārkāpjot Latvijas Republikas satverēmi un laužot Latvijas - Padomju Savienības savstarpējos līgumus, Tautu Savienības paktu un veselu virkni starptautisko līgumu. Latvijas pievienošana Padomju Savienībai nav arī atzīta starptautisko tiesību nozīmē.

No šeitā neapstrīdami izriet, ka pēc starptautiskām tiesību normām Latvijas Republika tiesiski turpina pastāvēt. Tāpēc Padomju Savienības valdības un preses oficiālam viedoklim, kā arī dažu ārvalstu laikrakstu paustam uzskatam, itkā Latvija būtu Padomju Savienības sastāvdaļa un tāpēc tē tagad atkal būtu no jauna iekļaujama Padomju Savienībā, nav nekāda tiesiska pamata. Tāpat neapšaubami izriet, ka nepamatota ir arī pašreizējā vācu okupācijas varas nostāja, itkā Latvija būtu bijusi Padomju Savienības sastāvdaļa. Šie nostājas praktiskā izpaušme konstatējama visā vācu okupācijas varas politiskā un sadzīvnieciskā rīcībā. Šāda viedoklis nav arī savienojams ar vācu okupācijas varas uzdevumiem.

* Dokumenta oriģināls atrodas Latvijas Kara muzeja fondos.

- 2 -

izdarīto Latvijas iedzīvotāju mobilizāciju Vācijas bruņotiem spēkiem. Tāda visu okupācijas varas rīcība dziļi aizvaino mūsu tautu un rada tani dibināta nespierinātību.

Latvijas nācijas tiesiskai apziņai un nacionālai pašcieņai atbilstu tāda mobilizācija Latvijas armijai, kas būtu izsludināta Latvijas valsts likumīgo orgānu vārdā un Latvijas valsts aizsardzībai. Tikai tāda mobilizācija lietderīgi veidotu mūsu militāro spēku, ievērojami veicinātu un kāpinātu tā kņujas spējas.

Pēc mūsu izpratnes otrā pasaules kara tagadējā norisē ir tiešām pienācis brīdis, kad apdraudēta mūsu tautas dzīvība, pati tautas esamība - pienācis liktenīgais brīdis: būt vai nebūt.

Pēc visiem dabas un cilvēcības likumiem nevienam mums nevar apstrīdēt tiesības aizstāvēties, ja tiek apdraudēta mūsu nācija un tās esamība.

Pamatojoties uz šīm atziņām, mēs, deklarējam Latvijas tautas gribu un gatavību aizstāvēt visiem mums iespējamiem spēkiem un līdzekļiem Latvijas valsts robežas pret uzbrūkošo ienaidnieku.

Sacīto ievērojot, mēs, apakšē parakstījušies, Latvijas nācijas vārdā deklarējam sekojošos mūsu tautas vienoto gribu:

1. Nekavējoties atjaunojama Latvijas Republikas faktiskā suverenitāte.
 2. Sastādama, saskaņā ar spēkā esošo Latvijas Republikas 1922. g. satversmi, Latvijas valdība uz koalīcijas pamatiem, kas pulcētu ap sevi visu Latvijas tautu.
 3. Latvijas valdības tuvēkiem galveniem uzdevumiem jābūt: valsts aparāta un Latvijas armijas atjaunošana, Latvijas valsts teritorijas aizstāvēšana pret draudošo Padomju Savienības armiju iebrukumu un - cik tālu tas kara apstākļos iespējams - diplomātisko sakaru nodibināšana ar ārvalstīm un pirmā kārtā ar tām, kas atcitu šo mūsu deklarēto nācijas gribu un atbalstītu priekšā stāvošo militāro uzdevumu - Latvijas valsts aizsargāšanu.
- Pēc mūsu ieskata sekmējama arī ciešas savienības nodibināšana ar Igauniju un Lietuvu un šīs savienības pērveidošana Baltijas valstu konfederācijā, ja minētās valstis tam piekrīstu.

Deklarējot šo mūsu tautas neapšrotamo viedokli par savas suverenitātes juridisko esamību un gribu atjaunot mūsu valsti faktisko suverenitāti, kā arī cieto apņemšanos visiem spēkiem un visiem iespējamiem līdzekļiem sargāt Latvijas valsti pret uzbrucēju, mēs pagodināmieš Jūs, augsti godētais ģenerāļa kungs, lūgt

- 3 -

darīt zināmu šo mūsu nāciņas nepārprotamo viedokli un nesatricināmo gribu tām varām, kas Latvijas Republikas faktiskās atjaunošanas nolīmi un nepieciešamību varētu objektīvi saprast un kas gribētu un spētu atbalstīt Latvijas Republikas cīņu par valsts neatkarības un teritorijas nodrošināšanu.

Parakstot šo deklarāciju, mums ir gods izteikt Jums, ļoti godātais ģenerāļa kungs, mūsu dziļas cieņas apliecinājumu.

Latvijas galvas pilsētā Rīgā, 1944.g. 17. martā.

1. *P. Kalniņš*
/ P. Kalniņš, pēdējās Latvijas Saeimas priekšsēdētājs /
2. *K. Pauļuks*, pēdējās Latvijas Saeimas I vicepriekšsēdētājs.
/ K. Pauļuks, pēdējās Latvijas Saeimas I vicepriekšsēdētājs, /
zv. ģdv.
3. *Biskaps J. Nancēns*, pēdējās Latvijas Saeimas II vicepriekšsēdētājs.
/ Biskaps J. Nancēns, pēdējās Latvijas Saeimas II vicepriekšsēdētājs /
4. *P. Juraševičs*, bij. Ministru prezidents, ministrs un II, III un IV. Saeimas deputāts, notārs.
/ P. Juraševičs, bij. Ministru prezidents, ministrs un II, III un IV. Saeimas deputāts, notārs /
5. *F. Cielēns*, bij. Saeimas dep., ārlietu ministrs un sūtis Parīzē un Madridē.
/ F. Cielēns, bij. Saeimas dep., ārlietu ministrs un sūtis Parīzē un Madridē /
6. *D. Apinis*, bij. Saeimas deputāts, lauksaimnieks.
/ D. Apinis, bij. Saeimas deputāts, lauksaimnieks /
7. *Kāmmēģ.* bij. Ministru prezidents, senāts, visu palātu loceklis.
8. *F. Grūnbergs*, arhivists
9. *Prof. Dr. J. Vārbergs*, Latvijas Tautas Padomes un Satversmes sapulces loceklis.
/ Prof. Dr. J. Vārbergs, Latvijas Tautas Padomes un Satversmes sapulces loceklis /
10. *Kārtis Skalbe* bij. Satversmes sapulces un Saeimas deputāts, rakstnieks.

- 4 -

11. *F. Kriegeris, Tiesu Palātas priekšsēdētājs u.c.*
12. *P. Licitāns, senators, Tiesu palātas tuvinieks*
13. *Atg. gen. M. Jēniņš, bijušais Latvijas armijas komandieris.*
14. *Prof. Dr. P. Kvelde, Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas rektors un bijušais Latvijas Lauksaimniecības kameras vicepriekšsēdētājs*
Prof. Dr. P. Kvelde, Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas rektors un bijušais Latvijas Lauksaimniecības kameras vicepriekšsēdētājs /
15. *Atg. gen. Ed. Kalniņš, bijušais kara ministrs un artilērijs ierēdnis.*
16. *Prof. Dr. A. Teikmanis, Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas prorektors*
/Prof. Dr. A. Teikmanis, Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas prorektors /
17. *Prof. Dr. St. M. Eglis, Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas dekāns*
Prof. Dr. St. M. Eglis, Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas dekāns un bijušais Latvijas Lauksaimniecības kameras vicepriekšsēdētājs
Prof. Dr. St. M. Eglis, Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas dekāns un bijušais Latvijas Lauksaimniecības kameras vicepriekšsēdētājs /
18. *Atg. gen. J. Trieks, bijušais kara ministrs un artilērijs ierēdnis.*
19. *Prof. Dr. R. Markus, Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas dekāns*
Prof. Dr. R. Markus, Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas dekāns un bijušais Latvijas Lauksaimniecības kameras vicepriekšsēdētājs
20. *Prof. Dr. R. Markus, Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas dekāns*
Prof. Dr. R. Markus, Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas dekāns un bijušais Latvijas Lauksaimniecības kameras vicepriekšsēdētājs
21. *V. Atke, bijušais kara ministrs un artilērijs ierēdnis.*
22. *Atg. gen. V. Trieks, bijušais kara ministrs un artilērijs ierēdnis.*
23. *Atg. gen. V. Trieks, bijušais kara ministrs un artilērijs ierēdnis.*
24. *Atg. gen. V. Trieks, bijušais kara ministrs un artilērijs ierēdnis.*
25. *Atg. gen. V. Trieks, bijušais kara ministrs un artilērijs ierēdnis.*

24. Jānis Skalaci, bij. Senāta administratīvā departamenta priekšsēdētājs, Tiesu fakultātes lektors.
25. P. Maunoy, bij. Valsts kontrolieris un Saeimas deputāts.
26. Karlis Krauhops, universitātes profesors, bij. Pēdētības fakultātes lektors.
27. Airtants Čaule, senators, Pēdētības ģenerālvicārs, jurismācītājs, aktīvs darbinis.
28. Dr. med. Jānis Borināne, bij. Pēdētības fakultātes lektors, Krievu loceklis.
29. Fānis Anis, bij. Saeimas deputāts, zārnārstu asociācija.
30. A. P. Pannings, Tiesu palātas prokurors.
31. J. Keib., bij. Latvijas Bārnācības priekšsēdētājs, bij. Saeimas deputāts.
32. Dr. Augusts Pētersons, bij. Veselības ministrijas direktors.
33. prof. Dr. J. Emšelins
34. I. Pēteris, Tiesu palātas Ģenerālvicārs, priekšsēdētājs.
35. Dr. A. Tauriņš, Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas profesors. / Dr. A. Tauriņš, Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas profesors /
36. P. Akurāts, Tiesu fakultātes lektors - Senators.
37. P. Delle, Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas profesors. / P. Delle, Jelgavas Lauksaimniecības Akadēmijas profesors /
38. Dr. D. Bīskaps, Latvijas Sarkanā Krusta Jelgavas slimnīcas direktors. / Dr. D. Bīskaps, Latvijas Sarkanā Krusta Jelgavas slimnīcas direktors /
39. J. Tering, bij. Saeimas deputāts.

- 6 -

40. Kubaļs Aleksis, bij. Senāts, res. jurists. Tieslietu
ģenerālinspekcija.
41. Antons Kirsīts, Lomas bagātību jomā iekšlietu
direktors; bijus. Sēdēšanas ministrs.
42. Inģinieris Kumpelars, bij. Senāts, bij. Tiesu palātas
Cvalants.
43. ark. prof. Arnolds Aizsilnieks, bij. Centrālās savien.
ad. "Latvija" galvenais direktors.
44. V. lig. Laursis, Guldena darbinātais vidējās
skolas skolotājs
45. Jānis Lielis, Tiesu palātas kases.
46. Ernests Štērs, L. K. profesors
47. Šteins Jūbena, bij. Latv. Senāts priekšsēdis.
48. Georgs Spiis, Tiesu palātas lietotājs. R. K. O. K.
49. ark. prof. Kārlis Dēvins, bij. Latvijas Amat-
niecības kases priekš. vietnieks.
50. Mēija, bij. ārlietu ministrs un tālrunis.
51. J. Latenfelds, un. "Dziņš" direktors
52. N. Lemurij, Rogašs apballošanas organizācija
53. Straļģis, bij. latv. R. K. O. K. sekretārs.
54. Eduards Gaskins, ark. bij. latv. valsts kontrolējošais kases.
55. Konstantīns Čants, ark. profesors, ģenerāls advokāts.

- 7 -

56. E. Krūmiņš, Tiesu palātas vicepresidents,
absol. jurists, bij. Starptautiskās tiesības doc.
57. J. Asars, Universitātes ārsts, profesors
58. Dr. Spilberģis L. G. doctus in Rigae p. b.
et. russae orientalis.
59. J. Dzelins, Tieslietu ģenerāl direkcijas pastāvīgais jurists
atst. pilnvar. lta. ģenerāl direkcijas loceklis
60. J. Kļūve, bij. Tiesu palātas priekšsēdētājs, Latv. ģenerāl direkcijas
priekšsēdētājs p. m.
61. Eduards Sironis, ārsts profesors.
62. Paulis Radziņš, Rigas p. komercskolas
un Tirdzniecības mācību direktors.
63. Jūlijs Kozols, rakstnieks.
64. Alfrīds Nivalajis, Latv. ģenerāl direkcijas
priekšsēdētājs, atst. ģenerālis.
65. Ēriņa Lābda, maģ. phil., šķeļnieks.
66. Pēteris Socimiss, notārs
67. Alfrīds Bīsteris, direktors
68. Sērgijs Lūns, direktors
69. Vaigja Priedīte L. J. A. direktore ap nie atbaid rakstīšanai.
70. Alfrīds Priedīlis, bismānslimnieku - ārstniecības
71. Alfrīds Kūris, agronoms, Rūsiņu p. b. direkcijas bismānslimnieku un rakstīšanai.
72. Pēteris Kļūve, maģ. phil., bij. Latv. ģenerāl direkcijas.

- 8 -

73. Prof. Jāzeps Vēdels, Latvijas konservatorijas direktors
74. Eduards Grantskalns, lauksaimnieks, Rīgas piensaimniekpar Sabiedrības valdes loceklis bij. Saikmas Dependads.
75. Jāzeps, Rīgas ģenerāldirektors
76. Ģenerālis Kustis Vācietis.
77. Pauls Jāzeps, L. V. profesors
78. Jāzeps student, vec. draugs Latvijas konservatorijai
79. Pēteris Skabins, apamanis, bij. Lēnās Padomes loceklis
80. Jānis Krūms, mag. jur., Valters & Pape firmas vadītājs, agrar. loceklis, "Daugava" redaktors un Latvijas Nelielās Gāzes direktors
81. Jāzeps Krūms, Rīgas pilsētas Mākslu akadēmijas direktors
82. Kārlis L. V. un L. V. profesors
83. Pēteris Mucinieks, L. V. un. prof., dekanis, bij. Latvijas Bankas kases Bankas apmaiņas nodaļas priekšnieks
84. Olga Tābe, L. V. kolēģe - direktore
85. Vilis Šmits, Univ. profesors
86. Kārlis Jāzeps, bij. Latvijas Bankas direktors, dekanis un Latvijas Bankas apmaiņas nodaļas priekšnieks
87. Jānis Francis Ģerģis
88. Alfreds Štērs, bij. L. S. "Purva" direktors, Sesavas pilsētas direktors valdes priekšnieks un vadītājs

89. Kārlis Kundziņš, d. Univ. profesors, bij. Teol. fakultāte
90. Pauls Kundziņš, L. U. profesors, Arhitektūras fakultāte
91. Eņģus Lauce, L. U. profesors, bij. Aut. fakultāte
92. Jānis Jūdītis, rakstnieks
93. D. ing. Arturs Rošins, bij. Pārvaldnieks valsts
 rūm. un darbnīcās un tādēļ direktors, Rīgas, Latvijas
 un Kurlandijas dzelzceļa valsts dzelzceļi, kā arī
 un Kurlandijas dzelzceļi.
94. Dr. Vladislavs Turis
95. Pēteris Bergs, latviski rakstnieks, krievu un krievu
 bij. pirmās grāmatniecības un latviski rakstnieks.
96. Dr. med. Jānis Sūls, L. U. profesors,
 bij. Valsts universitātes direktors
 Latvijas Universitātes direktors.
97. Docents Pāvels Dāvis.
98. Jānis Kautiņš, izdevējs
99. Ansis Purman-Kevins, rakstniece un žurnāliste, bij.
 ģimnāzijas priekšniece un diplomātiskā darbnīcā.
100. Arturs Jāzāns, rakstnieks un žurnālists, bij. Latvijas Nacionālās
 teātra direktors
101. Kārlis Jāzāns, bij. Ģimnāzijas - Pārvaldnieks Manarva loc.
 un rūpniecības sec. priekš.
102. Beza Sūrs, rakstniece
103. Austra Kārlīša mākslāja un literāte, Latvijas
 akadēmiskā izdevniecība un apvienības priekšniece.
104. Jānis Peterssons, rakstnieks.
105. Kārlis Abete, L. U. am. profesors, Matemātikas un dabaszinātņu fakultātes dekāns
106. Arturs Ozols, bij. Latv. Latvijas universitātes
 bij. ģimnāzijas departamenta direktors.

- 10 -

107. Prof. Dr. med. Jekabs Aleksis, bij. Rīgas ^{un Kurzemes} pilsetas valdes
loceklis, bij. Kuldīga bataljona virsārstis, bij. Latvijas
gārtes savienības priekšnieks
108. J. N. Aleksis, jaunr. inž. vadītājs Rīgas gāzes fabrikā, bij. Maaspils
inženieris.
109. Jāzeps Jankē L. h. med. jēn. paroducente
110. Alfons Erss, rakstnieks
111. Jānis Kurlijs, bij. Latvijas Armijas Tehniskās divīzijas ko-
mandieris, ģenerālis
112. Jānis Līvoniņš, bij. Latvijas Armijas
Kursmeņu divīzijas kom. palīgs, ģenerālis.
113. Leons Abolins, ārk. profesors, bij. Medicīniskās un
dabasz. fakultātes dekanis.
114. Dr. Jānis Pīrmais, absol. ārst. pētn.
115. Jūlijs Rube, rakstnieks, jūrmilnieks, bij. Rīgas Dramatiskā
teātra direktors
116. Frīdrihs Gulbis, L. U. ārk. profesors, L. U. bij. prorektors
un dekanis.
117. Ernests Znoje, Hs. "Farmācija" bij. direktors -
Bij. Latv. Tirdz. Rūp. ģenerālis
118. Ēlfrīda Rapa, bij. Latv. Tirdz. Rūp. ģenerālis, bij. Latv. Tirdz. Rūp. ģenerālis
b. Latv. Tirdz. Rūp. ģenerālis
119. Jānis Lauņis, Rīgas Dramatiskā Teātra direktors.
120. Jānis Kārlis, rakstnieks, bij.
Jāzeps Jankē atb. redaktors
121. Prof. P. Jankē.
122. E. Dārziņš, L. U. ārk. profesors, L. U. Institūta direktors.
123. Joz. Rūks, bij. Latvijas Valsts kontroles palīgs
loceklis.

- 12-
141. Inž. tehnol. Roberts Kleins
142. Dr. iur. Arveds Svābe, bij. Latvijas Univ. vers. lēd, profesors, bij. Preses biedrības valdes priekšsēdētājs
143. Jānis Memaš, mānsluoms, bij. Dzelzs Tautas v.
144. - Prof. Dr. J. Karamlons, bij. Tautas padomes loceklis.
145. Doc. Z. Landard, Latv. mānslas akadēmijas proktors
146. Agr. M. Oļupe, Latvijas māj. tauts. akadēmijas direktors
147. Historiķis Lauja, L. U. ārs profesors
148. Jānis Pontogs, varoņators.
149. Eņģens Leimāns, L. U. docents
150. Stanislavs Vanags, L. U. docents
151. Indriķis Jānis, bij. Saeimas deputāts.
152. Kārlis Princis, L. U. docents.
153. Ģenerālis Volkmans, Alūksnē
154. Jusefāls Vēgors, L. U. docents.
155. J. Valdis Jinters, Valsts vēstures un muzeju direktors.
156. J. P. J. bij. Latvijas Vēst. Komitejas galvenais loceklis, bij. Vēst. darbinieku priekšsēdētājs, Valsts pils. un vēst. muzeja valdes priekšsēdētājs, Latvijas Republikas pils. un vēst. muzeja valdes priekšsēdētājs

157. *Martins Celms, Rīgas pils. t. iecienīgais draudzes skolinspektors.*
158. *J. Anshin, h. Krievu skolas priekšnieks.*
159. *Jū. Kim, Jānis Celms, Latvijas ģeogr. ministrijs
Sociāl. dep. bij. direktors; profesors, pame. no ģeogr. bij. direktors*
160. *Alberts Spigorski, tirdzniec.*
161. *Agonoms Jānis Tīrvītis, bij. Lauksaimniecības
bij. Latvijas agronoms, ^{tel. un apsk. k. direktors}
^{Latvijas valsts skolās.}*
162. *Kermais Kreicers, Rīgas pils. ģeogr. un
valdes skolā inspekc. daļas vadītājs, bij. Rīgas
Latvijas skolotāju pr.-ko.*
163. *Ludriks Bērziņš, Latvijas universitātes profesors.*
164. *Arvīds Mačulis, ģimnāz. iestādes Latvijas
valdē un mācības komitejas priekšnieks
un ģimnāz. iestādes bij. priekšnieks.*
165. *Arvīds Jānsone, mūziķis*
166. *Jānis Klotz, mūziķis*
167. *Hermanis Kisters, Rīgas pils. padomnieks*
168. *Jū. Paulis Selga, fabrikas direktors.*
169. *Eugēns H. Pampis.*
170. *L. J. Cremins, Rīgas agronoms, aģents.*
171. *V. Pāmanis, C. S. P. Rūdas kooperatīva priekšnieks*
172. *Dr. J. Kibils, Rīgas Svētās Krievu iestādes
direktors, bij. Latvijas Satversmes Sapul-
ces loceklis, bij. Latvijas satversmes ģeogr. un
bij. Latvijas ģeogr. un satversmes Rīgas loceklis*

- 14 -

173. Augustins (Petersons) Paviatņiņš, Rīgas
Rīgas un vienas Latvijas Metropoles, dr. teol. h. e.
174. Alfrēds Jevins, Latv. Univ. prof. dr. chem. tehn.
175. Ernests Diolers, Latv. Universitātes ārsts.
professors.
176. Pēteris Štals, maģ. un. hīps pilētis, balt. teoz. profesors.
177. Jānis Gaedtaunis bij. Rēzeknes Sērdzemes Sēpules un
Saeimas loce. bij. žurnālists un kara kaimiņš
178. P. R. Mēlītis
179. māc. dr. teol. un maģ. p. l. E. Šmīds.
180. Dr. M. Ozols, Rīgas pils. bērnu slimn. direktors
181. J. Kraustis, farmak. aģents
182. A. Jēdrāpis, Rīgas pilsētas Pašvaldības vadītājs.
Vēstnesis
183. Dr. Jānis Jankovs, ārsts. aģents.
184. J. Kallins Rīgas pilsētas bērn. valdes
priekšsēdētājs
185. Dr. Alfreds Vāg, Rīgas pils. Krievu valsts direktora vietnieks
186. J. Barons prof. dr. med. h. e.
187. J. Kallins - bij. Latvijas valsts kontroles koleģijas loceklis,
bij. Latvijas Krievu valsts Krievu teritorijas
kontroles priekšsēdētājs.
188. Kārlis Šteins bij. Latvijas t. un t. t. pils. un maģ. un. t. t.
bij. Valsts pilsētas gal. un sabiedr. un organizāciju
priekšsēdētājs, Latvijas t. un t. t. pils. un maģ. un. t. t.

189

E. Morics. Latvijas strādnieku slimu kaucē priekšsēdētājs, Latv. Arodbiedrību Centrālā Biroja sekretārs, bij. Saeimas deputāts.

Prof. Konstantīns Čakste
Latvijas Centrālās padomes priekšsēdētājs
(foto no grām.: Latvijas Centrālā Padome – LCP. – Upsala, 2000.)

"Rīgā izgatavota un no 190 redzamākiem politiskiem, sabiedriskiem, zinātniekiem, mākslas un saimnieciskiem darbiniekiem parakstīta deklarācija, kurā deklarēta mūsu tautas griba pēc patstāvības, -

Latviešu tautas apņemšanās pretoties boļševiku iebrukumam un vēlēšanās dzīvot demokrātiskā republikā."

(Konstantīns Čakste) 24.III.1944.

"Lai būtu iespējas okupācijas laikā vākt parakstus, tad to formāli adresēja ģenerālim R. Bangerskim, bet viņam tā vēl nav iesniegta. Nav zināms, vai viņš to pieņems, jo deklarācijā nav par Vāciju neviens labs vārds, tās rīcība pat nokritizēta. Pēc mūsu domām, Jūs viņu izlietojiet bez adresāta un bez beigu pieklājības teikumiem, tā kā tas parādīts angļu tulkojumā. Fotografijas glabājiet, jo nav izslēgts, ka vēlāk grūtā brīdī kāds savu parakstu noliedz... Presē to tagad nevajag publicēt, citādi šeit būs represijas. Bet to jāuzglabā un kad kādreiz boļševiku aģitācija sasniegs savus kalngalus, tad to jālieto..."

(Konstantīns Čakste) 24.III.1944.

"Ir iespējams, ka parakstītā deklarācija vispār netiks iesniegta... Presē laižiet tikai tad, ja to prasa mūsu neatkarības jautājums..."

(Konstantīns Čakste)

24.III.1944. Izvilkumi no apraksta ārzemēm.

Ļoti konfidenciāli

Dokuments Nr. 1

**Zviedrijas Ministru Prezidentam
Per Albin Hansson'a kungam***

Latvijas atbrīvošanas Centrālā Padome, kas apvieno ap sevi latvju tautas galvenos politiskos spēkus, izņemot komunistus un fašistus, vada un organizē nācijas cīņu par Latvijas neatkarīgās demokrātiskās republikas atjaunošanu un pie pirmās izdevības sastādīs un izsludinās Latvijas valdību, man ir uzdevusi iesniegt Zviedrijas karaliskai valdībai šeit klātpielikto Latvijas nācijas deklarāciju, ko parakstījušas 189 latviešu autoritatīvas personas, kas reprezentē visus latviešu tautas politiskos virzienus (izņemot komunistus un fašistus), visus sociālos noslāņojumus un sabiedriskās korporācijas. Latvijas nācijas gribu atjaunot un ar visiem iespējamiem līdzekļiem aizstāvēt savu neatkarīgo demokrātisko republiku šai deklarācijā vienprātīgi pauž Latvijas Republikas pēdējā brīvi (1931. gadā) vēlētā parlamenta prezidijs, bij. Ministru prezidents, ministri, deputāti, sūtņi, Latvijas armijas bijušais komandieris un citi ģenerāļi, Rīgas universitātes un Jelgavas lauksaimniecības akadēmijas profesori, augstāko tiesu locekļi, prokuratūras un advokatūras pārstāvji, luterāņu baznīcas galva un daži citi mācītāji, rakstnieki, žurnālisti, redaktori, grāmatu izdevēji, saimniecisko organizāciju vadītāji, brīvo strādnieku arodbiedrību un slimu kasu bij. darbinieki, sieviešu sabiedrisko organizāciju reprezentantes utt. Šo parakstītāju skaits būtu vēl lielāks, ja krievu armijas okupācijas laikā komunistu varas iestādes nebūtu apcietinājušas un izsūtījušas uz Sibīriju 25 000 personas, starp kurām

* Feliks Cielēns iesniedzis dokumentu LCP ārzemju delegācijas uzdevumā.

atradās ļoti daudz politisko, diplomātisko, militāro, kulturālo un sabiedrisko darbinieku. Kā piemēru minēsim tikai to, ka gandrīz puse Latvijas Republikas pēdējā parlamenta sociāldemokrātisko deputātu izsūtīta uz Sibīriju.

Iesniedzot jums, ļoti godātais Prezidenta kungs, šo Latvijas nācījas deklarāciju, atļaujos sakarā ar to izteikt sekojošās domas un lūgumu.

Latvijas tauta, tāpat arī pārējās Baltijas tautas, igauņi un lietuvieši, atrodas patlaban smagā cīņā uz divām frontēm pret divām lielvalstīm, lai faktiski atjaunotu savas neatkarīgās demokrātiskās republikas. Baltijas tautas atzīst, ka viņu neatkarīgās valstis, ko tās 1918.-1920. g.g. smagās grūtās cīņās iekaroja pret Pirmajā pasaules karā novājinātajām Krieviju un Vāciju un ko drīz pēc tam starptautiski tiesiski atzina visa pasaule, arī tagad starptautisko tiesību nozīmē turpina pastāvēt, jo laikā no 1940. gada jūnija līdz augustam ar varu un viltu izdarīto Baltijas valstu militāro okupāciju un aneksiju no Krievijas līdz šai dienai nav atzinusi neviena lielvalsts, izņemot vienīgi Vāciju.

Baltijas tautas aktīvi cīnās kā pret Krievijas tieksmēm iekarot Baltijas valstis, tā pret Vācijas nodomiem tās paturēt šādā vai citādā veidā zem sava protektorāta. Baltijas nāciju politiskā vadība un Baltijas valstu oficiālie pārstāvji ir protestējuši un protestēs pret šo divu lielvalstu tieksmēm un nodomiem attiecībā uz Baltijas valstīm. Ar intensīvu un riska pilnu idejisku propagandu un politisku aģitāciju Baltijas tautu slepenās patriotiskās politiskās organizācijas savu centrālo orgānu vadībā sagatavo tautas uz aktīvu un izšķirīgu cīņu par savu neatkarīgo un demokrātisko republiku faktisko atjaunošanu, kas savā atjaunotā veidā tiek domāta kā triju Baltijas valstu (Latvijas, Lietuvas un Igaunijas) konfederācija.

Mēs varam noteikti deklarēt: zināmos politiskos apstākļos, kurus konkrēti mēs šeit negribam definēt, **tiks izsludinātas** Rīgā, Kauņā un Tallinnā Latvijas, Lietuvas un Igaunijas valstu **valdības**, kā topošās Baltijas konfederācijas autonomi orgāni, lai kopēji organizētu un vadītu politisku un militāru cīņu uz dzīvību un nāvi pret visiem tiem, kas gribētu apdraudēt šo tautu atjaunoto nacionālo un politisko brīvību.

Cīņa par valdīšanu Baltijas jūrā un pār Eiropas ziemeļiem šai Otrajā pasaules karā ir nesalīdzināmi asāka un akūtāka nekā tā bija Pirmajā pasaules karā. Visi politiskie un militārie notikumi, kas Otrajā pasaules karā risinājušies ap Baltijas jūru un tās krastiem, nepārprotami rāda, ka starp **visiem** tiem pastāv **cēloniska kopsakarība un savstarpēja ietekme**. Dažas nedēļas pēc tam, kad Maskava ar varu uzspieda Baltijas valstīm "draudzības" un "savstarpējās palīdzības" līgumus un ieguva tiesības ierīkot militāras un navalas bāzes Baltijas valstu telpā un jūras krastos (1939. gada oktobrī), tad tūlīt automātiski sekoja Krievijas karš pret Somiju (1939. gada novembrī), kurā nepārprotami izpaudās Maskavas imperiālisma tieksme iegūt ne tikai Hangō ostu, bet arī Alandu salas. Krievijas pirmajam grūdienam pret Baltijas jūras rīta krastiem drīz vien sekoja Vācijas militārs iebrukums Baltijas jūras vakara krastos un tās izejā uz Atlantijas okeānu: Dānijas un Norvēģijas militārā okupācija 1940. gada aprīlī. Tā Kremlis un Wilhemstrasse bija sadalījuši savās iespaida sfērās Baltijas telpu un Baltijas jūru tai laikā, kad abas dinamiskās totalitārās karotāju valstis savā starpā uz laiku sapratās. Bet lielajā cīņā, kas 1941. gada jūnijā sākās starp Vāciju un Krieviju par dominēšanu kontinentālā Eiropā, jo ievērojama politiska un stratēģiska nozīme piekrīt Baltijas jūrai, par kuras valdīšanu tagad sacenšas Krievija un Vācija. **Galvenais cīņas objekts patlaban starp abām šīm lielvalstīm ir Baltijas valstis.**

Vēsture ir pierādījusi Baltijas telpas lielo politisko un stratēģisko nozīmi cīņā par valdīšanu Baltijas jūrā - kas valdījis par Igaunijas salām un Baltijas jūras Latvijas krastu, tas valdījis lielā mērā par visu Baltijas jūru. Mūsu ātrās satiksmes laikmetā, kad aviācija un dīzeļmotori uz kuģiem spēlē tik lielu lomu, šī politiskā un stratēģiskā tēze ir vēl reālāka.

Nerunājot nemaz tuvāk par to, kāda politiska un stratēģiska nozīme piekrīt Baltijas jūrai Eiropas vispārējā politiskajā konstelācijā, ir pavisam skaidrs, kāda liela nozīme Zviedrijas drošībai piekrīt tam faktam, ka ne Vācija, ne Krievija nevarētu politiski un stratēģiski valdīt Baltijas valstīs, resp., Baltijas jūrā. Ja Dānijas un Norvēģijas valstu atbrīvošana ir priekšnoteikums Zviedrijas drošības garantēšanai tās vakara pusē, tad Baltijas valstu faktiskās neatkarības atjaunošanai ir tāda paša nozīme Zviedrijas drošības garantēšanai tās austrumu pusē.

Atļaujames pat izteikt domas, ka zināmā nozīmē Zviedrijas austrumu drošības problēma ir pat svarīgāka un aktuālāka, jo absolūti skaidrs, ka vistuvākā laikā amerikāņi un angļi satrieks Hitlera III Reich'u un padzīs vāciešus no Dānijas un Norvēģijas, bet Baltijas valstu telpu grib iekarot un **par Baltijas jūras vienīgo valdnieku draud vistuvākā nākotnē kļūt Padomju impērija**, kuras dinamiskās tieksmes izplest savu varu visā Eiropā un svaru visā pasaulē nav nevienam noslēpums.

Nemot vērā visu sacīto, man ir gods lūgt Jūsu Ekselenci šeit klātpieliktajā deklarācijā izpausto Latvijas nācijas viedokli un gribu darīt zināmu Zviedrijas karaliskai vadībai, kā arī lūgt pēdējo šādas vai citādas publiskas deklarācijas veidā izteikt Zviedrijas principiālo viedokli par Baltijas valstu juridisko pastāvēšanu un to faktiskās atjaunošanas vēlamību, raugoties no līdzsvara uzturēšanas Baltijas jūrā un no Zviedrijas drošības interešu viedokļa.

Cerēdams, ka Zviedrija neliegs savu morālisko atbalstu Latvijas un pārējo Baltijas valstu smagajai un grūtajai cīņai par viņu *de facto* atjaunošanu, laipni lūdzu Jūs, ļoti godātais Ministru Prezidenta kungs, pieņemt manas dziļas cieņas apliecinājumus.

Stokholmā, 1944. gada jūnijā

**Apcietināto Latvijas Centrālās padomes vadītāju -
Konstantīna Čakstes, Bruno Kalniņa un Ludviga Sējas
vēstule ģenerālim V. Tepfera kungam no Rīgas
Centrālcietuma, 1944. gada 17. augustā**

Ļoti godājamais ģenerāļa kungs! Mūsu triju stāvoklis paliek pavisam nopietns. Pretēji solījumiem arvien vēl netiekam atbrīvoti. Baidamies, ka mūs var atbrīvot pārāk vēlu, kad vairs nespēsīm evakuēties no lieliniekiem. Vai arī mūs aizvedīs uz Vāciju un ģimenes tad paliktu šeit likteņu un boļševiku varā. Skaidrības šinī ziņā mums nav nekādas.

Šie ārkārtējie un kritiskie apstākļi liek mums griezties pie Jums ar dažiem ierosinājumiem, kas pēc mūsu ciešas pārliecības varētu mums līdzēt. Mēs tādēļ ļoti noteikti lūdzam Jūs, ģenerāļa kungs, darīt visu iespējamo, lai šos mūsu priekšlikumus realizētu. Turklāt tas būtu jādara ļoti *steidzīgi*, jo tagadējā situācijā mums katra diena dārga.

Mēs lūdzam sastādīt delegāciju no reprezentatīvām personām, kas nekavējoties grieztos mūsu lietā pie leģiona vadības un pašpārvaldes. Delegācijai būtu jānorāda uz abu šo latviešu iestāžu nacionālo un morālisko pienākumu uzstāties pie vācu iestādēm (Jeckelna un Langes) par mūsu tūlītēju atbrīvošanu. Domājam, ka delegācijā vajadzētu ietilpt dažiem no sekojošiem kungiem: Jums, Dr. P. Kalniņam, Rancānam, Breikšam, Bastjānim, Aizsilniekam. Varbūt viena grupa varētu apmeklēt leģiona vadību, bet otra aiziet pie pašpārvaldes vīriem.

Atzīstam, ka jāiet būtu katrā ziņā pie:

1. Bangerska un Silgaiļa, pie abiem kopīgi; pēdējais arī mūsu lietā informēts un būs no viņiem abiem kustīgākais.
2. Dankera un Andersona. Pie pēdējā tāpēc, ka viņš jau mūsu lietā reiz runājis ar Jekelnu un spēs arī Dankeru sakustināt kā enerģiskāks vīrs.

Būtu jāaizrāda uz mūsu bezizejas stāvokli un to, ka visi solītie atbrīvošanas termiņi pagājuši. Jāprasa, lai viņi steidzoši un no jauna griežas pie vācu iestādēm.

Vispār atzīstam, ka mūsu lietu var pasteidzināt tikai tad, ja tagad vācu kungiem vairākkārt *atgādinās* par mums. Ar vienreizēju runāšanu šinī laikā neko nepanāks.

Tāpat domājam, ka būtu derīgi līdztekus šai akcijai pieteikt pie Bangerska un Andersona mūsu *triju sievas*. Lai viņas savukārt kopīgi apmeklē abus kungus un prasa palīdzību mūsu lietā. Tikai Jums, ģenerāl, būtu viņas jādabū kopā un jāpiesaka pie Bangerska un Andersona. Izdariet, lūdzu, arī šo lietu!

Vispār lūdzam Jūs, ģenerāļa kungs, ņemt mūsu lietu savās rokās un pielikt visas pūles, lai gausie un neuzņēmīgie kungi tomēr sakustētos mūsu labā pie vācu iestādēm. Cita ceļa un citu personu, kas mums varētu līdzēt, nav. Tādēļ tagad katra atturība sarunās ar leģiona vadību un pašpārvaldi ir nevietā, jā, tā ir pat kaitīga. Bez tam delegācija atstātu uz kungiem lielāku iespaidu nekā līdz šim notikušās privātās dažu mūsu tuvinieku sarunas ar Bangerski. Kā Jūs arī neskatītos uz šiem mūsu ierosinājumiem, lūdzam tos tomēr visādā ziņā izpildīt, jo mēs gribam, lai šinī kritiskā brīdī mūsu labā būtu kas darīts arī no *sabiedrības* puses. To lūgt mums taču ir pilnas morāliskas tiesības.

Lūdzam lietu izkārtot tā, ka mēs līdz nākamai trešdienai, 23. augustam, kad M. K. kundze nāks uz satikšanos cietumā, dabūtu zināt rezultātus.

Sirsniņīgi sveicinam!

(Bruno Kalniņš) (L. Sēja) (Konstantīns).

Personu rādītājs

A

Aizsilnieks Arnolds	39, 296
Aksmanis Arturs	43, 44
Alksnis Rūdolf	46, 48, 239
Altenberga Elga	105
Altenberga Elza	105
Altenberga Melānija	105
Andersens	231, 232
Andersons	296, 297
Ansevics T.	116
Apsītis	69
Arnītis A.	10

B

B.J.	80
Balks V.	46, 47
Balodis Francis	123-125, 136, 153, 163, 188, 197
Bandrēvičs Vilis	42
Bangerskis Rūdolf	43, 45, 48, 51, 52, 56, 58, 61, 72, 90, 99, 100, 102, 142, 174, 180, 186, 192, 199, 200, 202, 205, 274, 290, 296, 297
Bastjānis Voldemārs	39, 296
Baurs	173
Bērziņš Alfrēds	191
Bērzs Z.	257, 265

Bērzziņš Antons	43
Bilmanis Alfrēds	60, 112, 114, 116, 118, 119, 122, 140, 146, 153, 156, 165, 171, 174, 175, 178, 179, 183, 187, 189, 190, 193, 201, 202, 212, 213
Birkmanis Arturs	42
Birznieks	265
Blaus	235
Borke (<i>Borcke</i>)	52
Bormans	23
Brāutigams	250
Breikšs Jānis	39, 296
Broitigams O.	23
Buka V.	95, 96
Bulle Aleksandrs	31
Bulsons R.	116

C

Celmiņš Gustavs	40
Celms Jūlijs	31, 203
Cepurītis Miķelis	42
Cielēns Felikss	10, 39, 222, 223, 226, 232, 234

C

Čakste Jānis	39
Čakste Konstantīns (Dzintars Jēkabs)	8, 10, 39, 45, 160, 190-192, 195, 198, 203, 204, 206, 220, 222, 223, 232, 289, 290, 296, 297
Čakste Mintauts	39, 46, 47, 48, 61, 136, 155, 239
Čerčils	142

D

Dāboliņš Kārlis	42
Dankers Oskars	8, 29, 30, 41, 43-45, 51-55, 59, 61, 72, 76, 90, 91, 93, 95, 133, 142, 181, 186, 192, 194, 201, 238, 250, 266, 296

Dēliņš Emīls	41
Deglavs Viktors	30, 31
Dekazonovs	263
Delle P.	84
Dinbergs A.	112
Dolfuss	265
Donass Felikss	43
Dors (<i>Dorr</i>)	95
Drekslera (<i>Drechsler</i>) O.	8, 40, 41, 43, 44, 52, 54, 63, 67, 76, 85, 95, 96
Droisens (<i>Droysen</i>)	49
Dukurs, R.	257, 265
E	
Eihe A.	84
Eihe V.	84
Einbergs Bernhards	30
Engbergs	170
Ē	
Ēķis, L.	113, 156
F	
F.B.	158, 159, 160, 168
Fēre (<i>Fehre</i>)	86
Feldmanis Jūlijs	60, 113, 114, 151, 183, 187, 189, 190
Fricks	31
G	
Gērings	23
Gerald P. Nye	139, 145
Giese	64
Ginters Hugo	42
Ginters Voldemārs	36, 39
Gīze (<i>Giese</i>)	63, 67
Göbelsa	181

Grābe (<i>Grabe</i>)	86
Grinbergs	191
Grosvalds O.	113
H	
Hana	230
Hanssons Per Albin	291
Hehn	31
Himlers (<i>Himmler</i>)	30, 179, 182, 199, 220
Hitlers Ādolfs	11, 16, 20, 23, 44, 50, 51, 61, 88, 105, 106-108, 142, 149, 173, 226, 227, 229, 248, 252, 259, 262, 265, 294
Holsts	31, 36
I	
Īdens Antonijs	270
J	
Janums Vilis	41
Jekelns	83, 100, 296
Jurevičs	203
K	
Kalējs Jānis	85
Kalniņš Bruno	10, 39, 194, 232, 296, 297
Kalniņš N.	257, 265
Kalniņš Pauls	39
Kampus R.	112
Karlsons	140
Keitels	20, 23, 251
Kļaviņš-Ellanskis J.	113
Kļaviņa	194
Kikuls G.	113
Kirchenšteins	235, 236
Klīve A.	10
Kops (<i>Kopp</i>) V.	68

Kraže Irmgarde	42
Kraštinš	100
Krauja Zigrīds	42
Kraus O.	31
Kreichberga Marcella	153
Kreichbergs Valdis	153
Kreichbergs Voldemārs	111, 113, 143, 153, 166, 190
Kripēns Arvīds	41
Kristianmeiers (<i>Kristianmeyer</i>)	86
Kubiļuns (<i>Kubiliunas</i>)	29
Kurelis Jānis	39, 136, 157
Kvelde P.	84
Kviesis A.	199

Ķ

Ķikulis	169, 183
Ķuze, Aleksandrs	31

L

Lammers Dr.	20, 23
Landsmanis Arturs	42
Lange	261, 299
Lasmanis K.	165
Launs Rūdolfs	155, 173, 248
Leimanis Oskars	42, 52, 239
Lejiņš P.	257, 265
Liepiņš	199
Liers (<i>Lüer</i>)	43, 44, 138
Lilienfeldt	31
Lindiņš R.	257, 265
Lorencs Kārlis	39
Lovens	185
Loze (<i>Lohse</i>) Heinrihs	26, 27, 40, 43, 76, 192

Ļ

Ļitvinovs	126
-----------	-----

M

Maizels N.	257, 265
Makkibins (<i>MacKibbin</i>) Sandy	128, 135, 140, 174, 177, 178, 182, 183
Malvess Roberts	42
Markus R.	84
Mateass	45
Matisens (<i>Mattiesen</i>)	48
Mē (<i>Mäe</i>) Dr.	29, 43, 179, 180
Medems (<i>Medem</i>) fon	45, 69, 76, 84-86, 95, 96, 191
Melnbārdis V.	82
Menders Fricis	39
Miķelsons	257, 265
Molotovs	50, 250
Murrey, Roberts	182, 184

N

Nermans	170, 178, 187, 194
---------	--------------------

O

Oliņš Pēteris	113, 138, 171, 174, 178, 179, 183, 189, 190
Oše Arvīds	41
Ozoliņš T.	112, 184
Ozols Antons	42

P

Pakalniētis Voldemārs	42
Perlitzs	163
Petersens	31, 208, 231, 232
Plensners A.	30, 31, 61, 192
Pomerēne (<i>Pomerehne</i>)	86
Prīmanis Mārtiņš	42-45, 51, 52, 61, 69, 72, 84, 90, 194, 237, 266
Purmale Vera	42

R

Rabinovičs Z.	257, 265
Rancāns	299
Rapa Indriķis	41
Rei Tereze	184
Reijs	187, 217, 222, 231
Ribentrops	50
Rimbenieks Monvids	41
Rojs	192, 220
Roks (<i>le Roque</i>)	36, 38
Roze B.	116
Rozenbergs A.	23, 30, 41, 43
Rozīts O.	112, 156
Rullis	45
Rumpēters A.	47
Rūsis	192, 199
Rūzvelts (<i>Roosevelt</i>)	140, 142, 146, 154, 228

S

S. Viktors	79
Sadovskis Alberts	101, 105
Sadovskis Jānis	14
Salnā Milda	111, 160, 166, 170
Salnais Voldemārs	8, 13, 60, 61, 111, 113, 114, 123, 124, 126-130, 134, 136, 138, 139, 141-144, 151, 153-155, 158, 160- 162, 165-167, 169, 172, 173, 175, 177, 179, 182, 184, 186, 187, 189, 190, 192, 199, 203, 206, 220, 234
Sanders V.	30
Schmutzler Bezirksobererrat	75
Schück	187
Sēja Ludvigs	39, 203, 232, 296, 297
Seynius	163
Silgailis	186, 296
Siliņš Leonīds	7-10, 14, 111, 112, 136, 137, 142, 143, 150, 167, 168, 172, 173, 183, 188, 191, 203, 222, 232, 296

Silis Oskars	31
Siotto-Pinters Manfredi	243
Skrēberis Arnolds	41
Skujēvics Jānis	42, 52
Sodla	180
Spāde Juris	41, 93
Spekke A.	9
Staļins	11, 50, 141, 145, 148, 149, 201, 252, 260, 262, 263, 267
Starcs P.	88
Stārķis Ilona	42
Stepermanis M.	68, 192
Stiglics R.	58, 59
Stoddarts	145
Storchs Gilels	143
Stradiņš J.	7
Stradiņš P.	10
Straubergs K.	9
Straubergs J.	36
Straume R.	39
Strazdiņa Magdalēna	100
Strazdiņš Kārlis	100
Š	
Šakars Kārlis	42
Šmidts R.	112
Šnore	36
Šņornieks Arvīds	42
Šrēders (<i>Schröder</i>) Valters	40, 52-54, 69, 261
Šteinbergs Teodors	31
Šūmanis V.	113, 217
Švābe A.	68, 192
T	
Tauriņš A.	84
Taylors	227
Teikmanis A.	84

Tepfers Jānis	8, 13, 60, 111, 113, 143, 152, 153, 166, 183, 186, 190, 193
Tepfers Verners	157, 232, 234, 296
Teriņš Jānis	39
Tilmanis Arturs	42
Tomsons	113
U	
Ullotss	180
Ulmanis E.	86
Ulmanis K.	13, 30, 31, 38, 170, 192, 262
Ulnots Jūri	271
Ulpe P.	257, 265
Upelnieks Kristaps	8, 39, 157, 234
V	
Vācietis Ojārs	10
Valdmanis Alfrēds	31, 38, 40, 42, 52, 54, 191, 192, 199
Vāleskalns	235
Valters Miķelis	113, 170, 171, 189, 190
Vanags Pēteris	31, 42, 52
Vārsbergs J.	84
Vāsa Gustavs	164
Veckalns A.	257, 265
Veinbergs Elizabete	42
Veiss Voldemārs	41, 69
Vesmanis Fricis	265
Višinskis	235, 263
Višņa Z.	257, 265
Vilners Elfrīde	42
Vindegers	200
Vinters	232
Vinzarājs	192
Vitols Hugo	155, 203, 239
Vitols V.	48
Voits	192

Z

Zāgars Voldemārs	42, 52
Zāmuels V.	48, 136, 155, 239
Zankevics Juris	31
Zariņš Kārlis	12, 13, 60, 112, 114, 115, 118, 120, 123-125, 127, 130, 134, 136, 138, 140, 141, 146, 147, 151, 154, 155, 158, 159, 161, 162, 164, 165- 167, 169, 172, 173, 175, 177, 179, 182-184, 186, 187, 189, 190, 193, 202, 212, 213, 216, 217, 270
Zēbergs Nikolajs	42
Zeltiņa J.	84
Ziemeļis Jānis	42
Zims (<i>Simm</i>)	52
Zirnis J.	204
Zvejnieks Teodors	31
Ž	
Ždanovs	263

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0301057020

**OBLIGĀTAIS
EKSEMLĀRS**

3.02

2001-4
323

